

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’NİN SAHRA ALTI AFRİKA KAMU DİPLOMASİSİ
(2002-2018)**

Mehmet BAYDEMİR

DOKTORA TEZİ

Danışman: Doç. Dr. İsmail EDİZ

HAZİRAN - 2023

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’NİN SAHRA ALTI AFRİKA KAMU
DİPLOMASİSİ (2002-2018)

DOKTORA TEZİ

Mehmet BAYDEMİR

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 22/06/2023 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Zeynel Abidin KILINÇ	Başarılı
Doç. Dr. İsmail EDİZ	Başarılı
Doç. Dr. Mustafa YETİM	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım TURAN	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Şahin ÇAYLI	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğerk bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmaları.)

Mehmet BAYDEMİR

22/06/2023

ÖNSÖZ

Kamu diplomasisi ve Sahra Altı Afrika çalışmaları son yıllarda oldukça popüler bir çalışma alanı olmasına rağmen literatürdeki sınırlılık araştırmacılar için çeşitli zorluklar yaşanmasına sebep olmaktadır. Öncelikle bu zorluklara rağmen tez konusunu belirlememde cesaretlendiren ve tezin hazırlanması sürecinde her zaman destek veren tez danışmanım Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkan Yardımcısı Doç. Dr. İsmail Ediz'e sonsuz teşekkür ederim. Aynı şekilde tez izleme komitesinde yer alarak çalışmamı hazırlamamda büyük emeği geçen Prof. Dr. Zeynel Abidin Kılınç ve Dr. Öğretim Üyesi Yıldırım Turan ile tez savunmamda değerli eleştirileri ile katkı sunan Doç. Dr. Mustafa Yetim ve Dr. Öğr. Üyesi Şahin Çaylı'ya saygılarımı sunuyorum. Yine çalışmama katkılarından dolayı Doç. Dr. Osman Akgül, Dr. Salman Narlı, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Bolat ve Mustafa Işık'a ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

İletişim sürecinin çift taraflı sağlanması açısından Türkiye'de Afrika'nın bilinmesine yönelik önemli çalışmalar yapan ve Türkiye'nin Encemine ve Dakar Büyükelçiliği görevlerinde bulunan Prof. Dr. Ahmet Kavas Hoca'ma ve Afrika çalışmalarına katkı sunan tüm bilim insanlarına ayrı ayrı teşekkürü borç bilirim. Afrika'nın Türkiye gündemine taşıyan unsurlardan biri de hiç şüphesiz Afrikalı öğrencilerin ülkemizdeki varlığıdır. Bu bakımdan uluslararası öğrencileri merkeze alıp dünyanın çeşitli coğrafyalarından gelen öğrencileri Türkiye'nin gündemine taşıyan herkese teşekkürlerimi iletiyorum.

Uzun dönemli bir çalışmanın eseri olan bu tezin hazırlanması sürecinde fedakârlıkta bulunan ve her türlü desteği veren eşim Çiğdem Baydemir ve çocuklarıma da sabredip süreç boyunca verdikleri destekleri için teşekkür ederim. Aynı şekilde desteklerini esirgemeyen ve motive edici konuşmalarından dolayı anne ve babama da teşekkürü borç bilirim.

Mehmet BAYDEMİR

22/06/2023

İÇNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	vii
GRAFİK LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KAMU DİPLOMASİSİ	21
1.1. Diplomasi Kavramının Tanımı ve Tarihçesi	21
1.2. Kamu Diplomasisi: Hedef Ülke Halkına Yönelme	25
1.2.1. Kamu Diplomasisi Kavramının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	25
1.3. Kamu Diplomasisinin Bileşenleri.....	29
1.3.1. Yabancı Kamuoyundan Bilgi Akışı: Dinleme	31
1.3.2. Bir Fikri, Politikayı Teşvik Etmek: Savunuculuk	35
1.3.3. Örnek Savunuculuk Uygulamaları	37
1.3.4. Kamu Diplomasisi İçin İdeal Bir Ortam: Kültürel Diplomasi	39
1.3.5. Uluslararası Öğrenme Deneyimi: Değişim (Mübadele) Diplomasisi	43
1.3.6. İmaj ve İtibar Yönetimi: Uluslararası Yayıncılık.....	47
1.3.7. Kriz Bölgelerine Temas: İnsani (Yardım) Diplomasisi	50
1.3.8. Halkın Kalbine Giden Yol: İnanç (Temelli) Diplomasisi	54
BÖLÜM 2: CULL'IN BEŞ BİLEŞENİ ÜZERİNDEN TÜRKİYE'NİN SAHRA ALTI AFRIKA POLİTİKASININ DEĞERLENDİRİLMESİ	62
2.1. Sahra Altı Afrika'da Diplomasi.....	62
2.1.1. Sahra Altı Afrika'nın Ekonomik Görünümü.....	63
2.1.2. Afrika'nın Diplomasi Anlayışı.....	66
2.1.3. Afrika Diplomasisinde Afrika Birliği	71
2.1.4. SAA Ülkelerinin Kamu Diplomasisi Görünümü	72
2.2. Türk Dış Politikasının Genel Görünümü.....	73
2.2.1. Türkiye'de Kamu Diplomasisinin Tarihsel Gelişimi.....	75
2.3. Türkiye Kamu Diplomasisinin SAA Politikasına Uyarlanması	77

2.4. Türkiye'nin SAA'ya Yönelik Kamu Diplomasisi	90
2.4.1. Dinleme Faaliyetleri: SAA ile Sınırlı İletişim	92
2.4.1.1. Dinleme Uygulamaları ve Araçları.....	94
2.4.1.2. Dinleme Uygulamaları: Afrika Zirveleri	106
2.4.1.3. Dijital Dinleme: Anlık Diplomasi	108
2.4.1.4. Afrika'da Türk Algısı	111
2.4.2. Afrika ile Ortak Savunu: Dünya Beşten Büyüktür.....	112
2.4.2.1. Afrika'da Savunuculuk: BM'ye Reform Çağrısı.....	114
2.4.2.2. Türkiye'de Savunuculuk.....	115
2.4.2.3. Türkiye'nin Savunduğu Değerler	120
2.4.3. Kültür Diplomasisi: Kıtaya Kültürel Yönelim	123
2.4.4. Türkiye'nin Değişim (Mübadele) Diplomasisi	139
2.4.5. Uluslararası Yayıncılık: Çok Dilli Yayın.....	153
2.4.5.1. Türkiye'nin Uluslararası Yayıncılık Araçları.....	154

BÖLÜM 3: TÜRKİYE'NİN SAHRA ALTI AFRİKA AÇILIMININ

ANGAJMANI: İNSANİ DİPLOMASİ VE İNANÇ DİPLOMASİSİ

3.1. Türkiye'nin Afrika'ya Angajmanı: İnsani (Yardım) Diplomasi	163
3.1.1. İnsani Diplomasi Uygulamaları	168
3.1.2. İnsani Yardım Uygulamalarında Somali Örneği.....	177
3.1.3. İnsani Diplomasi Uygulayan Kurumlar	179
3.1.4. Türkiye'nin Afrika'ya Açılan Kapısı: TİKA	180
3.1.4.1. Mesleki Eğitim Diplomasisi	182
3.1.5. Afrika'ya İnsani Yardım Operasyonu: Kızılay ve AFAD	186
3.1.6. Kriz Çözümünde TSK ve EGM'nin Rolü	188
3.2. SAA Politikası İçin Güçlü Bir Kavram: İnanç Diplomasisi.....	191
3.2.1.1. Türkiye'nin SAA'daki İnanç Diplomasisinin Tarihçesi.....	192
3.2.1.2. SAA'ya Yönelik İnanç Diplomasisinde Öne Çıkan Başlıklar.....	193
3.2.1.3. İnanç Diplomasisi Uygulamaları	197
3.2.1.4. Yetersiz Kullanılan Bir Potansiyel: İnanç Turizmi	203

SONUÇ

KAYNAKÇA.....

EK	275
ÖZGEÇMİŞ	290

KISALTMALAR

AA	: Anadolu Ajansı
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AfB	: Afrika Birliği
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BBC	: British Broadcasting Corporation
BC	: British Council
BİLGESAM	: Bilge İnsanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
BİT	: Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BYEGM	: Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü
CADE	: Comunidade Académica para o Desenvolvimento
CGTN	: China Global Television Network
CNN	: Cable News Network
COMESA	: Common Market for Eastern and Southern Africa
DAC	: Development Assistance Committee
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
EAC	: East African Community
ECCAS	: The Economic Community of Central African States
ECOWAS	: Economic Community of West African States
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
GPDNet	: Global Public Diplomacy Network
GRTS	: Gambia Radio and Television Service
IMF	: International Monetary Fund
İİT	: İslam İş Birliği Teşkilatı
KD	: Kamu Diplomasisi
KDK	: Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü

MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEP	: Muhabir Eğitim Programı
MFA	: Ministry of Foreign Affairs
MINURCAT	: United Nations Mission in the Central African Republic and Chad
MINUSCA	: United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic
MINUSMA	: United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali
MONUSCO	: The United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of Congo
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NEPAD	: Afrika'nın Gelişmesi İçin Yeni Ortaklık
NDTV	: New Delhi Television
NHK	: Nippon/Nihon Hōsō Kyōkai
OCHA	: The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian
ODSG	: Office of the Deputy Secretary-General
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
ORDAF	: Orta Doğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği
RTS	: Radiodiffusion Télévision Sénégalaise
SAA	: Sahra Altı Afrika
SERCIC	: The Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries
SİHA	: Silahlı İnsansız Hava Araçları
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
SUEN	: Türkiye Su Enstitüsü
TABİP	: Türkiye Akademik ve Bilimsel İş Birliği Projesi
TBC	: Tanzania Broadcasting Corporation
THY	: Türk Hava Yolları
TİKA	: Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi

TMP	: Türkiye Mezunları Programı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TVET	: Vocational Education and Training
Uİ	: Uluslararası İlişkiler
UNAMID	: The African Union - United Nations Hybrid Operation in Darfur
UNAMSIL	: United Nations Mission in Sierra Leone
UNMIL	: United Nations Mission in Liberia
UNMISS	: United Nations Mission in South Sudan
UNOCI	: United Nations Operation in Côte D'Ivoire
UNOSOM	: United Nations Operation in Somalia
UNSOM	: United Nations Assistance Mission in Somalia

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’deki Sahra Altı Afrika’ya Yönelik Doktora Tez Çalışmalarının Alanlara Göre Dağılımı.....	17
Tablo 2: Cull’ın Kamu Diplomasisinde Zaman/Bilgi Akışı/Altyapı Sınıflandırması ...	30
Tablo 3: Sahra Altı Afrika Ekonomisinin Büyüme Hızı	64
Tablo 4: Sahra Altı Afrika’nın İhracat ve İthalatı (Milyon Dolar).....	65
Tablo 5: Türkiye, ABD ve Çin’de Uluslararası Öğrenci Hareketliliği.....	73
Tablo 6: SAA Ülkelerinden Türkiye’ye Devlet Başkanı Düzeyinde Yapılan Ziyaretler	85
Tablo 7: Türkiye’nin Sahra Altı Afrika ile İhracat ve İthalatı (Dolar).....	87
Tablo 8: Türkiye ile İş Birliği İmzalayan SAA Ülkeleri ve İş Birliği Alanları.....	89
Tablo 9: Türkiye’nin Afrika Açılımının Beş Aşaması	90
Tablo 10: Türkiye’nin Sahra Altı Afrika’ya Yönelik Kamu Diplomasi Politikasının Sınıflandırması.....	92
Tablo 11: Türkiye’nin Sahra Altı Afrika’daki Büyükelçilikleri ve Açılış Yılları	96
Tablo 12: Türkiye’nin Karşılıklı Büyükelçilik Açtığı SAA Ülkeleri.....	97
Tablo 13: Kamu Diplomasi Koordinatörlüğünün Sahra Altı Afrika Ülkelerine Yönelik Dinleme Faaliyetleri.....	102
Tablo 14: Türkiye’nin Sahra Altı Afrika Ülkeleri ile Düzenlediği Zirve, Forum ve Buluşmalar	108
Tablo 15: Türkiye’nin Savunduğu Değerler, Hedef Kitle ve Araçlar	120
Tablo 16: Sahra Altı Afrika’dan Türkiye’ye Turizm Amaçlı Yapılan Ziyaretler	127
Tablo 17: Türkiye’de Yıllara Göre Sahra Altı Afrikalı Öğrenci (UÖ) Hareketliliği ..	142
Tablo 18: Maarif Vakfi’nin Sahra Altı Afrika’daki Varlığı	146
Tablo 19: SAA’daki TİKA Program Koordinasyon Ofisleri	181
Tablo 20: Türkiye’nin Sahra Altı Afrika’daki Askerî Ataşelikleri ve Akredite Olunan Ülkeler.....	190

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Türkiye'nin Sahra Altı Afrika ile Dış Ticaret Hacmi (2002-2018).....	88
Grafik 2: Türkiye'deki Sahra Altı Afrikalı Öğrencilerin Oranı (2017/2018)	143
Grafik 3: Türkiye'nin Kalkınma Yardımları (Milyon Dolar)	167
Grafik 4: Türkiye'nin İki Taraflı Yardımlarından En Fazla Faydalanan SAA Ülkeleri (2018).....	178

ÖZET

Başlık: Türkiye'nin Sahra Altı Afrika Kamu Diplomasisi (2002-2018)

Yazar: Mehmet BAYDEMİR

Danışman: Doç. Dr. İsmail EDİZ

Kabul Tarihi: 22/06/2023

Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 274 (ana kısım)
+ 15 (ek)

Küresel siyasette son yıllarda yaşanan değişimlere bağlı olarak uluslararası ilişkiler literatüründe de yeni kavramlar ortaya çıkmakta ve yeni çalışma alanları oluşmaktadır. Özellikle iletişim alanında yaşanan gelişmelerle birlikte 2000'li yıllarda kamu diplomasisi öne çıkan kavramlardan biri olarak dikkat çekmektedir. Dinleme, gastro, spor, kültür gibi çok sayıda alt bileşenden oluşan kamu diplomasisi kamu eliyle direkt olarak hedef ülke halkına yönelik gerçekleşmektedir. Küreselleşmenin artmasıyla kıtalar arası etkileşim de tarihte hiç olmadığı kadar artmıştır. Küresel güney bu süreçte her zamankinden daha ulaşılabilir olmuş ve tarihte sömürgecilikle anılan Afrika, geleneksel sömürgeci güçlerin yanında Çin, Hindistan, Brezilya ve Türkiye gibi devletlerin ilgi gösterdiği yerlerden biri haline gelmiştir. Bu çalışmada, Türkiye için oldukça yeni bir çalışma alanı olan kamu diplomasisi kavramı Sahra Altı Afrika politikası çerçevesinde ele alınacaktır. Çalışma, Nicholas Cull'ın kamu diplomasisi için belirlediği beş bileşen (dinleme, savunuculuk, değişim (mübadele) diplomasisi, kültürel diplomasi, uluslararası yayıncılık) dışında Türkiye'nin Sahra Altı Afrika politikasına uygun görülen insani (yardım) diplomasi ve inanç (temelli) diplomasisini de ele alacaktır. 2002-2018 yılları arasındaki dönemi kapsayan çalışmada, ele alınan 7 bileşenden Türkiye için etkili olanlar belirlenecek ve sonuç kısmında çeşitli önerilerde bulunulacaktır. Çalışma, Türkiye'deki Sahra Altı Afrika çalışmalarından farklı olarak kamu diplomasisi uygulayan kurumlarla ilgili bileşenleri birlikte ele alarak literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Sahra Altı Afrika, Türkiye, Kamu Diplomasisi, İnanç Diplomasisi, Savunuculuk

ABSTRACT

Title of Thesis: Turkey's Sub-Saharan Africa Public Diplomacy (2002-2018)

Author of Thesis: Mehmet BAYDEMİR

Supervisor: Assoc. Prof. İsmail EDİZ

Accepted Date: 22/06/2023

Number of Pages: x (pre text) + 274 (main body) + 15 (add)

Depending on the changes in global politics in recent years, new concepts are emerging in the International Relations literature and new fields of study are formed. Especially with the developments in the field of communication, public diplomacy draws attention as one of the prominent concepts in the 2000s. Public diplomacy, which consists of many sub-components such as listening, gastro, sports and culture, is carried out directly for the people of the target country by the public. With the increase of globalization, intercontinental interaction has increased more than ever before in history. The global south has become more accessible than ever in this process, and Africa, which is known for its colonialism in history, has become one of the places of interest for states such as China, India, Brazil and Türkiye, as well as traditional colonial powers. In this study, the concept of Public Diplomacy, which is a fairly new field of study for Türkiye, will be discussed within the framework of Sub-Saharan Africa policy. Apart from the five components (listening, advocacy, exchange diplomacy, cultural diplomacy, international broadcasting) determined by Nicholas Cull for public diplomacy, the study will also address humanitarian (aid) diplomacy and faith (based) diplomacy, which is considered appropriate for Türkiye's Sub-Saharan Africa policy. In the study covering the period between 2002-2018, the effective ones for Türkiye from the 7 components discussed will be determined and various suggestions will be made in the conclusion part. Unlike Sub-Saharan African studies in Türkiye, the study aims to contribute to the literature by considering the components related to institutions that implement public diplomacy.

Keywords: Sub-Saharan Africa, Türkiye, Public Diplomacy, Faith Diplomacy, Advocacy

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Sömürgecilik sonrası dönemde geri plana itilen Afrika, yeni aktörlerin kıtaya girmesiyle birlikte tarih sahnesinde her zamankinden daha etkin bir rol olma şansı yakalamıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin Afrika'ya ilgisinin başında Afrika ülkelerinin yatırım alma isteği, dünyanın en genç nüfusuna sahip olma potansiyeli, hızla büyüyen şehirler ve pazar, yer altı ve yer üstü kaynakları ile çeşitlenen ekonomik alanlar gelmektedir. Gerçekten de Afrika'nın bu potansiyeli büyük güçlerin yanında farklı kıtalardan ülkelerin ilgisini çekmiş ve Afrika'nın hareket kabiliyetini genişleten bir alan ortaya çıkarmıştır. Öyle ki Afrika ülkeleri sadece geleneksel güçlerle değil, diğer ülkelerle iş birliği geliştirme imkânına kavuşmuştur. Bu durum Afrika'ya yönelik literatürde de etkisini göstermiştir.

Afrika denince akla genel olarak sömürgecilik, iç çatışmalar, açlık ve tarihinin yok sayılması gelmektedir. Afrika'yı sömürgeleştiren, yer altı ve yer üstü kaynaklarını talan eden Batılı ülkelerin kıtaya bakışı hastalıklı bir ruh halini yansıtmıştır. Alman filozof Hegel'in, "Afrika, dünyanın tarihsel bir parçası değildir; sergileyebilecek hiçbir hareketi veya gelişmesi yoktur" şeklindeki sözleriyle vücut bulan bu hal, tarih yazımında kendini net bir şekilde göstermektedir. Afrika hakkında hem yazılı hem de görsel anlamda Batı merkezli anlayış hâkim konumunu sürdürürken Batı dışı tarih yazımı son yıllarda literatürde kendine geniş bir yer bulmaya başlamıştır. Özellikle son yirmi yılda Afrika konulu akademik çalışmaların sayısındaki büyük artış dikkat çekmektedir. Kıtaya olan ilgi bununla da kalmamış aynı zamanda son yıllarda çekilen filmlerle Afrika'ya ve özelde Sahra Altı Afrika'ya yönelik bir sinema arşivi ortaya çıkmıştır. Kıtanın geleneksel güçlerinin yanında Çin, Güney Kore, İsrail ve hatta Polonya gibi ülkeler beyaz perde için hazırladıkları filmlerle hem kıtaya hem de uluslararası alana mesaj vermektedir. Örneğin, Çin, Wolf Warrior 2 adlı filmle Afrika'ya "yanımda dur, kazan" mesajını açık bir şekilde vermiştir. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de Afrika kıtasına ilgi artışının olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin Afrika'da hızla büyüyen faaliyetleri ve varlığı son yıllarda çok fazla dikkat çekmektedir. Ankara'nın kıtada ekonomik ve siyasi varlığının yanı sıra medya alanındaki

görünürlüğünün de arttığı vurgulanırken Afrika ile ilişkileri derinleştirmeyi amaçladığı Batı merkezli yayınlarda çokça dile getirilmektedir (Yeni Şafak, 2022). Gerçekten de Türkiye artık Afrika'nın geleneksel güçlerinden biri olan Fransa ile rekabet halinde görülmekte ve Fransa'nın bu durumdan duyduğu rahatsızlık devlet başkanı düzeyinde ifade edilmektedir. Öyle ki 2022 yılında Cezayir'e ziyarette bulunan Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Rusya ve Çin ile birlikte Türkiye'nin Afrika'da el altından Fransa düşmanlığı yaptığını iddia etmiştir (Yılmaz, 2022). Diğer yandan Türkiye'nin insani yardım ve ticarete dayalı elde ettiği yumuşak gücünün giderek sert güce dönüştüğü belirtilmektedir. Ankara'nın silahlı insansız hava araçları (SİHA) satışıyla Afrika ülkelerinin istikrarsızlığını artıracığı ve iç savaşları körükleyeceği iddiası özellikle Batı medyasında kendine yer bulmaktadır. Türkiye ise Afrika'da istikrarı bozucu rol oynadığı yönündeki eleştirileri reddetmekte ve krizlerin çözümü için tüm taraflarla görüşerek ara buluculuk amacıyla temasta olduğunu altını çizmektedir (Euronews, 2021). Çalışma, Türkiye'nin SİHA ve güvenlik merkezli yeni yaklaşımının henüz gelişmediği dönemi ele alacağından bu endişelere ve Türkiye'nin bu konulardaki yaklaşımına yer verilmeyecektir. Ancak görüldüğü gibi Türkiye'nin Afrika'daki faaliyetleri sadece Afrikalıları ilgilendirmemekte aynı zamanda küresel düzeyde kendine karşılık bulmakta ve özellikle Batılı ülkeler tarafından yakından takip edilmektedir. Türkiye'nin Afrika'daki kamu diplomasisi politikası Afrika'daki olumlu imajını koruyarak sürdürmeyi ve siyasi, ekonomik ve güvenlik ilişkilerini genişletmeyi hedeflemektedir. Kamu diplomasisi faaliyetleri ile kıtada kendine alan açan Türkiye, özellikle son birkaç yıldır askeri çıkarlarını genişletmektedir. Ankara, Afrika ile ilişkilerini geliştiren önemli başkentlerden biridir ancak Afrika'nın geleneksel güçleri ile Çin, Hindistan ve Rusya gibi ülkelerle kıyaslandığında oldukça düşük bir profil ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin Afrika politikalarının gelişimi oldukça yenidir ve 1998 Afrika Eylem Planı ve 2005 Afrika Yılı'na dayandırılmaktadır. Afrika Birliği ve Afrika ülkelerinin katılımlarıyla gerçekleşen Türkiye-Afrika Zirveleri ise Türkiye-Afrika angajmanını ve iş birliğini artırmayı başararak ilişkilerin güçlenmesini sağlamıştır. Karşılıklı açılan büyükelçilikler, insani yardımlar, kamu kurumlarının kıtaya yoğun temasları, medyanın Türkiye-Afrika ilişkilerine ilgisi iş birliğini pekiştirmiştir. Diğer yandan Türkiye'nin Afrika'ya yönelik ilgisi sadece belirtilen faaliyetlerle sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda

Afrikalı liderlerle kişisel ilişkiler geliştirmeye yönelik büyük adımlar atıldığı görülmektedir. Türk liderler son 15 yılda Afrika'ya oldukça sık ziyaretler gerçekleştirmiştir. Cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlar ve çeşitli kademeler düzeyinde gerçekleştirilen onlarca ziyaret Türkiye'nin Afrika'yla ilişkileri geliştirmeye verdiği önemi göstermektedir. Afrikalı liderlerin de Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaretler atılan adımların karşılık bulduğunu ortaya koymaktadır.

Yirmi birinci yüzyılda küresel olarak kamu diplomasisinin artan bir önemi vardır ve sadece süper güçler değil, gelişmekte olan ülkeler de yumuşak güç ve yeni teknolojiler dâhil olmak üzere rekabetçi bir dış politika geliştirmek için kamu diplomasisini bir araç olarak kullanmaktadır. Türkiye de dünyanın dört bir yanındaki yabancı halklarla ilişki kurarak dış politikasına yön vermek istemektedir. Afrika ülkeleri ile siyasi, ekonomik ve kültürel bağlarını geliştirmek isteyen Türkiye, diplomatik hedeflerine ulaşmak için kamu diplomasisini araç olarak kullanmaktadır. Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik kamu diplomasisinin birkaç farklı boyutu bulunmaktadır. 2005 yılından bu yana Türkiye, geçmiş Afrika politikasının tersine kamu diplomasisine dayalı ve Afrika halkının refahını, eğitimini, sağlık sistemini ve mesleki eğitimini göz önüne alan derinlikli bir Afrika politikası geliştirmiştir. Afrika ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini geliştiren Ankara, aynı zamanda Afrika ülkeleri ile yakın ilişkiler kurarak başta Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası örgütler olmak üzere küresel düzeyde iş birliğine gitme çabasıdadır.

Son yirmi yıla bakıldığında Türkiye'nin Afrika ülkelerindeki kamu diplomasisi faaliyetlerinin hibeler, krediler, yardım projeleri, doğrudan yatırım, ekonomik iş birliği, eğitim programları ve kültürel alışverişler şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye'nin kamu diplomasisi çalışmalarının çoğunluğu Dışişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı gibi bakanlıklar ve çeşitli devlet kurumları tarafından paylaşılmaktadır. Afrika Zirveleri gibi çeşitli etkinliklere ev sahipliği yapan Türkiye, aynı zamanda üst düzey Afrikalı liderleri ağırlamakta ve Türkiye'ye karşı olumlu izlenimler oluşturmak için medya çalışmaları yapmaktadır. Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'da kamu diplomasisi politikası yürütmesinde birtakım avantajları olduğu gibi dezavantajları da vardır. Osmanlı Devleti döneminden gelen tarihi bağlar ve Türkiye'nin bölgede sömürgeci olarak bulunmaması Türkiye'ye avantajlar sağlamaktadır. Aynı şekilde Türkiye'nin İslam dünyası ile Batılı ülkeler arasında adeta köprü vazifesi görmesi ve gelişmekte olan ülkeler kategorisinde olması

Afrika ülkelerinin ilgisini çekmektedir. Bununla birlikte Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarının hemen ardından Türkiye’den yeterli desteği görememesi ve Türkiye’nin Batılı sömürgeci güçlerin yanında görünmesi dezavantaj olarak karşısına çıkmaktadır.

Diğer yandan Afrika’ya artan bu ilgi sonucu Türkiye’de, Sahra Altı Afrika (SAA) konulu akademik çalışmaların sayısında olağanüstü bir artış olmuştur. Öyle ki Sahra Altı Afrika’ya yönelik akademik çalışmaların yarıdan fazlası 2016 yılı sonrasında kaleme alınmıştır. Bu çalışmalarda Türkiye’nin kamu diplomasisi (KD) çalışmaları yapan kurumları ön plana çıkarılmış bununla birlikte sınırlı sayıda kamu diplomasisi bileşeninin ortaya konması çalışmaların eksikliği literatürde kısıtlılık oluşmasına neden olmuştur. Türkiye’nin kıtadaki etkinliği her geçen gün artmasına rağmen kıtaya yönelik kamu diplomasisi politikası kapsamlı bir şekilde incelenmemiştir. Literatürdeki bu boşluğu doldurma çabasında olan bu çalışma, Türkiye’nin Sahra Altı Afrika’daki kamu diplomasisine dâhil olan aktörleri, kaynakları, araçları ve programları analiz etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Ankara’nın, Sahra’nın güneyine yönelik kamu diplomasisi politikasını incelediğimiz çalışmada bazı yanların zayıf, bazılarının ise güçlü olduğu varsayılmaktadır. Tez çalışmasının anahtar soruları “Türkiye’nin SAA’ya yönelik kamu diplomasisi politikalarında etkili bileşenler hangileridir?” ve “Türkiye’nin Sahra Altı Afrika kamu diplomasisi uygulamaları nelerdir?” olacaktır. Bileşenlerin incelenmesinin ardından bu diplomasi politikalarından hangilerinin güçlü, hangilerinin zayıf olduğu belirtilerek çeşitli çözüm önerileri sunulacaktır. Bir diğer soru da Türkiye’nin Sahra Altı Afrika ülkelerine yönelik dış politikasında kamu diplomasisinin nasıl bir rol oynadığıdır. Çalışmada, 2002-2018 yılları arasında ilişkilerin nasıl geliştiği ve Türkiye-Afrika ilişkilerinde kamu diplomasisi uygulamalarının analizi yapılacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Kamu diplomasisi yaklaşımları çeşitlilik göstermektedir. Örneğin Leonard, kamu diplomasisi faaliyetlerini sınıflandırdığı çalışmada bu faaliyetleri kısa, orta ve uzun vadeli olarak sınıflandırmıştır (Leonard, 2002). Çeşitli kamu diplomasisi bileşenlerini bu sınıflandırmaya göre ayıran Leonard’ın bu ayrımı bileşenlerin dönemsel etkilerini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada ise Güney Kaliforniya Üniversitesi Annenberg İletişim ve

Gazetecilik Okulu Kamu Diplomasisi Programında görevli Nicholas Cull'ın sınıflandırması üzerinden Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik kamu diplomasisi faaliyetleri ele alınacaktır. Çalışmada Cull'ın sınıflandırmasının seçilmesinin temel nedeni, bu sınıflandırmanın Türkiye'nin SAA'ya yönelik kamu diplomasisi politikasına detaylı bir yaklaşım imkânı sunmasıdır. Kamu diplomasisini; dinleme, savunuculuk, kültürel diplomasi, değişim (mübadele) diplomasisi ve uluslararası yayıncılık olarak sınıflandıran Cull, çalışmasında, iyi ve kötü örnekler üzerinden değerlendirme yapmıştır. Türkiye'deki çalışmalarda ise kamu diplomasisi bir bütün olarak ele alınırken bileşenler geri plana atılmaktadır. Oysa Cull, bir ülkenin bu beş yaklaşım arasında rasyonel bir denge kurduğu takdirde bütüne katkı sunacağını savunmaktadır. Çalışmada, Cull'ın belirlediği beş bileşenin yanında insani (yardım) diplomasi ile inanç (temelli) diplomasisi de Türkiye'nin Sahra Altı Afrika politikasına uygun olarak değerlendirildiği için ayrı bir bölümde ele alınmıştır. İnsani diplomasi bileşeninin eklenmesinin nedeni Türkiye'nin kamu diplomasisi çalışmalarının genellikle bu unsur etrafında ele alınmasıdır. İnanç diplomasisi bileşeninin eklenmesinin sebebi ise Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik dış politikasında tarih ve inanç birliği vurgusunu ön planda tutmasıdır. Wheeler, Türkiye'nin 2005 yılından bu yana tarihi bağlarını ve Müslüman mirasını kullanarak Sahra Altı Afrika ülkeleriyle bağlarını güçlendirmek için çalıştığını vurgulamaktadır (Wheeler, 2011).

Çalışmanın hipotezleri şu şekilde ortaya konmaktadır:

1. Belirlenen dönemde Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik kamu diplomasisi faaliyetleri, Türkiye'nin kıtadaki varlığını artırmış ve derinlikli ilişki kurulmasını sağlamıştır.
2. Türkiye, kamu diplomasisi ile geliştirdiği ilişkilerle ticari kazanımların yanında askeri gücünü de kıtada gösterme imkânı bulmuştur.
3. Yeni dönem Türk dış politikası, Afrika'yı kamu diplomasisi uygulama alanı olarak test etmiştir.
4. Bu dönemde Türk liderlerin söylem ve eylemleri, Sahra Altı Afrika'ya yönelik politikanın şekillenmesinde ve uygulanmasında etkili olmuştur.

Araştırmanın Önemi

Sahra Altı Afrika'ya yönelik çalışmalara son yıllarda giderek artan ilgi dikkat çekmektedir. Çalışmanın önemi, Nicholas Cull'ın belirlediği beş bileşen ve inanç diplomasisi ile insani yardım diplomasisinden yola çıkarak Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik politikasını değerlendirecek olmasına dayanmaktadır. Çalışmanın literatüre iki yönden katkısı olacaktır. Birincisi kamu diplomasisine dikkat çekilecek olmasıdır. Özellikle 2010'lu yıllarla birlikte kamu diplomasisi, Türk akademiyasında kavramsal ve tarihsel olarak ele alınmış ve 2000'li yıllarda kamu diplomasisi çalışmaları tez ve makalelerde kendisine yer bulmuştur. İkincisi ise Türkiye'de kendine yer bulmaya başlayan Sahra Altı Afrika çalışmalarına katkı sunmasıdır. Özellikle literatürde kendisine yeterli bir alan bulamayan “dinleme” ve “savunuculuk” ile “inanç diplomasisi” bileşenleri daha sonraki araştırmacılar için kaynak sağlama iddiasındadır.

Çalışmanın önemini şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Sömürgeci güçlerin Afrika'daki etkisinin görece azalmasıyla farklı ülkeler kıtada güç mücadelesinin içerisinde kendilerini konumlandırmak için çaba göstermektedir. Başta Çin, Brezilya ve Hindistan olmak üzere yükselen güçler (rising powers) boşluk doldurma gayretindedir. Türkiye de yükselen bir güç olarak kendini yeniden konumlandırmakta ve Afrika'da kendine alan açmak istemektedir. Dolayısıyla Afrika merkezli içerik üretimi son derece önem kazanmaktadır.
2. Kamu diplomasisi uluslararası ilişkiler literatüründe giderek önemi artan kavramların başında gelmektedir. Neredeyse mikro düzeyde ele alınan kamu diplomasisi; inanç, futbol, gastro, caz gibi spesifik konulara kadar bileşenlere ayrılmaktadır. Türk akademiyasında kamu diplomasisine yönelik çalışmalar 2000'li yıllardan itibaren artmış ve özellikle son 20 yılda ele alınan yazınlar bu dönem için bir literatür oluşturulmasında kaynak görevi üstlenmiştir.
3. 2017 yılından itibaren kamu diplomasisi ve Sahra Altı Afrika kavramlarının birlikte ele alındığı görülmektedir. Fakat bu çalışmalarda kurumsal yapılar öne çıkmakta alt bileşenler ele alınmamaktadır. Bu çalışmamda, Sahra Altı Afrika-Türkiye ilişkilerinde genel hatlarıyla çizilen kamu diplomasisi faaliyetleri alt bileşenler etrafında ele alınacaktır.

4. Çalışmada, Nicholas J. Cull'ın beş bileşeni üzerinden çizilecek olan rota ile Türkçe literatüre yeni bir kaynak yaratmak amaçlanmaktadır. Çalışma Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik politikasına farklı bir bakış açısı getirme çabasıdır.

Kaynakların Taranması

Bu araştırmanın kaynakları Türkçe ve İngilizce literatüre dayanmaktadır. Araştırmacı veri toplamak için birincil ve ikincil kaynakları kullanmıştır. İlgili bakanlık ve kurumlarının verileri taranarak aynı zamanda uluslararası örgütlerin verilerinden yararlanılmıştır. Araştırmacı tarafından, world wide web (WEB), raporlar, brifingler, yerli ve yabancı düşünce kuruluşları tarafından ele alınan değerlendirmeler gibi ikincil kaynaklardan da faydalanılmıştır. Ayrıca üniversitelerde sunulan doktora tezleri, online gazeteler, uluslararası dergilerde yayınlanan makaleler ve raporlar ile elektronik dergiler kullanılmıştır. Kitaplar ve kitap bölümleri de araştırmacı tarafından konu hakkında bilgi toplamak amacıyla kullanılmıştır.

Araştırma Döneminin Sınırlandırılması

Türkiye'nin SAA'ya yönelik kamu diplomasisi politikasını ele alan çalışmanın temel amacı 2002 yılından başlayarak 2018 yılına kadar olan dönemi incelemektir. Çalışmada başlangıç noktası olarak 2002 yılının seçilmiş olmasının nedeni gerçekleşen siyasi değişimle birlikte Türkiye'nin yüzünü farklı coğrafyalara dönmeye başlamasıdır. Türkiye, bu dönemde küresel güneyle daha iyi ilişkiler kurma çabasına girmiş ve ziyaretler, yardımlar, yeni uçuş destinasyonları ve açılan elçiliklerle tam anlamıyla bir açılım gerçekleştirmiştir. 2018 yılında parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçen Türkiye, cumhurbaşkanına geniş bir yetki veren değişimle daha hızlı hareket edebilmeyi ummaktadır. Henüz çok kısa bir dönemi kapsayan Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemiyle ilgili yeterli veriler bulunmadığından çalışma 2002-2018 yılları arasındaki parlamenter dönemi kapsamaktadır. Bununla birlikte daha uyumlu bir şekil alması açısından 2018 yılından sonraki veriler de zaman zaman çalışmada kullanılmıştır.

Kamu diplomasisinde sivil toplum kuruluşları (STK), iş insanları, sanatçılar, ünlü isimler gibi sivil aktörler ön plana çıkmaktadır. Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik politikasında da bu aktörler önemli bir yer işgal etmesine rağmen devlet kurumları ve

liderler Türk kamu diplomasisi uygulamalarının merkezinde yer almaktadır. Öyle ki STK ve özel akımlar aracılığıyla yapılan insani yardımların tutarı 2018 yılında 1 milyar 130 milyon dolar iken kamu eliyle yapılan resmi akımların tutarı 8 milyar 797 milyon doları geçmiştir. STK'lerin yaptığı pek çok yardım yine kamu tarafından sağlanan desteklerle gerçekleştirilmiştir. Görüldüğü gibi Türk kamu diplomasisinin başat aktörleri Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kurumları ve liderleridir.

Karşılaşılan Güçlükler

Hem kamu diplomasisi hem de Sahra Altı Afrika kavramları konusunda tez yazmanın birtakım zorlukları bulunmaktadır. Kamu diplomasisi uygulamaları ilgili ülke kamuoyunu etkilemeyi hedeflese bile teori ile pratikte farklı karşılıklar bulmak mümkündür. Diğer yandan kamu diplomasisi, genellikle uzun dönemli olması ve etkilerinin ölçülememesi gibi nedenlerle problemlili bir çalışma alanıdır. Farklı tanımlamaları bulunan ve etkilerinin sınırlılığı üzerinde durulan kamu diplomasisi diğer yandan propagandanın bir aracı olarak nitelendirilebilmektedir. İstenilen amaca ulaşabilmek için araç olarak kullanıldığı iddia edilen kamu diplomasisi, birçok alt bileşene ayrılmaktadır. Bu yönüyle net bir sınırlamanın yapılamaması, hangi faaliyetin hangi bileşen altında incelenmesi sorununu ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan Sahra Altı Afrika çalışmaları, Türkiye'de çok yeni bir alan olması nedeniyle akademik yazında çok az bir yer işgal etmektedir. Son yıllarda literatürde olağanüstü bir artış olmasına rağmen yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun 2019 yılı sonrasına ait olması kaynakların kısıtlılığına yol açmaktadır.

Diğer yandan 54 ülkeyi içeren Afrika kıtası genel olarak bir ülke olarak görülmekte ve hangi ülkeden olursa olsun kıta insanları "Afrikalı" olarak görülmektedir. Afrika'yı bir bütün olarak gören bu indirgemeci yaklaşım yanlış bir değerlendirmenin sonucu olsa bile araştırmacılar tarafından kullanılmaktadır. Bunun nedenleri arasında tek bir çalışmada bütün Afrika ülkelerini tek tek incelemenin imkânsızlığı yer almaktadır. Farklı özelliklere sahip Afrika ülkelerini ele alacak olan bu çalışmada da Sahra Altı Afrika çapında bir yaklaşım benimsenmiştir.

Tezin Bölümleri

Üç bölümden oluşan tezin giriş bölümünde literatür taraması yapılarak Türkiye’de kamu diplomasisi ve Sahra Altı Afrika’ya yönelik yapılan akademik çalışmalar incelenecektir. İlk olarak kamu diplomasisi kavramının ele alınacağı bu bölümde, bu kavramın akademik düzeyde ele alınışının hükümetin yaptığı adımların ardından geldiği ortaya konacaktır. Özellikle Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğünün (KDK) kurulmasının ardından kamu diplomasisine yönelik yayın sayısında artış olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Afrika açılımına paralel şekilde Afrika’ya yönelik akademik yayınlarda aynı artış yaşanmıştır. Dolayısıyla siyasi ilginin akademik alana yayıldığı ve kamu diplomasisi ve Afrika çalışmalarının arttığı görülmektedir.

Birinci bölümde ise kamu diplomasisi kavramı açıklanarak kavramsal çerçeve çizilecektir. Dış ilişkilerin sürdürülmesinde son yıllarda kamu diplomasisi kavramı ön plana çıkmaktadır. Diplomasi tarihinden başlanarak bu kavramın dış politikadaki önemi üzerinde durulacaktır. Ayrıca bu bölümde Nicholas Cull’ın belirlediği beş bileşen ele alınacaktır. Dinleme, savunuculuk, değişim diplomasisi, kültürel diplomasi ve uluslararası yayıncılığa ek olarak Türkiye’nin Sahra Altı Afrika politikasının bir parçası olarak değerlendirilen insani (yardım) diplomasisi ve inanç (temelli) diplomasisi angaje edilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye’nin kamu diplomasisi SAA’ya uyarlanacaktır. Türk dış politikasının genel görünümünün ele alınacağı bu bölümde, Türkiye’deki kamu diplomasisinin tarihsel gelişimine ve Ankara’nın Afrika ile iş yapma yaklaşımına değinilecektir. Türkiye ve Afrika’nın karşılıklı ziyaretleri ve ekonomik görünüm yine bu bölümde yer alacaktır. Çalışmayı diğer Sahra Altı Afrika çalışmalarından ayıran bu bölümde Türkiye’nin SAA’ya yönelik kamu diplomasisi politikası Cull’ın beş bileşeni üzerinden ele alınacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise bu beş bileşenden farklı olarak Türkiye’nin Sahra Altı Afrika açılımının altyapısı olarak görülen insani (yardım) diplomasisi ve inanç (temelli) diplomasi bileşenleri ele alınacaktır.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise SAA’ya yönelik kamu diplomasisi faaliyetlerinin çıktıları değerlendirilecektir. Bu bölümde Türkiye’nin Sahra’nın güneyine yönelik kamu diplomasisi politikasının güçlü ve zayıf yanları değerlendirilerek kıta altına yönelik KD çalışmalarının güçlendirilmesi için önerilerde bulunulacaktır.

Literatür Taraması

Bu kısımda, kamu diplomasisi ve Sahra Altı Afrika'ya yönelik literatür taraması yapılacaktır. Kamu diplomasisi kavramı, uluslararası ilişkiler (UI) disiplini içinde nispeten yeni bir kavramdır. Ancak literatürde kamu diplomasisi çalışmaları önemli bir kavram olarak son yıllarda öne çıkmakta ve çok sayıda araştırmacı kamu diplomasisi ve alt bileşenlerine yönelik çalışmalar kaleme almaktadır. Araştırmacılar tarafından kaleme alınan çalışmaların önemli bir bölümü yeni kamu diplomasisi kavramı ile aktörler ve rollerine değinmiştir. Dijital diplomasi ayrı başlıklar halinde ele alınmış hatta dijital diplomasiyi tek başına ele alan kitaplar yazılmıştır. Çok sayıda yazardan oluşan kolektif kitaplar ise kamu diplomasisi kavramına yönelik literatürün önemli bir parçası haline gelmiştir.

Bu çalışmalardan biri olan ve yüzlerce atıf alan *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations* adlı kitap farklı akademisyenlerin dâhil olduğu kolektif bir üründür. Farklı ülkelerden ve çeşitli alanlardan uzmanlar, kamu diplomasisi teori ve pratiğini analiz etmektedir. Kitapta, 11 Eylül'den sonra kamu diplomasisi konusunda küresel bir tartışmanın tetiklendiği ve kavramın pek çok ülke için sorun haline geldiği savunulmaktadır. Ayrıca, dış politikayı desteklemek için kamu diplomasisinin nasıl başarılı bir şekilde kullanılabileceği değerlendirilmektedir (Melissen, 2005). Bir diğer kolektif çalışma ise *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* adlı kitaptır. Yirmi birinci yüzyılda diplomasi'nin rolü ve doğasına odaklanan kitapta, artan sayıda aktörün nasıl etkileşime girdiği ve işleri nasıl hallettikleri ele alınmıştır (Cooper, Jorge, and Ramesh, 2013). Snow ve Taylor editörlüğünde hazırlanan ve kamu diplomasisi çalışmaları için bir ansiklopedi iddiasında olan *Routledge Handbook of Public Diplomacy* adlı kitap, kamu diplomasisinin canlanmasının 11 Eylül 2001 sonrasında teröre karşı savaş ilanı bağlamında ortaya çıktığını savunmaktadır (Snow, N. and Taylor, 2009). Yedi bölüm ve 29 makaleden oluşan kitap, akademisyenler için kamu diplomasisinin farklı bileşenlerini ele alan bir kaynak haline gelmiştir. 2020 yılında Snow ve Cull tarafından hazırlanan ikinci baskısı daha geniş bir çerçevede ele alınmış hem yazar hem de konu sayısı artırılmıştır (Snow and Cull, 2020).

Din, spor, gastronomi ve iletişim gibi kavramlar kamu diplomasisi ile yakın bir şekilde ilişkilidir. Bu nedenle araştırmacılar, bu kavramlarla ilgili çalışmaları literatüre

kazandırmıştır. Bunlardan biri olan ve Philip Seib tarafından hazırlanan Religion and Public Diplomacy adlı kitap, inancın insanların hayatındaki güçlü etkisine vurgu yaparak kamu diplomasisi çabalarına dâhil edilmesi gerektiğini kaydetmektedir (Seib, 2013). Kitapta, dini inançların yayılmasının ve etkisinin yeni iletişim teknolojileri ile güçlendirildiği bir dünyada, dinin birçok dış politika sorununda bir faktör olduğu ve ele alınması gerektiği kaydedilmektedir. Yihua XU ise Religion and China's Public Diplomacy in the Era of Globalization adlı makalesinde din ve kamu diplomasisi ilişkisini Çin örneği üzerinden değerlendirmiştir (Xu, 2015). Marie Gayte ise US religious public diplomacy: The paradoxical role of the First Amendment in the Middle East adlı çalışmasında ABD'nin Orta Doğu'daki dini kamu diplomasisine odaklanmıştır (Gayte, 2018). Seib tarafından hazırlanan Real-time Diplomacy: Politics and Power in the Social Media Era adlı kitapta, medyanın politika yapıcılara ayrılan süreyi kademeli olarak azaltmasıyla diplomasinin nasıl geliştiğini incelenmektedir (Seib, 2012). 2011'deki olayların (Arap Baharı) ışığında değerlendirme yapan kitap, gerçek zamanlı diplomasinin işleyişini ve hükümetleri atlayan ve doğrudan yabancı vatandaşları meşgul eden medya merkezli diplomasi programları için fırsatları analiz etmektedir. Chopra ise The Big Connect: Politics in the Age of Social Media adlı çalışmasında Hindistan özelinden hareketle Hindistan'da sosyal medyanın ortaya çıkışıyla siyasetin ve lobiciliğin nasıl sanal zemine kaydığının izini sürmektedir. Hindistan'daki önemli siyasi figürlerin sosyal medya kampanyalarının analizini yapan kitap, dijital bir topluluğun Hint siyasetindeki rolünü tartışmaktadır (Chopra, 2014).

Diğer yandan çok sayıda araştırmacı ülkelerin kamu diplomasisi çalışmalarını ele almıştır. Bunlardan en önemlilerinden biri Hans N. Tuch tarafından kaleme alınan Communicating with the world: U.S. public diplomacy overseas adlı kitaptır (Tuch, 1990). Dünya Savaşı'ndan bu yana ABD kamu diplomasisinin evrimini açıklayan Tuch, dünya çapındaki iletişim devrimine, ideolojik çatışmalara ve ulusların karşılıklı bağımlılığına odaklanır. Dört ayrıntılı vaka geçmişini analiz eden Tuch, etkin bir kamu diplomasisi için ABD kamu diplomasisinin ilan edilen hedeflerinin küçültülmesi ve Amerika'nın çeşitliliği ve bütünlüğü içinde temsil edilmesi gerektiği sonucuna varmaktadır (Tuch, 1990).

Farklı ülkelerin kamu diplomasi çalışmalarını karşılaştırmalı olarak ele alan kitap, makale ya da raporlar mevcuttur. Bunlardan biri olan ve Mark Leonard tarafından hazırlanan

Public Diplomacy adlı rapor, altı ülkedeki saha çalışmasına odaklanmıştır (Leonard, 2002). Uygulayıcılar ve akademisyenlere kadar pek çok profesyonelden yararlanılan rapor, yurt dışındaki kamuoyunu etkilemenin önemine değinmiştir. Lee ve Melissen tarafından hazırlanan Public Diplomacy and Soft Power in East Asia adlı kitapta, Doğu Asya'daki ülkelerin kamu diplomasisi ve yumuşak güç politikaları değerlendirilmiştir (Lee and Melissen, 2011). Farklı yazarlar tarafından yazılan makalelerde, Japonya, Endonezya, Tayvan, Güney Kore ve Çin gibi ülkelerin politikaları ele alınmıştır. Aynı zamanda çalışmada ABD ve Avrupa Birliği'nin bölgeye yönelik faaliyetleri değerlendirilmiştir. Public Diplomacy and Soft Power adlı makalesinde Joseph S. Nye, farklı ülkelerin politikalarından hareketle kamu diplomasisi ve yumuşak güç çıkarımları yapmıştır. Nye, yumuşak gücün, cazibe yoluyla istenen sonuçları elde etmek için başkalarını etkileme yeteneği olduğunu vurgulamaktadır. Akıllı bir güç stratejisinin sert ve yumuşak güç kaynaklarını birleştireceğini söyleyen Nye, kamu diplomasisinin, bir ülkenin yumuşak gücünü teşvik etmenin bir unsuru olarak uzun bir geçmişe sahip olduğunu ve Soğuk Savaş'ın kazanılmasında etkin bir rol oynadığına vurgu yapmaktadır. Nye, yumuşak güç üretmede güvenilirlik, öz eleştiri ve sivil toplumun rollerinin anlaşılması gerektiğine dikkat çekmektedir (Nye, 2008).

Kamu diplomasisine yönelik çalışmalar, genellikle, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB), Çin Halk Cumhuriyeti, Japonya ve Rusya gibi ülkelere yoğunlaşmıştır. Fakat Hindistan ve Brezilya gibi orta büyüklükte güçler literatürde kendine yer bulabilmektedir (Bkz. Aouragh, 2016; Cao, 2016; Gill ve Huang, 2006; Harting, 2016; Huijgh, 2017; Hunter, 2009; Krasnyak, 2020; Kurlantzick, 2007; Lahtinen 2018; Lam, 2007; Laskar, 2019; Lord, 2008; McEvoy-Levy, 2001; Natarajan, 2014; Nye 2004b; Özekin ve Kırca, 2021; Pamment, 2016; Parmar ve Cox, 2010; Robertson, 2018; Wang, 2008; Watanabe ve McConnell, 2008). Türkiye'de ise kamu diplomasisine yönelik akademik yayınların artışı özellikle son yıllarda olmuştur.

Türkiye'de Kamu Diplomasisi ve Sahra Altı Afrika Çalışmaları

Türkiye'de kamu diplomasisine araştırmacılar tarafından artan bir ilgi olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu çalışmalarda görülen artışın kamu diplomasisi kavramının Türkiye'deki yükselişine ve KDK'nin kurulmasına paralel olduğu

görülmektedir. Genel olarak Türkiye'nin kamu diplomasisi politikasının ele alındığı bu çalışmalar, Türkçe literatürde kamu diplomasisi çalışmaları için kaynak haline gelmiştir. Çalışmaların büyük çoğunluğu 2000'li yıllarda Türkiye'nin dış politikasını konu etmiştir. Kurtuluş, 21. Yüzyılda Değişen Kamu Diplomasisi Anlayışının Türk Dış Politikasına Yansıması adlı doktora çalışmasında kamu diplomasisi anlayışının Türk dış politikasındaki etkisini incelemiştir (Kurtuluş, 2014). Ekşi de kuramsal ve kavramsal çerçeve eksikliğini gidermek için ele aldığı Türkiye'de Kamu Diplomasisi: Ortaya Çıkışı, Kurumsal İnşaa Süreci ve Uygulanışı (2002-2013) adlı çalışmasında kamu diplomasisi modeliyle Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) dönemi dış politikasının toplumsal boyutunu ele almıştır (Ekşi, 2014). Gündoğdu, yine aynı dönemi incelediği AK Parti Dönemi Kamu Diplomasisi Uygulamaları (2002-2013) adlı tezinde kamu diplomasisi kavramının tarihsel gelişimi ve Türk dış politikasındaki kullanımını incelemiştir (Gündoğdu, 2019). Ceyhan, Siyasal İletişimde Kamu Diplomasisi adlı çalışmasında kamu diplomasisini devlet stratejisi açısından ele alarak İngiltere, ABD, Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye'nin kamu diplomasisini değerlendirmiştir (Ceyhan, 2016). Diğer yandan Özüm, 2018; Yıldırım, 2014; Köksoy, 2013 ve Sancar, 2012a kamu diplomasisi kavramı çerçevesinde ele aldıkları çalışmaları uluslararası halkla ilişkiler perspektifinden incelemiştir. Kavoğlu ise Kamu Diplomasisi Bağlamında Türk Dış Politikasında Paradigma Değişimi ve Ulusal Basına Yansımaları adlı doktora çalışmasını Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin "istemâlet" politikası çerçevesinde ele alırken Türkiye'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine dönük faaliyetlerine odaklanmıştır (Kavoğlu, 2016). Literatürde ulus markalama ve dijital diplomasi çalışmaları da kendine yer bulmuş ve bu kavramlar kamu diplomasisi bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Akoğlu ve Mutlu, 2018; Budak, 2019; Çevik, 2014; Çevik ve Seib, 2015; Demir, 2013; Huijgh ve Warlick, 2016; Karadağ, 2016; Kavoğlu, 2013; Kocabıyık, 2019; Koyuncu, 2018; Özlü ve Alan, 2020; Poyraz ve Dinçer, 2016; Şahin ve Çevik, 2015; Ünal, 2017 ve Yalçınkaya ve Özgen, 2013 Türkiye'nin yürüttüğü kamu diplomasisine ilişkin yayınlar kaleme almıştır.

2015 yılından bu yana Afrika çalışmaları da akademik yazında önemli bir yer işgal etmeye başlamıştır. Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezinde yapılan araştırmada bu artış net bir şekilde göze çarpmaktadır. YÖK Ulusal Tez Merkezinde,

Eylül 2022 itibariyle, “Afrika” başlıklı 79 doktora tezi bulunmaktadır.¹ Bu tezlerden yalnızca 3 tanesi 2000 yılı öncesinde yazılmıştır. 69 doktora tezi ise 2012 yılından sonra yazılmıştır. Yazılan doktora tezlerinin büyük çoğunluğu uluslararası ilişkiler ve ekonomi alanlarında kaleme alınmıştır. Yüksek lisans çalışmalarına bakıldığında ise büyük çoğunluğu 2015 yılından sonra yazılan 283 tezin sisteme yüklenmiş olduğu görülmektedir.²

Türkiye’de Sahra Altı Afrika’ya yönelik doktora tezlerine bakıldığında bu çalışmaların büyük çoğunluğunun uluslararası ilişkiler alanında olduğu görülmektedir. Bu alanda ilk Afrika merkezli çalışma Arafat tarafından kaleme alınmıştır. 1990 yılında tamamladığı İsrail ve Arap devletlerinin Afrika siyaseti 1948-1973 adlı doktora tezinde Arafat, İsrail ile Arap devletlerinin kıtaya yönelik politikalarını ele almıştır (Arafat, 1990). 1997 tarihli doktora tezinin başlığı Afrika olan Gharehaghagi ise Afrika’nın kurtuluş mücadelesi, emperyalizm ve Afrika’nın tarihteki yeri gibi ana başlıkları ele almıştır. Gharehaghagi, tezinin büyük bölümünde ise Afrika ülkelerini ayrı ayrı işlemiştir (Gharehaghagi, 1997).

Türkiye’nin Afrika’ya yönelik politikası çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Ngwa, Frankofon Afrika Ülkelerinde Fransa ve Türkiye Dış Politikası Algıları Kamerun ve Fildişi Sahili Elitleri’nin Bakışı adlı tezinde 21. yüzyılda Fransız ve Türk etkisini Frankofon Afrika’da test etmeye çalışmıştır (Ngwa, 2019). Kitio çalışmasında, Türkiye’nin Dış Politikasının Afrika’daki Dönüşümü’nü ele almıştır. Kitio, Türkiye’nin Afrika’daki dış politikasının arkasında büyüyen bir güvenlik boyutu olduğunu savunmuştur (Kitio, 2020). Alpar, Gambiya örneğinden hareketle Türkiye ve Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için bir model oluşturmaya çalışmıştır (Alpar, 2007).

Türkiye’nin kamu diplomasisi ve Afrika’yı ortak bir çalışmada ele alan doktora tezleri yakın dönemde ortaya çıkmıştır. Eren, Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri: Afrika Örneği adlı tezinde Ankara’nın Afrika’daki kamu diplomasisi faaliyetlerinin birbirinden farklı etkilere ve yansımalara sahip olduğu sonucuna vararak zaman içerisinde gelişse de kamu diplomasisi faaliyetlerinin her zaman etkili olmadığını savunmuştur

¹ YÖK Tez Merkezinde “Afrika” anahtar kelimesi ile tarama yapılmıştır. Ülke bazlı yapılacak taramada çok daha fazla tez ortaya çıkmaktadır.

² Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi verilerinden hazırlanmıştır.

Bkz. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>

(Eren, 2020). 11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisi Uygulamaları: Sahra Altı Afrika Bölgesi adlı tezde 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrası dönemde Türkiye ve Sahra Altı Afrika (SAA) ilişkileri örneğinde incelenmektedir (Aydın, 2019). Eldeen ise AK Parti dönemi Türkiye-Afrika ilişkilerini Sudan örneği üzerinden kaleme almıştır. Konstrüktivizm temelinde incelediği çalışmasında Eldeen, kamu diplomasisinin bir alt bileşeni olan insani yardım diplomasisi üzerinden Türkiye'nin Sudan'a yönelik mevcut politikasını değerlendirmiştir (Eldeen, 2019). Arslan, çatışmaların önlenmesi konulu tezinde, Afrika barış ve güvenlik mimarisi ve Darfur krizi örneğini ele almıştır. Arslan'ın çalışmasında Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisinin kapasitesi yorumlanırken çeşitli öneriler sunulmaktadır (Arslan, 2014).

Ekonomi ve işletme alanında yazılan tezler öne çıkan çalışmalar arasında yer almaktadır. Bu alanda yazılan 24 doktora tezi kıtaya yönelik siyasi ilginin aynı zamanda ekonomik ilişkileri güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Özaytekin, Türk yatırımcıların Afrika'da şanslarını aradıklarını belirttiği çalışmasında Afrika üzerinde yatırım ile küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri inceleyerek Türkiye ile Türk firmalarının bu konudaki durumunu ortaya koymaya çalışmıştır (Özaytekin, 2015). Dipama, araştırmasında, Türkiye ve AB'nin içselleştirdiği değerler, normlar, kimlikler, fikirler ve ideolojiler gibi maddi olmayan unsurlarının Etiyopya, Nijer, Nijerya ve Somali'de Busan Etkili Kalkınma İş Birliği İlkelerine ve onun ilgili göstergelerine yakınlık konusundaki tutumlarını şekillendirmede daha önemli olduğu hususunda baskın bir varsayım taşıdığını kanısına varmıştır (Dipama, 2019).

Uluslararası ilişkiler, ekonomi ve işletmenin dışında diğer alanlarda da Afrika merkezli doktora tezlerinin yazımı sürmektedir. Bu tezlerden biri İstanbul'daki Afrikalı göçmenlerin farklılaşma ve uyum sürecini ele almıştır. Uçar, Afrikalı göçmenlerin farklılaştırıcı davranışlara maruz kalmalarının sağlıklı iletişim kurmalarına engel teşkil ettiği sonucuna varmıştır (Uçar, 2020). Gidreta, Afrika kıtası dışında, Afrika'yı "sergileme" ve "gösterme" faaliyetlerinin arttığını savunduğu çalışmasında, Türkiye'de yansıtılan bazı imajlar ve sergi kurumlarının kaygı verici anlamda sorunlu olduğunu belirtmektedir (Gidreta, 2017). İran, Arap, Avrupa, Türk ve Hint kültürleriyle etkileşimi olan Zengibar'daki Taarab müziğini inceleyen Usta, müzik dokusunun yabancı etkiler ile yoğrulmuş olmasına karşın, müziksel şekil, dil kullanımı ve dans unsurlarının daha yerel nitelikte olduğu sonucuna varmaktadır (Usta, 2012).

Medya, Afrikalı akademisyenler ve Afrika Birliği'ni konu eden çalışmalar ortaya konan doktora tezleri arasındadır. Özkaya, Türkiye ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nde radyo-televizyon yayıncılığında etik değerlerin, meslek ve yayın ilkelerinin yasal ve kurumsal düzenlenme ve uygulamalarını sorgulamıştır (Özkaya, 2000). Güney Afrika'nın siyasal dönüşümü ve medyasını çalıştığı araştırmasında Dinçer, siyasal dönüşüm sonrasında medyanın özgürleştiğini öne sürmüştür (Dinçer, 2021). Mohammed, Gana ve Nijerya örnekleriyle ele aldığı çalışmasında Afrikalı akademisyenlerin mevcut uluslararası ilişkiler teori ve akademisyenlerini uluslararası ilişkiler çalışmalarında dışlayıcı, ayrımcı ve seçici olmakla suçladığını belirtmiştir. Teori ve pratikte Afrika'da uluslararası ilişkilerin ikilemini konu eden Mohammed, ana akım uluslararası ilişkilerdeki söylemin doğasının Afrika'daki araştırmaları etkilediğini vurgulamaktadır (Mohammed, 2021). Diop, Afrika Birliği'ni incelediği araştırmasında gerek Afrika Birliği düzeyinde gerekse Afrika bölgesel örgütleri düzeyinde toplumsal hukukun kristalleştirilmesi için sarf edilen çabaların ekonomik bütünleşme ile ilgili doğru ve dikkatli bir şekilde yoğunlaşma ve görevlendirme yapılabilmesi için yeniden değerlendirmeye ihtiyaç olduğunu savunmuştur (Diop, 2021).

Akademik çalışmalarda Osmanlı Devleti ile Sahra'nın güneyini konu eden çalışmalar dikkat çekmektedir. Tandoğan, Tevârikleri ve bu kabilelerin stratejik konumlarını, Osmanlı ile olan ilişkileri bağlamında kapsamlı şekilde değerlendirmiştir (Tandoğan, 2015). Mutahar, Doğu Afrika'daki nüfuz mücadelesine odaklanarak 16.-19. yüzyıllar arasında Osmanlı hâkimiyetinde kalan Musavva Limanında Osmanlı ve sömürgeci güçler arasındaki güç mücadelesine odaklanmıştır (Mutahar, 2014). Zanhouo, 2021; Tosun, 2020; Kassouri, 2020; Tetteh, 2020; Chabi, 2020; Semanou, 2019; Adams, 2019; Oludoun, 2019; Helvacıköylü, 2019; Barro, 2019; Kouassi, 2019 ve Küçükaltan, 2020 gibi çok sayıda araştırmacı da farklı alanlarda Afrika'ya yönelik çalışmalar ortaya koymuştur.

Tablo 1: Türkiye’deki Sahra Altı Afrika’ya Yönelik Doktora Tez Çalışmalarının Alanlara Göre Dağılımı

Akademik Alan	Çalışmalar
Uluslararası İlişkiler	1) Arafat, 1990; 2) Gharehaghagi, 1997; 3) Alpar, 2007; 4) Uchehara, 2008; 5) Boztaş, 2012; 6) Tepeciklioğlu, 2013; 7) Arslan, 2014; 8) Kaya, 2014; 9) Öztürk, 2015; 10) Bugday, 2016; 11) Domaç, 2016; 12) Bayram, 2018; 13) Kalay, 2018; 14) Özel, 2018 15) Adams, 2019; 16) Akgezer, 2019; 17) Aydın, 2019; 18) Barro, 2019; 19) Dipama, 2019; 20) Eldeen, 2019; 21) Güder, 2019; 22) Helvacıköylü, 2019; 23) Ngwa, 2019; Oludoun, 24) 2019; 25) Guudle, 2019; 26) Eren, 2020; 27) Kitio, 2020; 28) Küçükaltan, 2020; 29) Yiğit, 2020; 30) Avcı, 2021; 31) Aslan; 2021; 32) Dinçer, 2021; 33) Mohammed, 2021; 34) Oumar, 2021; 35) Şen, 2021; Hafız, 2022
Ekonomi/İşletme	1) Tören, 2012; 2) Özaytekin, 2015; 3) Düzgün, 2016; 4) Adalelessossi, 2017; 5) Günay, 2017; 6) Mekonnen, 2017; 7) Nageye, 2017; 8) Mensah, 2018; 9) Mohammed, 2018; 10) Moussa, 2018; 11) Jobarteh, 2019; 12) Kassifa, 2019; 13) Kouassi, 2019; 14) Semanou, 2019; 15) Chabi, 2020; 16) Erdoğan, 2020; 17) Garang, 2020; 18) Gueye, 2020, 19) Hussen, 2020; 20) Kassouri, 2020; 21) Tetteh, 2020; 22) Badirou, 2021; 23) Palacıoğlu, 2021; 24) Zanhouo, 2021
Antropoloji/Edebiyat/Müzik	1) Usta, 2012 (Müzik); 2) Emir, 2014; 3) Yiğit, 2014; 4) Uçar, 2020 (Antropoloji); 5) Bolat, 2021; 6) Soumana, 2021
Diğer	1) Özkaya, 2000 (İletişim); 2) Mutahar, 2014 (Tarih), 3) Tandoğan, 2015 (Tarih); 4) Gürseler, 2015 (Hukuk), 5) Berde, 2016 (Demografi); 6) Gidreta, 2017 (Hukuk); 7) Topcan, 2018 (Din); 8) Chiatoh, 2019 (Hukuk); 9) Abdou, 2020 (Sosyoloji); 10) Gökgedik, 2020 (Tarih); 11) Korkmaz, 2020 (Kamu Yönetimi); 11) Boubacar, 2021 (İletişim); 12) Samanlı, 2021 (Çalışma ekonomisi)

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi’nden faydalanılarak hazırlanmıştır. Bkz. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

Diğer yandan Türkiye ve Sahra Altı Afrika'yı konu eden akademik makalelerin sayısında da artış görülmektedir. Bu makaleler, Türkiye-Sahra Altı Afrika ilişkilerinden Türkiye'de bulunan göçmenlere ve eğitim gören uluslararası öğrencilere kadar geniş bir alanı ele almaktadır. Türkiye'nin SAA'ya yönelik kamu diplomasisi politikasını ele alan Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika'da Yürüttüğü Kamu Diplomasisi Faaliyetleri adlı makalede, Türkiye'nin bölgeye yönelik politikası Leonard'ın kısa, orta ve uzun vadeli sınıflandırılmasına göre ele almıştır (Eyrice Tepeciklioğlu, Tepeciklioğlu ve Aydoğan Ünal, 2018). Uchegara tarafından kaleme alınan Continuity and Change in Turkish Foreign Policy Toward Africa adlı makalede Türk akademisyenleri, üniversiteleri ve basını tarafından Afrika'nın bilimsel açıdan öneminin hala kavranamadığı vurgulanarak makalenin yazıldığı tarihte Afrika araştırmaları üzerine bir merkeze sahip olmadığı belirtilmiştir (Uchegara, 2008). Patrick Sykes, Türkiye ve Brezilya'nın Afrika ile bağıntı incelediği çalışmasında her iki ülkenin belirledikleri rolü tanımlamakta ve bu rollerin sahadaki gerçeklikle ne kadar uyduğunu analiz etmektedir (Sykes, 2015). Korkut ve Civelekoğlu, Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerini, bölgesel güçlerin yakın ülkelerdeki çıkarlarını ilerletmek için kullandıkları stratejilerle ilişkilendirmiştir (Korkut ve Civelekoğlu, 2012). Aman ve Kaplan ise çalışmalarında Türkiye'nin Afrika'daki doğrudan yabancı yatırım pozisyonlarının temel belirleyicilerini incelemektedir (Aman ve Kaplan, 2017). Bacik ve Afacan, Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya ilişkin şimdiye kadar ortaya çıkan dış politika söyleminin sürekli bir düzenlemeye tabi tutulacağını dile getirmiştir (Bacik ve Afacan, 2013). Türkiye'nin Afrika'yı ekonomik ve siyasi konularda tam bir ortak olarak gördüğünü belirten Özkan, Afrika ülkeleriyle gelişen ve yoğunlaşan bağların, Türkiye'deki sivil toplum tarafından geniş çapta desteklendiğini vurgulamaktadır. (Özkan, 2010). Özkan, diğer bir çalışmasında ise Somali'de devlet inşaa çalışmalarında Türkiye'nin rolüne değinmiştir (Özkan, 2014). İpek ve Biltekin ise çok merkezli dünyaya uyum sağlayan Türk hükümetinin Sahra Altı Afrika'ya yönelik dış politikasını uygularken geleneksel devletler arası ilişkilerin ötesine geçtiğini ve giderek devlet dışı aktörlerin iş birliğine güvendiğini savunmuştur (İpek ve Biltekin, 2013). Gök ve Dal, çalışmalarında yeni bin yılın ilk on yılında Türk dış politikasında yükselen "sivil rolü" ele almıştır. Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının (TİKA) kıtada yaptığı faaliyetlere yoğunlaşan Gök ve Dal, özel kalkınma iş birliği politikasının, Afrika

bölgesinde Türkiye için güvenilir bir “sivil dış politika rolü” inşa etmede başarılı olup olmadığını sorgulamıştır (Oğuz Gök ve Parlar Dal, 2016).

Türkiye’de eğitim gören Sahra Altı Afrikalı öğrencilere yönelik araştırmalar da literatürde kendine yer bulmuştur. Bu çalışmalarda Türkiye’nin eğitim stratejisi ve yumuşak gücü üzerinde durulurken değişim diplomasisine vurgu yapılmıştır. Baydemir, Türkiye’deki Sahra Altı Afrikalı öğrenci hareketliliğini incelediği çalışmasında yüzünü tekrar SAA’ya dönen Türkiye’nin bu kıtadan gelen öğrencilerle sosyal ve akademik bütünleşmeyi sağlaması ve onlara ekonomik destek vermesi gerektiğini savunmuştur (Baydemir, 2020). Djamanca da eğitimin rolüne değindiği çalışmasında Türkiye ve Sahra Altı Afrika örneğini yumuşak güç, kamu diplomasisi ve değişim diplomasisi kavramları çerçevesinde ele almıştır. Djamanca’ya göre eğitimin sağladığı strateji veya araçsal yöntem ile Türkiye ve Sahra Altı Afrika ülkeleri arasındaki politik, diplomatik, ekonomik ve kültürel ilişkiler geliştirilebilecektir. Çalışmada, Türkiye’nin, Afrika ile mevcut iş birliğini geliştirmek için klasik yumuşak güç yerine değişim diplomasisi ve kamu diplomasisi kullandığı sunucuna varılmıştır (Djamanca, 2018).

Dünyada da Türkiye’nin Afrika’ya yönelik politikasını ele alan çalışmalara rastlanmaktadır. Kateřina Rudincová, *New Player On The Scene: Turkish Engagement In Africa* adlı makalesinde Türkiye’nin Afrika’daki angajmanını, Türkiye’nin ideolojik değişimiyle ilişkilendirmiştir. Türkiye’nin Afrika politikasının iki boyutlu olduğunu savunan Rudincová, bu politikaların devlet tarafından teşvik edildiğini ve sivil toplum tarafından yürütüldüğünü belirtmektedir (Rudincová, 2014). Federico Donelli ise Fetullahçı Terör Örgütü’nün (FETÖ) Afrika’da Türkiye’ye karşıtı bir lobi haline geldiğini ifade etmiştir. Donelli, 15 Temmuz 2016’dan sonra Afrika’nın, “öldürücü savaş”ın başka bir sahnesi haline geldiğini savunmuştur (Donelli, 2019). Wheeler, Türkiye ve Güney Afrika ilişkilerinin gelişimini ele aldığı çalışmasında Erdoğan’ın 2005 yılında Güney Afrika’ya yaptığı ziyareti ilişkilerde ivme yakalamak için fırsat olarak görmüştür (Wheeler, 2005). Harte de çalışmasında Erdoğan’ın 2011 yılında Somali’ye yaptığı ziyareti ele almıştır. 1991’den bu yana Afrikalı olmayan bir devlet başkanının Somali’yi ziyaret ettiğine vurgu yapan Harte, bunun Somali’de yeni bir döneme ve Afrika’da yükselen bir oyuncu olarak Türkiye için yeni bir duruşa işaret olarak yorumlamıştır (Harte, 2012). Kaya ve Warner ise çalışmalarında “Türkiye’nin Afrika’daki çıkarlarıyla ABD’nin çıkarları nerede örtüşüyor ve nerede ayrılıyor?” sorusuna cevap aramıştır.

Türkiye'nin Afrika'daki askeri ve güvenlik çıkarlarının ve hedeflerinin büyük ölçüde ABD'ninkilerle paralel olduğunu savunan ikili, ABD'nin Afrika'da ortak dini değerleri bulunan Müslüman bir müttefikle hareket etmesinin Batılı ülkelerden daha fazla memnuniyet verici olduğunu ifade etmektedir (Kaya ve Warner, 2013).

Kamu diplomasisi ve Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik politikasını ele alan yayınlarda ciddi bir artış söz konusudur. Bu çalışmaların özellikle 2015 yılından sonra ortaya konması kamu diplomasisi ve Afrika'ya olan ilginin önümüzdeki yıllarda katlanarak artacağını göstermektedir. Türkiye'nin kamu diplomasisine yönelik çalışmalarda genel olarak insani yardım ve kültür diplomasisi ön plana çıkmış, bunun yanında spor, sağlık, enerji, gastro gibi alt bileşenler ele alınmıştır. Genel olarak Türkiye'nin kamu diplomasisini inceleyen bu çalışmalarda Türkiye'nin güçlü olduğu alanlar değerlendirmeye tabi tutulmuştur. YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde "Afrika" anahtar kelimesiyle arama yapıldığında sadece 2021 yılında 17 doktora tezinin tamamlandığı görülmektedir. Bu tezlerden 9'u Türkiye'ye eğitim için gelen uluslararası öğrenciler tarafından hazırlanmıştır. Çok farklı konu ve alanlarda yazılan tezlerin çok az bir kısmı Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik kamu diplomasisini ele almıştır. Literatürde kısıtlılığa yol açan bu durumun ortadan kalkması için çok sayıda akademisyen, kamu diplomasisi ve alt bileşenlerini içeren çalışmalar ortaya koyarak hem kamu diplomasisi hem de Afrika çalışmalarına katkı sunmalıdır. Bu tez, Türkiye'nin SAA'ya yönelik politikası ve kamu diplomasisi kavramına bu yönüyle kaynak sağlama amacındadır.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KAMU DİPLOMASİSİ

1.1. Diplomasi Kavramının Tanımı ve Tarihçesi

Diplomasinin çok sayıda anlamı olduğu ve her kullanıcının bunu kendi özel amaçlarına uyacak şekilde tanımlama eğilimi olduğu belirtilmektedir (Plischke, 1979, s. 28). Bununla birlikte, diplomasi, basit bir ifade ile dış politikanın işleyişi ve ilişkilerin barışçıl bir şekilde sürdürülmesidir (Hamilton and Langhorne, 2011, s. 1). Bernard du Rosier tarafından 1436 yılında yazılan Short Treatise About Ambassadors adlı eser diplomasi üzerine yazılan ilk eser ve aynı zamanda ilk ders kitabı olarak bilinmektedir (Welch, 2017, s. 35). İngiliz diplomat Ernest Satow, 1917 yayınladığı Guide to Diplomatic Practice adlı eserinde diplomasinin bağımsız devletler arasında akıllıca ve incelikle idare edilen resmi ilişkiler olduğunu vurgulamıştır. Satow ayrıca diplomasinin gizli yürütülmesi gerektiğini dile getirmiştir (Satow, 1979, s.1-4). Satow gibi yine İngiliz diplomat olan Harold Nicolson, 1939 yılında yayınladığı Diplomacy adlı eserinde, diplomasiyi, dar anlamda diplomatlar vasıtasıyla yürütülen iletişim ve görüşmeler olarak belirtirken, geniş anlamda devletlerin dış politikalarını icra ederken kullanmış oldukları farklı türdeki siyasal etki araç ve teknikleri olduğu şeklinde tanımlamaktadır (Nicolson, 1970, I. Bölüm). Amerikalı diplomat Henry Kissinger de diplomasiyi “devletler arasındaki münasebetleri bir orkestra şefi gibi titizlikle yönetme ve idare etme sanatı” olarak tarif etmektedir (Kissinger, 2006). G. R. Berridge’in (Berridge, 2002, s. 1) yanı sıra Adam Watson (Watson, 1982, s. 33) ile John Baylis, Steve Smith ve Patricia Owens (Balyis, Smith ve Owens, 2014, s. 4) de diplomasiyi müzakere olarak tanımlamaktadır. Nicholas J. Cull, diplomasiyi, savaşın önlenmesi şeklinde yorumlamış ve devletler arası aktörler tarafından konuşlandırılan mekanizmalar olarak nitelendirmiştir (Cull, 2009b, s. 12). Claude Eilers, diplomasi kavramını, devletler arası ilişkilerin yönetilmesi ve devletlerin kendi aralarında iletişim kurması olarak değerlendirmektedir (Eilers, 2009, s. 1). Hedley Bull, diplomasinin, iletişimi kolaylaştırmak, anlaşmaları müzakere etmek, istihbarat toplamak ve devletler arasındaki uluslararası ilişkilerin pratiğinde sürtüşmeyi en aza indirmek gibi temel işlevlerinin olduğunu vurgulamıştır (Bull, 1977, 170-1). İskit, modern diplomasinin, özel hukuk kurallarıyla korunan ve devamlı olarak diplomatların oluşturduğu bir ağın, dış politikaya uyarlanması şeklinde tanımlamıştır (İskit, 2007, s. 10). Devletlerin resmi temsilcileri

tarafından yürütülen diplomasi, devletlerin fikirlerini doğrudan diğer devletlerin karar vericilerine ulaştırma sürecidir ve devlet başkanları, başbakanlar, bakanlar iletişim sürecinde yer alabilmektedirler (Arı, 2013, s. 262). Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere diplomasi devletler arasında bir müzakere olarak tarif edilmiştir. Geleneksel olarak diplomatlar aracılığıyla yürütülen diplomasi akıllıca ve titizlikle yürütülmesi beklenmektedir. Gizli yürütülmesi gerektiğini vurgulayan tanımlar olduğu gibi devletlerin fikirlerini doğrudan diğer devletlerin karar vericilerine ulaştırması gerektiği şekilde yorumlar bulunmaktadır. Gerek devlet başkanları gerekse bakanların iletişim sürecinde yer aldığını belirten tanımların yanında diplomasi istihbarat toplamak gibi işlevinin olduğunu vurgulayan tanımlar da yapılmaktadır.

Diplomasi tarihine bakıldığında ise ilk diplomatik ilişkilerin yazılı tarihten önce gerçekleştiği görülmektedir. Bir topluluğun diğeri ile temas ettiği gün diplomatik ilişkiler doğmuştur. Bununla birlikte diplomasi kavramının kurumsallaşması daha sonraki dönemlerde olmuştur. Devletler arası yapılan ve tam metinleri bugüne kadar gelen ilk yazılı anlaşma Milattan Önce (M.Ö.) 12. yüzyılda Kadeş Savaşı'nın ardından Hititler ve Mısırlılar arasında imzalanmıştır (Çolakoğlu, 2014, s. 367). Anlaşmanın temeli birine yönelik tehdidin ortak tehdit olarak kabul edileceği ve her iki devletin birbirinin yardımına koşacağıdır. Dönemin rekabet halindeki iki büyük gücü arasında imzalanan Kadeş Anlaşması, diplomasi tarihi açısından oldukça önemlidir. Diplomaside geçerli olan bazı kuralların antik Yunan'da ortaya çıktığı bilinmektedir. Yunan site devletlerinin karşılıklı sürekli konsolosluklar bulundurduğu bu dönemde diplomatik dokunulmazlıklar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde diplomatik ilişkileri yürüten diplomasi temsilcileri ile ilgili üç sınıf (kerykes, presbies ve proxenos) geliştirilmiştir (Adcock ve Mosley, 1975). Farklı medeniyetlerde diplomasi uygulamalarına rastlamak mümkündür. Hint medeniyetine ait olan Arthashastra'da, hükümdarın uygulaması gereken dış politika stratejileri hakkında tavsiyeler sunulurken aynı zamanda elçiler hakkında geniş bilgiler verilmiştir (Rangarajan, 1987, s. 575-579). Diplomasinin Türk ve İslam devletlerinde de etkili bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir. Tarihte Türk adıyla kurulan ilk devlet olan Göktürkler (552-630), Batı Wei Devleti ile 545 yılında henüz siyasi bağımsızlıklarını kazanmadan önce ilk siyasi ilişkilerini kurarak elçilik faaliyetlerine başlamıştır. Sasaniler ile yoğun iş birliği yapan Göktürkler, bu devletle rekabet ve düşmanlıkların ortaya çıkması ile Bizans ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. Göktürkler, Batı Wei Devleti, Doğu Wei Devleti,

Kuzey Ch'i Devleti, Kuzey Chou Devleti, Sui Devleti ve T'ang Devleti gibi Çin devletleriyle diplomatik ilişkiler kurmuştur (Şahin, 2018). İslam peygamberi Hz. Muhammed tarafından komşu ülke liderlerine gönderildiği iddia edilen mektuplar³ diplomasi örnekleri arasındadır. Mekkelilerle imzalanan Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra devlet başkanlarını İslâm'a davet etmek amacıyla mektuplar gönderen Hz. Muhammed, 628 yılında Doğu Roma İmparatoru Herakleios'a hitaben yazdığı mektupta "Sizinle bizim aramızda müşterek olan söze geliniz: Sadece Allah'a kulluk edelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım." diyerek onu İslam'a davet etmiştir (TDV İslam Ansiklopedisi, Herakleios).

Diplomasinin Osmanlı Devleti'nde de araç olarak kullanıldığı bilinmektedir. Osmanlı Devleti ilk elçiyi 1339 yılında Bağdat'a göndermiştir. Osmanlı Devleti'nin Bizans ile ilişkilerinde yardımlaşma ve evlilik yolu ile takviye edilen bir diplomatik yapı kurulmuştur. Ancak Orhan Bey zamanında Bizans ile olan ilişkilerde, hususi sebeplerle elçiler gönderilmiştir. Balkanların ve İstanbul'un fethinden sonra ise Avrupalı devletlerle diplomatik trafik artmıştır (Savaş, 2007, s. 11-13). İstanbul'da ilk olarak Venedik (1454) daimi temsilciliği açılırken bu ülkenin ardından Polonya (1475), Rusya (1495), Fransa (1525), İngiltere (1583) gibi devletler İstanbul'da temsilcilikler kurmuştur (Unat, 1987, s. 14). Batı'ya karşı üstünlük kuran Osmanlı Devleti, 18. yüzyıla kadar, diplomasi anlayışını "hiçbir Avrupalı Hristiyan devleti eşit haklara haiz muhatap kabul etmemek" olarak belirlemiştir (Savaş, 1997).

Diplomasi kavramının Avrupa temelli görünmesinin nedeni feodal düzen ve kilise gücünü kaybederken ulus devletlerin güçlenmesidir. Bu dönemde siyaset ve ahlâk anlayışı arasındaki ilişkiye yeni bir bakış açısı getiren Makyevel (Kesgin, 2015, s. 107), güç ilişkilerinin tasvirini yapmıştır. Yapay ortaklıkların her an bozulabileceğini savunan Makyevel, realizm ve hatta faşizmin fikir babası olarak görülmektedir (Meriç, 2002). Bu dönemde kilisenin yerini seküler devlet anlayışına bırakması ulus devlet temellerinin atılmasına zemin hazırlamıştır. Bu değişim diplomaside yenilikler getirirken özellikle

³ Hz. Muhammed'in gönderdiği mektuplar araştırmacılar arasında tartışma konusu olmuştur. Şarkiyatçıların bir kısmı mektuplaşma olayının aslı bulunmadığı, mektupların uydurma olduğu görüşündedir. Buna karşılık Müslüman araştırmacıların hemen hepsi bu olayı kabul etmekte, günümüze gelen bazı mektupların orijinal olduğunu veya orijinal olma ihtimalinin daha kuvvetli bulunduğunu belirtmektedir.

Bkz. TDV İslam Ansiklopedisi. Herakleios. <https://islamansiklopedisi.org.tr/herakleios>

Kuzey İtalya'dan başlayıp diğer Avrupa ülkelerine yayılan uygulamalar, diplomasinin gelişimine büyük katkı sağlamıştır (İskit, 2015, s. 74). Elçilik sistemi, 15. yüzyılda İtalyan şehir devletlerinin uygulamalarıyla gelişmiştir. Haber mektup sistemi geliştiren İtalyanlar (Tuncer, 2009, s. 37), 1455 tarihinde ilk daimi diplomatik misyonu kurmuştur (Nicolson, 1970). 16. yüzyılda ise İtalya'da daimi büyükelçilerin açılmasıyla modern diplomasinin temelleri atılmıştır. İtalyan şehir devletlerinde ortaya çıkan ilk sürekli elçilikler diplomasinin gelişimini hızlandırırken diplomasi altın dönemini 17. yüzyıldan itibaren yaşamaya başlamıştır. 30 Yıl Savaşlarını sona erdiren Vestfalya Anlaşması, kendisinden başka bir gücü kabul etmeyen ve hukuken egemen olan devletleri ve dolayısıyla modern küresel sistemi yaratmıştır. Bu yüzyıldan itibaren artan diplomatik faaliyetler çok taraflılık ya da konferanslar diplomasisini ortaya çıkarmıştır. 1648 Vestfalya Kongresiyle zirveye çıkan bu diplomasi yaklaşımı Viyana Kongresi'nin ardından güçler dengesinin ya da Avrupa uyumu adı verilen düzenin tesisini ve Avrupa'da uzun süreli savaşız bir ortamın oluşmasını sağlamıştır (Kissinger, 2008, s. 787). Kongreler sistemi varlığını Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürdürmeyi başarmış, bu savaşın ardından ise Milletler Cemiyeti ile yeni bir diplomasi türü olan "parlamentar diplomasi" ortaya çıkmıştır. Savaşın ardından ABD Başkanı Woodrow Wilson, devletler arasındaki gizli anlaşmalara tepki göstererek "On Dört Nokta"yı yayınlamıştır (Sönmezoğlu, 2005, s. 381). Açık diplomasi ilkesini ortaya atan Wilson, diplomasi yöntemindeki girişimlere öncülük etmiştir (Tuncer, 2009, s. 77). 1919 yılında Milletler Cemiyetinin kurulmasıyla çok taraflı diplomasiye (Berridge, 2002, s. 13) geçilirken İkinci Dünya Savaşı'na kadarki dönem açık ve yeni diplomasi olarak ifade edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle sahne alan Birleşmiş Milletler örgütünün tüm dünyayı saran bir nitelik kazanması bu yeni diplomasi türünün öneminin artmasına neden olmuştur. Diğer yandan küresel özelliğe sahip onlarca yeni uluslararası kuruluş bu dönemin özelliğini ortaya koymuştur. Savaşın ardından Soğuk Savaş'ın bitimine kadar olan dönem (1945-1989) ise iki kutuplu dönem olarak görülmüştür. Bununla birlikte özellikle 1965 yılından itibaren yeni diplomasi anlayışı gelişmeye başlamıştır. 1970'li yıllarla birlikte çok uluslu şirketler diplomasi alanına girerken Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla birlikte iki kutuplu sistem sona ermiştir. Bu dönemde ABD Dışişleri Bakanlığı başka ülke halklarını etkilemek amacıyla radyo, TV gibi medya organlarını içeren yeniden

yapılanmasını gerçekleştirmiştir. Çok uluslu şirketlerin yanında devletler, devlet dışı aktörlerle özellikle sivil toplumla iş birliği geliştirmeye başlamıştır.

1.2. Kamu Diplomasisi: Hedef Ülke Halkına Yönelme

Uluslararası bir aktörün başka bir aktörle temas kurarak uluslararası ortamı yönetme girişimi olan geleneksel diplomasinin tersine kamu diplomasisi, aktörden ziyade kamuoyuyla ilişki kurarak uluslararası ortamı yönetme çabasıdır (Cull, 2009b, s. 12). Yine geleneksel diplomasinin tersine kamu diplomasisi her zaman şeffaf bir süreç gerektirmektedir. Halkın ilgisini çekme amacı taşıyan kamu diplomasisi çok daha geniş bir gruba ve hükümetleri aşan bir bütünü kapsamaktadır (Leonard ve diğerleri, 2002, s. 8). Görüldüğü gibi kamu diplomasisi kamudan kamuya olduğu kadar kamudan halka ya da halktan halka olabilmektedir. Bu yönüyle geleneksel diplomasiden farklılaşan kamu diplomasisi halka yönelerek politika geliştirilmesine imkân sunmaktadır. Kamu diplomasisinin tanımları bu yönde şekillenmiş ve devletlerin diğer devletleri ve halklarını etkilemedeki rolüne vurgu yapılmıştır.

1.2.1. Kamu Diplomasisi Kavramının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Fransızca'da "diplomatie publique" ve İngilizce'de "public diplomacy" olarak karşılık bulan kamu diplomasisi kavramı (Sancar, 2012b, s. 79) eski diplomatik yöntemlerin kaybolduğu bir döneme işaret etmektedir. Kamu diplomasisi ile devletler kendi politikalarını kolayca anlatma ve uygulayabilme imkânı bulabilmektedir. Geçmişteki imajın değişmesinde etkili olan kamu diplomasisi ülkelerin dış politika ve diplomasislerinin tamamlayan bir parçası olarak görülmektedir (Melissen, 2005, s. 11). Kamu diplomasisiyle ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Akademisyenler ve yöneticiler tarafından farklı tarzda tanımlanan kamu diplomasisi; amaç, yöntem, boyut ve araçlar üzerindeki anlayışlardan dolayı farklı şekillerde yorumlanmıştır. Öte yandan kamu diplomasisinin farklı tanımlanmasının sebepleri arasında antropoloji, dil bilimi, halkla ilişkiler, iletişim, medya çalışmaları, pazarlama, psikoloji ve sosyoloji gibi farklı disiplinlerle etkileşim halinde olması da yer almaktadır (Varoğlu, 2013). Gilboa, kamu diplomasisine ilişkin yapılan çok çeşitli tanımlamaların çoğunun eksik, kafa karıştırıcı ve problematik olduğuna vurgu yapmaktadır (Gilboa, 2008, s. 57).

Kamu diplomasisine ilişkin tanımların dayanağı eski diplomat Edmund A. Gullion'un 1965 ve 1966 yıllarında yaptığı tanımlardır. Edward Murrow Merkezinin açılışında

konuşan Gullion, “Kamu diplomasisi, uluslararası ilişkilerin geleneksel diplomasinin ötesindeki boyutlarını, hükûmetlerin diğer ülkelerde kamuoyu oluşturmalarını, çıkar gruplarının diğer ülkelerle etkileşimini, dışişleri raporları ve bunların politikaya etkisini, iletişim uzmanları, dış politika muhabirleri ve diplomatlar arasındaki kültürler arası iletişim sürecini kapsamaktadır.” diyerek ayrıntılı bir tanım yapmıştır (Cull, 2020, s. 13). Türk Dil Kurumu, kamu diplomasisini, “bir ulusun düşüncelerini, hedeflerini, ideallerini, güncel politikalarını, kurumlarını ve kültürünü yabancı ülkelerin kamuoylarına anlatma amacıyla uygulanan politika” şeklinde tanımlamıştır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü. Kamu Diplomasisi. <https://sozluk.gov.tr/>). Kamu diplomasisi, Amerikan Dışişleri Bakanlığına göreyse diğer devletlerdeki kamuoyunu bilgilendirme ve etkileme amacı taşıyarak ulusal çıkarları geliştirmeye çalışan hükümet destekli programlardır (U.S. Department of State). Amerikan Enformasyon Ajansı da kamu diplomasisinin, yabancı halkları anlama, bilgilendirme ve etkilemeye ve diğer halklar ile kurumlar arasındaki diyalogu geliştirmeye çalıştığını belirtmiştir. Bir devletin yabancı devletler ve halkıyla münasebet kurduğu dış ilişkiler faaliyetleri olarak görülen kamu diplomasisi, halklar arasındaki karşılıklı münasebeti inşa etmektedir.

Ülkeler arası ilişkilerin önemi azalırken kamuoyunun etkisi artmakta dolayısıyla kamuoylarını ikna etmek önem kazanmaktadır. Nye’a göre, otoriter devletlerin yerini demokratik devletlerin aldığı günümüzde hedeflenen ülke halkının gözünde olumlu bir imaj bırakmak önemli hale gelmektedir (Nye, 2004a, s. 106). Stratejik bir iletişim aracı olarak görülen kamu diplomasisi (Kalin, 2012, s. 150); bir devletin başka bir devletin vatandaşlarının ve aydınlarının yanı sıra, hedef ülkenin politikalarını kendi avantajına döndürmek amacıyla etkilemeye çalışması olarak değerlendirilmektedir (Potter, 2002, s. 3). Delany de kamu diplomasisini hükümetlerin, bireylerin ve grupların diğer ülke halklarının tutum ve davranışlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemeleri ve hedef ülkenin dış politikasını şekillendirmeye çalışması olarak yorumlamıştır (Delany, 1968, s. 3). Foreign Policy için 2002’de kaleme aldığı yazıda Mark Leonard, kamu diplomasisinin öteki halklara olan yönelimini 1) aşinalığı artırmak, 2) takdiri artırmak, 3) insanların ilgisini çekmek ve 4) insanların davranışlarını etkilemek olarak belirtmiştir (Leonard, 2009). Manheim ise diplomatik aktivitelerin 1) hükümetten hükümete, 2) diplomattan diplomata, 3) uluslardan uluslara ve 4) hükümetlerden uluslara (Manheim, 1994, s. 3) şeklinde olduğunu vurgulamıştır.

Kamu diplomasisi kavramı altında incelenen politikaların bir kavram olarak toplanması geçtiğimiz yüzyılın sonlarında gerçekleşmiştir (Cull, 2010, s. 12). Kamu diplomasisi kavramının en erken kullanımı ABD Başkanı Franklin Pierce tarafından London Times gazetesinde 1856 yılında olmuştur. Kavram, nezaketin eş anlamlısı olarak ve aynı zamanda empati kurmak anlamında ele alınmıştır (Cull, 2020, s. 13). Kavram, Ocak 1871’de New York Times tarafından alıntılanmıştır. Samuel S. Cox tarafından dillendirilen kavram “open, public diplomacy” şeklinde kullanılmıştır (Cull, 2009a, s. 20).

Bununla birlikte kamu diplomasisi yaklaşımının ve öteki üzerinde etki oluşturma amaçlarının uzun geçmişe sahip olduğu bilinmektedir. Öyle ki kamu diplomasisi tarihçesi milattan önce 3 binli yıllara kadar götürülmektedir. Cohen, kamu diplomasisi uygulamasının en eski kanıtının MÖ. 2500 yıllarında Orta Doğu’da görülebileceğini iddia etmektedir. Diplomatik mesaj ve anlaşmaları buna kanıt olarak gösteren Cohen, antik Yunan ve Roma diplomasisinin buna örnek olduğunu savunmuştur (Cohen, 2013). Kamu diplomasisi açısından değerlendirildiğinde evlilik ve akrabalık bağlarının diğer toplumları etkilemek için kullanıldığı görülmektedir (Özkan ve Öztürk, 2012, s. 127). Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarında uygulanan “İstimalet Politikası” da kamu diplomasiinin bir parçası olarak görülmektedir (Karadağ, 2016, s. 192). 14. yüzyılda uygulanmaya başlayan “kendi tarafına kazan” faaliyetleriyle yeni topraklar kazanılmıştır (İnalcık ve Renda, 2002, s. 37). Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine bakıldığında kamuoylarını etkileme anlayışının devam ettiği görülmektedir. Sultan Abdülmecid’in, 1874 yılında, kıtlık nedeniyle yüz binlerce insanın hayatını kaybettiği İrlanda’ya tahıl yüklü üç gemi göndermesi bu bağlamda değerlendirilmektedir (Özkan ve Öztürk, 2012, s. 130). Sancar ise 1789 Fransız İhtilali’nin simgesi olan “Eşitlik, Kardeşlik ve Özgürlük” mottosuna dikkat çekerek ihtilali uluslararası kamuoyuna verilen ilk kamu diplomasisi mesajı örneklerinden biri olarak yorumlamaktadır (Sancar, 2012b, s. 83).

Kamuoyu algısını yönetmenin önem kazanması iki dünya savaşı arasında oldukça yaygınlık kazanmış, askeri ve ekonomik gücün yanında fikirlerin yönetimi devletlerin dikkatini çekmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın ardından liberalizm öncüsü olarak ABD ve sosyalizmin öncüsü SSCB, kendi ideolojilerini dünya halklarına yaymak için çalışmalar yapmıştır (Melissen, 2005, s. 4). NATO ve Varşova Paketi’nin kurulmasıyla etkin biçimde kullanılmaya başlanan kamu diplomasisi, medya ve filmler yoluyla Batılı

lkelerden Sovyet Bloğu ülkelerine yönelik yapılmıştır. Sovyetler Birliği de benzer şekilde diğer ülkelerin kamuoylarını etkilemek için çalışmalar yapmıştır (Hoffman, 2002). İkinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde, Belçika Dışışleri Bakanı Paul-Henri Spaak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) açılış oturumunda "kamu diplomasisi ağı"ndan bahsetmiştir (Cull, 2020, s. 15). 1990'lı yıllar boyunca kamu diplomasisi denizaşarı dış politika çevrelerinde ortak kullanıma girmiştir.

2001 yılının eylül ayında ABD'nin sembollerinden İkiz Kulelere yapılan saldırılar kamu diplomasisini yeniden ve farklı boyutlarıyla ne çıkarmıştır.  bini aşkın insanın ölümüyle sonuçlanan saldırıların ardından kamu diplomasisi sıklıkla kullanılmıştır. Bu saldırıların hemen ardından 2002 yılında İngiltere'de Kamu Diplomasisi Strateji Kurulu ve 2010 yılında Fransa'da Fransız Enstitüsü kurulmuştur. Türkiye'de de 2010 yılında kamu diplomasisi faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğünün kurulması kararlaştırılmıştır (T.C. Resmi Gazete. (2010). Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Genelgesi).

Kamu diplomasisi, genel olarak başarılı bir dış politika aracı olarak görülmektedir. Kamu diplomasisi yürüten bir devlet, hedef ülkede olumlu bir izlenim oluşturmak istemektedir. Ancak kamu diplomasi uygulamalarındaki başarıyı ölçecek bir mekanizma henüz gelişmemiştir. Bu yüzden bir kamu diplomasisi uygulamasının başarılı ya da başarısız olduğunu belirlemek oldukça güçtür. Düzenli ve kapsamlı lme yntemleri⁴ ile kamuoyunun tutum ve davranışları hakkında bilgi alınmaya çalışılarak uygulanan kamu diplomasi faaliyetleri ölçülmeye çalışılmaktadır. Fakat bu yöntemler pek çok kısıtlamalarla karşı karşıyadır. Banks, kamu diplomasisinin (KD) başarisının ölçümündeki zorlukları maddeler halinde sıralayarak bu kısıtlamalara dikkat çekmektedir (Banks, 2020, s. 65). Her şeyden önce bir KD programının etkisi genellikle uzun vadede kendini göstermektedir. KD'nin başarısı genellikle soyut olarak ölçülmektedir ve profesyonel, bağımsız yükleniciler tarafından yapılan değerlendirme maliyetlidir. Küreselleşmeyle birlikte sınırsız sorunlar ortaya çıkmış ve bu, değerlendirme stratejilerini karmaşıklaştırmıştır. Siyasi liderlik ve sahadaki KD personelinin sık değişimi, değerlendirme yaklaşımlarının sürekliliğini bozabilmektedir. Banks, ayrıca, dışışleri

⁴ PEW, Gallup, Eurobarometre gibi kuruluşlar kamuoyu araştırmaları yaparak halkların nabzını tutmaya çalışmaktadır.

bakanlıklarının genellikle bir veri kullanım kültürü ve veri karmaşıklığından yoksun olduğunu vurgularken riskten kaçınma eğiliminde olduklarını vurgulamaktadır.

1.3. Kamu Diplomasinin Bileşenleri

Kamu diplomasinin önemi arttıkça farklı bileşenler ortaya çıkmış ve kamu diplomasisi yaklaşımları çeşitlenmiştir. Caz diplomasisi, gastro diplomasi, müzik diplomasisi, spor diplomasisi, sağlık diplomasisi, vatandaş diplomasisi gibi farklı bileşenler akademik çalışmalarda kendine yer bulmaktadır. Araştırmacılar ortaya çıkan bu bileşenleri sınıflandırarak farklı yaklaşımlar üzerinde çalışmışlardır. Örneğin Leonard, diaspora diplomasisi, iş diplomasisi, marka diplomasisi, siyasal parti diplomasisi ve STK diplomasisi olmak üzere beş farklı bileşeni (unsuru) kamu diplomasinin aracı olarak görmüştür. Nicholas J. Cull ise kamu diplomasinin beş önemli bileşeni olduğunu öne sürerek bunları; dinleme, savunuculuk, değişim (mübadele) diplomasisi, kültürel diplomasi ve uluslararası yayıncılık olarak ortaya koymuştur (Cull, 2009b, s. 17-25). Cull'ın beş bileşeninden ilki olan dinleme (listening), kamu diplomatlarının ilk görevidir. Uluslararası kamuoyunun ilgili ülke hakkındaki düşüncesini gündeme getiren dinleme, halklar ve kamuoyu nezdinde bilgi toplamayı içermektedir. Cull, tüm başarılı kamu diplomasilerinde dinlemenin önce geldiğini belirtmiştir. İkinci bileşen olan savunuculuk (advocacy), bir aktörün yabancı bir kamuoyunda belirli bir politika, fikir ya da kendi çıkarlarını teşvik etmek için bir uluslararası iletişim faaliyetine girişmesidir. Kültürel diplomasi (cultural diplomacy) ise bir aktörün kültürel kaynaklarını ve başarılarını yurt dışında bilinir hale getirerek ve yurt dışına kültürel aktarımı kolaylaştırarak uluslararası çevreyi yönetme teşebbüsüdür. Değişim (mübadele) diplomasisi (exchange diplomacy) bir aktörün, vatandaşlarını yurt dışına göndererek ve karşılıklı olarak yurt dışından vatandaşları bir çalışma veya kültürleşme dönemi için kabul ederek uluslararası ortamı yönetme girişimidir. Uluslararası yayıncılık (international broadcasting) ise yabancı halklarla etkileşim kurmak için radyo, televizyon ve internet teknolojilerini kullanma girişimidir (Cull, 2009b, s. 17-22). Cull'ın beş bileşeni dışında kalan ancak Türkiye'nin Sahra'nın güneyine yönelik kamu diplomasisi faaliyetlerinin merkezinde yer alan insani (yardım) diplomasi ve inanç (temelli) diplomasisi de bu çalışmada kendine yer bulacaktır. İnsani diplomasi kriz durumunun iyileştirilmesi ile bölgesel ve uluslararası barışın korunmasını ifade etmektedir. Zaman zaman kültürel diplomasi altında ele alınan inanç

diplomasisi ise dış politikanın bir parçası olarak akıl ve gönülleri kazanmada etkili bir kavram olarak dikkat çekmektedir.

Diğer yandan kamu diplomasisi içerisinde farklı bileşenler telaffuz edildikçe yapılan bir diplomasi çalışmasının hangi kategoriye gireceği belirsizleşmektedir. Örneğin, Yunus Emre Enstitüsünün Senegal’de gerçekleştirdiği Türkçe kursu kültürel diplomasi iken Senegal’den Türkiye’ye Türkçe kursu için getirilen bir kursiyer kültürel diplomasinin mi değişim diplomasinin mi konusudur? Hem Senegal’de hem de Türkiye’de eğitim alan Senegalli kursiyerlerin görüşlerinin alınması kamu diplomasisi bileşenlerinden olan dinleme faaliyeti midir? Benzer bir örnekleme yapan Goff, Fulbright Programı kapsamında yurt dışına seyahat eden akademisyenlerin kültürel diplomatlar olarak kabul edilebileceğini ancak bu akademisyenlerin hükümet programlarından bağımsız bir şekilde yurt dışına çıktıklarında kültürel diplomat potansiyellerinin sonlanıp sonlanmadığını sorgulamaktadır (Goff, 2013). Dolayısıyla bu çalışmada kültürel diplomasi olarak değerlendirilen bir politika farklı bir çalışmada değişim diplomasisi ya da insani yardım diplomasisi başlığı altında değerlendirilebilmektedir.

Tablo 2: Cull’ın Kamu Diplomasisinde Zaman/Bilgi Akışı/Altyapı Sınıflandırması

Kamu Diplomasisi Türü	Zaman Aralığı	Akış Bilgileri	Tipik Altyapı
Dinleme	Kısa ve uzun vadeli	Analistlere ve politika sürecine yönelik	İzleme teknolojisi ve dil eğitimi almış personel
Savunuculuk	Kısa vadeli	Dışa doğru	Büyükelçilik basın ofisi, dışişleri bakanlığı strateji ofisi
Kültürel diplomasi	Uzun vadeli	Dışa doğru	Kültür merkezi ve/veya kütüphane
Değişim diplomasisi	Çok uzun vadeli	İç ve dış	Değişim yöneticisi, eğitim ofisi
Uluslararası yayıncılık	Orta vadeli	Dışa dönük ama bürokrasisinden uzak	Haber büroları, prodüksiyon stüdyoları, yazı işleri ofisleri ve verici tesisleri

Kaynak: Cull, N. J. (2009). Public diplomacy: Lessons from the past. Los Angeles: Figueroa Press.

1.3.1. Yabancı Kamuoyundan Bilgi Akışı: Dinleme

Yabancı kamuoylarına ilişkin bilgilere sahip olma isteği eski uygarlıklardan bu yana gelmektedir. İnsanlık tarihinden bu yana istihbarat ve bilgi toplama çalışmaları düzenli bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Kamu diplomasisinin ortaya çıkması ile birlikte bu faaliyetler farklı bir forma sokulmuş, bilgi toplama faaliyetleri, kamu diplomasisi araştırmacıları tarafından ayırt edilmek üzere “dinleme” olarak yeniden çerçevelenmiştir. Dinleme, artık kamu diplomasisinde temel bir faaliyet ve çift yönlü iletişimin tanımlayıcı bir unsuru haline gelmiştir. Kamu diplomasisi aktörlerinin kullanabileceği, her biri “kamu diplomasisinin nasıl çalıştığına dair örtük görüşlere” sahip farklı dinleme yaklaşımları vardır (Pamment, 2015, s. 363-378). Bununla birlikte kamu diplomasisi literatürü, dinlemenin merkezi rolü üzerinde büyük ölçüde hemfikir olsa da bu faaliyetin bir tanımı ve dinlemenin nasıl yapılması ve değerlendirilmesi gerektiğini tanımlayan parametreler büyük ölçüde eksiktir. Bunun nedenleri arasında kamu diplomasisi içerisinde yer alan farklı bileşenlerin iç içe geçmiş olması ve devletlerin hangi politikalarının hangi bileşen içerisinde yer alacağını belirsiz olmasıdır. Örneğin hedef ülkenin dilini bilmek dinleme faaliyetinin gerçekleşmesi için oldukça önemlidir. Ancak dil unsuru aynı zamanda kültürel diplomasiinin de bir parçasıdır.

Pek çok araştırmacı dinleme konusundaki görüşlerini kaleme almıştır. Bu çalışmanın dayanak noktası olan Cull, başarılı bir kamu diplomasisinin her şeyden önce dinleme ile gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Cull’a göre dinleme, bir aktörün yurt dışındaki halklar ve onların görüşleri hakkındaki verileri toplayıp harmanlayarak veya daha geniş kamu diplomasisi yaklaşımını buna göre yeniden yönlendirmek için kullanarak uluslararası ortamı yönetme girişimidir. Kamu diplomasisinde dinlemenin iki değeri olduğunu savunan Cull, duyarlı ve etkili bir politikanın yabancı bir topluma yaklaştırmaya imkân sağladığını vurgulamaktadır (Cull, 2009b, s. 38). Martino’ya göre ise dinleme, dar anlamda bir stratejiyi uygulama ve yeniden düzenlemenin bir yolu olarak yorumlanabilir veya daha geniş ve iddialı bir şekilde uluslararası anlayışı ilerletmeyi amaçlayan bir faaliyet olarak değerlendirilebilir (Martino, 2020. s. 21). Dinlemenin yorumlarından biri, onu önemli bir planlama işlevini yerine getiren izleme ile eşanlamlı olarak tanımlar (Gregory, 2011). Farklı bir bakış açısı ise dinlemenin “diğerinin bakış açısına bir ilgi” olarak görüldüğü iş birlikçi yaklaşımdan gelir (Fisher and Bröckerhoff, 2008, s. 23-24).

Dil, tarih ve kültür öğrenimi ile değişim programlarını dinleme faaliyetinin bir parçası olarak gören akademisyenler mevcuttur. Diğer yandan medya izleme, anketler ve halkla ilişkiler çalışmaları dinleme faaliyetleri içerisinde değerlendirilmelidir. İletişim sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesinin yumuşak güç yaratacağını savunan Szondi'ye göre medya izleme, etkinlik yönetimi, kamusal halkla ilişkiler, lobicilik, kamuoyu anketleri, savunma reklamcılığı ve siyasi kriz iletişimi gibi unsurlarla ülkeler hedeflerine ulaşabilirler (Szondi, 2006). Szondi'nin saydığı bu unsurları dinleme ile ilişkilendirmek mümkündür. Bir ülkeyi dinlemenin diğer boyutu onun dilini öğrenmektir. Aynı dile mensup insanlar ortak görüş ve düşüncelere sahiptir. Giffor Malone, iletişime geçilmek istenen halkın kültürünün, tarihinin psikolojisinin ve dilinin öğrenilmesi gerektiğinin altını çizmektedir (Malone, 1988, s. 12). Brzezinski, ABD'nin yumuşak gücünün yayılmasında İngilizcenin rolüne dikkat çekmektedir (Brzezinski, 2004, s. 185). Yabancı kitleleri dinlemenin kamu diplomasisinin temel bileşenlerinden biri olduğunu vurgulayan Trost ve Wallin ise akademik değişim programlarının bu tarz bir etkileşimi sağladığını belirtmektedir (Trost and Wallin, 2013). Hazırlanan çeşitli raporlar, dinlemenin ve iletişimin önemine vurgu yapmaktadır. Bunlardan biri olan Djerejian Raporu, iletişimin kamu diplomasisindeki önemini ortaya koymuş ve ABD'nin Arap ve Müslüman topluluklarına yönelik politikasını ele almıştır. "Fikirleri değiştirmek, barışı kazanmak" adlı rapor, uluslararası izleyicileri bilgilendirme, etkileme ve onlarla etkileşim kurma şeklini değiştirmek için önemli tavsiyelerde bulunmuştur. ABD'nin Suriye ve İsrail Büyükelçisi Edward P. Djerejian başkanlığında oluşturulan rapor, ABD'nin dinlemeyi ve ikna etmeyi başaramadığını vurgulamaktadır (United States Department of State).

Dinleme faaliyetinin gerçekleştirilmesi için birkaç faktör bulunmaktadır. Bunlardan ilki ve geleneksel olanı büyükelçilikler ve konsolosluklardır. Antik çağlara uzanan elçilik görevlileri dinleme bileşenin başat unsuru olmuştur. Elçilerin çabalarıyla medeniyetler birbirlerine karışırken zıtlasmalar ortaya çıkmış, karşılıklı olarak hayranlık ya da nefret duyguları oluşmuştur (Wright, 2006, s. 6-7). Elçiler her ülke için dış dünyaya açılan bağlantıdır. Ev sahibi ülke içinse elçiler, ötekinin kültür, yaşam tarzı ve dilde erişebilir temsilcileri pozisyonundadır. Diplomatların temel işlevlerinden biri her zaman hizmet verdikleri yerler hakkında bilgi toplamak olmuştur. Yine diplomatlar, açık kaynaklardan elde edilemeyen hassas bilgileri politika yapıcılardan almaktadır.

İnternetin ve sosyal meydanın yaygınlaşmasıyla birlikte yeni iletişim araçları dinlemenin farklı bir boyutunu oluşturmayı başarmıştır. Seib, kamunun artık uzak bir paydaş olmadığını ve gördükleriyle ilgili anında yorum yapabilecek yetkinlikte olduğunu belirtmektedir (Seib, 2013). Yeni medyanın en önemli özellikleri arasında hız yer almaktadır (Yamamoto, 2011, s. 144) ve bu durum uluslararası ilişkilerde bir olaya verilen tepkinin en kısa sürede kamuoyuyla paylaşılmasını gerekli hale getirmiştir. Dolayısıyla dışişleri bakanlıklarının yanı sıra önemli elçiliklerin de 7 gün 24 saat uyanık olmaları gerekmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) gelişmesi ve dijital platformların ortaya çıkmasıyla ötekine ulaşmanın maliyeti azalmıştır. BİT'ler daha etkili ve yenilikçi uygulamalar için küresel fırsatlar yaratmıştır. Dijital araçlar, dışişleri bakanlığı ile büyükelçilikler ve yabancı halklar arasındaki etkileşimi kolaylaştırmıştır. Kurulan bağlantılar hükümetler ve yabancı halklar arasında, halklar ve hükümetler arasında iki yönlü iletişimi sağlamıştır. Hükümetler, kültürleri birbirine bağlamak, farkındalığı artırmak ve politika pozisyonlarını savunmak için tasarlanmış yeni dijital diplomasi stratejileri oluşturmuş, geliştirmiş ve benimsemiştir (Sarukhan ve diğerleri, 2012). İnternet tabanlı sosyal ağlar, dışişleri bakanlıkları ve büyükelçilikler tarafından halka ulaşmak, bilgi, resim ve video klipleri iletmek için kullanılmaktadır. Etkileşimli platformların dâhil edilmesiyle pasif izleyiciler artık geri bildirimlerde bulunabilmekte ve yazı, görüntü ve ses paylaşımı yaparak görüşlerini açıklayabilmektedir.

Sosyal medyadan toplanan ve yinelenen dinleme biçimi diplomatik raporlama için bir bilgi kaynağı olarak kullanılmaktadır (Manor, 2016). Sosyal medya ortamında çalışma becerisini geliştiren hükümetlerin reaktif yaklaşımdan proaktif yaklaşıma, önleyici, hatta tahmine dayalı duruma geçme potansiyeline sahip olabilecekleri savunulmaktadır (Sandre, 2015, s. 261). Sosyal medya platformları diplomatların etkilerini değerlendirmek için niceliksel ölçümlerin yapılmasına imkân tanımaktadır. Takipçi sayıları, beğeniler, paylaşımlar ve çevrim içi erişim değerlendirmeleri hem kısa hem de uzun vadeli bir etkiyi değerlendirmek için kullanılabilir. Bir paylaşımın erişim kısa vadeli etki olarak değerlendirilirken sosyal medya platformunda takipçi sayısının yıllık artışı uzun vadeli bir etki olarak görülmektedir.

Sosyal ağların gelişim ve önemini karşılaştırmalı veriler ortaya koymaktadır. Örneğin radyo 50 milyon kullanıcıya 38 yılda ulaşırken bu sayıya TV 13, internet 4 ve iPod 3 yılda ulaşmıştır. Oysa Facebook 100 milyon kullanıcıya yalnızca 9 ay içerisinde ulaşmıştır (Qualman, 2009). 2004 yılında kurulan Facebook, 2020 yılı ikinci çeyreği itibarıyla 2,7 milyar aktif kullanıcıya sahiptir (İnternet Haber, 2020). Son yıllarda etkisini giderek artıran sosyal medya platformlarından biri de Twitter'dır. Twitter'ın kamu diplomasisindeki etkisi o kadar güçlüdür ki Twitter diplomasisi (Twiplomacy) olarak adlandırılan yeni bir kavram ortaya çıkmıştır. Büyükelçilikler dâhil olmak üzere liderler ve devlet kurumları, Twitter'ı en önemli günlük faaliyetlerini paylaşmak, yabancı ve yerel izleyicilerle iletişim kurmak, soru ve yorumları yanıtlamak için kullanmaktadır. Uluslararası gündemi belirleyici etkisi olan Twitter, etkin bir dijital diplomasi kullanmak isteyen aktörleri takipçilerine anlık cevaplar vermeye zorlamaktadır. Örneğin 2012 yılında İsveç Dışişleri Bakanı Carl Bildt, Bahreyn Dışişleri Bakanı Khalid Al Khalifa ile bağlantı kuramayınca “@khalidalkhalifa Trying to get in touch with you on an issue” şeklinde tweet atarak Khalifa'nın anında kendisine telefonla ulaşmasını sağlamıştır (Sandre, 2013). Buna karşın twitter diplomasisinin fazla abartılmaması gerektiği ve karar alıcılar arasında geleneksel iletişimin halen anlaşmazlıkların çözümünde rol oynadığı belirtilmektedir (Hill, 2013). Bu araçların ortaya çıkışı diplomatların, uluslararası ilişkiler sahnesine katılan yeni aktörleri doğrudan dinleyebilmesine olanak sağlamıştır.

Buna karşın uygulamada bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Sosyal medya, her ne kadar diplomatlar ve çevrim içi kullanıcılar arasında çift yönlü bir etkileşim sağlasa bile büyükelçiliklerin ve dışişleri bakanlarının hala tek yönlü iletişim modunu tercih ettiği savunulmaktadır (Strauss ve diğerleri). Bjola ve Jiang, AB Delegasyonu ve Çin'deki ABD ve Japonya büyükelçiliklerinin dijital araçları esas olarak izleyiciyi iki yönlü bir diyaloga sokmaktan ziyade bir bilgi yayma aracı olarak kullandıklarını belirtmektedir (Bjola and Jiang, 2015). Collins ve Bekenova da Kazakistan'daki Avrupa büyükelçilikleri tarafından dijital platformların kullanımına ilişkin çalışmalarında bu bulguya yer vermiştir (Collins and Bekenova, 2019). Manor da İsrail, Polonya, Norveç ve Fin MFA'larının (Ministry of Foreign Affairs) dijital faaliyetlerinin benzer bir incelemesini yapmıştır (Manor, 2016).

Diğer yandan dijital platformlar, stratejilerin çevrim içi etkisinin daha titiz bir şekilde değerlendirilmesi için koşullar yaratmaktadır. Ancak bu değerlendirmeler kamu

diplomasisinin daha geniş sonuçlarını ve başarı düzeylerini anlamak için yanıtıcı olabilmektedir (Bjola, Cassidy, and Manor, 2020, s. 405). Dijital dinleme, kültürel odaklı iletişim kavramlarıyla aykırılık taşıyabilmekte ve hedeflenen kitlenin güvenilirlik kriterlerini zayıflatabilmektedir (Mor, 2012). Sosyal medya araçlarının mesajları sadece takipçilere ulaştırması ayrı bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Kullanıcılara cevap verilmemesi diyalogun amaca ulaşmadığının bir göstergesi olmaktadır (Sancar, 2012b, s. 200). Dijital diplomasiinin bir diğer sorunu etkisinin ölçülememesidir (Wallin, 2013). Sosyal medya hesaplarındaki takipçi sayısı, kişilerin içeriğe ulaşma ve içeriği paylaşılma sayısı mesajın hedef kitleye ulaşip ulaşmamasını doğrulamak için yetersizdir. Hedef kitleye ulaşmayan mesajlar dijital diplomasi açısından başarısızlıktır. Bu bakımdan mesaj, monolog değil herkese ulaştığı ölçüde dijital diplomasiinin bir parçası olabilmektedir.

1.3.2. Bir Fikri, Politikayı Teşvik Etmek: Savunuculuk

Destekleyici bir kamu diplomasiisi kampanyasını yönetmek için ülkelerin yapmaları gerekenlerden biri de savunuculuktur. Savunuculuk, yerel, ulusal veya uluslararası olabilen belirli bir kitleyi etkilemeyi amaçlamaktadır. Savunuculuk, bireyler, kurumlar, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, ticaret birlikleri veya hayır kurumları tarafından gerçekleştirilebilir. Aynı zamanda savunuculuk algıları, davranışları, görüşleri veya politikaları etkilemek için çeşitli teknikler ve araçlar kullanırken çok boyutlu ve çok yönlü olabilir (Rodogno, 2021).

Kamu diplomasiisinde savunuculuk, bir aktörün diğer ülke halklarının zihninde belirli bir fikir ve politikayı veya o aktörün genel çıkarlarını teşvik etmek için uluslararası iletişim faaliyeti oluşturarak uluslararası ortamı yönetme girişimi olarak tanımlanmaktadır (Cull, 2009a). Daha geniş anlamda savunuculuk, bir fikri, bir kişiyi, bir davayı, bir hareketi, bir mevzuatı, aynı zamanda bir ürünü veya projeyi savunmayı veya teşvik etmeyi amaçlayan eylem, uygulama veya süreçtir. Bir görüşe göre kamu diplomasiisi, ulusal imaj oluşturmak ve başkalarının kalplerini ve zihinlerini kazanarak etki yaratmakla ilgiliyse, savunuculuk bunu nasıl yapacağınızdır. Savunuculuğun temel araçları nasıl dinlediğiniz, nasıl konuştuğunuz, ne söylediğiniz ve ne yazdığınızdır (Diplomat Magazine, 2022). Savunuculuk, ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda kendi konum ve değerlerini ortaya koyarak diğerlerinden kabul görmeyi sağlamaktır. Savunuculuk, aktif dinleme

becerilerini geliştirmeyi, sadece insanların ne söylediğini ve nasıl söylediğini anlamayı ve takdir etmeyi değil, aynı zamanda nasıl hissettiklerini fark etmeyi içermektedir (Mueller, 2013). Benzer şekilde devletlerin dış politikalarında ne söylediklerinin yanında nasıl düşündüklerini fark etmek ve buna göre politika geliştirmek son derece önemlidir. Başarılı bir savunuculuğun anahtarı ise diplomasi derslerini iyi uygulamaktır (Snow, Disability is natural!). Diğer yandan muazzam paralar harcansa da, savunuculuk, bazen istenilen sonucu verememektedir. ABD'nin Vietnam saldırısını örnek veren Cull, Vietnam Savaşı'nın, en iyi savunuculuğun kötü bir politikayı dengeleyemeyeceğinin klasik bir hatırlatıcısı olduğunu savunmaktadır (Cull, 2009b, s. 39-45).

lkeler, belirli bir politikayı, davayı veya değeri ortaya koyarak uluslararası ortamı yönetmek için kullanmaktadır. Demokrasi, insan hakları gibi konular savunuculuğun konusu olabildiği gibi devletler belirli bir konuya yönelik savunu geliştirebilmektedir. Savunuculuk günümüzde olduğu gibi eski çağlarda da diplomatik bir yol olarak kullanılmıştır. Savunuculuk kavramı, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1950'ler kadar erken bir tarihte kullanılmaktadır ancak kullanımı çok daha eskidir (Rodogno, 2021). Savunuculuğun eski örneklerin biri, İranlı Xerxes elçilerinin M 480'de imparatorluğun Yunanistan'ı işgalinde tarafsızlıkları için Argos halkına başvurdukları Herodot'ta bulunabilir (Cull, 2009b, s. 19). Diğer yandan 18. yüzyıl kölelik karşıtı hareketlerinin köleliğe karşı yaptıkları ulus ötesi faaliyetler savunuculuk kapsamında ele alınmaktadır (Rodogno, 2021).

Genel itibariyle olumlu bir karşılık bulan savunuculuk, propaganda kavramı ile birlikte anılabilmektedir. Çoğunlukla bir hükümetin yabancı halka yönelik kamuoyu oluşturma hedefi olarak görülen kamu diplomasisi belli bir hedef doğrultusunda taraftar kazanma amacı gütmektedir. Bu bakımdan olumsuz çağrışım yapan propaganda kavramı da savunuculuk bileşeni içerisinde değerlendirilebilmektedir. Ancak bir propaganda aracının kabul görebilmesi için evrensel hukuk kurallarına dayanması gerekmektedir. Zorbalık, tehdit ve diğer gayrı meşru yöntemleri çağrıştıran propaganda, hedef ülkeyi ikna etmeyeceği gibi uluslararası alanda da tepkiyle karşılanacaktır. ABD, Soğuk Savaş'ın ardından siyasetini Orta Doğu'dan gelecek tehditler üzerine kurarak (Gerges, 2001, s. 39-40), bu bölgedeki ülkeleri birer tehdit unsuru olarak tanımlamıştır. İran ve Irak gibi ülkeleri teröre destek veren "haydut devletler" olarak tanımlayan ABD, 11 Eylül saldırılarının ardından uluslararası sistemi Amerikan değerleri etrafında yeniden

şekillendirmeyi amaçlamıştır (Özkan, 2006, s. 15). Özgürlük, demokrasi gibi değerleri savunan ve bunu dünyaya yaymaya çalıştığını iddia eden ABD, yeni stratejisini hukuk tanımamazlık, kendinden olmayana düşman olarak görme gibi kavramların etrafında şekillendirerek uluslararası alanda itibar kaybına uğramıştır. 11 Eylül'den sonra Müslüman toplumları etkilemek ve Amerikan imajını değiştirmeye yönelik çalışmalar artsa da Amerikan Dışişleri Bakanlığının çok yönlü çalışmaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır (U.S. Public Diplomacy. Government Accountability Office. www.gao.gov/new.items/d06535.pdf). Başkan Obama, Ankara ve Kahire'de yaptığı konuşmalarda ülkesinin barışçıl yüzünü göstermeye çalıştığını savunmuştur. Kahire'deki konuşmasında Obama, “Amerika Birleşik Devletleri ile dünyadaki Müslümanlar arasında karşılıklı çıkar ve karşılıklı saygıya dayanan yeni bir başlangıç arayışı ile geldim.” (Obama White House, 2009) diyerek ABD siyasetinin yeniden evrensel değerlere dönme çabası içerisinde olduğunu anlatma gereği duymuştur.

Aynı şekilde demokrasi ve özgürlük gibi kavramlarla yapılan savunuculuk, emperyalist hedefleri perdeleyebilir. Irak'ı “demokrasi ve istikrar” getirme sözü ile işgal eden ABD, uluslararası arenada meşruiyet kazanmak için söz konusu değerleri kullanmıştır. Batılı güçlerin Afrika'yı sömürge haline getirmesi de benzer değerleri savunmasıyla gerçekleşmiştir. Kıtaya öncelikle misyonerleri gönderen Avrupalılar, Hristiyanlığı ve onun evrensel değerlerini yaymayı hedeflerini gizlemek için perdeleme olarak kullanmıştır. Kenya'nın bağımsızlığına ve ülkenin ilk demokrasi deneyimine öncülük eden Jomo Kenyatta'nın değerlendirmesi bu perdelemeyi gözler önüne sermektedir. Kenyatta'nın “Misyonerler geldiğinde, Afrikalıların toprağı ve Misyonerlerin İncil'i vardı. Gözlerimiz kapalı nasıl dua edeceğimizi öğrettiler. Gözlerimizi açtığımızda, onların toprakları ve bizim İncil'imiz vardı.” şeklindeki sözleri Hristiyan değerlerin misyonerlerce asıl amacın gizlenmesinde kullanıldığını göstermektedir.

1.3.3. Örnek Savunuculuk Uygulamaları

Ülkelerin farklı savunuculuk yaklaşımları vardır ve bu yaklaşımların tamamı uluslararası ortamı yönetmeye yöneliktir. Cull, tüm devletler için ortak olsa bile Amerikan kamu diplomasisinde savunuculuğun baskın bir kavram olarak öne çıktığını belirtmektedir. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ne stratejik üstünlüğü kaybeden ABD'nin caydırıcılık ve silahların azaltılması görüşmelerini teşvik etme amacıyla uyguladığı

savunuculuk faaliyetlerini başarılı olarak nitelendirilmiştir. Reagan yönetiminin Avrupa'ya yönelik geliştirdiği stratejiyi çalışmasında ele alan Cull, Avrupalıların Amerika'nın silah azaltma yaklaşımının samimiyetine ikna olduklarını ve görüşlerin füzelerin konuşlandırılmasına izin verecek kadar değiştiğini vurgulamaktadır (Cull, 2009b, s. 31-33). Başarısız bir örnek olarak ABD'nin Vietnam konusundaki savunuculuk faaliyetlerini gösteren Cull, ABD'nin Vietnam'daki savaş etrafında savunuculuk yapmak için muazzam miktarda zaman ve para harcadığına dikkat çekmektedir. ABD'nin KD'ye en yüksek harcamayı yaptığına işaret eden Cull, kampanyanın temel sorununu, savaşın zayıflatılan iddialara dayanmasını göstermiştir (Cull, 2009b, s. 44).

1960'lı yıllardan itibaren Çin'in dünya görüşüne Mao'nun "üç dünya" teorisi yön vermiştir. Birinci dünyada ABD ve SSCB'nin yer aldığı iki süper güç bulunmaktadır. Avrupa'daki diğer güçler ikinci dünyayı temsil ederken gelişmekte olan ülkeler üçüncü dünyayı temsil etmektedir. Uluslararası sistemi haksız gören Çin, Birleşmiş Milletlere alternatif bir uluslararası düzeni savunmuştur (Wang, 2011). 2000'li yıllarla birlikte kalıcı barış ve ortak bir dünyanın inşasını savunan Çin yönetimi, diğer ülkelerle iş birliğini esas almakta ve ülkenin uluslararası imajını güçlendirme, barışçıl kalkınma ve uyumlu bir dünya savunuculuğu kavramını önemli bir argüman olarak görmektedir.

Devlet adamlarının diğer ülkelere yaptığı seyahat programları da savunuculuk kavramı kapsamında değerlendirilebilmektedir. Sözsüz işaretlerin bir parçası olarak görülen bu seyahatler aynı zamanda başta komşu ülkeler olmak üzere tüm ülkelere verilen bir mesajdır. Yeni göreve başlayan devlet adamlarının yaptıkları ilk ziyaretler bu bakımdan savunuculuk faaliyeti olarak değerlendirilmelidir. Çin'in devlet başkanlığına gelen Xi Jinping'in, Temmuz 2014'te ilk ziyaretini Kuzey Kore yerine Güney Kore'ye gerçekleştirmesi Pyongyang'da hayal kırıklığı yaratırken Çin'in yeni savunusu hakkında mesaj vermiştir. Aynı yıl Finlandiya'nın yeni başbakanı Alexander Stubb, ilk yurt dışı ziyaretini İsveç yerine NATO üyeliğine sahip komşu Estonya'ya gerçekleştirdiğinde ülkesinin NATO üyeliği arzusuna işaret etmiştir.⁵ 2018 yılındaki halk oylamasının ardından Cumhurbaşkanı seçilen Erdoğan ve sırasıyla başbakanlık yapan Ahmet Davutoğlu (2014) ve Binali Yıldırım (2016), ilk yurt dışı ziyaretlerini Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne (KKTC) yapmıştır. Aynı şekilde KKTC Dışişleri Bakanı Tahsin

⁵ Finlandiya'nın NATO'ya katılma süreci Nisan 2023'te tamamlanmıştır. Ülke, ittifakın 31. üyesi olmuştur.

Ertuğruloğlu'nun 39. KKTC hükümetinin kurulmasının ardından ilk resmi yurt dışı ziyaretini Türkiye'ye yapmış olması tesadüf değildir. Türkiye ve KKTC liderlerinin yaptıkları karşılıklı ziyaretler "Kıbrıs davası"nda uluslararası kamuoyuna verilen bir mesaj ve savunudur. Refah-Yol hükümetinin Başbakanı Necmettin Erbakan'ın ilk yurt dışı gezisini İran'a yapması da bu bakımdan hem içeriye hem de dışarıya verilen bir mesajdır. Dolayısıyla, savunuculuk faaliyetleri sözlü ya da eylemsel olduğu gibi sembolik davranışlarla da gerçekleştirilebilmektedir.

1.3.4. Kamu Diplomasisi İçin İdeal Bir Ortam: Kültürel Diplomasi

Nicholas Cull'ın belirlediği üçüncü kamu diplomasisi bileşeni olan kültürel diplomasi çok sayıda insana ulaşma imkânı sunmakta ve kamu diplomasisi için ideal bir ortam hazırlamaktadır. Cull, kültür diplomasisini, bir aktörün kültürel kaynaklarını ve başarılarını yurt dışında bilinir hale getirerek ve/veya yurt dışına kültürel aktarımı kolaylaştırarak uluslararası çevreyi yönetme girişimi olarak tanımlamaktadır (Cull, 2009b, s. 19). Dış politika veya diplomasi hedeflerine ulaşılması ve yabancı ülkeleri olumlu yönde etkilemesi için kullanılan kültür (Aydemir, 2016, s. 116), devletler arası protokoller ve yerel yönetimler arasındaki etkinlikler kapsamında da önemli yer işgal etmektedir. Diğer yöntemlere göre daha inandırıcı olan kültür, yanlış ve önyargılı düşünceleri değiştirmenin en iyi yolu olarak görülmektedir (Szondi, 2009, s. 302). ABD Dışişleri Bakanlığı raporu kültürel diplomasiyi kamu diplomasisinin temel taşı olarak adlandırmaktadır (US Department of State, 2005). Yumuşak güç ile ilişkilendirilen kültürel diplomasi hakkında yapılan değerlendirmelerde her iki kavram aynı madalyonun farklı iki yüzü olarak gösterilmektedir (Bukh, 2014).

Tarih boyunca kültür alışverişi toplumlar arasında bir dış ilişkiler faaliyet olarak gerçekleşmiştir. Venedik Doçesi ile Kubilay Han arasındaki karşılıklı armağanlaşma, kültürün sergilenmesi ve gücün ortaya konması amacını taşımaktadır. Kültürel diplomasi bu bakımdan uluslararası ilişkilerin bir yönü olarak, yasaların ve anlaşmaların, çok taraflı örgütlerin ve askeri yeterliliğin sert unsurlarından ziyade, birlikte yaşamın "yumuşak" yönlerinden biri olarak düşünülmektedir (Bound ve diğerleri, 2009, s. 15). Walter Laqueur, kültürel diplomasinin önemini arttığını vurgularken geleneksel diplomasi ve askeri gücün sınırlı kullanıma sahip olduğunu savunmaktadır (Laqueur, 1994). İnsanların birbirlerini nasıl anladıklarını ya da farklılıklarını nasıl müzakere ettiklerinin önemli bir

belirleyicisi olan kültür, farklı kültürlerin buluşarak bir araya gelmesine imkân tanımaktadır. Cummings'e göre kültürel diplomasi; bilgi, fikir, değerler, gelenek ve kültürlerin karşılıklı paylaşımıdır (Cummings, 2003, s. 1). Bu yaklaşıma göre kültürel diplomasiyi insani ilişkilere dair her türlü paylaşım olarak görmek mümkündür.

Yeni güçlerin yükselmesi, Batı merkezli kültürel hegemonyaya meydan okur hale gelmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından yükselen diğer kültürler çok taraflı ilişkiler ve ittifakların önünü açmıştır. Brezilya, Çin, Hindistan ve Güney Afrika gibi yükselen güçlerle ilişkilerin yeniden müzakere edilmesinde kültür ve kültür kurumları bir köprü vazifesi görmektedir. Kültürün bir diğer özelliği de birbirine düşman olan ülkeler arasında bir ara buluculuk işlevi görmesidir. Geleneksel diplomasiğin tıkandığı anlarda verimli bir diyalog kurulmasına imkân sunan kültür, ortak yönlerin olduğu vurgusunu ortaya çıkarmaktadır. Sergiler, performanslar ve diğer kültürel biçimler, başkalarının mirası ve yaşayan kültürüyle ilişki kurmayı sağlamaktadır. Örneğin, ABD ve Küba arasındaki krize rağmen pek çok tanınmış sanatçı Küba'da sanatlarını icra etmiştir. ABD medyasında yer alan Küba düşmanlığına tezat oluşturan bu durum ABD halkının Küba'yı ziyaret etmelerine olanak sunmuştur. Yine Soğuk Savaş boyunca Bolşoy ve Kirov baleleri SSCB'nin daha cana yakın bir yüzünü diğer halklara sunarken Brezilya'nın dış politikasından çok karnavaliyle tanınması dikkat çekmektedir (Bound ve diğerleri, 2009, s. 26-28). Kültür diplomasisinin etkisini anlatan Bound, kıdemli bir İngiliz diplomatın "Kültür kurumlarımız güç çarklarına Birleşik Krallık büyükelçisinden daha fazla erişime sahip" şeklindeki sözlerini aktarmaktadır. Bound, İngiliz kültür kurumlarının BBC'ye (British Broadcasting Corporation) göre daha fazla güven oluşturduğunu savunmaktadır (Bound ve diğerleri, 2009, s. 54-55). Kültür diplomasisinin devletle ilişkilendirmediğinde daha başarılı olduğunu belirten görüşler bulunmaktadır. Örneğin, Riordan, BBC Dünya Servisinin "Dışişleri Bakanlığı ve İngiliz hükümetinden uzaklaştığı sürece daha yüksek bir itibara sahip olduğu" görüşünü savunmaktadır (Riordan, 2003, s. 122).

Buna rağmen kültürel diplomasi için genel kanı bu kavramın devlet eliyle gerçekleştirilmiş olmasıdır. Haigh, kültürel diplomasiyi "uluslararası kültürel ilişkiler alanındaki hükümetlerin faaliyetleri" olarak tanımlamaktadır. Arndt da kültürel diplomasiğin, resmi diplomatların, ulusal çıkarları ilerletmek için çalıştıklarında gerçekleştirilebileceğini söylemektedir (Mark, 2010). Zamorano da hükümet politikaları ve ülke kültürünü oluşturan unsurların kombinasyonunun kültürel diplomasiğin genel

çerçevesini çizdiğini belirtmektedir (Zamorano, 2016, s. 169). Diğer taraftan Schneider, kültür diplomasisinin tanımlanmasının zor olduğunu belirtirken kamu diplomasisini kapsayan bir faaliyet olarak görmüştür (Schneider, 2006, s. 191). Kristen ise her ikisinin birbirinden ayrı tutulamayacağını savunmuştur (Bound ve diğerleri, 2009, s. 23).

Kültür, siyasal toplumsallaşma sürecinde aile, arkadaş çevresi, eğitim, kitle iletişim araçlarının yanında ciddi öneme sahiptir (Kışlalı, 2003, s. 112-128). Diğer yandan kimlik, örf ve adetler, ideolojiler, semboller, tarihi geçmiş gibi kültür unsurları bir toplumun değerlerinin parçasıdır. Halklar üzerinde etkili bir iz bırakılması ancak ülke kültürün bilinmesiyle gerçekleşebilir. Kültürel araçlar ise medya, sinema ve filmler, popüler kültür araçları ve sanat faaliyetleri olarak incelenmektedir (Karadağ, 2016, s. 88).

Dil, kültür diplomasisinin vazgeçilmez unsuru olarak öne çıkmaktadır. Bir devletin dilini hedef ülke üzerinde yaygınlaştırması rakip devletlere nazaran daha etkin olmasına imkân sunmaktadır (Sönmezoğlu, 2005, s. 170). Zaharna, hedef kitleye ulaşmada başarılı olunabilmesi için hedef kitlenin gönüllü olmasını ve bunun başarılabilmesi için “kültür ve dil enstitüleri kurulması” gerektiğini savunmaktadır (Zaharna, 2009, s. 91). Ülkeler kültür diplomasisini kültür enstitüleri vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Antik örnekleri arasında İskenderiye’deki Yunan yapımı büyük kütüphane ve Roma Cumhuriyeti’nin “dost kralların” çocuklarını Roma’da eğitim görmeye davet eden politikası gösterilmektedir. Modern anlamda kültür diplomasisini uygulayan ve büyük harcamalar yapan ülke ise 1883 yılında Alliance Française enstitülerini kuran Fransa’dır. En büyük kültür enstitüsü olarak Alliance Française, 2014 yılı itibariyle 133 ülkede 800’den fazla merkeze sahiptir. Fransız dilini ve Fransızca konuşan kültürleri tüm dünyada tanıtmak ve yaymak amacı taşıyan Alliance Française, kendini, kar amacı gütmeyen, siyasi ve dini olmayan bir kuruluş olarak nitelendirmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://alliancefr.org/>).

Fransa’dan yarım yüz yıl sonra, 1934’te, İngiltere, British Council’i kurarak kültür diplomasisini uygulamaya başlamıştır. Tüzel kişilik kazanan British Council (BC), 100’ü aşkın ülkede, kültür sanat, İngilizce, eğitim ve sivil toplum alanlarında kültür diplomasisi uygulamaktadır (Ayrıntılı bilgi için <https://www.britishcouncil.org/about-us>). Wales prensi, 1995’te yaptığı bir konuşmada, “İngiliz dili ve kültürü British Council’in ve aynı zamanda BBC’nin çalışmalarında kendini küresel bir değer olarak ortaya koymuştur.”

(Wyszomirski ve Burgess, 2003, s. 3) diyerek BC'nin önemini ortaya koymaktadır. Almanya tarafından 1951 yılında kurulan Goethe Merkezleri, 157 enstitüsü ile 98 ülkede faaliyet göstermektedir. Kültür toplulukları, okuma salonları, dil öğrenimi ve sınav merkezlerinden oluşan ağ ile Almanya, kültürünü yaymayı hedeflemektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.goethe.de/de/index.html>). Çin Halk Cumhuriyeti de 2004 yılında ilk Konfüçyüs Enstitüsünü açarak kültürel diplomasiyi uygulamaya başlamıştır. Diğer ülkelere nazaran faaliyetlerine geç başlayan Çin, 2020 yılı itibariyle 550'ye yakın enstitü açarak hızlı bir şekilde tüm dünya geneline yayılmıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://english.hanban.org/>). Radyo yayıncılığını artıran, kültürel diplomasi faaliyetlerinde bulunarak uluslararası yayınlar yapan Çin, yumuşak gücünü etkin bir şekilde kullanma çabasıdadır.

Kültürel diplomasinin bir diğer boyutu da turizmdir. Tarihi eserler, zengin koleksiyonlar, geleneksel motifler gibi kültürel değerler yurt dışından ziyaretçileri çekmektedir. Bu bakımdan turizm bir ülke hakkında izlenimler yaratmadaki önemi açısından önemlidir. Ziyaretçi deneyimi, bir turiste, ülkesine döndüğünde gördükleri, duydukları ve öğrendikleri hakkında ailesine ve çevresine geri bildirimde bulunma fırsatı sunmaktadır. Kültür ve mirasın temel itici güç olduğu turizm, aynı zamanda ekonomik girdi sağlaması bakımından da son derece önemlidir. Örneğin, Birleşik Krallık, 2017'de 39,2 milyon deniz aşırı ziyaretçiyi misafir ederken 2016 yılı verilerine göre Krallık'ta turistler tarafından 22,5 milyar sterlin harcanmıştır (Comdor Ferries, UK TOURISM Statistics 2020-2021).

Dijital platformlar da bir ülke ya da kültür hakkında fikir verebilmektedir. Bugün çok sayıda ülke, marka değerini oluştururken dijital platformları kullanmakta ve dünyanın en ücra köşelerine dahi rahatlıkla ulaşabilmektedir. Grincheva, dijital teknolojileri "insani değerlerin yanı sıra kültürel hafızayı, ulusal mirası ve kimliği dışsallaştıran teknolojiler" olarak nitelendirmektedir (Grincheva, 2013, s. 8). İnternet, tüm kültür kurumları için temel ve önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Kültür kurumları, web sitelerini çalışmalarının sanal versiyonları olarak dizayn edecek şekilde geliştirmektedir. Birçok kamu kurumu wiki'ler, sosyal yazılımlar ve podcast'ler gibi en son teknolojik trendler konusunda önemli yatırımlar yapmaktadır.

Kültürel diplomasi, kamu diplomasisinde çok önemli bir yer tutsa ve başarılı uygulamaları istenilen sonucu verebilse de onu sınırlandıran bazı unsurlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki kültürel diplomasinin uzun bir süreç gerektirmesidir. Ölçülebilecek somut bir başarı ölçütünün olmaması da kültürel diplomasiyi sınırlandıran bir etken olarak görülmektedir. Kültürel diplomasiyle ekilen bir tohum yıllar geçse de kök salıp yeşermeyebilir. Bunun yanında kültürel diplomasiyi propaganda olarak gören araştırmacılar vardır. Çok sayıda araştırmacı kültürel diplomasiyi “devlet müdahalesi” olarak tanımlamaktadır (Faucher, 2016, s. 375). Higham da kültürel diplomasiyi “kendi çıkarını gözeten ulusal propaganda” olarak nitelendirmektedir (Mark, 2010, s. 63). Kültürel alışveriş eskisinden çok daha hızlı bir şekilde yapılırken kamu diplomasisini hem yanal hem de yukarı doğru derinden etkilemektedir. Fakat bu derin etkiye rağmen kültür diplomasisi uygulamaları ekonomik kısıtlamalarla sekteye uğramaktadır. Dış politikada kültüre artan ilgiye karşın ayrılan bütçe bakımından bir tezat göze çarpmaktadır. Kültür diplomasisi, bunu uygulayan devlet için her zaman olumlu sonuçlar doğurmamaktadır. Erzen, tiyatro ve Afrika örneklerini vererek tiyatronun yoksullukla mücadele eden Afrika ülkelerinde gerekli etkiyi oluşturamayacağını vurgulamaktadır. Dolayısıyla kültür diplomasisi yapılan ülkelerin sosyokültürel, politik ve ekonomik özelliklerini göz önünde tutmak gerekmektedir (Erzen, 2014, s. 135).

1.3.5. Uluslararası Öğrenme Deneyimi: Değişim (Mübadele) Diplomasisi

Kamu diplomasisinin bir diğer önemli bileşeni de değişim diplomasisidir. Değişim diplomasisi, bir ülkenin vatandaşlarını farklı bir ülkeye göndererek ya da farklı ülke vatandaşlarını ülkesindeki eğitim programına kabul ederek uluslararası ortamı yönetme girişimi olarak tanımlanmaktadır. Her iki aktörün de faydalandığı değişim diplomasisi, uluslararası öğrenme deneyimi olarak tarif edilmektedir (Cull, 2009b, s. 20). Kamu diplomasisi uygulamalarında önemli bir yer işgal eden değişim programları, devletler tarafından karşı tarafı etkilemek için kullanılmaktadır. Değişim programları katılımcıların kısa ve uzun vadeli gelişimini etkilediği için insan faktörü merkezde yer almaktadır. Bu nedenle değişimlerin ölçümünü gerçekleştirmek zorlaşmaktadır. Nicolas Cull, mübadelelerin, varoluş nedeni, mekanizmalar ve sonuçlar açısından diğer kamu diplomasisi biçimlerinden ayrı belirli bir faaliyeti temsil ettiğini savunmuştur (Cull, 2008). Seib de bu belirsizliğe dikkat çekerken değişim diplomasisinde tohum ekildiğini ve mahsul vermesinin uzun yıllar alabileceğini vurgulamaktadır (Seib, 2016, s. 66-67).

Akademik çalışmalar yapan üniversiteler ile bu alanda faaliyet gösteren diğer kurumlar hedef ülke gençliğine ulaşma ve etkileme kapasitesine sahiptir. Üniversitelerin sunduğu imkânlar, hedeflenen gençliğe derinlemesine etki etmesi bakımından önemlidir. Ev sahibi ülkenin üniversite imkânlarından faydalanan gençler, ülkelerine döndüklerinde ev sahibi ülkelerin birer gönüllü elçisi konumuna gelmekte ve kalıcı etkiler bırakılmasına imkân sağlamaktadır. Bu bakımdan mezun öğrencilerin ev sahibi ülke ile kendi ülkeleri arasındaki ilişkinin gelişmesi noktasında katkı sunması kaçınılmazdır (Doğan, 2012, s. 23). Eğitim konusunda gerekli altyapıyı hazırlayan ülkeler geleceğin elitleri olacak gençleri kendi ülkelerine çekerek geleceğe yatırım yapmaktadır. Uzun vadeli bu yatırım planları arasında burslar vardır ve her yıl on binlerce öğrenci ve akademisyen dünyanın farklı yerlerindeki ülkelerin sunduğu imkânlardan yararlanarak seyahat etmektedir. Kendi alanlarında çalışma imkânı bulan bu grup, çeşitli eğitim programlarının farklı ülkeler arasında oluşturulmasına da katkı sunmaktadır (Erzen, 2014, s. 129-131).

Okullar, enstitüler ve kültür merkezleri ise dil ve kültür faaliyetlerinin hedeflenen ülkede yayılması için çalışmalar yapmaktadır. Bu merkezler aracılığıyla ülkelerin kendi kültür, yaşam tarzı, dil gibi özellikleri ilgili ülkeye taşınmaktadır (Özkan, 2007, s. 163). Bu yatırımlar hedef ülkeden ev sahibi ülkeye öğrenci taşınmasının altyapısını hazırlamakta ve uluslararası öğrenci varlığını artırmaktadır. Bu sayede kendi ülkelerinden farklı ülkelere seyahat eden öğrenciler gittikleri ülkenin siyasal ve kültürel yapılarını yerinde görmektedir. Ev sahibi ülkede zaman geçirip o ülkenin kültürüne hâkim olarak sempati duyan ve ülkelerine dönen mezun öğrenciler ülke imajına olumlu katkı sağlamaktadır.

Değişim programına katılan öğrenciler, farklı ülkeleri tanımanın yanında kültür ve dil öğrenimi için sınırları aşmaktadır. 2010 yılında yapılan bir araştırma, en çok uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapan ülkelerin Batılı ülkeler olduğunu ortaya koymaktadır (Atar, Erdem & Koçyiğit, 2017). ABD, Birleşik Krallık, Fransa, Avustralya ve Almanya'nın tercih edilmesinin sebepleri ise eğitim kalitesinin yanında çalışma imkânlarının yaygın olmasıdır. 1880'li yıllarda dünya genelinde yalnızca yüzlerce öğrenci değişim programının bir parçası olurken bugün milyonlarca öğrenci sınırları aşarak eğitim görmektedir (Scott-Smith, 2020, s. 46). 70'li yıllarda 800 binlerle ifade edilen uluslararası öğrenciler 2020 yılı itibarıyla 6.3 milyona ulaşmıştır (Migration Data Portal, 2023). Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Co-operation and

Development - OECD) 2025 yılına kadar toplam 8 milyon uluslararası öğrenci nüfusunu öngörmektedir (ICEF Monitor, 2015)

Bir devletin resmi ideolojisinin farklı ülke gençlerine aktarılmasında taşıyıcı rol oynayan eğitim aynı zamanda yabancı ülke halklarını etkilemektedir. Kişisel deneyim, diğer ülkeler hakkında olumlu veya olumsuz görüşler oluşturmada büyük bir faktördür. Helmut Schmidt, Valery Giscard d'Estaing, Margaret Thatcher ve Enver Sedat gibi devlet başkanları kariyerlerinin ilk dönemlerini ABD'nin eğitim alanındaki değişim programlarıyla Birleşik Devletler'de geçirmiştir. Değişim diplomasisinin olumlu örnekleri olabileceği gibi olumsuz örnekleri de mevcuttur. Değişim diplomasisinde olumlu örneklerinden biri 1967'de ABD Dışişleri Bakanlığının Uluslararası Ziyaretçi Programının bir katılımcısı olarak Amerika Birleşik Devletleri'ni ziyaret eden Margaret Thatcher gösterilmektedir (Scott-Smith, 2003). Öte yandan bir değişim deneyiminin bir bireyi nasıl etkileyeceğini tam olarak tahmin etmek imkânsızdır. Çoğu program, katılımcıları bir süzgeçten geçirerek bir noktaya kadar kontrol imkânı sağlasa da yeterli öngörüü sağlayamamaktadır. Dolayısıyla eğitim programları genel itibariyle karşılıklı anlayışı artırsa da olumsuz örnekler vermek mümkündür. Diğer yandan değişimler, kolayca siyasi bir enstrümana dönüştürülemez. Ortaya çıkan sınırlamalar ve propaganda duygusu genel etkiyi zayıflatarak olumsuz hale getirebilir. Değişim programlarının kötü şöhretli örneklerinden biri 1948'de ABD'ye gelen Mısırlı yazar Seyyid Kutup'tur. Amerikan toplumuna ve onun ahlaksız materyalizmine tepki gösteren Kutup, gördüğü yozlaşma karşısında Batı karşıtı olarak toplumunu bu tehlikeye karşı uyarmıştır (Cull, 2009b, s. 45).

Dünyada değişim programlarının pek çok örneği bulunmaktadır. Gidilen ülke ile güçlü bir bağ oluşturma potansiyeline sahip bu programlar uzun süreli ve derin bağlantılar oluşturulmasına olanak sağlamaktadır. ABD'de Fulbright ve Barış Gönüllüleri programları ve uluslararası ziyaretçi programları gibi farklı ülkelerden vatandaşları bir araya getiren ve devlet tarafından finanse edilen bir dizi etkinlik örneği vardır (Gregory, 2011, 351–2). İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde Senatör J. William Fulbright'ın Amerikan Kongresine sunduğu yasa teklifiyle başlayan Fulbright Bursu; değişim diplomasi ile devletler arası ortak bir anlayışı geliştirmek amacıyla oluşturulmuştur. Fulbright'ın, “düşüncelerini anlayacak bir insana sahip olmanın ilave bir denizaltına sahip

olmaktan daha fazla güvenlik getireceği” (Cowan and Arsenault, 2008) şeklindeki görüşleri konuya yaklaşım açısından önemli bir yere sahiptir.

AB Yaşam Boyu Öğrenme Programının bir parçası olan Erasmus programı (Erasmus+, European Commission, bkz. <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>), milyonlarca avruluk bütçesiyle binlerce öğrenciye hitap etmektedir. Erasmus, yükseköğretim kurumlarının iş birliğini, öğrenci ve akademisyenlerin kısa süreli olarak farklı ülkelerde deneyim kazanmasını teşvik etme amacı taşımaktadır. AB, eğitim konusunda Avrupa dışındaki ülkelerle de ortaklıklar kurmaktadır. Yükselen bir güç olarak Çin Halk Cumhuriyeti, 300’den fazla üniversitesi, düşük yaşam standartları ve çoklu burs olanaklarıyla on binlerce öğrenciye kapılarını açmaktadır. 2003 yılında 77 bin uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapan Çin, 2015 yılında yaklaşık 400 bin uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapmıştır (Breeze and Moore, 2017). Diğer yandan Çin’in Afrikalı öğrencilere yönelik özel bir ilgisi bulunmaktadır. Çin, özellikle Anglofon Afrikalı öğrenciler için küresel olarak önde gelen destinasyonlardan biri haline gelmiştir. 2003 yılında yalnızca 1793 Afrikalı öğrenciye ev sahipliği yapan Çin, 2015 yılında 50 bine yakın Afrikalı öğrenciyi ağırlamıştır. Bu süreçte Afrikalı öğrencilerin tüm öğrencilere oranı yüzde 2’den yüzde 13’e çıkmıştır. Çin’de, 12 yıllık dönemde, adeta Afrikalı öğrenci patlaması yaşanmıştır (Breeze and Moore, 2017).

Değişim programları çeşitli amaçlara hizmet edebilmek için tasarlanmaktadır. Bu yolla hedef ülkenin tüm sosyal gruplarına ulaşılması planlanmaktadır. Belirli bir politika oluşturmak amacıyla da değişim programları düzenlenebilmekte ve stratejik iletişim biçimi olarak kullanılabilir (Manheim, 1994). Kısa süreli değişim programları bu amaca uygundur ve pek çok kamu kurumu birkaç günlük ya da haftalık programlar düzenleyerek özellikle hedef ülkenin üst düzey yöneticilerine ya da sivil toplum kuruluşu temsilcilerine kapılarını açmaktadır. Uzmanlık geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen bu değişim programları hükümetler arası ağlar oluşturulması açısından yararlı görülmektedir (Risse-Kappen, 1995). Örneğin ABD ve Avrupa Birliği arasında yapılan düzenli memur değişimiyle yoğun bir politika alışverişi gerçekleşmiştir. Yabancı lider ve yabancı uzman programları aracılığıyla 1959 yılından itibaren ABD’ye gelen Avrupalı yetkililer bir süre sonra AB’nin kendi ziyaretçi programının oluşturulmasında rol oynamıştır (scott-Smith, 2005).

Değişim programlarının hedef ülkeye etkisi olduğu kadar ev sahibi ülkeye de kısa ve uzun vadeli etkileri olmaktadır. Hedef ülkeden gelen katılımcı kendi kültürel öğelerini sunmakta ve ev sahibi topluluklar üzerinde uluslararası bakış açısında değişikliklere neden olmaktadır. Değişimler bu nedenle hem iç hem de dış düzeyde bireysel ve sosyal değişim araçları haline gelmektedir (Pisarska, 2016). Örneğin Fas'tan gelerek Türkiye'de tıp fakültesini bitiren Abdüllatif Faslı, Türkiye'de evlendikten sonra Türk vatandaşlığına geçmiştir. 2023 yılı itibariyle 26 yıldır Türkiye'de bulunan, Sağlık Bakanlığına bağlı kamu hastaneleri ve özel hastanelerde görev alan Faslı, iki ülke arasında kültür elçisi konumuna gelmiştir. Faslı'nın sadece ülkesinde değil değişim programı uygulayan Türkiye'ye etki etmesi bu bakımdan örnek olarak gösterilebilir (Anadolu Ajansı, 2019d). Mezun olan öğrencilerin ülkelerine döndüklerinde kurdukları mezun dernekleri ilgili ülkeden mezun olan öğrenciler için sosyalleşme amacının yanında bir lobi grubu olarak iç siyasete etki etmektedir. Scott-Smith, Almanya ve Japonya'daki Fulbright mezunları tarafından kurulan dernekler tarafından yapılan lobiciliğin eğitim değişimine yerel siyasi desteği sürdürmede çok başarılı bir örnek olduğunu savunmaktadır (Scott-Smith, 2020, s. 44).

1.3.6. İmaj ve İtibar Yönetimi: Uluslararası Yayıncılık

Kamu diplomasisi, siyasi bir aktörün dış politika ve güvenlik çıkarları için imaj ve itibar yönetimi ile yabancı kitlelere stratejik iletişim kurma hedefindedir. Bu amaca ulaşmanın en önemli aracı da yayıncılıktır. Cull, uluslararası yayıncılığı, kamu diplomasisi bileşenlerinden sayarak bu kavrama önem atfetmektedir. Dinleme, savunuculuk, kültürel diplomasi ve değişim diplomasisi diğer ülkelerdeki vatandaşlara tek başlarına nüfuz edemez. Dolayısıyla geleneksel medya ve bilgi iletişim teknolojileri (BİT) aracılığıyla gerçekleştirilen uluslararası yayıncılık devletlerin seslerini diğer kamuoylarına iletmesini mümkün hale getirmektedir. Uluslararası yayıncılığı diğer bileşenlerden ayıran bazı faktörler bulunmaktadır. Örneğin diğer kamu diplomasisi bileşenleri dijital platformlardan faydalanmaktadır. Ancak uluslararası yayıncılık bu BİT'lerden faydalanırken aynı zamanda etik değerlere de uygun hareket etmek zorundadır. Uluslararası yayıncılığı diğer bileşenlerden ayıran temel unsur haberlerdir (Cull, N. J. 2009b). Medya için kullanılan “dördüncü güç” ifadesi yasama, yürütme ve yargıdan sonra medyanın önemini ortaya koymaktadır. Kamu diplomasisi açısından da çok önemli bir

araç olan medyadan, ancak doğru biçimde kullanıldığında etkili sonuç alınabilecektir. Kaba propaganda amaçlı kullanılması halinde hedeflenen kazanımlar elde edilmeyecektir (Bostancı, 2012, s. 85)

Uluslararası iletişim tarihin her döneminde başvurulan bir yöntemdir ve iletişim teknolojilerinde yaşanan baş döndürücü gelişmeler kamuoyunun bilgiye erişme hızını ve medyanın etkisini artırmaktadır (Güngör, 2013). 18. yüzyıldan başlayarak gazeteler ve dergiler önemli roller oynamaya başlamıştır. Radyolar da hükümetlerin ulusal ve uluslararası alanda kendi görüşlerini yayma amacıyla yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Gelişen teknoloji karşısında önemi yitiren radyo az gelişmiş ülkelerde etkin bir propaganda aracı olarak kullanılmaya devam edilmektedir. Orta Doğu politikaları için halk desteği sağlamak isteyen ABD, 2000’li yıllarda radyo istasyonları aracılığıyla bu desteği sağlamayı hedeflemiştir (Sancar, 2012b, s. 190).

Televizyon kanallarının ortaya çıkmasıyla medya altın çağını yaşamaya başlamıştır. Cable News Network (CNN) 24 saat haber yayınlayan ilk haber kanalı olarak dikkat çekici bir yere sahiptir. 1980 yılında kurulan CNN’in 6 Ekim 1981 yılında Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat suikastını görüntülemesi en ünlü habercilik başarılarından biri sayılmaktadır (İnceoğlu, 2010, s. 130-131). Körfez Savaşı’nda yaptığı yayınlarla küresel bir marka haline gelen CNN (Taylor, 1998, s. 91-103), bu savaşla medyada yeni bir dönemi başlatmıştır. “CNN etkisi”⁶ olarak adlandırılan yeni yaklaşımla televizyon yayınları kullanılarak hükümetler farklı kararlar almaya zorlanabilmektedir (Adamson, 1997, s. 9).

Öte yandan The U.S. Agency for Global Media (USAGM), 1999 yılından itibaren ABD’nin uluslararası yayıncılık bürosu haline gelmiştir. Bünyesinde Voice of America (VOA), Radio Free Asia, Radio Sawa, Radio and TV Marti, Radio Free Europe/Radio Liberty, Alhurra TV ve Open Technology Fund’ı bulunduran USAGM, dünya üzerinde 61 dilde yayın akışını sağlamaktadır. USAGM misyonunu, “Özgürlük ve demokrasiyi desteklemek için dünyanın dört bir yanındaki insanları bilgilendirmek, birleştirmek ve bağlamak” olarak ifade etmektedir (USAGM, <https://www.usagm.gov/who-we-are/mission/>). Uluslararası yayıncılık, kültürel diplomasiye de hizmet etmektedir. Bu

⁶ CNN Etkisi; 1) hızlandırıcı etki, 2) mümkün kılma etkisi ve 3) engelleyici etki olmak üzere üç etki yaratmaktadır. Bu etkiler, Hükümetletin bir konu hakkında karar almasını sağlama, engelleme ya da bu kararı uygulamada hızlanması sağlama olarak özetlenebilir.

bakımdan Soğuk Savaş döneminde faaliyetlerini sürdüren VOA örnek gösterilmektedir. Eğlence programlarını kullanarak özellikle Demir Perde ülkelerindeki halkları etkilemeyi hedefleyen VOA, her gece “caz saati” düzenleyerek ilgi çekmeyi başarmıştır (Khatiashvili, 2019). Afro-Amerikanların sivil haklar konusundaki düşüncelerini aktardığı bu programlar ABD’nin ifade özgürlüğüne olan inandırıcılığını güçlendiren unsur olarak öne çıkmıştır (Davenport, 2009).

BBC Dünya Servisinin Britanya’nın kamuoyuna güvenilir ve ifade özgürlüğüne değer veren bir imaj oluşturduğuna katkı sunduğu savunulmaktadır (Yanardağoğlu, 2014, s. 124). Cull, BBC Dünya Servisinin başarısı sayesinde uluslararası yayının, İngiliz kamu diplomasisinde uzun süredir en çok bilinen unsur olduğuna işaret etmektedir (Cull, 2009b, s. 21-22). BBC, interaktif programlar yaparak ifade özgürlüğüne yönelik sesleri yükseltmesiyle de dikkat çekmektedir. Seyircilerin diyaloga katıldığı BBC’nin Have Your Say programı Afrikalıların kendi görüşleriyle katılabildikleri bir platform olmuştur. Telefon bağlantılarının yanında e-mail ve sms’le de programa bağlanan Afrikalılar, toplumsal konularla ilgili geribildirim yapabilmektedir (Cull, 2009b, s. 55-56)

Almanya’nın sesi olan Deutsche Welle, farklı dillerde yayın yaparak Alman kamu diplomasisinde önemli bir görev üstlenmektedir. Yurt dışındaki izleyicileri Nazi sonrası Almanya hakkında bilgilendirmek için bir radyo hizmeti olarak faaliyetlerine başlayan DW (Zöllner, 2006, s. 170), aralarında Amharca, Hausaca, Svahilice gibi Afrika dillerinin yer aldığı 30 farklı dilde yayın yapmaktadır. Afrika’nın bazı bölümlerinde kısa dalga yayınlarını da sürdüren DW, İngilizce ve Fransızca yayınlar yaparak Almanya’nın etki alanını genişletme çabasıdadır. Sovyetler Birliği’nin çöküşünden bu yana ABD, Birleşik Krallık ve Almanya gibi yerleşik yayın ağlarına sahip güçler, yayın alanlarını giderek çok sayıda devlet destekli uluslararası yayıncılarla paylaşmak zorunda kalmıştır. Chong ve Druckman oluşan yeni bu durumu “rekabetçi elit ortamlar” olarak tanımlamıştır (Chong and Druckman, 2007). 90’lı yıllardan itibaren ortaya çıkan Katar’ın El Cezire’si, Rusya’nın RT ve Sputnik’i, Çin’in küresel televizyon ağı China Global Television Network, Japonya’nın NHK’sı (Nippon/Nihon Hōsō Kyōkai), Hindistan’ın NDTV’si (New Delhi Television) ve İsrail’in Kol Yisrael’ini bu kapsamda saymak mümkündür (Rawnsley, 2015).

Katar Emiri Khalifa tarafından yapılan bağışla 1996 yılında kurulan El Cezire, küresel çapta yarattığı etki ile uluslararası yayıncılık alanında hatırı sayılır bir payın sahibi olmuştur. Küresel haber dağılımındaki adaletsizliğe son veren El Cezire, taraflara eşit mesafede kalarak yeni bir habercilik anlayışının gelişmesine katkı sağlamıştır. Seib'in "El Cezire etkisi" olarak kavramlaştırdığı bu anlayış, yeni medyanın etkisinin bir paradigması olarak yorumlanmıştır (Seib, 2008, s. ix- x). El-Cezire, ABD'nin Afganistan saldırısında CNN'in bıraktığı boşluğu doldurmakla kalmamış farklı seslere de yer vermesiyle habercilikte yeni bir fenomen haline gelebilmeyi başarmıştır. Sadece Arapça yayın yaparak Arap halklarını hedef alan El Cezire, 2006 yılında İngilizce kanalını da yayın hayatına geçirmiştir (Al Jazeera, About Us). El Cezire'nin başarılarına kayıtsız kalamayan Başkan George W. Bush, Al Hurra televizyon kanalını yayına sokmuştur.

Uluslararası yayıncılık, elektronik medyanın bir toplum tarafından diğer insanların ve liderlerin görüşlerini şekillendirmek için kullanılmasıyla da gerçekleşmektedir (Price, Haas and Margorlin, 2008). Kamuya ait medya organları rekabet ortamında kalabilmek için sosyal medyanın kapsamlı kullanımına dâhil olarak modern medyaya adapte olmuştur. İnternet savunucuları, bilgiye erişimin sağlandığı özgür bir alan olarak interneti "iletişimsel bir nirvana" olarak sunarken eleştirenler onu "topluluk ve iletişim için bir tehdit" olarak görmektedir (Campbell, 2003, s. 214-215). Wang, medya teknolojilerinin yaygınlaşması ve kolay erişilebilmeleri ile birincil iletişim kaynağı olan hükümetlerin güvenilirliği ve etkinliğinin giderek şüpheli hale gelmekte olduğunu ifade etmektedir (Wang, 2006, s. 33).

1.3.7. Kriz Bölgelerine Temas: İnsani (Yardım) Diplomasisi

Nicholas Cull'ın kamu diplomasisi için belirlediği beş bileşenin dışında yer verdiğimiz insani (yardım) diplomasi, genel olarak kriz bölgelerindeki insani duruma yönelik müdahale amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu krizler, iç çatışma ya da savaş olabildiği gibi açlık ve susuzluğu içinde barındıran gıda sorunu da olabilmektedir. İnsani yardım, gelişmiş ülkelerin kriz içerisinde olan ya da az gelişmiş devletlere nakdi veya aynı yardımlarının aktarılmasını ifade etmektedir. İnsani kaygılarla yapılan dış yardımlar, ekonomik bir araç olmanın yanında kamu diplomasisinin bir parçası olarak yumuşak güce hizmet etmektedir. İnsani diplomasi ile kriz durumunun iyileştirilmesinin yanında bölgesel ve uluslararası barışın korunması da hedeflenmektedir. İnsani diplomasi bir

yandan geleneksel diplomasi ile karşılaştırılmaktadır (Bakır, 2018). Ancak insani diplomasi, geleneksel diplomasinin yanı sıra askeri ve insani alanların bir arada yürütüldüğü faaliyetler zinciri olarak görülmektedir. Aynı anda kamuoyunu ve toplumu bilgilendirmeyi hedeflemektedir (TASAM, 2017). Barnett ise insancılık ve şefkat kavramlarının uluslararası siyasette bir statü sembolü haline geldiğini belirtmektedir (Barnett, 2011, s. 220).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 1919 yılında kurulan Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Teşkilatları Federasyonu (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, www.ifrc.org), insani diplomasinin genel tanımını yapmıştır. Bu tanıma göre insani diplomasi, karar vericilerin ve kanaat önderlerinin savunmasız kişilerin çıkarları doğrultusunda ve temel insani ilkelere tam saygı göstererek hareket etmeye ikna etmektir (IFRC. Humanitarian Diplomacy Policy). Türkiye'nin insani yardım alanında faaliyet gösteren önemli kurumlarından biri olan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'na (AFAD) göre ise insani yardım; “doğal afetler, teknolojik afetler, savaş ve toplumsal çatışmalar neticesinde can güvenliği, açlık, susuzluk, kıtlık, geçici barınma, salgın hastalık ve benzeri nedenlerle ihtiyaç sahibi olan yerler için uluslararası toplumun istikrarın da önemli bir unsur olması nedeniyle siyasi, ekonomik ve askeri amaçlardan bağımsız yapılacak yardımları” ifade etmektedir (AFAD. İnsani Yardım Harcamaları Yönergesi). Dolayısıyla insani yardım, savaş, iç çatışma ya da doğal afetler karşısında insanları korumaya hizmet etmektedir. İnsani diplomasi, bir seçim değil zorunluluk olarak görülmektedir (IFRC, Humanitarian Diplomacy Policy). Genel bir tanım yapılacak olursa, insani yardım; savaş, terör, iç çatışma, afet ve benzeri olağanüstü durumlarda ulusal ve uluslararası çapta ihtiyaç sahiplerinin maddi ve manevi acil gereksinimlerinin karşılanmasıdır.

İnsani yardımı, insanlık tarihinin başına kadar götürmek mümkündür. Ancak kurumsal anlamda insani yardım, Hz. Muhammed'in genç yaşta katıldığı Hilfü'l-Fudûl yardım organizasyonuna kadar götürülebilir. Bu organizasyon, yerli ya da yabancı olsun kimsesiz birine zulüm yapıldığında zalimden hakkını geri alıncaya kadar kabileleriyle birlikte ona yardım edeceklerine dair ahitleşmeyle oluşmuştur (İslam Ansiklopedisi. Hilfü'l-Fudûl). Avrupa'daki ilk örneklerine bakıldığında ise 1576 yılında meydana gelen veba salgınında Milano Başpiskoposu Saint Charles Borromeo'nun hastalara yardım etmek için verdiği mücadele göze çarpmaktadır. 1581-1864 yılları arasında savaşta yaralılara müdahalelerin

iyileştirilmesi yönünde imzalanan 291 uluslararası anlaşma dikkat çekmektedir (Morgenthau, 1962). Rahibe Marthe de 1813-1815 yıllarındaki savaşta hem Fransız hem de düşman orduların yaralılarına müdahale ederek insani yardım çalışmalarına örnek teşkil etmiştir (Dunant, 1959). Savaşta yapılan insani yardım çalışmalarından esinlenerek 1863'te Uluslararası Kızılhaç Komitesi (International Committee of the Red Cross) kurulurken 1864 yılında savaş hukuku ve suçları üzerine insani bir standart oluşturulmuştur (Coyne, 2013, s. 32). 1912 yılında Amerikan Uluslararası Hukuk Topluluğu'nun yıllık toplantısında Amerika'nın insan diplomasisi olarak gündeme gelen insani diplomasi (Aktaş, 2014), özellikle Soğuk Savaş sonrasında güncel bir konu haline gelmeye başlamıştır (Minear, 2007, s. 32). 1997 yılında iç çatışmalar nedeniyle yurtlarını terk etmek zorunda kalanların sayısı 17-18 milyon civarındayken bu sayı 2004 yılında 25 milyona ulaşmıştır (Re'gnier, 2011). Bu sayınının 2021 yılı itibarıyla 84 milyona ulaşmış olması (Tokcan, 2021) insani diplomasinin ne kadar önemli bir konuma geldiğinin göstergesi olmuştur.

İnsani yardımda kalkınma yardımları önemli bir yer tutmaktadır. Savaş, iç çatışma ve afet gibi durumlarda gündeme gelen insani yardım, bir ülkenin eğitiminden sağlık sistemine, altyapısından sanayisine kadar ülkenin sınırları içerisinde destek olmayı amaçlamaktadır (Ercümen, 2017). Kalkınma yardımları olarak bilinen bu yardımların amacı, insani yardıma nazaran daha uzun dönemli yardımları içermek ve acil ihtiyaçların karşılanmasından ziyade bir devletin uzun vadeli kalkınmasına katkı sunmaktır. Kalkınma ya da dış yardımlar dendiğinde akla İkinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde uygulamaya konan Marshall Planı gelmektedir. Bu plan, ABD'nin sürekli barışın sağlanabilmesi amacıyla dünyanın normal ekonomik durumuna dönebilmesi için üstüne düşeni yapması olarak dile getirilmiştir (Thomson, 1990, s. 823). ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın gündeme getirdiği plan, savaşın hemen ardından Sovyet Bloğu'na karşı Batı yanlısı ülkeleri destekleyen bir ekonomik yardım paketi olarak görülmektedir.

İnsani diplomasi uygulamalarına bakıldığında birçok aktörün bulunduğu görülmektedir. Ancak uluslararası sistemin işleyişine ilişkin kuralların oluşturulmasındaki etkin rolleri nedeniyle devletler, insani diplomasinin en önemli aktörü olarak kabul edilmektedir (Re'gnier, 2011). Diğer yandan insani diplomasi, özel aktörler ve bireyleri de kapsamaktadır. Yerel kanaat önderleri, iş adamları, sanatçılar, dini, liderler ve STK'ler olarak çok çeşitli farklılıkları barındırmaktadır (Alegöz, 2013). Yerel ve uluslararası

yardım kuruluşlarının, on binlerce yardım çalışanı ve milyar dolarları aşan yardım desteği bu alanda giderek daha fazla koordinasyon ve iş birliği sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. İnsani yardım konusunda yazılan ilk eserler arasında yer alan Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft adlı kitapta, bu konuya dikkat çekerek, insani yardım faaliyetlerinin bütünlük içerisinde gerçekleştirilebilmesi için siyasi ve askeri otoritelerin alan açması gerektiği vurgulanmaktadır. İnsani diplomasi, uluslararası hukuk ve normlara saygıyı teşvik etmek, yerel halk ve kurumların desteklenmesini ve çeşitli düzeylerde savunuculuk yapmayı hedeflemektedir (Minear and Smith, 2007, s. 1-2). Dolayısıyla insani diplomasi, insani yardım için çalışan ulusal ve uluslararası kuruluşların tüm politika ve uygulamalarına değinmektedir (Re'gnier, 2011, s. 1212-1213).

Askeri faaliyetlerin bir bölümü insani diplomasi kavramının içerisinde yer almaktadır. Her ne kadar sert güç ile ilişkilendirilse de askeri faaliyetler, kamu diplomasi uygulamaları arasında sayılmaktadır. Bir ülkede askeri üssünüzün bulunması işgalci olarak nitelendirilmene sebep olabileceği gibi barış inşasına katkı olarak algılanabilmektedir. Bu bakımdan insani diplomasinin bir bileşeni olarak askeri diplomasi, askeri savunma, caydırıcılık, zorlama ve müdahale rollerinin yanında ülkelerin silahlı kuvvetlerinin ve ilgili altyapılarının barış zamanında iş birliğini sürdürmesini içermektedir (Cottey ve Forster, 2013, s. 6). Askeri diplomasi bu yönüyle giderek ulusların güvenliğine katkıda bulunmayı amaçlayan bir girişim olarak öne çıkmaya başlamıştır (Tan and Singh, 2012). İki grup arasındaki çatışmaları önlemek ya da çözmek, insani yardım eyleminin önündeki engelleri kaldırmak ve insani personel için tehlikeleri ortadan kaldırmayı içermektedir. Müzakere, düşmanlıkların geçici olarak durdurulması, ateşkes veya yardım dağıtımı için güvenli koridorların oluşturulması bu kapsamda yer almaktadır (Egeland, Harmer ve Stoddard, 2011). İnsani müdahale kavramı, insani koruma R2P raporunda; 1) insanlığa karşı suçlar, 2) etnik temizlik, 3) soykırım ve 4) savaş suçları olarak dört ana başlık etrafında toplanmıştır (United Nations, 2009, s. 8). Barışı koruma operasyonları, çatışmaların önlenmesinde önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Séverine Autesserre, barışı koruma operasyonlarının, sivilleri korumak, polis güçlerini eğitmek, milisleri silahsızlandırmak, insan hakları ihlallerini izlemek, seçimler düzenlemek, acil yardım sağlamak, mahkeme sistemlerini yeniden inşa etmek, hapisaneleri teftiş etmek ve cinsiyet eşitliğini desteklemek olarak tanımlamıştır. “BM Savaşları Neden Bitiremiyor?” sorunu etrafında görüşlerini temellendiren Autesserre,

BM'nin uluslararası barışla ilgili herhangi bir zorluğun üstesinden gelmek için yurt dışında önemli birlikleri görevlendirdiğine dikkat çekmektedir (Autesserre, 2019). Diğer yandan Kanada'nın "Niche diplomacy" diye bilinen dünya barış ve güvenliğine katkı çalışmaları askeri gücün en iyi şekilde kullanılmasına örnek olarak gösterilmektedir. Sınırlı imkânları en iyi sonucu alacak belirli politikalarda yoğunlaştıran bu faaliyetler ulusal çıkarın ötesine genişleyen evrenselleştirilebilir bir değer olarak görülmektedir (Henrikson, 2005, s. 67-87).

İnsani amaçlı yardımlar ve askeri operasyonlar kamuoyundan genel itibariyle olumlu karşılık bulsa bile eleştirilerin hedefi de olmaktadır. Bu bakımdan askeri operasyonların büyük güçlerin müdahalelerini meşrulaştırma amacı taşıdığı görüşleri dile getirilmektedir. Mills, insani eylemlerin askeri ve siyasal kazanç için manipüle edildiğini savunmaktadır (Mills, 2002). Dış yardımların tartışmalı bir konu olduğunu söyleyen De Mesquita, istisnalar dışında yardımların sosyal, ekonomik, siyasi eşitlik, özgürlük ve adalet yaymada başarılı olamadıklarını dile getirmektedir. Yazara göre, esas amaca uygun dağıtılmayan yardımlar diktatöryal rejimlerin kendi yerlerini pekiştirmelerine katkı sunmaktadır (Lancaster, 2007, s. 5-6).

1.3.8. Halkın Kalbine Giden Yol: İnanç (Temelli) Diplomasisi

Kamu diplomasisinin kültürel diplomasi başlığı altında değerlendirilebilen inanç diplomasisi, önemini giderek artırmakta ve ayrı bir bileşen olarak değerlendirilmeyi hak etmektedir. Bu bölüm, kamu diplomasisi bağlamında inanç temelli diplomasi boyutlarını ve gelişiminin ana temellerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ulusal çıkarları ilerletmek için nüfuzun yumuşak bir şekilde kullanılmasını hedefleyen kamu diplomasisi, dinin insanların yaşamlarındaki rolünü göz ardı etmemektedir. Smith, bu gerçeğe, "Bir halkın kalbine giden en keskin yol inançlarından geçer." sözüyle işaret etmektedir (Smith, 1994, s. 13). Kamu diplomasisi bağlamında, inanç diplomasisi "dinin küresel halklarla iletişim kurmak için kullanılması" olarak tanımlanabilmektedir (Sevilan, 2011). Jennifer A. Marshall ve Thomas F. Farr da dinin birçok kişinin dünya görüşünü tanımladığını vurgulamaktadır. Din, hem bir bireyin yaşamında hem de topluluk yaşamında en güçlü belirleyicilerden biridir (Marshall and Farr, 2009, s. 199-200). Seib, dini diplomasiyi dış politikanın bir parçası olarak değerlendirmiştir (Seib, 2011). Jeffrey Haynes, din ve dini toplulukları yumuşak güç unsuru olarak

değerlendirirken akıl ve gönülleri kazanmada etkili bir faktör ve aktör olarak tanımlamaktadır (Haynes, 2007, s. 42). Dini topluluklarla iletişim kurulmasını kamu diplomasisinde dini temelli angajman olarak değerlendiren Silva Sevilan, dini diplomasiyi kamu diplomasisinde bir araç olarak ele almıştır (Sevilan, 2011). Modern uluslararası sistemin temelleri atıldığında din arka plana atılırken son yüzyılda din, uluslararası sistemde etkisini giderek artırmıştır.

Modern uluslararası sistemin temelleri yüzyıl süren din savaşlarının ardından ortaya çıkan 1648 Vestfalya Antlaşması'na dayandırılmaktadır. Bütün sorunların din ile çıktığı savunulan bu anlaşma sonrasında din devre dışı bırakılarak Avrupa siyasi ve sosyal hayatı seküler bir anlayışla oluşturulmuştur. Ulus temelli devletlerin oluşmaya başlamasıyla dinin siyasetteki hâkimiyeti sarsılmaya başlamış ve ulus devlet anlayışı şekillenmiştir. Napolyon Savaşları'nın ardından ortaya çıkan 1815 Viyana Kongresi de Vestfalya Antlaşması'nın devamı sayılarak İngiltere, Fransa, Avusturya, Rusya ve Prusya'nın belirli aralıklarla bir araya geldikleri bir "Avrupa uyumu"nu meydana getirmiştir. Bu birliktelikler sağlanırken din geri plana atılmıştır. Güç dengesi anlayışıyla hareket eden büyük güçler, Kırım Savaşı'nda aynı dini paylaştıkları Rusya yerine Müslüman Osmanlı Devleti'nin yanında yer almışlardır. Bu örnekten de görüldüğü gibi ulus devletlerin davranışları dini yaklaşımlarıyla şekillenmemiştir (Çağırın, 2006, s. 375). Bununla birlikte pragmatist yaklaşımlar sergileyen devletler, dini, bir argüman olarak kullanmaktan vazgeçmemiştir. Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin yanında olan Avrupa devletleri, Osmanlı tebaası olan Hristiyanların haklarını gündeme getirdiklerinde, dini, bir dış politika gereci olarak kullanmıştır (Çağırın, 2006, s. 375-376). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, din, birinci aktör olarak ön plana çıkmıştır. Slav-Hristiyanlarla Müslüman Türkler arasında olacağı gerekçesini sunan her iki devlet de tebaalarını dinsizlere karşı savaşta mücadele etmeye çağırırken karşı tarafa kin ve nefretle bakılması için çaba sarf etmiştir (Kurat, 1970, s. 92-93). Birinci Dünya Savaşı'ndaki ittifak yapılarına bakıldığında Müslüman Osmanlı Devleti'nin Hristiyan Fransa ve İngiltere'ye karşı diğer bir Hristiyan devlet olan Almanya'nın yanında yer aldığı görülmektedir. Her ne kadar dini bir savaş olarak görülme de Osmanlı Devleti'nin başında bulunan padişah/halife dini yetkisiyle Müslümanları cihada davet etmiştir (Hülagü, 2006, s. 30). Fransa ve İngiltere ise Osmanlı Devleti içerisindeki gayrimüslimleri devlete karşı ayaklandırmaya çalışmıştır.

Avrupa’da bunlar yaşanırken sömürgeci Avrupa devletleri işgal ettikleri ülkelerde din adamlarıyla birlikte hareket etmiştir (Armaoğlu, 2003, s. 418). Karşılıklı faydaya dayanan bu yaklaşımla Avrupalı devletler sömürgelerinin yer altı ve yer üstü kaynaklarından yararlanırken misyonerler dini inanışlarını yayma imkânına kavuşmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonunda oluşturulan Versay Düzeni ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan Yalta Düzeni ulus devlet anlayışını bir kez daha merkeze almıştır. Dinin etkisinin azalacağı görüşleri devam etmiştir. Ancak kurulan yeni düzende dini reddeden Komünist Sovyetler Birliği’ne karşı ABD ve Batı bloğu ülkeleri dini argümanlar kullanmıştır. Soğuk Savaş’ı dini bir savaş olarak nitelendiren ABD, Protestan misyonerlerden faydalanmıştır (Inboden, 2008). Bununla yetinmeyen ABD, “Yeşil Kuşak” projesi ile Sovyetler Birliği’ni “çevreleme”ye çalışarak komşu ülkelerde kendisine yakın yönetimlerin iktidara gelmelerine yardımcı olmuştur (Çağırın, 2006, s. 377). ABD, 1979 yılında Sovyetler’in Afganistan’ı işgali sırasında mücahitlere destek vererek (Kepel, 2000, s. 156) bu savaşı adeta din savaşına dönüştürmüştür.

Dinin etkisinin azalacağına ilişkin görüşler 1970’lerden itibaren değişmeye başlamıştır. Son yıllarda uluslararası topluluğun din ve diplomasi arasındaki ilişkilerden doğan sorunlarla yüzleşmek zorunda kaldığı vurgulanmaktadır (Stempel, 2000). 1979 İran İslam Devrimi’nin yanında uluslararası alandaki diğer gelişmeler dinin nasıl yükselişe geçtiğine dair ilgiyi canlandırmıştır. Hatta devrim sonrasında dinin uluslararası ilişkilerde bir unsur olduğu konusunda literatür oluşturulmaya başlanmıştır (Stempel, 2000). Dini değerlere vurgu yapan alternatif uluslararası ilişkiler yaklaşımları bu dönemde ortaya çıkmıştır (Ebu Süleyman, 1985). İnanç ve diplomasi arasındaki yakınlığın artmasına Orta Doğu’daki diğer gelişmeler de örnek gösterilmektedir. Hamas ve Hizbullah’ın Filistin ve Lübnan’da siyasi ivme kazanması inancın yükselişi olarak yorumlanmaktadır (Farr, 2008, s. 112-113). Öyle ki 1982 yılında Lübnan’da meydana gelen iç savaşta Şiiiler İran yanlısı bir politika takip ederken Lübnanlı Hristiyanlar ABD’den destek almışlardır. Her grup dini yaklaşımlarına göre pozisyon belirlemiştir. Orta Doğu’da siyasal İslam’ın yükselişte olduğunu iddia eden bazı akademisyenler dinsel uyanışın büyümeye devam edeceğini ve önümüzdeki yıllarda siyasette daha aktif rol oynayacağını tahmin etmiştir. Sekülerleşme devam ederken bile inanç, insan ilişkilerinde önemli bir role sahip olmayı sürdürmektedir (Farr, 2008, s. 112-113). Afrika, Asya ve Orta Doğu başta olmak üzere pek çok bölgede meydana gelen dini diriliş büyük politik değişimleri beraberinde getirmiştir (Dark, 2000,

s. 52). Ariel Şaron'un 2000 yılında yüzlerce polis gücüyle Müslümanların üçüncü kutsal mekânı sayılan Aksa Camii ve çevresine yaptığı kışkırtma ziyareti bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu ziyarete tüm dünya tepki gösterirken Filistinliler İkinci İntifada'yı başlatmıştır (Turan, 2004, s. 66).

Din, tüm dünyada insanları, toplumları ve siyaseti şekillendiren bir kurum olarak varlığını sürdürmektedir (Seib, 2013, s. 9). Zaman zaman değer kaybına ve farklı şekillerde algılanmasına rağmen din, dünya genelindeki toplumlarda en önemli sosyal, ekonomik, kültürel ve politik aktörlerden biri haline gelmiştir. Dini kurumlar, liderler ve taraftarları, hayatın her alanını etkilemeye ve ortak olmaya devam etmektedir. Dinler evrensel mesajlar içermektedir ve doğası gereği yayılmacıdır. Bir dinin ya da din mensubunun öncelikli hedefi diğer kişi ya da topluluklara benimsediği dini görüşü iletmektir. Bu bakımdan dinin küresel bir boyutu bulunmaktadır (Usta, 2003, s. 181).

Küreselleşmeyle dinler ve dini gruplar arasındaki etkileşim daha fazla olmaya başlarken (Kılıç, 2005, s. 83) çatışmalar da ortaya çıkmaktadır. Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" tezindeki küresel politikada mücadelenin din ve kültür temelinde olacağı öngörüsü, 1990'larda dünya kamuoyunun gündemine dini boyutlu çatışma konularını getirmiştir. Huntington, İslam'ın küresel anlamda yükselişinin diğer medeniyetlerle çatışmaya yol açacağını ve bu çatışmanın Hristiyan ve Müslüman toplumlar arasında olacağını savunmuştur (Huntington, 2004). Cezayir'deki gelişmeler, Afganistan ve Sudan'da kurulan Batı karşıtı İslamcı yönetimler, Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" tezi çerçevesinde değerlendirilmiştir (Haynes, 2005, s. 402). Özellikle Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan saldırılar ve hemen ardından Amerika'nın Afganistan ve Irak'a saldırması Huntington'ın tezinin hayata geçtiği yorumlarının yapılmasına neden olmuştur.

Din, aynı zamanda çatışmalarla da yakından ilgilidir. Bazen çatışmaların önlenmesinde önemli bir rol oynayan din, bazen de çatışmaları körükleyen bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Bu bakımdan din bazı yerlerde çatışmayı artırırken bazı yerlerde çatışmaları sonra erdirmiştir. İnanç temelli gerilimler yaşanmasına rağmen, barışı sağlamak amacıyla geleneksel diplomatik uygulamaların yanında din etkili bir şekilde kullanılmaktadır (Deloia, 2011, s. 53). Dinin barışın sağlanmasındaki etkisi kamu diplomasisinin bir bağlamı olarak görülmektedir. Douglas Johnston ve Brian Cox, inancın barışa katkısını;

1) toplumda güçlü bir etki, 2) saygın bir ün, 3) benzersiz bir kaldıraç ve 4) toplumu seferber etme yeteneği olmak üzere dört özellekle açıklamaya çalışmıştır (Johnston ve Cox, 2003, s. 14). Barışın sağlanmasında dinin ve din adamların etkisine Müslüman Âlimler Birliği Başkan Yardımcısı, Moritanyalı din adamı, Şeyh Abdullah bin Bayyah'ın, Obama'nın üst düzey danışmanlarıyla Beyaz Saray'da -Suriye halkı ve Myanmar'daki Müslüman azınlık- konulu bir toplantıya katılması örnek olarak verilebilir (ABNA, 2013).

Son yüzyılda dinin yükselişiyle beraber terör eylemleri yapan bireyler ve örgütler ortaya çıkmıştır.⁷ 11 Eylül saldırıları dini motivasyonlu terör eylemlerinin en çok bilinenidir. Birçok ülkede patlayan bombalar sadece farklı dinleri hedef almamış aynı zamanda aynı dine mensup ülkelerle, kişileri de hedef almıştır. İsrail ve Filistin arasında Orta Doğu Barış Süreci devam ederken 1995 yılında İsrail Başbakanı İzak Rabin, barış sürecine tepki gösteren radikal bir Yahudi tarafından Tel Aviv'de öldürülmüştür. Afganistan ve Irak'ın işgalinin ardından Orta Doğu'da ortaya çıkan örgütler de yaptıkları katliamları "Allah adına" gerçekleştirdiklerini söylemektedir.

Öte yandan dinin etkisi yükseldikçe dini gruplara yönelik baskılar da artma eğilimi göstermektedir. Birçok ülkede insanlar dinleri nedeniyle istismara uğrarken pek çoğu yerlerinden edilmiştir (Grim ve Finke, 2010). İran'daki Bahailer; Myanmar'daki Arakanlı Müslümanlar; Pakistan ve Endonezya'daki Ahmediler ve Hindular; Hindistan'daki Müslümanlar ve Hristiyanlar; Çin'deki Uygur Müslümanları; Irak'taki Hristiyanlar ve Yezidiler; İsrail'deki Filistinli Müslümanlar ve sayılabilecek onlarca örnekteki gibi farklı inançlara sahip topluluklar birçok baskı ve şiddete maruz kalmaktadır. Bu baskı ve şiddete karşı dünya genelinde yükselen sesleri duymak mümkündür. 2006 yılında Danimarka'da Hz. Muhammed'in karikatürleri yayınlandığında dünyanın dört bir yanındaki Müslümanlar sert tepki göstermişlerdir. 12 Eylül 2006 tarihinde Papa 16. Benedikt'in Almanya'nın Regensburg Üniversitesinde Hz. Muhammed ve İslam hakkındaki sözleri de büyük yankı uyandırmıştır (Kösebalaban, 2006, s. 25). Fransa'nın 2011 yılında halka açık alanda burka ve peçe yasağı getirmesi, Almanya ve Hollanda başta olmak üzere Avrupa'da İslam karşıtı siyasilerin yükselişi dünya genelindeki

⁷ Din merkezli terör gruplarının en ünlüsü hiç şüphesiz Hasan Sabbah yönetimindeki Haşhaşiler'dir. Birçok akademik çalışmaya ve filme konu olan Haşhaşiler için bkz. Lockhart, L. & Tülücü (çev.), S. (2006). HASAN-I SABBÂH VE HAŞÎŞÎLER. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 0 (26) , 213-240. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/atauniilah/issue/2722/36240>

Müslümanlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Yine ABD'nin Orta Doğu başta olmak üzere İslam coğrafyasında yaptığı katliamlar Müslümanların tepki göstermesine neden olmuş zaman zaman ABD büyükelçilikleri hedef alınmıştır. Dinin uluslararası alandaki etkisi arttıkça siyasi liderler ve diplomatlar, inanç merkezli yaklaşımlar sergileyebilmekte ve buna göre politika geliştirebilmektedir.

Dinin kamusal alanda artan rolü elbette küresel güçlerin dikkatini çekmekte ve büyük devletler inanç konusunda girişimlerde bulunmaktadır. Din, giderek kamu görevlilerinin dünya hakkında düşünme biçimlerini etkilemeye başlamaktadır. İngiltere'nin Vatikan Elçisi Francis Campbell, 2009 yılında din ve dış politika arasındaki ilişkiyi tanımanın önemini tartışırken, diplomasiyi ikna etme sanatı olarak tanımlandığı takdirde, başkalarının nasıl davrandığını anlamayı içermesi gerektiğini ve bunun da dinin daha fazla takdir edilmesi ve anlaşılmasına yol açacağını savunmuştur (Campbell, 2009). Amerika'nın ilk kadın dışişleri bakanı Madeleine Albright, dinin ABD'nin sahadaki uygulamalarına dâhil edilmesini hedefleyen yollar sunmuştur. Albright, büyükelçilerin ve temsilcilerinin dünyanın her neresinde olurlarsa olsunlar yerel dini liderlerle ilişkiler kurmasını tavsiye etmiştir. Ona göre dışişleri bakanlığı deniz aşırı önemli büyükelçiliklerde görevlendirmek üzere din uzmanlarını işe almalı ya da bizzat eğitmelidir (Albright, 2007). Albright'ın vurguladığı gibi büyükelçiliklerde din uzmanlarının istihdamı diyalog kurma konusunda kapılar açacaktır. Dini kurumlar, liderler ve taraftarların sunduğu güç ve tehlikelere dikkat etmeden, özellikle Küresel Güney'deki topluluklarla ilişki kurmak umut edilemez olarak görülmektedir (Seib, 2013, s. 16). Örneğin Hristiyan bir ülkeye gönderilen diplomatın bu inanç sistemine uygun dili bilmesi gerek devlete bağlı gerekse devlet dışı din adamlarıyla iletişim kurmasında kolaylık sağlayacaktır. ABD diplomasinin önümüzdeki yıllardaki başarısını "Kimliği din tarafından tanımlanan dünya çapında yüz milyonlarca insanla bağlantı kurma yeteneğiyle ölçülebileceği" (Appleby, Scott and Cizik, 2010) şeklinde değerlendiren görüş inançlı insanlarla kurulacak ilişkinin önemini vurgulamaktadır. Loskota ve Flory'e göre Amerikan kamu diplomatlarının dine olan ilgisinin artması memnuniyetle karşılanan bir değişim olmakla birlikte dini formların çeşitliliği ve dünyayı şekillendirme yollarını daha iyi anlamak için gerekli beceriler, yeterlilik ve hatta çerçeveleme ile henüz eşleştirilememiştir (Seib, 2013, s. 10). Din özgürlüğü konusunda açıklamalar yapan ABD'li yetkililer, zorlamadan ziyade çekim ve diyalog yoluyla değişim yaratmayı

amaçlayan koordineli bir hükümet yaklaşımı gerektirdiğini kabul etmiştir. Fakat ABD'nin din özgürlüğü adı altında diğer toplumlara Amerikan değerlerini empoze etmeye çalıştığını savunan yaklaşımlar mevcuttur.

İnanç diplomasisini uygulayan devletlerden bir diğeri de Çin'dir. Komünist Partinin 1949 yılında iktidara gelmesiyle tüm inanç sistemlerine mesafeli olan Çin, yirminci yüz yılın sonuna doğru bu politikasını değiştirmeye başlamıştır. Dinin yumuşak güç olarak kullanılabilmesi, Çin yönetiminin dikkat çektiği bir konu haline gelmiştir. Başkan Jiang Zemin, 2001 yılında, dinin toplumda istikrar sağlayıcı bir güç olarak hareket edebileceğini ve pozitif güç olarak seferber edilebileceğini ilk kez kabul etmiştir (Louie, 2011). Son yıllarda, Çin'de, hem dini seçkinler hem de devlet kademeleri, din ve dini faaliyetleri kurumsallaştırmakla ilgilenmektedir (Wank ve Ashiwa, 2009). Çin Devlet Diyanet İşleri Bürosu Müdürü Wang Zuoran, 10 Ocak 2011'de basına yaptığı açıklamada, Çin'in dünyadaki "dini uyum" vizyonunu desteklemek için aktif olarak küresel dini alışverişlerde bulunacağını söylemiştir. Çin'in yumuşak gücünü iyileştirmenin çok önemli bir devlet görevi olduğunu 2006 yılında ilan eden Çin Devlet Başkanı Hu Jintao'nun açıklaması hiç şüphesiz kültürel olduğu kadar dini boyut da içermektedir. Çin Komünist Partisi'nin ülkenin "barışçıl yükselişi" için Çin'in yumuşak gücünü iyileştirme çağrısının akabinde yumuşak güç kampanyasının en önemli ayağı tüm dünyada Konfüçyüs Enstitüleri kurmak olmuştur. Konfüçyüs isminin tercih edilmesi Çin'in dini ve ahlaki felsefesini diğer uygarlıklar nezdinde bilinir kılmaktır. Diğer bir deyişle Çin, Konfüçyüs Enstitüleri aracılığıyla kamu diplomasisinin kültürel boyutundan yararlanırken aynı zamanda dini mirastan da yararlanmaya çalışmaktadır.

Son yıllarda, hükümet başkanları, dış kararlara daha önce hiç olmadığı kadar yakından dâhil olmaktadır. Yurt dışı seyahatlerini daha fazla gerçekleştiren liderler, bazen dışişleri bakanlıklarının alanlarını işgal ederek özerk bir aktör olarak hareket etmekte ve doğrudan temaslar kurmaktadır. Hatta zirvelerin birer formaliteden öteye geçmediği ve liderlerin bu organizasyonlarda birebir ilişkilere daha fazla önem verdiği kaydedilmektedir. Liderlerin uluslararası alandaki etkileri arttıkça dini unsurları hedef alan açıklamalarda bulunmaları ve dış politika alanında dini kavramları kullanma çabaları paralel şekilde artmaktadır (Aydemir, 2016, s. 122). Yöneticiler, savaş başlatmakta, çatışmaların önlenmesinde ya da insani yardımların sağlanmasında dini referans alan söylemleri sıklıkla dile getirmektedir. Amerikan Başkanı George W. Bush, 11 Eylül'deki

saldırılarının ardından terörizme karşı mücadelesini “Haçlı Seferi”ne benzeterek dini referanslarla başlattığı savaşları meşrulaştırmaya çalışmıştır.

İnanç diplomasisinde eğitim faaliyetleri önemli rol üstlenmektedir. Dünya siyaset tarihine bakıldığında ülkelerin diğer ülkeleri fethetmeden önce misyonerler aracılığıyla dinlerini yayma çabası içerisine girdikleri görülmektedir. Hedeflenen ülkeye misyonerler aracılığıyla gidilmekte ve dini propaganda yapılmaktadır (Çağiran, 2006, s. 4). Afrika'nın kolonileştirme süreci de misyonerlerin kıtaya girmesiyle başlamıştır. Diğer yandan inanç diplomasisinin bir diğer yönü de hedef ülkedeki öğrencilere kapıları açarak din eğitiminin istenilen şekilde verilmesini sağlamaktadır. Hedef ülkeden alınarak misafir edilen öğrenciler, misafir olduğu ülkenin kültürünü öğrenirken aynı zamanda inanç sistemini kabullenerek gittiği ülke ile gönül bağına sağlamlaşmaktadır. Gittikleri ülkelerde ilahiyat eğitimi alan öğrenciler ülkelerine döndüklerinde eğitim aldıkları ülkenin inanç sistemini kendi topraklarında yaymakta böylelikle iki devlet arasındaki ilişkiyi geliştirmektedir.

BÖLÜM 2: CULL'IN BEŞ BİLEŞENİ ÜZERİNDEN TÜRKİYE'NİN SAHRA ALTI AFRIKA POLİTİKASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Sahra Altı Afrika'da Diplomasi

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika politikasına odaklanan çalışmanın bu bölümünde Sahra Altı Afrika'nın genel bir incelemesi yapılacaktır. Sahra Altı Afrika ekonomisini ele alan bölümün ana çerçevesini ise Afrika diplomasisi oluşturmaktadır. Sömürge öncesi dönemden günümüze kadar olan süreci genel olarak ele alan bu bölüm, Afrika diasporasını da Afrika diplomasisinin bir parçası olarak görmektedir.

Hangi ülkelerin Sahra Altı Afrika ülkeleri⁸ olduğu konusunda tartışmalar bulunmakta ve bu tartışmalar özellikle Cibuti, Sudan ve Moritanya üzerinde yoğunlaşmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), bu üç ülkeden sadece Moritanya'yı Sahra Altı olarak kabul etmektedir. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ise bu üç ülkeden sadece Cibuti'yi Sahra Altı Afrika ülkesi olarak belirtmektedir. Dünya Bankası (The World Bank), Moritanya ve Sudan'ı Sahra Altı Afrika ülkesi olarak görmekteyken Cibuti'yi bu listeye dâhil etmemiştir. Uluslararası Para Fonu (IMF) her üç ülkeyi de Sahra Altı Afrika ülkesi olarak görmemektedir. Afrika Birliği, Sahra Altı Afrika kavramı yerine Doğu Afrika Topluluğu (East African Community - EAC) ve Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of West African States - ECOWAS) gibi bölgesel örgütler üzerinden ülkelerin konumlarını belirlemektedir. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ise her üç ülkeyi de Sahra Altı Afrika ülkesi olarak kabul etmektedir. Diğer yandan 22 üyesi bulunan Arap Ligi'nin Sahra Altı Afrika'dan beş üyesi bulunmaktadır. Arap Ligi üyesi Cibuti, Komorlar, Moritanya, Somali ve Sudan'ın dışında Eritre, ligin dört gözlemci ülkesinden biridir. Bu çalışmada, Cibuti, Eritre, Komorlar, Moritanya, Somali ve Sudan Sahra Altı Afrika ülkeleri olarak değerlendirilmiştir.

⁸ Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Cabo Verde, Cibuti, Çad, Ekvator Ginesi, Eritre, Etiyopya, Fildişi Sahilleri, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan, Kamerun, Kenya, Komorlar Birliği, Kongo, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Lesotho, Liberya, Madagaskar, Malavi, Mali, Morityus, Moritanya, Mozambik, Namibya, Nijer, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Sao Tome ve Principe, Senegal, Seyşeller, Sierra Lone, Somali, Sudan, Svaziland, Tanzania, Togo, Uganda, Zambiya ve Zimbabve.

2.1.1. Sahra Altı Afrika'nın Ekonomik Görünümü

90'lı yılların aksine Afrika ülkeleri yeni bin yılda yeni bir pazar olarak değer kazanmıştır. İç savaşların sona ermesi ve demokratik yönetimlerin kurulmasıyla Afrika ülkeleri hızlı bir siyasi geçiş yaşamıştır. Çok sayıda Afrika ülkesinin 2000'li yılların başında yıllık ortalama yüzde 5,3 oranında büyümesi (IMF, 2016) siyasi istikrarın göstergesi olarak yorumlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü tahminlerine göre 2050'de Afrika nüfusunun 2,5 milyara ulaşacağı öngörülmektedir. Afrika ekonomilerinin yüksek büyüme oranları göz önüne alındığında, yakın gelecekte kıtada yüksek ekonomik gelişmelerin görülmesi beklenmektedir. Bunlar birlikte düşünüldüğünde Sahra Altı Afrika'nın önümüzdeki yıllarda potansiyelini değerlendirerek sıçrama yapacağı ve kıtadaki güçlü ülkelerin küresel güçler arasındaki yerini zamanla alacağını söylemek abartı olmayacaktır.

Büyüyen ekonomisi, genç nüfusu ve zengin yer altı ve yer üstü kaynakları ile Afrika geçmişte olduğu gibi bugün de küresel siyasetin ilgisini çekmektedir. Gelecekte kıtanın dünya siyasetindeki konumu tartışılacaktır Afrika'nın potansiyeli farklı ülkeler tarafından yakından takip edilmektedir. Güvenlik ve çatışmalar gibi kronik konular devam ederken Kıta'daki yeni aktörler olan Brezilya, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin ticari kaygılar duyması Sahra Altı Afrika'yı daha cazip hale getirmektedir. Bununla birlikte Çin'in ekonomik çıkarlara odaklanarak SAA'daki siyasi konulara değinmemesi AB ve Amerika tarafından eleştirilmekte (Kohnert, 2008, s. 8) Batılı ülkeler, kıta ülkelerine demokrasi ve insan hakları gibi noktalarda yaptırımlar uygulamaktadır. Aynı zamanda Çin'in Afrika'daki varlığı Afrika'nın sanayi üretimini olumsuz etkileme ve rekabet gücünü zayıflatma (Renard, 2011, s. 22-24) gibi etkenler nedeniyle de eleştirilmektedir.

Enerji, gelinen nokta itibariyle en önemli ihtiyaçlardan birine dönüşmüştür. Bir cep telefonu ya da elektrikli otomobil için enerji ihtiyacı kaçınılmazdır. Her ne kadar bu ihtiyaçlar için yenilenebilir enerji kaynakları alternatif olarak son yıllarda öne çıkmış olsa da fosil yakıtlar birincil önemini korumaktadır. Afrika ülkeleri bu kaynaklar açısından önemli potansiyele sahiptir. 2009 yılında dünya kanıtlanmış petrol rezervlerinin yüzde 7,2'sine (British Petroleum, 2021) sahip olan Afrika, alüminyum, bakır, boksit, demir,

koltan, kurşun gibi madenlere sahiptir. Stratejik öneme sahip alanlarda kullanılan kobalt, krom, platin gibi nadir metalleri de büyük ölçüde Afrika'da bulunmaktadır (Hughes and Bankus, 2009). Diğer yandan kakao, kahve, vanilya gibi ürünlerin üretiminde payı büyük olan Afrika'nın tarım alanında geniş bir potansiyeli bulunmaktadır.

Afrika'nın yükselişi birkaç faktöre bağlanmaktadır. Yer altı ve yer üstü kaynaklarının zenginliğiyle dikkat çeken Afrika'nın birincil gücü genç nüfus oranının yüksek olmasıdır. Kaynaklar ve nüfus, yoğun rekabet ortamında gelişmiş ülkelerin maliyetlerini en aza indirmek için Sahra Altı Afrika'yı tesis olarak kullanmalarına neden olmuştur. Afrika'ya olan bu ilgili ekonomik göstergelere yansımaktadır. Milenyumun ilk on yıllık periyodunda en hızlı büyüyen on ekonomiden altısı Afrika'dan olmuştur (The Economist, 2011b). OECD tarafından açıklanan "Afrika Ekonomik Görünüm 2017" raporuna göre de Afrika, Asya'dan sonra dünyanın en hızlı büyüyen ikinci ekonomik bölgesidir (African Economic Outlook, 2017). IMF, Afrika'nın "umutsuz kıta" imajından "umut vadeden kıta"ya dönüştüğü görüşüne yer vermektedir (Regional Economic Outlook, 2010). Birleşmiş Milletler ise 2007-2009 yılları arasındaki küresel krize rağmen Sahra Altı Afrika ülkelerinin sabit bir hızla büyümeye devam ettiğini vurgulamaktadır (Africa Progress Report 2012, 2012).

Tablo 3: Sahra Altı Afrika Ekonomisinin Büyüme Hızı

Yıl	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Sahra Altı Afrika	7.1	5.3	2.8	5.4	4.4	4.3	4.8	4.6	3.1	1.3	2.6	3.5
Dünya	4.2	1.8	-1.7	4.3	3.1	2.5	2.6	2.8	2.8	2.5	3.1	3.7

Kaynak: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK). <https://www.deik.org.tr/> web adresinden derlenmiştir.

2001-2010 yılları arasında Dünyanın En Hızlı Büyüyen Ekonomileri sıralamasında yüzde 11.1 ile ilk sırada Angola gelirken ilk onda 6 Sahra Altı Afrika ülkesinin bulunması çarpıcı bir istatistiktir. 2018 yılında Etiyopya yüzde 8.5 ile ilk sırada yer alırken Fildişi Sahilleri 7.4, Ruanda 7.2 ve Senegal 7.0 büyümeyle ilk ona giren Sahra Altı Afrika ülkeleri olmuştur (DEİK, <https://www.deik.org.tr/>). Ancak Afrika'nın geneline bakıldığında büyüme hızının 2015 yılı itibariyle dünya ortalamasına düştüğü ve 2016,

2017 ve 2018 yıllarında büyüme hızının dünya ortalamasının altında kaldığı görülmektedir.

Tablo 4: Sahra Altı Afrika'nın İhracat ve İthalatı (Milyon Dolar)

Yıl	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
İhracat	436.500	445.054	416.978	399.800	283.644	258.716	336.569
İthalat	393.433	413.042	405.887	409.174	403.290	478.774	322.989

Kaynak: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK). <https://www.deik.org.tr/> web adresinden derlenmiştir.

Tablo 4'ten de görüleceği üzere Sahra Altı Afrika'nın ihracatında 2014 yılıyla birlikte bir düşüş yaşanmaya başlamıştır ve 2014, 2015 ve 2016 yıllarında dış ticaret açığı verilmiştir. Ancak 2017 yılında bir önceki yıla göre 78 milyar dolarlık ihracat artışı ve ithalattaki 156 milyar dolarlık azalış 14 milyar dolarlık dış ticaret fazlası verilmesini sağlamıştır. Afrika Kalkınma Bankası'na göre (African Development Bank) Afrika'nın gelişmekte olan ülkeler arasında en büyük beş ortağı yüzde 38.5 ile Çin olurken onu yüzde 14.1 ile Hindistan, yüzde 7.2 ile Güney Kore, yüzde 7.1 ile Brezilya ve yüzde 6.5 ile Türkiye takip etmektedir (African Economic Outlook, 2011).

Ancak Afrika tüm bu olumlu gelişmelere rağmen hala yakalamak istediği başarıya ulaşmaktan çok uzaktır. Bir milyar 200 milyonu aşkın nüfusu bulunan Afrika'nın dünya ticaretindeki payı oldukça düşüktür. Dünya ihracatının yüzde 2,3'ü ve ithalatının da yüzde 2,7'si Afrika kıtası tarafından yapılmaktadır (African Union, 2019). Afrika ekonomisi büyük ölçüde Çin'e bağlıdır ve Çin'de meydana gelen ekonomik daralmanın etkisi Afrika'da da hissedilmektedir. Diğer yandan Sahra Altı Afrika'nın 3 büyüğü olarak adlandırılan Angola, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Nijerya ekonomilerinin büyük ölçüde doğal kaynaklara dayanması ekonomilerini kurtarmaları için yetersiz görülmektedir (Küheylan, 2016). Günlük geliri 1 doların altında olan 48 en az gelişmiş ülkenin 34'ünün Afrika'da bulunuyor olması kıtanın kat etmesi gereken büyük mesafeler olduğunu göstermektedir (Çam, 2017).

Sahra Altı Afrika'ya yönelik ilginin büyümesi aynı zamanda zirve ya da konferansların artmasına da neden olmuştur. Kıta ile ilişkilerini geliştirmek isteyen ülkeler, ikili zirvelerin yanında düzenledikleri Afrika zirveleriyle bütüncül bir yaklaşım sergilemek

istemektedir. AB-Afrika Zirvesi, Çin-Afrika İş Birliği Forumu, Güney Kore-Afrika Zirveleri, Hindistan-Afrika Zirvesi, Japonya-Tokyo Uluslararası Afrika'nın Kalkınması Konferansı, Rusya Afrika Zirvesi ve Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, ilgili ülkelerin hedef kıtaya yönelik etki alanını genişletmiştir.

Afrika'daki bu değişim medyanın da dikkatini çekmiştir. New York Times, 2007 yılında, "No more the hopeless continent" yorumunu yapmıştır (Oppenheimer, 2007). Mayıs 2000'de Afrika için "The hopeless continent" (The Economist, 2000) diyen The Economist yalnızca 11 yıl sonra "Africa rising" (The Economist, 2011a) başlığı atmıştır. The Economist, 2013 yılında ise "Dünyanın en hızlı büyüyen kıtası" yorumunu yapmıştır (The Economist, 2013). Time Dergisi de, 2012 yılında aynı başlığı kullanarak Afrika'nın yükselişine vurgu yapmıştır (The Time, 2012).

2.1.2. Afrika'nın Diploması Anlayışı

İnsan ırkının kökeni ve insan medeniyetinin beşiği olarak kabul edilen Afrika, "insanlığın anası" olarak varsayılmakta ve diploması tarihi de bir o kadar geriye götürülmektedir. Sömürge öncesi dönemde Batı ve Doğu Afrika'daki birçok merkezi devlet, örf ve adetlere dayanan sofistike diplomatik uygulamalar geliştirmiştir. Bu uygulamalar, bazı tarihçiler için kalıcı veya sürekli bir diploması için ilk adımlar olarak kabul edilmektedir (Smith, 1976, s. 9). Bazı Afrika devletlerinde, "dış ilişkilerin yürütülmesinde uzman olan profesyonel diplomatistler" olarak tanımlanabilecek bir memur sınıfı ortaya çıkmıştır (Irwin, 1975, s. 82). Genellikle "haberciler", "dil bilimciler" veya "müjdeciler" olarak anılan saygınlara diplomatik temsilci olarak gönderilmesi yaygın bir uygulama olmuştur (Adjaye, 1996). Çatışmaları önleyici bir diploması olmasına rağmen savaşlar, hem siyasi hem de ekonomik amaçları tatmin etmek için meşru bir dış politika aracı olarak kabul edilmiştir (Ajayi ve Smith, 1971).

Sömürge öncesi dönemde, Sahra Altı Afrika diplomasısı genellikle Osmanlı Devleti ve Arap dünyası ile ilişkilendirilmektedir. Bunun yanında Avrupalı tüccarlar, misyonerler ve gezginler de diploması sürecine dâhil edilmektedir. Sömürge öncesi Afrika diplomasısı, İslam'dan ve Avrupalılarla olan temastan büyük ölçüde etkilenmiştir (Smith, 1973). Örneğin Bornu Devleti, yaklaşık üç yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu ile resmi ilişkilerini sürdürmüştür.

Avrupa'yı "tüm kıtaların en önemlisi" olarak gören anlayış, 300 yıl boyunca Afrika, Amerika ve Asya gibi kıtaları emperyal, ticari veya misyoner genişleme alanları olarak görmüştür (Nicolson, 1979). Bu anlayış, büyük güçlerin Afrika'yı aralarında paylaştığı bir tür müzakere ve diplomasi pratiğine götürmüştür. Berlin Kongresi ile Afrika'nın paylaşılmasına kadar giden bu müzakereler aynı zamanda Afrika'nın önceden var olan kültürel ve dilsel sınırlarını göz ardı etmiştir. Afrika'nın doğal ve insan kaynakları saldırgan bir şekilde sömürülürken sosyopolitik parçalanma sömürge mirası olarak kalmıştır.

Gana, Mali, Kush, Songhai ve Zulu krallıkları gibi büyük imparatorluklara sahip olan Afrika, yüzyıllarca süren köle ticareti ve sömürgecilikle tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar hor kullanılmıştır (Mbaye, 2010). 1884'teki Berlin Konferansı ve Belçika Kralı II. Leopold'un sözünü ettiği "muhteşem Afrika pastası"nın paylaşımıyla Batılı ülkeler Sahra Altı Afrika ülkeleri üzerinde haklara sahip olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bağımsızlıklarını kazanan Afrika ülkeleri siyasi ve ekonomik özgürlüklerini sağlamak amacıyla mücadeleler vermiştir ve halen de vermeye devam etmektedir.

Afrika diasporası her geçen gün güçlenmekte ve ata topraklarına yönelik lobi faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Ancak sömürge döneminden bağımsızlığa kadar olan süreçte Afrika'nın temsili yıllarca Avrupa başkentlerinin tekelinde kalmıştır. Bunun bir istisnası olarak Nisan 1923'te Etiyopya tahtının varisi Ras Tafari (I. Haile Selassie) ülkesinin Milletler Cemiyeti üyeliği için başvuruda bulunmuş ancak İngiltere, Etiyopya'nın "yeterince uygar" olmadığı gerekçesiyle buna karşı çıkmıştır (Iadarola, 1975, s. 601). Fransa'nın desteğini alarak Milletler Cemiyetine üye olabilen Etiyopya, diplomatik başarı kazanmasına rağmen İtalyanların saldırısından kurtulamamıştır.

Mussolini'ye bağlı İtalyan güçlerinin Etiyopya'ya 1935 yılında başlattığı saldırılar Afrika diasporası için dönüm noktası olmuştur. Afrika diplomasisinin yeni aktörü haline gelen yenedünyadaki eski köleler, Etiyopya bayrakları ile yürümüştür. Yaklaşık 20 bin Afro-Amerikalı protestocu, New York'un Madison Meydanı'nda İtalya'ya olan tepkilerini ortaya koymuştur (Cohen, 1997, s. 39). Bu olay, 1970'li ve 80'li yıllarda Afrika diplomasisinde önemli bir aktör haline gelecek olan Afrika diasporasının siyasallaşmasının ilk işareti olarak yorumlanmaktadır (Akyeampong, 2000).

Öte yandan 1900’de Londra’daki açılış konferansıyla başlayan Pan-Afrikan Kongresi, Afrika’yı Latin Amerika, Kuzey Amerika ve Karayipler’deki diasporasına bağlamıştır. Kölelik, ırkçılık ve sömürgecilikle aynı anda savaşılan Pan-Afrikanizm⁹ (Akçay, 2021), Afrika’nın bağımsızlık mücadelesinde diplomasiye önemli bir alan açılmasına da imkân sunmuştur. Afrikalıların birlik ve beraberliği olan bir ideoloji olarak Pan-Afrikanizm, küresel Afrika kimliği ve dayanışmasının bir biçimi olmuştur. Afrika diasporasının caz ve samba, mento, calypso, reggae, compa ve salsa gibi müzik türleri Afrika unsurlarını yansıtarak kıtaya ve kıta insanına olan ilginin artmasında etkili olmuştur.

Sömürgeci güçlerle mücadele eden Kwame Nkrumah (Gana), Jomo Kenyatta (Kenya), Julius Nyerere (Tanzanya), Ahmed Sekou Toure (Gine), Omar Bongo (Gabon), Félix Houphouët-Boigny (Fildişi Sahili), Amadou Ahidjo (Kamerun), Léopold Sédar Senghor (Senegal), Modibo Keita (Mali), William Richard Tolbert (Liberya) ve Milton Obot (Uganda) başarılı diplomatik örnekler imza atmıştır. Özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında büyük başarılar elde eden Pan-Afrikanizm hareketi, kıtadaki ve yurt dışındaki siyahileri “Afrika Afrikalılarıdır”, “Afrika birleşmeli!” gibi sloganlarla Portekiz, İspanya, Hollanda, İngiltere ve Fransa gibi sömürgeci ülkelere meydan okumuştur. İkinci kuşak devlet adamları da Afrikalı kimliklerini ön plana çıkararak kıtaya özgü diplomasi faaliyetlerini yürütmüşlerdir.

Afrika Birliği Kurucu Yasası, Afrika’yı altı bölgeye ayırmıştır. Batı, Doğu, Güney, Kuzey ve Orta Afrika olarak beş bölgesel ekonomik topluluk oluşturan Afrika Birliği¹⁰, kıta dışında yaşayan Afrikalıları “diaspora” adı altında altıncı bölge olarak birleştirmiştir. 2003 yılında kıta dışında yaşayan Afrika kökenli insanların katılımını teşvik etmek amacıyla altıncı bölge olarak oluşturulan diaspora, kıta dışında yaşayan Afrika kökenlileri Afrika’nın bir parçası olarak görmektedir¹¹.

Sömürge sonrası bağımsız Afrika’da, en büyük zorluk keyfi olarak çizilen sömürge sınırlarının varlığı olmuştur. Afrika devletleri, hem devletin bekasını sağlamak hem de rejimlerini korumak amacıyla hareket etmiştir. Toprak bütünlüklerini korumak isteyen Afrika devletleri, Afrika Birliği Örgütünü kurmuştur. Böylece ulusal bağımsızlıklarını

⁹ Pan-Afrikanizm, Siyahi/Afrika kökenli insanların, etnisite, kültür veya milliyetleri gözetilmeksizin birleşmesini amaçlamaktadır.

¹⁰ Afrika Birliği, Moritanya’yı Kuzey Afrika’ya dâhil etmiştir. Ancak bu çalışmada Moritanya, Sahra Altı Afrika olarak belirtilmektedir.

¹¹ Afrika Birliği’nin altı bölgesi için Bkz. EK 1

elde ettiklerinde var olan sınırlara saygı göstermeye karar vermiştir (Herbst, 1989, s. 676). Takip eden yıllarda Afrika ülkelerinin sınırları diğer kıta sınırlarına göre daha istikrarlı olsa da Eritre (1993) ve Güney Sudan (2011) gibi ülkeler ortaya çıkmıştır.

Soğuk Savaş döneminin başladığı periyotta Afrika ülkeleri iki kutuplu yapıyı tedirgin etmeyecek kadar fakirdir. Diğer yandan rejim bekası sorunu kıta ülkelerinin çözmesi gereken sorunların başında gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği, Avrupa'da bir nükleer çıkmaza girdiğinde Afrika stratejik bir rekabet alanı haline gelmiştir. Ancak Afrika diplomasisi, Batı'dan ve Doğu'dan gelecek sömürü korkularını yaşarken süper güçlerin ve eski sömürgecilerinin gücünü azaltma ihtiyacını vurgulamıştır. (Harris, 1970, s. 60-82).

Afrikalılar bu fırsatı Küresel Güney'in diğer aktörleriyle beraber değerlendirmiştir. Bağımsızlığını yeni kazanan Asya-Afrika devletleri 1955 Bandung Konferansı'nda Bağlantısızlar Hareketi adıyla bir araya gelmiştir. Peşi sıra düzenlenen konferanslarla bağlantısızlık hareketi kurumsallaşarak güçlenmiştir (Sönmezoğlu, 2005, s. 315-326). Üçüncü bir yol olabileceğini savunan konferans, Afrika diplomasisinin kendini tüm dünyaya duyurmasına da imkân sunmuştur. Dünya nüfusunun yüzde 55'ini ve Birleşmiş Milletler üyelerinin üçte ikisini oluşturan Bağlantısızlar Hareketi'ne Afrika'daki 53 ülke üye olmuştur. Konferans, Asya ve Afrika ülkelerinin ilk kez örgütlenmesi ve bu devletlerin neredeyse tamamı tarafından benimsenmesi bakımından son derece önemli bir nitelik taşımaktadır. Bağlantısızlık hareketi, düşman bloklardan veya koalisyonlardan hiçbirinin yanında yer almamayı ve bunların dışında kalmayı tercih etmesi anlamına gelmektedir (Gönlübol, 2000, s. 69).

Sömürgeciliğin sona ermesiyle birlikte refahın artacağını düşünen Afrika ülkeleri, özellikle 1973 yılında yaşanan petrol krizi ve dış borç sorunlarıyla yüzleşmiştir. Ekonomisi olumsuz etkilenen Afrika, Soğuk Savaş rekabetinin arttığı süreçte taraf seçmeye, iki süper güçten biriyle ittifaklar kurmaya ve eski sömürge güçleriyle bağlarını güçlendirmeye yönelmiştir.

Diğer yandan kırılğan rejimlerini korumak isteyen Afrikalı liderler, iç ve dış baskılar karşısında denge kurmak zorunda kalmıştır. Amerika ile sıkı ilişkiler kuran Etiyopya İmparatoru Haile-Selassie, aynı zamanda Sovyetler Birliği ile temaslar kurarak Eritreli ayrılıkçılara komünist desteği zayıflatmak istemiştir (Clapham, 1996, s. 64). Afrika

diplomasisi, yabancı güçlerle raks etmeyi de gerektirmiştir. Liderler, büyük güçleri diğer güçleri dengelemek için kullanmıştır. Zaire’de 30 yıl iktidarda kalan Başkan Mobutu Sese Seko, ABD, Batı Almanya, Belçika, Çin, Fransa ve Suudi Arabistan gibi ülkeleri manipüle etme konusunda uzman olmuştur (Thomson, 2000, s. 149).

Afrika’daki dış politika söylemleri de oldukça iddialı olmuştur. Çok taraflı forumlarda liderler, “köle ticareti”, “sömürge güçlerinin suçları”, “Afrika kaynaklarının talan edilmesi” ve “ekonomik sömürüye” atıflar yaparak tepkilerini dile getirmiştir. “Yeni sömürgeci tavırlar” ve “neo-emperyalizm”i kınayan Afrika diplomasisi, Rodezya ve Güney Afrika’daki “Beyaz rejim”leri Afrikalı olmayan güçler tarafından desteklenen iç düşmanlar olarak görmüştür. Afrikalılar, Filistin davasına da bu çerçevede bakarak apartheid ve İsrail politikaları arasında benzerlik olmasına dikkat çekmiştir. Beyaz Rodezyalıları kendilerini düşmanca ve daha az seçkin komşularla çevrili “Afrika’nın İsrailileri” olarak tanımlamıştır. (Mazrui, 2019).

Sömürge döneminde yer altı ve yer üstü kaynakları yağmalanan Afrika, Soğuk Savaş döneminde yeni bir yağma dönemi yaşamıştır. Paralı askerler, madencilik şirketleri ve diaspora toplulukları dahil özel çıkar grupları, karmaşık bir “isyen diplomasisi” yaratmaya yardımcı olmuştur. Bu dönemde, ayrılıkçı, reformcu ve savaş baronu gibi türlere ayrılan isyancılar dış destekler aramış farklı devletlerde aradıklarını bulmuşlardır. Soğuk Savaş döneminde silahlı grupların çoğalması, isyan diplomasisinin gelişmesine yol açmıştır. Özellikle değerli madenlerin yağmalanmasında kullanılan bu silahlı gruplar, uluslararası bağlantılar kurarak komşu devletlerden küresel siyasete egemen olan devletlere kadar birçok aktörden silah, para, yiyecek ve hatta diplomatik destek almıştır. İronik bir şekilde aynı devletler isyancıları dengelemek adına zaman zaman rejimlere de destek vermiştir (Clapham, 1998, s. 15). İsyen liderlerinin değerli maden satışlarını kontrol ettiği ve devlet dışı bir ekonomik alanın oluşturulduğu isyanlar Afrikalı devletleri istikrarsızlaştırırken çatışmalarda kullanılan “çocuk savaşçılar”ın görüntüleri tüm dünyanın tepkisini çekmiştir.

Afrika diplomasisindeki değişiklikleri belirleyen ana faktör olarak Soğuk Savaş’ın sona ermesi gösterilmektedir. Demokratikleşme ve ekonomik reformlar da diplomasi gelişimini etkilemiştir. Yirmi birinci yüzyıl Afrika diplomasisinin ana eğilimi olarak çok

tarafllılığın yükseliŖi ve güvenlik ten ekonomiye geçiŖ ile birlikte yeni devlet dıŖı aktörlerin ortaya çıkıŖı dikkat çekmektedir.

Soğuk SavaŖ'ın sona ermesinin ardından Afrika'nın jeostratejik önemi olumsuz olarak etkilenirken Afrika, uluslararası politika için uzunca bir süre uç bir bölge olarak kalmıŖtır (Taylor ve Williams, 2004). Bu dönemde askeri üsler ve yabancı elçilikler kapatılırken dıŖ yardımlar da reddedilmiŖtir. Uluslararası güçlerin geri çekilmesi Afrika diplomasisine daha fazla alan açarken Güney Afrika, Kenya ve Nijerya gibi ülkeler daha güçlü bölgesel aktörler haline gelmiŖtir. Zayıf ülkeler ise özerk dıŖ politika fırsatı yakalayamamıŖtır. Afrika'nın içe kapanma dönemi küresel gelişmelerle birlikte kısa sürede son bulmuŖtur. Yüksek ekonomik büyüme, demokratikleŖme eğilimi ve küresel ticareti etkileyen deniz korsanlığı, uyuŖturucu ve terörizm gibi konular Afrika'yı dünya politikasının içerisine çekmiŖtir. Çin'in Afrika'ya giriŖi kıtanın dünya siyaset sahnesindeki konumunu etkileyen benzersiz bir faktör olmuŖtur. İhtiyacı olan hammadde kaynaklarını güvence altına almayı önceleyen Çin, yeni pazarıyla en önemli ticaret ortağı olmakla kalmamıŖ aynı zamanda kıtanın önemli bir yatırımcısı ve bağışçısı olmuŖtur. Çin'in kıtayla iliŖkisinin Afrika diplomasisine önceki dönemlerden daha fazla özgürlük sağladığı savunulmaktadır (Alden, 2007).

Afrika'daki ülkeler, yaŖanan gelişmelerle birlikte "yüksek" siyasetten "düŖük" siyasete doğru bir yönelim gerçekleŖtirmeye baŖlamıŖtır. Afrika diplomasisi devletin tekeli olmaktan çıkarken Afrika dıŖ iliŖkileri, içerik olarak giderek ekonomik ve uluslararası nitelikte hale gelmiŖtir. Uluslararası bağışçılardan sivil topluma, bireysel ünlülerden dini ve özel gruplara kadar pek çok aktör Afrika diplomasisinde rol almıŖtır. Afrika diplomasisi, yabancı yatırımları çekmek ve teŖvik etmek, anlaşmazlıkları çözmek ve barıŖı korumak gibi yeni zorluklar ve fırsatlarla karŖı karŖıya kalmıŖtır.

2.1.3. Afrika Diplomasisinde Afrika Birliği

Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından 22–25 Mayıs 1963'te Etiyopya'nın baŖkenti Addis Ababa'da bir araya gelen otuz iki Afrika ülkesi Afrika Birliği Örgütü'nü kurmuŖtur. Üye devletlerin eŖitliđi, iç işlerine karıŖmama, toprak bütünlüğüne saygı, örgüte üye olma hakkı ve çatıŖmaların çözümü gibi temel prensipleri olan örgüt, Bandung Konferansı'na uygun Ŗekilde bloklar dıŖında kalmaya çaba göstermiŖtir. KuruluŖundan itibaren Bağlantısızlar Hareketi'nde yer alan örgüt, Soğuk

Savaş'ın sona ermesinin ardından uluslararası alanda daha aktif rol almaya başlamıştır. 2001 yılında dönüşüm yaşayan Örgüt, Afrika Birliği adını alarak refah ve barış içinde yaşama vizyonu ile barışın tesis edilmesi, demokratik prensipler ve iyi yönetimin sağlanmasını hedef almıştır.

Genel görüş Afrika'nın çok taraflı diplomaside zayıf kaldığı yönündedir. Birlik'in kolektif bir ses getirmede en büyük yeteneği, iki güçlü devlet olan Güney Afrika ve Nijerya'nın birlikte hareket etmesi ile ilişkilendirilmektedir. 1999'da Nijerya sivil yönetime döndüğünde, iki devlet yakın iş birliği yaparken Afrika diplomasisi için "altın çağ" yaşandığı savunulmaktadır (Abegunrin, 2009). Kendi bölgelerinde bölgesel güvenlik ve ekonomi açısından tartışılmaz güçler olan bu devletler, Afrika kamu diplomasisinde büyük potansiyele sahiptir.

"Afrika Afrikalılarındır" mottosuyla bir kimlik arayışında olan Afrikalılar, bütünleşme çabasına girmiştir. Afrika Birliğinin yanında Afrika Kalkınma Bankası (African Development Bank-AFDB) ve Afrika'nın Gelişmesi İçin Yeni Ortaklık (The New Partnership for Africa's Development-NEPAD) gibi Afrika'nın tamamını kapsayan örgütler bulunmaktadır. Diğer yandan Afrika Birliği'nin yanında sömürge yönetimlerinin oluşturduğu Fransızca Konuşan Devletler Topluluğu (Francophonie), Frank Birliği (Zone Franc) ve İngiliz Devletler Topluluğu (Commonwealth) gibi oluşumlar ve Afrika'da çok sayıda bölgesel örgüt kurulmuştur. Bununla beraber Doğu, Kuzey, Batı, Güney ve Orta Afrika'da kurulan bölgesel örgütler ekonomi merkezli kurulmuştur. Bu örgütler ayrıca güvenlik konusunda bölgesel iş birliğini artırma amacı taşımaktadır (Baydemir, 2018). Sömürüden ve ırksal ayrımcılıktan kurtulma ve eşitlik mücadelesi olarak ifade edilen Pan-Afrikanizm anlayışıyla Afrikalılar, daha fazla Afrika sorumluluğunu devreye sokmaya yönelik eğilimler de geliştirmiştir (Gilbert ve Reynolds, 2016).

2.1.4. SAA Ülkelerinin Kamu Diplomasisi Görünümü

2018 yılında İngilizce konuşulan 18 Sahra Altı Afrika ülkesinin¹² dışişlerinden sorumlu bakanlıklarının web sitelerinin çevrim içi incelemesinde kamu diplomasisi birimlerinin veya departmanlarının yalnızca Güney Afrika ve Uganda'da bulunduğunu ortaya koyulmuştur. "Ubuntu diplomasisi" (insani/toplumsal diplomasi) başlıklı Güney Afrika

¹² Botswana, Gambiya, Gana, Kenya, Lesoto, Liberya, Malavi, Morityus, Namibya, Nijerya, Ruanda, Seyşeller, Sierra Leone, Güney Afrika, Tanzanya, Uganda, Zambiya ve Zimbabve.

dış politika belgesi, Güney Afrika'nın imajını, değerlerini ve kültürünü hem yurt içinde hem de yurt dışında aktif olarak yansıtmayı amaçlamaktadır. Geri kalan ülkelerin web sitelerinde dış politika misyonları, vizyonları, hedefleri, ilkeleri ve yönergelerinden bahsetmekte olduğunu belirten araştırmacı, bunun, genel olarak diplomasi ve özel olarak kamu diplomasisi bir yana, dış politika hedeflerine ulaşma konusunda güven uyandırmadığını kaydetmektedir (Wekesa, 2020).

Diğer yandan yüz binlerce Afrikalı öğrenci, Afrika diasporasının bir parçası olarak ABD, Rusya ve Çin gibi güçlü ülkelerin yanı sıra Türkiye gibi ülkelerde eğitim almakta ve ülkelere dönerek önemli görevler almaktadır. 2016 verilerine göre Çin'de Afrikalı öğrencilerin genele oranı yüzde 14'lere ulaşırken 2014-2016 yılları arasında yüzde 20'lik artış gerçekleşmiş ve kuzey dâhil tüm Afrikalı öğrenci sayısı 61 bini aşmıştır (Dervin ve diğerleri, 2018, 17). 2016/2017 eğitim yılında 1 milyon 78 bin uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapan ABD'de sayıları 38 bine yaklaşan Sahra Altı Afrikalı öğrencinin genele oranı yüzde 3,5'tir (Institute of International Education). Türkiye'de ise 2016-2017 eğitim öğretim döneminde SAA'dan gelen 9800 öğrencinin 1075'ine burs verilmiştir. Türkiye 1992'den bugüne kadar toplam 10.480 Afrikalı öğrenciye (kuzey dâhil) lisans ve lisansüstü düzeyde burs vermiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Afrika İlişkileri).

Tablo 5: Türkiye, ABD ve Çin'de Uluslararası Öğrenci Hareketliliği

ÜLKELER	Veri yılı	Tüm Uluslararası Öğrenciler	Sahra Altı Afrikalı Öğrenciler
Türkiye	2018	125.000	11.378
ABD	2017	1.078.000	37.735
Çin	2016	442.000	61.594 (K. Afrika dâhil)

Kaynak: Yazar tarafından yukarıda belirtilen kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuştur.

2.2. Türk Dış Politikasının Genel Görünümü

Kasım 2002 seçimlerinde iktidara gelen ve aralıksız olarak bu iktidarı elinde tutan AK Parti, Türk dış politikasında önemli değişikliklerin yaşanmasına yol açmıştır. Bu dönemde, “ara buluculuk”, “çok boyutluluk”, “Doğu’ya yönelme”, “eksen kayması”,

“komşularla sıfır sorun”, “Neo-Osmanlılık”, “proaktif dış politika” ve “yumuşak güç” gibi kavram ve tartışmalar dış politikanın ana temasını oluşturmuştur. AK Parti dış politikayı, bölgesel ve küresel gelişmeler karşısında dış politika önceliklerinin yeniden tanımlanması ve ulusal çıkarlarla denge oluşturulması esasına dayandırmıştır (Bkz. www.akparti.org.tr).

Yeni dönemde “merkez” olma iddiasında bulunan Türkiye, hem Doğulu hem de Batılı kimliğini kullanarak kendine alan açmaya çalışmıştır. Farklı bölgesel kimlikler içerisinde merkez ülke pozisyonu olarak geniş bir coğrafik alanda aktif dış politika izlemek yeni yaklaşımın temel prensibidir. Komşularla sorunları çözerek iş birlikçi politikalar geliştirmek ve çok boyutlu dış politikayı hedeflemek esas alınmıştır. Tarihi ve coğrafi olarak yakın bölgelere uygulanan politikalarda iş birliği, diplomasi, kültür, karşılıklı ekonomik bağımlılık gibi unsurlar esas olmuştur (Yeşiltaş ve Balcı, 2011). Osmanlı Devleti’nin bakiyesi olarak Türkiye, tarihi mirasından kaynaklı olarak çeşitli milletleri, farklı din ve mezhepleri hep bir arada tutmuştur. Bu durum Türkiye’ye yakın çevresiyle tarihi ve kültürel bağlar kurması açısından avantajlar sağlamıştır.

AK Parti ile birlikte geleneksel Türk dış politikasının dışına çıkıldığı ve bir kırılma yaşandığı vurgusu yapılmaktadır. Yeni kodlar ve yeni araçlarla şekillendirilen çok yönlü bu politikada, milli, dini, Batılı ve küresel değerli kimlikler ön plana çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye, halkı Müslüman olan ülkelerle dini, Türki cumhuriyetlerle milli, gelişmiş ülkelerle Batılı ve küresel kimlik ve değerler kullanmıştır (Yenigün, 2010, s. 77). Bunun yanında Kalın, Türk dış politikasını küresel adalet, güvenlik ve özgürlük dengesi ile yeni yeşeren ekonomik ilişkiler ve yatırımlar şeklinde üç temel noktaya dayandırmaktadır (Kalın, 2012a, s. 15).

BM Güvenlik Konseyi ve G20 üyeliği, Afrika Birliği ve Arap Ligine gözlemci statüsüyle katılan Türkiye, çevreci protokollerde de yer alarak proaktif dış politika anlayışını pratiğe taşımıştır. Türkiye, Afrika Ortaklık Politikasını, Asya-Pasifik ve Latin Amerika ile Karayipler’e yönelik açılım politikalarını derinleştirmektedir. Düzen kurucu aktör olma becerisine sahip olmayı amaçlayan Ankara, proaktif diplomasi anlayışıyla, bir yandan güvenliğini tesis ederken diğer yandan da yakın bölgesinde ara bulucu değil, oyun kurucu bir aktör olma arzusunda olmuştur (Aras, 2010).

Çok yönlü bir dış politika anlayışı AK Parti'nin programında da yer almaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemin çok alternatifli bir dış politika geliştirmek için uygun olduğu belirtilen programda, askeri ittifak ve blokların öneminin azaldığı ve iş birliği projelerinin devletler arası ilişkilerin yayın aracı haline geldiği vurgulanmış ve Türkiye'nin güç merkezleriyle ilişkilerini esnek, çok eksenli bir şekilde oluşturması gerektiği belirtilmiştir (AK Parti Parti Programı, Bkz. <https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/>). Diğer yandan Erdoğan tarafından çeşitli platformlarda dillendirilen “dünya beşten büyüktür” mottosuyla, BM ve BMGK'nin reforma tabi tutulmasını savunmaktadır. Güvenlik endişelerinin yerini stratejik önceliklere bıraktığı bu dönemde askeri güvenlik konuları öncelikli durum olmaktan çıkmıştır. Çok yönlü gelişen dış politika, Batı ve diğer dış politika aktörleriyle pragmatik ve iş birliğine yönelik faydalı ve çok taraflı bir şekilde geliştirilmiştir (Oğuzlu, 2015, s. 72).

2.2.1. Türkiye’de Kamu Diplomasisinin Tarihsel Gelişimi

Dünyaya paralel olarak Türkiye’de kamu diplomasisine yönelik eğilimde son yıllarda ciddi bir artış görülmüştür. Bununla birlikte Türkiye’deki kamu diplomasisi faaliyetlerinin geçmişi Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar dayandırılmaktadır. Osmanlı’da fethedilen topraklardaki halkların gönlünün fethedilmesi devlet politikasının bir gereği olmuştur. Fetihlerle sağladığı adli ve iktisadi düzen sayesinde Osmanlı Devleti bir cazibe merkezi haline gelmeye başlamıştır (Demir, 2017). Dolayısıyla kamu diplomasisi ve yumuşak gücün “gönülleri kazanma” prensibi, her ne kadar bu kavramlar kurumsallaşmamış olsa bile Osmanlı Devleti döneminde de işlemiştir.

Türkiye’nin kamu diplomasisi faaliyetlerinin başlangıcı ise cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’le ilişkilendirilmektedir (Doster, 2018). Eğitim, kadın hakları, hukuk ve ekonomi alanda yaptığı reformlarla Türkiye’nin yeni kimliğini oluşturan Atatürk, resmi kamu diplomasisi faaliyetlerine ilham kaynağı olarak gösterilmektedir (Melissen, 2007, s. 3). Özellikle Kurtuluş Savaşı’nın, Afrika’daki bağımsızlık mücadelelerine ilham kaynağı olduğu ve Türk Kurtuluş Savaşı ile Afrika halklarının kurtuluş mücadeleleri arasında antiemperyalizm ekseninde bir etkileşim söz konusu olduğu dile getirilmektedir. Kamu diplomasi faaliyetleri diğer lider ve iktidarlar döneminde yapılmış olsa da kurumsal anlamda oluşumunu 2002 sonrasında gerçekleştirdiği görülmektedir.

Türkiye'nin kamu diplomasisine yönelik ilgisinin son yıllarda artmasına neden olan iç ve dış faktörler bulunmaktadır. Türkiye'nin 2000'li yıllardan itibaren istikrarlı bir şekilde büyümeye başlaması (Kirişçi, 2011), Türkiye'deki kamu kurum ve kuruluşlarının güçlenmesine de katkı sağlamıştır. Bu ekonomik ilerleme Türkiye'nin Afrika ve Latin Amerika gibi bölgelerde görünürlüğünü artırırken buralara yönelik hava yolculuğu imkânlarının artması ya da sağlanması yumuşak güce katkı sağlamıştır (Selçuk, 2013).

Uluslararası alanda daha fazla görünürlük kazanan Türkiye, bölgesel ve küresel bağlantısını her geçen gün artırmıştır. Sosyokültürel, ekonomik ve politik alanda açılımlar yapılan bu dönemde kurumsal yapılar ise geç bir dönemde inşa edilmeye başlanmıştır. Yeni baştan inşa edilen kamu diplomasisi araçlarının ilki 2009 yılında kurulan Yunus Emre Vakfı olmuştur. Hemen akabinde, 2010'da kurulan Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ile kamu diplomasisi çalışmalarına daha kurumsal bir yapı kazandırılmaya çalışılmıştır. Ülke çıkarlarının lehine oluşturulan koordinatörlük, kamu kurumları ile sivil toplum kuruluşları arasındaki koordinasyonu sağlamakla görevlendirilirken “Yeni Türkiye” ve “Türkiye 2023 Vizyonu” söylemleri iç siyasetin yanında kamu diplomasisi aracılığıyla dış politikadaki değişimleri de temsil etmeye başlamıştır (Barghandan, 2017, s. 47).

Türkiye'nin kamu diplomasisi yumuşak gücüyle de yakından ilişkilidir. Ankara'nın kamu diplomasisi ve yumuşak gücünün muhtevasını belirleyen ise Türkiye'nin tarihi ve coğrafi mirasıdır (Kalın, 2010). Türkiye, Balkanlar, Orta Asya, Orta Doğu ve Afrika'yı kapsayan geniş bir alanda yumuşak güce sahiptir. Türk kamu diplomasisinin, Türkiye'nin yeni hikâyesini dünya kamuoyuna anlatılması faaliyeti olduğunu belirten Kalın, bu faaliyetlerin içeriğinin Türkiye'nin tarihi ve coğrafi mirasından kaynaklandığına vurgu yapmaktadır. Türkiye'nin küresel platformlarda merkezi bir rol aldığını dile getiren Kalın, bunun dünya kamuoyunun ilgisini her geçen gün biraz daha Türkiye'ye yönelttiğini dile getirmektedir. Yine Kalın'a göre “adalet, paylaşım, meşruiyet, temsilde eşitlik, şeffaflık, hesap verebilirlik, farklılıklara saygı, erdemli toplum, din ve vicdan hürriyeti, insan onurunun korunması ve temel hak ve hürriyetlerin anayasal güvence altına alınması, Türkiye'yi hem doğuda hem de batıda bir cazibe merkezi haline getirmekte” ve kamu diplomasisine mukayeseli üstünlük sağlamaktadır (Kalın, 2010). Yeşiltaş ve Balcı, Ankara'nın kamu diplomasisinin bir taraftan içeriye dönük diğer yandan dışarıya dönük strateji geliştirme araç ve tekniklerinin çoğaltılmasını

öngördüğünü ifade etmektedir (Yeşiltaş, 2011, s. 23). Dolayısıyla kamu diplomasisinin hem Türk halkını hem hedef ülke halkını hem de uluslararası kamuoyunu etkileme amacı taşıdığı görülmektedir. Kamu diplomasi, dış politikada istenilen hedeflere ulaşılabilmesi için verimli bir araç haline gelmiştir (Telatar, 2014, s. 258). Yapılan yumuşak güç araştırmalarında Türkiye'nin bu gücü ne kadar etkili kullandığı görülmektedir. Yumuşak güç sıralamasında 2010 yılında 25. sırada olan Türkiye sadece 2 yılda 5 basamak birden yükselerek 20. sıraya yükselmiştir (Milliyet, 2012).

2.3. Türkiye Kamu Diplomasisinin SAA Politikasına Uyarlanması

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika ile olan ilişkileri genel olarak üç bölüm altında incelenmektedir. Bunlar; Osmanlı Devleti ile başlayan ve Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar olan ilk dönem, 1923-1998 arası ilişkilerin ele alındığı ikinci dönem ve 1998 Afrika Açılım Eylem Planı sonrası gelişmeleri ele alan üçüncü dönemdir (Özkan, 2009, S. 575-576).

Osmanlı Devleti'nin Sahra Altı Afrika ile ilk ilişkileri Kuzey Afrika'nın ele geçirilmesinin ardından 16. yüzyılda olmuştur. Bu dönemde Trablusgarp Valisi Amiral Turgut Reis, Müslüman Kanem Bornu Sultanlığı¹³ ile Osmanlılar arasındaki ilişkilerin temelini atmıştır (Hazar, 2016, s. 148). Afrika sahillerini Portekiz işgalinden korumaya çalışan Osmanlı, zamanla Cibuti, Çad, Eritre, Etiyopya, Nijer, Somali ve Sudan'ı kontrol altına almıştır. Sahra Altı Afrika'nın güneyiyle ilişkiler ise 1861 yılında kurulmuştur. Petrus Emanuel de Roubaix'in, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Cape Town şehrine ilk onursal konsolos olarak atanmasının ardından sürekli konsolos atanmaya devam edilmiştir (Özkan, 2009, S. 576). Diğer yandan Cape Malay Müslümanları arasında başlayan dini anlaşmazlıkları çözmek için Güney Afrika'ya gönderilen Ebubekir Efendi, ilmi çalışmaları yanında bir diplomasi mücadelesi vermiştir (Gençoğlu, 2021). Osmanlı Devleti'nin kıtaya yönelik ilgisi ve yaptığı faaliyetler halklar nezdinde de karşılık bulmuştur. Öyle ki Osmanlı Devleti'nin girdiği savaşlarda para toplanmıştır. 93 Harbi ve Birinci Dünya Savaşı'nda Güney Afrika, Madagaskar ve Morityus'ta yaşayan Müslümanlar Osmanlı'ya yardımcı olmak amacıyla aralarında para toplayarak İstanbul'a göndermiştir. Osmanlı'nın kıtaya yönelik yaklaşımı sömürgeci ülkelerle birlikte

¹³ Kanem Bornu İmparatorluğu bugünkü Nijerya'nın kuzeyi, Nijer ve Çad topraklarında kurulmuştur. Osmanlı Devleti sınırlarını bu imparatorluğa kadar genişleterek komşu haline gelmiştir.

anılmasının önüne geçerken kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti'ne de sempati ile bakılmasını sağlamıştır. Anadolu'nun işgalden kurtuluşuyla Madagaskar'da tüm camilerde Türkiye'nin bağımsızlığı için şehit düşenlere dualar edilmiştir (Kırıkkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2016).

Türkiye ve Afrika ilişkilerinde ikinci dönem olarak adlandırılan 1923-1998 arası dönemde Türkiye ile Sahra Altı Afrika arasındaki ilişkiler en alt düzeyde gerçekleşmiştir. Batı ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek ve Batı dünyasının bir parçası haline gelmek isteyen Türkiye bu sebeple Latin Amerika, Asya ve Afrika'daki gelişmekte olan ülkelerle ilişki kuramamıştır. İlişkilerin geliştirilememesine hem Türkiye'nin hem de Sahra Altı Afrika ülkelerinin çeşitli problemlerle mücadele etmesi gösterilmektedir (Özkan, 2009, s. 577). Bununla birlikte Türkiye'nin Osmanlı mirasının reddi gibi öncelikleri bulunmuştur ve Orta Doğu ve Afrika gibi bölgelerdeki dini ve kültürel yakınlık görmezden gelinmiştir. Diğer yandan Türkiye, Afrika ile ilişkilerin geliştirilmesi için gereken yeterli mali kaynaklardan da yoksundur. Türkiye bu dönemde, Sovyet Rusya tehdidine karşı Batı Bloğu'nun bir parçası haline gelmeye çalışmıştır.

Dekolonizasyon sürecinde Türkiye, bağımsızlık mücadelesi veren Afrika ülkelerinin yanında yer almaktansa ya tarafsız kalmış (Hazar, 2011, s. 188) ya da eski sömürgecilerinin yanında yer almıştır. Özellikle Türkiye'de kamuoyunun Cezayir bağımsızlık savaşıma duyduğu büyük sempatiye ve 1955 yılında Asya-Afrika ülkelerinin talebine karşın Cezayir sorununun BMGK gündemine alınmaması yönünde oy kullanılmıştır. Aynı yıl Bandung Konferansı'nda Türkiye, bağlantısızlık politikasına karşı olduğunu açıklayarak bu politikanın Sovyetlere yaracağını savunurken Batı Bloğu'nun temsilcisi olduğuna dair eleştiriler almıştır. Türkiye, 1957 ve 1958 yıllarında da Cezayir konusunda yapılan self determinasyon önerisine karşı çekimser kalmıştır. Oysa Atina, Asya-Afrika devletleriyle birlikte oy kullanmış (Oran, 2013, s. 634-635) ve Kıbrıs sorunu bağlamında eline güçlü bir koz kazandırmıştır. Moritanya'nın bağımsızlığı ile Ruanda ve Burundi'de BM'nin gözetiminde özgür bir seçim yapılması konularında da çekimser kalınmış, Angola konusunda NATO ile birlikte hareket edilmiştir (Tepeciklioğlu, 2012, s. 67). Güney Afrika bağımsızlık mücadelesinden Nelson Mandela'nın özgürlüğü ile ilgili BM Genel Sekreterine sunulan mektubu imzalamaktan çekinen Türkiye, bununla birlikte 1967 yılında Güney Afrika'da apartheid rejimini kınayan BM kararında 89 ülke arasında yer almıştır.

Bağlantısızlar Kongresi'nde Üçüncü Dünya'yı toptan aleyhine çeviren Türkiye, bunun olumsuz etkisi özellikle BM'deki Kıbrıs sorununda görmüştür. Daha sonraki süreçte Bağlantısızlar Hareketi ile ilişkilerini geliştirmek isteyen Türkiye, ilk kez 1964 yılındaki Kahire Konferansı'na gözlemci statüsünde katılmak için başvuruda bulunmuş ve Kıbrıs konusunda 1965'te BM'de uğranan ağır oylama yenilgisi sonrasında ikinci girişim olarak "Kıbrıs iyi niyet heyetleri"ni çok sayıda Üçüncü Dünya ülkesine göndermiştir (Oran, 2013, s. 677). Bu kapsamda üç heyet Afrika'ya gönderilerek Kıbrıs konusunda destek aranmıştır. İlk heyet, Gana, Liberya, Moritanya, Nijerya, Senegal ve Sierra Leone'nin yanında Cezayir ve Fas'ı ziyaret etmiştir. İkinci heyet, Çad, Gabon, Kamerun, Kongo ve Orta Afrika Cumhuriyeti'ne giderken üçüncü heyet, Burundi, Etiyopya, Kenya, Madagaskar, Malavi, Ruanda, Somali, Sudan ve Tanzanya'nın yanında Libya ve Tunus'u ziyaret etmiştir (Fırat, 2007). Kıbrıs konusunda uluslararası arenada giderek yalnız kalan Türkiye, 1970'li yıllardan itibaren Balkan, Orta Doğu, Afrika ülkeleri ve SSCB'yle yakın ilişkiler kurma arayışına girmiştir (Oran, 2013, s. 674). Başbakan Bülent Ecevit de Türkiye'nin yeni hedefinin Orta Doğu ve Afrika ülkeleri olması gerektiğini vurgulayan bir konuşma yapmıştır. Türkiye'nin nisbi bir yalnızlık ve zaafa düştüğünü belirten Ecevit, Birleşmiş Milletler'de güçlü olabilmenin vazgeçilmez bir koşulu olarak Afrika ülkeleri ile dost olmayı gerekli görmüştür (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 1974, s. 361-366).

Türkiye, Batı Bloğu'ndaki arayışını sürdürürken bağımsız olan Afrika devletlerinin birçoğunu tanıyarak diplomatik ilişkiler kurmuştur. İlişkilerin artırılması amacıyla bazı Afrika ülkelerine dış yardımlar yapan Türkiye, karşılıklı ticari ve iş birliği anlaşmaları imzalamış ve resmi ziyaretler gerçekleştirmiştir (İpek ve Biltekin, 2013). Bu dönemde Güney Afrika'nın sömürgesi durumundaki Namibya konusunda kurulan BM Namibya Konseyi'nin ilk başkanı olan Türkiye, buraya mali katkılarda bulunmuştur. Ulusal kurtuluş hareketlerine silah yardımı yapan Türkiye, Rodezya'da (Zimbabve) beyaz azınlık yönetimiyle mücadele eden Zimbabwe African National Union (ZANU) ve Zimbabwe African People's Union (ZAPU) gerillalarına 300 biner dolar bağış yapmıştır. Yine bu dönem boyunca Mozambik ve Eritre desteklenirken Türkiye'nin dış politikasının yalnızca Batı'ya bağımlı olmaktan kurtarılmasına önemli katkı sağlamıştır (Oran, 2013, s. 677). 1980'li yıllarda yeni bir döneme giren Türkiye, dış politikada statik bir anlayış yerine ekonomi ağırlıklı bir anlayış benimsemeye başlamış ve Batılı ülkelerin yanında Türk ve İslam ülkeleriyle de yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır (Ataman, 2003, s. 49).

1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatının Sahel Projesi aracılığıyla 12 Afrika ülkesine 10 milyon ABD doları tutarında yardımda bulunması (Hazar, 2011, s. 204-205) ilişkilerde yeni fırsatlar yakalamanın yolunu açmıştır.

Türk dış politikasında Afrika'ya yönelik bir diğer yeni yaklaşım da Necmettin Erbakan'ın başbakanlığını üstlendiği 11 aylık Refah-Yol iktidarı (1996-1997) olmuştur. İslam merkezli bakış açısıyla yeni bir dış politika anlayışı getirme arzusunda olan Erbakan, Afrika'da, Libya, Mısır ve Nijerya gibi Müslüman ülkelerle ilişkiler geliştirmek için kolları sıvamıştır. Ancak olaylı Libya gezisinin büyük tartışmalara yol açması, 28 Şubat Post-Modern Darbesi ve nihayetinde kısa ömürlü iktidar, yeni dış politika anlayışının uygulanmasına engel olmuştur. Türkiye'nin Afrika'ya yönelik izlediği dış politika 1970'li yıllardan 2000'li yıllara kadar sınırlı düzeyde kalmıştır (Birtek, 1996, s. 37).

Kıtanın güneyiyle ilişkileri ele alan üçüncü dönem ise 1998 Afrika Eylem Planı ile başlamıştır ve bu planın ardından ilişkilerin ivme kazandığı görülmektedir. Daha sonra 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından hazırlanan "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" ile iktisadi alanda iş birliğinin genişletilmesi hedeflenmiştir. 2002 yılında iktidara gelen AK Parti, ilk yıllarında Irak Savaşı, Kıbrıs meselesi ve Avrupa Birliği ile ilişkiler gibi önemli konularla meşgul olmuştur. Siyasi ve ekonomik yapıyı da içeren toplumsal bir dönüşümün yaşandığı bu dönem, daha fazla özgürlük, uluslararası sisteme daha fazla entegrasyon ve özelleştirme getirirken Türkiye'nin içe dönük politika yapısının da yavaş yavaş dönüşümüne sahne olmuştur (Wheeler, 2001).

Ritmik diplomasi, çok boyutlu dış politika, komşularla sıfır sorun, düzen kuran aktör, proaktif dış politika gibi kavramları öne çıkaran Türkiye, yumuşak gücünü daha aktif şekilde kullanmanın yollarını aramıştır. Bu kapsamda, 2005 yılına gelindiğinde "Afrika Yılı" ilan edilerek Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkilerde sıçrama yaşanmasının önü açılmıştır. Afrika'ya verilen değer ortaya konurken aynı zamanda siyasi, ekonomik ve diplomatik hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır (Uchehara, 2008, s. 52). Yine 2005 yılında Türkiye, Afrika Birliğinde gözlemci ülke statüsünü kazanırken aynı yıl Türkiye'nin Addis Ababa Büyükelçiliği, Afrika Birliği (AfB) nezdinde akredite edilmiştir (Özkan, 2008, s. 22). Türkiye'ye gözlemci statüsü verilmesinin ardından, 2007 yılında Afrika Birliğinin Addis Ababa'da yapılan sekizinci zirvesine Başbakan Erdoğan da davet

edilmiştir. Afrika'nın ortak geleceğin merkezinde olduğunu belirten Erdoğan, Afrika'nın başarısının insanlığın başarısı olacağını vurgulamıştır (Sabah, 2007).

İstanbul'da "Ortak Bir Gelecek İçin İş Birliği ve Dayanışma" temasıyla Ağustos 2008'de gerçekleştirilen I. Türkiye- Afrika İş Birliği Zirvesi'ne 49 Afrika ülkesinden cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı yardımcısı, başbakan, başbakan yardımcısı ve bakanlar katılmıştır. Aynı zamanda Afrika Birliği de dâhil 14 uluslararası ve bölgesel örgüt temsilcisi zirveye katılmıştır. Zirvede konuşan Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, "Türkiye-Afrika iş birliği anlayışımız, ortaklık düşüncesini ön plana çıkarmakta, ülkelerimizin ve halklarımızın karşılıklı yararını gözetmekte ve yerel koşulları dikkate almaktadır." diyerek karşılıklılık anlayışıyla hareket edeceklerini vurgulamıştır (Abdullah Gül, 2008). Osmanlı Devleti'nin varisi olduklarını kaydeden Başbakan Erdoğan ise Afrika'ya tarih boyunca dostluk ve kardeşlik anlayışıyla yaklaştıklarını ifade etmiştir. Zirve sonucunda "Türkiye Afrika İş Birliği İstanbul Deklarasyonu" imzalanmıştır. Deklarasyon ile insan haklarının evrenselliği, evrensel değerlere saygı, devletlerin egemenliği, eşit düzeyde katılım, Uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl yollardan çözümlenmesi, karşılıklı bağımlılık, çok taraflı ticarî ve malî sistemlere duyulan ihtiyaç, terörle mücadelede ve Türkiye-Afrika ortaklığının her düzeyde pekiştirilmesi kararları sıralanmıştır. Ayrıca ticaretten sağlığa, tarımdan eğitime hatta medya kaynaklarına kadar çok sayıda alanda sıkı iş birliği yapılması yönünde kararlar alınmıştır.

Aynı yıl Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da yapılan 10. Afrika Birliği Zirve Toplantısında Türkiye kıtanın stratejik ortaklarından biri olmuştur. Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankası (AfKB) ve Afrika Kalkınma Fonu üyeliği ise 14-15 Mayıs 2008'de Mozambik'te düzenlenen Governörler Toplantısında onaylanmıştır. 2008 yılında Türkiye, BM Güvenlik Konseyinin 2008-2010 dönemi geçici üyeliğine, Güney Afrika ve Mozambik dışındaki tüm Afrika ülkelerinin blok halinde verdikleri oy neticesinde, toplamda 151 ülkenin oyuyla seçilmiştir (Njuafac ve Katman, 2016, p. 560).

Sahra'nın güneyi ile ilişkilerde ivme yakalayan Ankara sonraki yıllarda Afrika ile yakınlaşma çabasını sürdürmüştür. Türkiye-Afrika İş Birliği Zirvesiyle güçlenen ilişkiler, 2010 yılında Afrika'ya yönelik politikanın esaslarını içeren "Afrika Strateji Belgesi"nin yürürlüğe girmesiyle şekil kazanmıştır (Çavuşoğlu, 2016, s. 121). Türkiye'nin çok yönlü ve aktif politika yaklaşımına atıf yapılan belgede, kıta ülkeleri ile ikili siyasal, ekonomik

ve askeri ilişkilerimizin “müşterek bir gelecek için ortaklık” yaklaşımı çerçevesinde derinleştirilmesi gerektiği vurgusu ve bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşlarının eş güdümünün sağlanması için atılacak adımlar yer almıştır (Resmi Gazete, 2010).

Açılım politikasının yerini 2013 yılından itibaren Afrika ortaklık politikası almıştır. “Afrika sorunlarına Afrika çözümleri” ilkesi çerçevesinde değerlendirilen Afrika ortaklık politikası, Türkiye’nin sahip olduğu tecrübe ve birikim ile imkân ve kaynakları Afrikalı yönetim ve halklarla paylaşmak; eşit ortaklık ve karşılıklı fayda olarak temellendirilmiştir (Çavuşoğlu, 2016, s. 121). 2014 yılında Ekvator Ginesi’nin başkenti Malabo’da düzenlenen 2. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesinde konuşan Erdoğan da karşılıklı olarak açılım sürecinin tamamlanmış olduğunu belirterek artık eşit ortaklığa dayalı yeni ve daha ileri bir aşamaya geçilmesi gerektiği üzerinde durmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi). Bu zirvede “2015-2019 Ortak Uygulama Planı” kabul edilirken çeşitli alanlardaki projelerin beş yıllık çizelgesi belirlenmiştir. Bu bağlamda, ticaret ve yatırım, barış ve güvenlik, eğitim ve kültür, gençlerin güçlendirilmesi ve teknoloji transferi, kırsal ekonomi ve tarım, enerji ve ulaştırma gibi alanlarda Afrika ülkelerinin öncelikleri belirlenerek projeler uygulanmaya başlanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Afrika İlişkileri). Aralık 2015’te ise yine İstanbul’da “Türk-Afrika Düşünce Kuruluşları Birinci Buluşması” adlı bir etkinlik düzenlenmiştir. Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB) ve Orta Doğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği (ORDAF) tarafından düzenlenen etkinlikte Türk ve Afrika düşünce kuruluşlarının ortak tecrübe paylaşımı sağlanması amaçlanmıştır (ORDAF, 2015a).

Kıtaya her alanda olduğu gibi ekonomik anlamda da bütüncül bir yaklaşım sergilemek isteyen Türkiye, bu kapsamda Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumları düzenlemiştir. Ekonomi Bakanlığı, Afrika Birliği Komisyonu, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) ve Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) tarafından düzenlenen “Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu” toplantılarının ilki 2-3 Kasım 2016 tarihlerinde İstanbul’da yapılmıştır (Çavuşoğlu, 2016, s. 121). Üç bin delegenin katıldığı forumda Türkiye ve Afrika ülkeleri ile firmalar arasında çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır. Ekim 2018’de yine İstanbul’da “Yükselen Afrika ve Türkiye” konseptiyle gerçekleştirilen Türkiye-Afrika II. Ekonomi ve İş Forumunda, Türkiye ve 42 Afrika ülkesinden 40 üst düzey yetkili, 3000 iş adamı ve girişimci buluşmuştur. Sahra Altı Afrika ile ilk iş konseyini 1997 yılında Güney Afrika’da

kuran DEİK, 2017 sonu itibariyle 41 ülkeyle iş konseyi kurmuştur. Stratejik ortaklık zemininde ilerleyen ilişkiler neticesinde iki taraf da karşılıklı olarak diplomatik ilişkilerin geliştirilmesinin ve temsil kapasitelerinin artırılmasının önemine dikkat çekmiştir. Afrika Açılımı ile birlikte diplomatik temsilcilik sayısında da önemli bir artış yaşanmış ve temsilciliklerin sayısındaki artış ekonomik verilere de yansımıştır. Örneğin Türkiye'nin Kamerun ile toplam dış ticareti 72 milyon dolar iken büyükelçilik açıldıktan sonra dış ticaret hacmi 153 milyon dolara ulaşmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2012a). Tanzania ile 2009'da 63 milyon dolar ticaret hacmi bulunurken büyükelçilik açılmasıyla 5 yılda bu hacim 183 milyon dolara çıkmıştır. Madagaskar ile 2012 yılında 12 milyon dolar olan ticaret hacmi, büyükelçiliğin açılmasının ardından 60 milyon dolara ulaşmıştır. (@baskanreceptayyiperdogannn3902, Youtube, 2017).

Üst düzey ziyaretlerin önemine vurgu yapan Dışişleri Bakanlığı, komşular, yakın coğrafya ve ötesinde tüm kıtalarda bulunan ülkelerle mevcut ilişkilerin, üst düzey ziyaretlerle daha ileriye götürülmesine imkân sunacağını vurgulamaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı. 2019-2023 Stratejik Planı). Türkiye'nin mevcut ilişkilerini güçlendirmek için ziyaret ettiği bölgeler arasında Sahra Altı Afrika da yer almaktadır ve bu ziyaretler kıtaya olan ilgiyi ortaya sermektedir. Afrika'dan Türkiye'ye de birçok devlet başkanının ziyareti söz konusu olunmuştur. Davutoğlu, karşılıklı ziyaretlerin Türkiye'nin Afrika Açılımı politikasının bir parçası olduğunu belirtmiştir. Çavuşoğlu, karşılıklı üst düzey ziyaretlerin, Afrika ortaklık politikasının sürdürülmesinde katalizör görevi gördüğünü kaydetmektedir (Çavuşoğlu, 2017).

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 2009'da Kenya ve Tanzania'yı, 2010'da Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kamerun ve Nijerya'yı, son olarak 2011'de Gana ve Gabon'u resmi olarak ziyaret etmiştir. Erdoğan¹⁴ ilk olarak 2005'te Sudan ve Etiyopya'yı ziyaret etmiştir. 2011'de Güney Afrika Cumhuriyeti ve Somali'ye giden Erdoğan, 1992 yılından bu yana Batılı bir ülke tarafından Somali'ye yapılan ilk ziyareti gerçekleştirmiştir. Erdoğan'ın Güney Afrika ziyareti cumhuriyet döneminde ekvator çizgisinin altındaki bir ülkeye yapılan ilk ziyaret olması açısından dikkat çekicidir (Ozkan, 2011, s. 121). Erdoğan'ın ziyaretleri 2013 yılında Gabon, Nijer ve Senegal'i kapsayacak şekilde devam

¹⁴ Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Başbakanlığı dönemi dâhil olmak üzere 23 Sahra Altı Afrika ülkesini (Cibuti, Çad, Ekvator Ginesi, Etiyopya, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kenya, Madagaskar, Mali, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Senegal, Somali, Sudan, Tanzania, Uganda, Zambiya) ziyaret etmiştir.

etmiştir. Afrika- Türkiye İkinci Ortaklık Zirvesi için 2014 yılında Ekvator Ginesi'ne giden Erdoğan, 2015 yılında Cibuti, Etiyopya ve Somali'yi ziyaret etmiştir. Erdoğan'ın 2016 programı yoğun bir çerçevede gerçekleşmiş ve sırasıyla Senegal, Fildişi Sahili, Gana, Nijerya, Gine, Uganda, Kenya ziyaretleri gerçekleşmiştir. 2017'de de Afrika'ya giden Erdoğan, Tanzania, Mozambik, Madagaskar, Sudan ve Çad'a ziyaret düzenlemiştir. Erdoğan'ın 2018 yılı ziyaretleri beş Afrika ülkesini kapsamıştır ve Erdoğan, sırasıyla, Moritanya, Senegal, Mali, Güney Afrika ve Zambiya'ya gitmiştir.¹⁵ Başbakanlık döneminde de Sahra Altı Afrika'ya ziyaretler gerçekleştiren Erdoğan, Etiyopya (2005 ve 2007), Güney Afrika (2007 ve 2011), Somali (2011), Gabon (2013), Nijer (2013) ve Senegal'e (2013) gitmiştir. Türkiye-Afrika ortaklığının medyada daha fazla yer almasını sağlayan bu ziyaretler Türkiye'nin kıtadaki varlığını artırırken aynı zamanda ekonomik ilişkilerin gelişmesine katkı sunmuştur.

Türkiye ve Afrika ülkelerinin iki yönlü üst düzey ziyaretlerindeki sıklığın artması eşit derecede öneme sahiptir. Bu kapsamda Türkiye'den SAA'ya olduğu gibi Sahra'nın güneyinden de Türkiye'ye üst düzey ziyaretler gerçekleşmiştir. Afrikalı liderlerin Türkiye'de ağırlanması Afrika Açılım Politikasının stratejik bir parçası olarak dikkat çekmektedir. Devlet başkanlarının Türkiye'de ağırlanması ticari bağları güçlendirmek, güvenlik ve eğitim de dâhil olmak üzere çok sayıda alanda iş birliği imkânlarını genişletmek için imkânlar sunmuştur. Bu kapsamda 2010 yılı içerisinde Moritanya Cumhurbaşkanı Mohamed Ould Abdel Aziz, Tanzania Cumhurbaşkanı, Uganda Cumhurbaşkanı ve Zambiya Devlet Başkanı Türkiye'ye gelmiştir (Duran ve diğerleri, 2011, s. 524-525). Tanzania Cumhurbaşkanı Jakaya Mrisho Kikwete, Uganda Cumhurbaşkanı Yoweri Museweni ve Zambiya Cumhurbaşkanı Rupiah Bwezani Banda'nın ziyaretleri Türkiye'ye Cumhurbaşkanlığı düzeyinde gerçekleştirilen ilk ziyaretler olması bakımından önemlidir. 2011 yılında Nijerya Cumhurbaşkanı Goodluck Ebele Jonathan, 2012 yılında Benin Cumhurbaşkanı Thomas Boni Yayi, Gabon Cumhurbaşkanı Ali Bongo Ondimba, Kongo Cumhurbaşkanı Denis Sassou Nguesso ve Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud Türkiye'ye gelmiştir. Gana Cumhurbaşkanı John Dramani Mahama ve Kamerun Cumhurbaşkanı Paul Biya 2013 yılında Türkiye'yi ziyaret ederken Nijer Devlet Başkanı Issaoufou Mahamadou ve Kenya

¹⁵ Erdoğan 2020 yılında Gambiya ve Senegal, 2021 yılında Angola, Nijerya ve Togo ile 2022 yılında Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Senegal'i ziyaret etmiştir.

Devlet Başkanı Uhuru Kenyatta bir dizi temasta bulunmak için Türkiye’de bulunmuştur. 2015 ve 2016’da Benin, Fildişi Sahili, Gabon, Gine, Mali ve Somali Cumhurbaşkanları Türkiye’ye bir dizi temaslarda bulunmak üzere gelmiştir (Çavuşoğlu, 2016, s. 119). 2017 ve 2018 yıllarında da devam etmiş ve bu yıllarda Etiyopya, Somali, Sierra Leone, Nijerya, Cibuti, Gambiya, Benin devlet başkanları Türkiye’yi ziyaret etmiştir.

Tablo 6: SAA Ülkelerinden Türkiye’ye Devlet Başkanı Düzeyinde Yapılan Ziyaretler

Yıllar	Ülkeler
2008	Sudan, Senegal
2009	Cibuti, Somali
2010	Moritanya, Tanzanya, Uganda, Zambiya
2011	Nijerya
2012	Benin, Gabon, Kongo, Somali
2013	Gana, Kamerun
2014	Nijer, Kenya
2015	Mali, Fildişi Sahili, Gabon
2016	Benin, Gine
2017	Etiyopya, Somali, Sierra Leone, Nijerya, Cibuti
2018	Gambiya, Benin
2019	Çad, Burkina Faso

Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı

Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) kurulan dostluk grupları da siyasi ilişkilerin geliştirilmesine katkı vermektedir. 2012 yılı sonu itibariyle Burkina Faso, Cibuti, Gana, Gine, Gambiya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kamerun, Mali, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Mali, Moritanya, Mozambik, Namibya, Nijer, Nijerya, Somali, Sudan, Tanzanya ve Zambiya ile kurulan Parlamentolar Arası Dostluk Grupları 2018 sonu itibariyle 44 Sahra Altı Afrika ülkesini kapsayacak şekilde genişlemiştir. Eritre, Estavini, Güney Sudan ve Lesotho ile dostluk grubu kurulmaması ise dikkat çekmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Afrika ile İlişkiler).

Türkiye’nin Sahra Altı Afrika’ya yönelik politikasını kamu diplomasisi çerçevesinde şekillendirdiği görülmektedir. Afrika halklarıyla yakından iletişim kurmayı hedefleyen Türkiye, Afrika’ya yönelik politikasında insani bir yaklaşım benimsediğini ve Afrika’da görünür olmayı arzuladığın sıklıkla dile getirmiştir. Dışişleri Bakanlığı tarihsel bir temel

üzerine oturttuğu Türkiye Afrika ilişkilerinin siyasi, insani, ekonomi ve kültür ayaklarını içerecek şekilde ve ikili, bölgesel, kıtasal ve küresel olmak üzere dört boyutta yürütüldüğünü belirtmektedir (T.C. Dışışleri Bakanlığı, Afrika ile İlişkiler). Aglionby ve diğeri, Afrika açılımının Türkiye'nin uluslararası alanda görünürlük kazanma ve daha etkili bir aktör olma çabasının uygulama alanı olduğunu savunmuştur (Aglionby ve diğeri, 2016). Davutoğlu, bu anlayışı,

“Eğer Afrika'da varsanız, Afrika'nın her köşesinde, sadece tarihi olarak yoğun ilişkide olduğumuz Kuzey Afrika'da ve Doğu Afrika'da değil, Orta Afrika'da, Batı Afrika'da, Güney Afrika'da, her yerde varsanız, aynı zamanda bu ülkelerle geliştirdiğiniz ilişkiler üzerinden dünya siyasetinde de varsınız demektir.”

diyerek aktarmıştır (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2013c).

Türkiye Afrika ile ilişkilerinde yumuşak güç ve kamu diplomasisi enstrümanlarını kullanarak ilişkilerinde çok yönlü ve dinamik bir süreç kazandırmak istemektedir. Türkiye'nin; Çin, Hindistan, Japonya gibi ülkelerin Afrika ilgisine kayıtsız kalamadığını söyleyen Makeni, komşu olarak kıtada yer alma gerekliliğini düşündüğünü belirtmiş ve Türkiye'nin, ülkelerin içişlerine karışmama yönünde hareket eden Çin modelini takip ettiğini savunmuştur (Makeni, 2008). Habiyaremye ve Oğuzlu'nun belirttiği gibi Türkiye, sahip olduğu yumuşak güç kaynaklarını kullanarak Afrika ülkeleri ile ilişkilerini “eşitlerin ortaklığı” ilkesine dayandırmaktadır (Habiyaremye ve Oğuzlu, 2014, s. 79).

Diğeri yandan Türkiye ile Sahra Altı Afrika ilişkilerinin temeli “kazan kazan” anlayışına dayanmaktadır ve Afrika ekonomisinde bir değışim ve dönüşümü mümkün kılmak amaçlanmaktadır (Enwere ve Yılmaz, 2014). Ekonomik fırsatları incelemek yerine kıtanın kalkınmasını hedefe koyarak insani yaklaşım sergileyen Türkiye, petrol, elmas, altın, demir, bakır ve gümüşü değil dostluk, kardeşlik, ortaklık ve birlikte kazanım kavramlarını öne çıkarmaktadır. Bir yandan Sahra Altı Afrika'nın ekonomik potansiyel ve değışim hikâyesinin farkında olan Türkiye, özel sektörle birlikte kıtanın kalkınmasına destek verme arzusunu dile getirmektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021b).

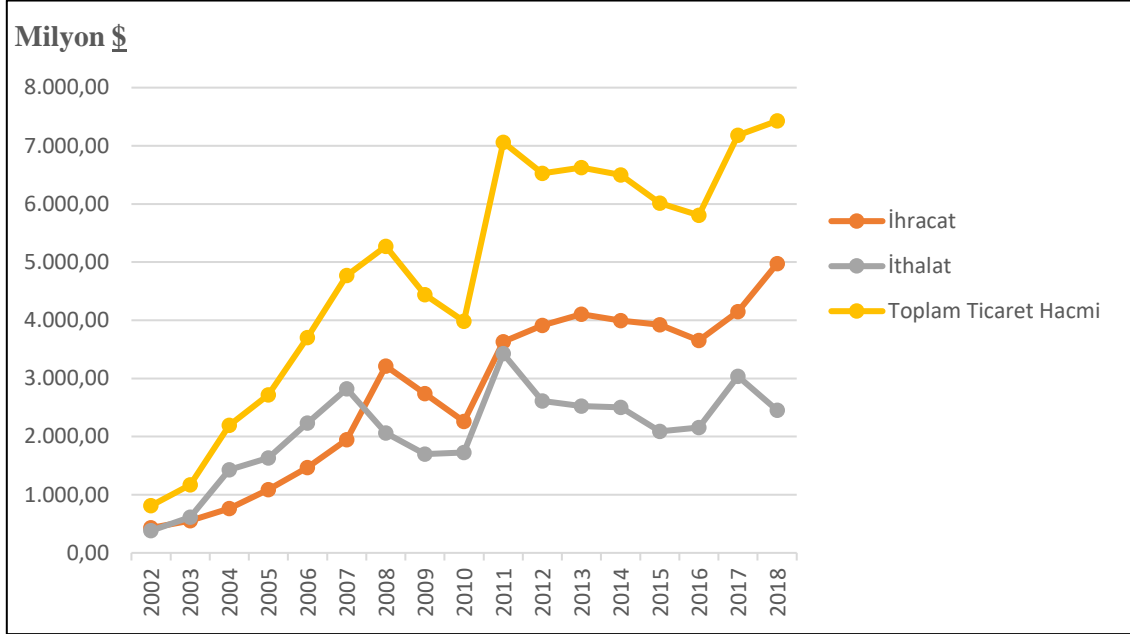
Tablo 7: Türkiye'nin Sahra Altı Afrika ile İhracat ve İthalatı (Dolar)

Yıl	İhracat	İthalat	Toplam Hacim
2002	430.060.052	380.668.946	810.728.998
2003	554.242.815	616.184.627	1.170.427.442
2004	764.790.849	1.428.469.705	2.193.260.554
2005	1.086.848.645	1.632.270.013	2.719.118.658
2006	1.469.126.598	2.233.387.645	3.702.514.243
2007	1.946.660.727	2.821.103.520	4.767.764.247
2008	3.212.340.900	2.060.485.851	5.272.826.751
2009	2.738.866.318	1.700.197.603	4.439.063.921
2010	2.257.897.518	1.725.915.525	3.983.813.043
2011	3.633.016.355	3.424.658.376	7.057.674.731
2012	3.913.246.486	2.613.447.114	6.526.693.600
2013	4.103.793.606	2.522.630.446	6.626.424.052
2014	3.996.463.051	2.502.191.856	6.498.654.907
2015	3.921.797.657	2.092.386.126	6.014.183.783
2016	3.650.929.675	2.154.733.121	5.805.662.796
2017	4.148.822.318	3.033.852.726	7.182.675.044
2018	4.973.341.445	2.454.101.892	7.427.443.337

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu tarafından hazırlanan verilerle oluşturulmuştur.

Tablo 7'den görüleceği gibi Türkiye ile Sahra Altı Afrika'nın ticaret hacmi yıllara göre değişkenlik göstermektedir. Bunda Türkiye'deki iç ve dış etkenler ve döviz kurlarındaki oynaklıkların yanı sıra küresel krizler etken olmuştur. Bununla birlikte toplam ticaret hacminin 2002-2018 yılları arasında 9 kat arttığını söylemek mümkündür. Yine tabloya bakıldığında Türkiye ile SAA ülkeleri arasındaki dış ticaret hacminin 2018'de 7,5 milyar dolar seviyesine ulaştığı ve Türkiye lehine 2,5 milyar dolarlık bir hacmin gerçekleştiği görülmektedir. Afrika Birliği tarafından hazırlanan African Statistical Yearbook'da Türkiye ile Sahra Altı Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilere bakıldığında 2017 yılında Türkiye'nin yalnızca Benin, Esvatin, Etiyopya, Gambiya, Gine Bissau, Komorlar, Liberya, Mali, Moritanya, Senegal ve Sudan'da ihracat ya da ithalat yapan ilk sekiz ülke içerisine girdiği görülmektedir (African Development Bank, 2018). Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'daki en büyük ticaret ortağı ise 2018 yılı itibarıyla 1,4 milyar dolar ile Güney

Afrika'dır. Bu ülkeyi, 489 milyon dolar ile Nijerya, 433 milyon dolar ile Sudan, 400 milyon dolar ile Senegal, 377 milyon dolar ile Fildişi Sahilleri, 355 milyon dolar ile Etiyopya ve 353 milyon dolar ile Gana takip etmektedir (DEİK, 2019).

Grafik 1: Türkiye'nin Sahra Altı Afrika ile Dış Ticaret Hacmi (2002-2018)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu tarafından hazırlanan verilerle oluşturulmuştur.

Türkiye'nin hâlihazırda dünya genelinde 22 ülkeyle Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) bulunmaktadır. 2013 yılında Morityus ile serbest ticaret anlaşmaları yürürlüğe girerken Sudan'la 24 Aralık 2017'de imzalanan anlaşma iç onay süreçlerinin tamamlanmasına müteakip yürürlüğe girecektir. STA müzakereleri Somali ile aktif bir şekilde sürdürülmektedir. Cibuti, Çad, Kamerun, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Seyşeller'de müzakere sürecinin hızlandırılmasına ilişkin çalışmalar yürütülmektedir. Diğer Afrika ülkeleri ile anlaşmaların imzalanması için girişimde bulunmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021a). Angola, Etiyopya, Gabon, Gana, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan, Kamerun, Kenya, Madagaskar, Mali, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Senegal, Sudan, Tanzanya, Uganda ve Zambiya'da bulunan Ticaret Müşavir ve Ataşeler ikili ilişkilerin geliştirilmesine katkı sunmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, Ticaret Müşavirliklerimiz ve Ataşeliklerimiz).

Türkiye, diğer yandan, bölgesel örgütlerle ilişkiler kurarak sürdürülen iş birliğini genişletmektedir. Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu - (Economic Community

of West African States-ECOWAS), Doğu Afrika Topluluğu (EAC), Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (Southern African Development Community), Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (CEEAC-ECCAS), Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu gibi topluluklara katılarak ilişkilerini kuvvetlendirmektedir.

Tablo 8: Türkiye ile İş Birliği İmzalayan SAA Ülkeleri ve İş Birliği Alanları

İŞ BİRLİĞİ ALANI	ÜLKELER
Basın-Yayın	Benin, Cibuti, Gambiya, Gana, Gine, Kenya
Eğitim	Benin, Çad, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Gine, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan, Kongo Cumhuriyeti, Liberya, Namibya, Nijer, Nijerya, Ruanda, Senegal, Zambiya
Ekonomi ve Ticari	Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Çad, Ekvator Ginesi, Eritre, Etiyopya, Fildişi Sahili, Gabon, Gana, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kenya, Kongo Cumhuriyeti, Madagaskar, Malavi, Morityus, Moritanya, Mozambik, Namibya, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Somali, Tanzanya, Uganda, Zambiya
Enerji	Cibuti, Çad, Etiyopya, Gambiya, Moritanya Gine, Kamerun, Kenya, Nijer, Sudan, Uganda
Gençlik	Benin, Cibuti, Çad, Fildişi Sahili, Gambiya, Gine, Kenya, Kongo Cumhuriyeti, Somali, Zambiya
Hava Ulaştırma	Benin, Cibuti, Fildişi Sahili, Gabon, Gana, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan, Komorlar, Madagaskar, Moritanya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Sierra Leone, Tanzanya, Uganda, Zambiya, Zimbabve
Kültür	Benin, Burundi, Cibuti, Çad, Ekvator Ginesi, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kamerun, Kenya, Kongo Cumhuriyeti, Mali, Mozambik, Senegal, Somali
Sağlık	Benin, Cibuti, Çad, Ekvator Ginesi, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gine, Gine-Bissau, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kenya, Kongo Cumhuriyeti, Mali, Moritanya, Namibya, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Zambiya
Savunma (Güvenlik)	Benin, Burundi, Cibuti, Çad, Etiyopya, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine-Bissau, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kenya, Kongo Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Madagaskar, Mali, Moritanya, Nijer, Nijerya, Ruanda, Senegal, Somali, Sudan, Tanzanya, Uganda
Spor	Benin, Cibuti, Çad, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Gine, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kenya, Kongo Cumhuriyeti, Mali, Senegal, Somali, Zambiya
Tarım ve Hayvancılık	Benin, Burkina Faso, Burundi, Cibuti, Etiyopya, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Kamerun, Morityus, Moritanya, Ruanda, Senegal, Somali, Sudan, Tanzanya, Uganda, Zambiya
Turizm	Etiyopya, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Güney Afrika Cumhuriyeti, Moritanya, Mozambik, Senegal, Sudan, Tanzanya, Uganda, Zambiya
Vize Muafiyeti	Benin, Burkina Faso, Burundi, Cibuti, Çad

Kaynak: Resmi Gazete’de yer alan verilere göre hazırlanmıştır.

2.4. Türkiye'nin SAA'ya Yönelik Kamu Diplomasisi

Türkiye'nin 2000 sonrası Afrika Açılımı beş bölüme ayrılmaktadır. 2002-2005 yılları arasındaki ilk dönem alt düzey ziyaretlerin yapıldığı hazırlık aşaması olarak görülmüştür. 2005 Afrika Yılı'ndan 2008 Türkiye-Afrika Zirvesine kadar olan ikinci dönem ekonomiden siyasete birçok alanda ilişkileri geliştirme aşamasıdır. Özkan, 2008'deki zirveden 2011 yılında Erdoğan tarafından yapılan Mogadişu ziyaretine kadar olan üçüncü dönemi Türkiye-Afrika ilişkilerinin çok boyutlu derinleştiği dönem olarak nitelendirmiştir. Birçok büyükelçiliğin açıldığı, ticaret hacminin katlanarak arttığı bu dönem derinleşme döneminin kilit aşamasıdır. Erdoğan'ın Somali ziyaretiyle başlayan dördüncü dönem ise Türkiye-Afrika ilişkilerinin "stratejik ortaklık" seviyesine getirirken 2014 yılında Ekvator Ginesi'nde düzenlenen İkinci Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'ne kadar sürmüştür. Bu dönemde Türkiye'nin Somali'de istikrara katkısı ve etkin konumu Ankara'yı kıta ile ilgili sorunların çözümünde öncelikli ülkelerden biri haline getirmiştir. Beşinci dönem ise İkinci Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesinden itibaren başlamıştır ve Özkan, bu dönemin hem diğer başarıların sağlamlaştırılması hem de daha sistemli bir sürece sokulması açısından önemli olduğunu kaydetmektedir (Özkan, 2014).

Tablo 9: Türkiye'nin Afrika Açılımının Beş Aşaması

Dönem	Aşamalar	Kırılma Noktası
2002-2005	Hazırlık	2005 - Afrika Yılı
2005-2008	İlişkileri Geliştirme	2008 – I. Türkiye-Afrika Zirvesi
2008-2011	Çok Boyutlu Derinlik	2011 – Erdoğan'ın Somali Ziyareti
2011-2014	High Politics (Yüksek Siyaset) Üretme	2014 - II. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi
2014-2018*	Başarıların Sağlamlaştırılması ve Sistemli Bir Sürece Sokulması	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*

Kaynak: Özkan, M. (2014). Türkiye-Afrika ilişkilerinde yeni dönem. Al Jazeera TÜRK. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-afrika-iliskilerinde-yeni-donem>. Erişim Tarihi 10/11/2021

* 2018 tarihi ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi sınırlaması yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tez, bu beş dönemi bir bütün halinde ele alarak Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik politikalarını kamu diplomasisi bileşenlerini kullanarak açıklamaya çalışacaktır. Ancak dikkat edilmelidir ki Türkiye'nin Afrika'ya yönelik ilgisi ve faaliyetleri Özkan'ın da belirttiği gibi 2014 yılı sonrasında artmıştır ve bu nedenle ağırlıklı olarak “başarıların sağlanması ve sistemli bir sürece sokulması” aşamasına odaklanılmıştır.

Türk dış politikasını şekillendiren ve kamu diplomasisi faaliyetlerini yerine getiren çok sayıda kurum vardır. Başbakanlık bünyesinde faaliyet gösteren Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü (BYEGM) ve Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü (KDK) 16 Nisan 2017 referandumunun ardından Başbakanlık kurumunun kaldırılması ve 9 Temmuz 2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'nin ardından Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığına bağlanmıştır. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) ve Anadolu Ajansı (AA) da aynı şekilde İletişim Başkanlığı'na bağlanmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, <https://www.iletisim.gov.tr>). Yine 15 Temmuz 2018 tarih ve 30479 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan kararname ile Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yurt Dışı Türkler ve Akrabalar Topluluğu Başkanlığı (YTB) ve Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlanmıştır (Resmi Gazete, 2018). Kamu diplomasisi uygulayan diğer kurumların başında ise Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) ve Türkiye Maarif Vakfı gelmektedir. Öte yandan devlet tarafından desteklenen programların yanı sıra sivil toplum kuruluşları ve diğer organizasyonlar kamu diplomasisi yapan kurum ve kuruluşlar olarak öne çıkmaktadır. Ancak Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin kamu diplomasisi uygulayıcısı hem de kurumlarının koordinasyonunun sağlayıcısı olarak baş aktördür. Çalışmada, KDK, BYEGM ve RTÜK tarafından yapılan faaliyetler dinleme ve savunuculuk, YEE tarafından yapılan faaliyetler kültürel diplomasi, YTB ve THY tarafından yapılan faaliyetler değişim diplomasisi, TRT ve AA tarafından yapılan faaliyetler uluslararası yayıncılık, Sağlık Bakanlığı, TİKA, AFAD, Kızılay, STK'ler tarafından yapılan faaliyetler insani yardım diplomasisi ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan faaliyetler inanç diplomasisi kapsamında değerlendirilmiştir.

Tablo 10: Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya Yönelik Kamu Diplomasi Politikasının Sınıflandırması

Kamu Diplomasisi Bileşenleri	Uygulayan Kurumlar	Zaman Aralığı
Dinleme	MFA, KDK, BYEGM, YTB	Kısa ve uzun vadeli
Savunuculuk	Lider Söylemleri, MFA, KDK, BYEGM, AA, TRT	Kısa vadeli
Kültürel Diplomasi	YEE, MFA, KTB	Uzun vadeli
Değişim (Mübadele) Diplomasisi	YTB, Türkiye Bursları, TMV, MFA, TSK, THY, DİB	Çok uzun vadeli
Uluslararası Yayıncılık	TRT, AA, TİKA, Sosyal Ağlar	Orta vadeli
İnsani (Yardım) Diplomasisi	TİKA, Sağlık Bakanlığı, Kızılay, AFAD, TSK, EGM	Kısa ve uzun vadeli
İnanç (Temelli) Diplomasisi	Lider Söylemleri, DİB, TDV, MEB, TİKA, KTB, YTB	Uzun vadeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.4.1. Dinleme Faaliyetleri: SAA ile Sınırlı İletişim

Kamu diplomasisi, hedef ülke ve halklar üzerinde bir cazibe merkezi olmayı hedeflemektedir. Çeşitli yollarla hedeflenen halkların sempatisi kazanmak için çabalayan ülkeler farklı çalışma alanları tesis etmeye çalışmaktadır. Ancak hedef kitleyi dinlemek ve buna göre politika şekillendirmek kamu diplomasisinin ilk bileşenleri arasındadır. Hatta Cull'a göre dinleme, bir aktörün halklar hakkında bilgi toplama girişimini ve bu aktörün politikasını veya daha geniş kamu diplomasisi yaklaşımını buna göre yeniden yönlendirme çabasını ifade ettiği için tüm başarılı kamu diplomasisi bileşenlerinden önce gelir (Cull, 2009: 18). Dolayısıyla bilgi toplama, "iletişimin gerçekleştiği" çevrenin ve bağlamın daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmalıdır (Pamment, 2013, s. 29). Dinlemenin önemi, aktörün seyirciyi dinlemesi ve kendi hikâyesini aldığı iletiye göre seyirciye aktarmasıyla ortaya çıkmaktadır. Kalın, bu diplomasi şeklinin propagandadan farklı olarak sadece anlaşmayı değil aynı zamanda dinlemeyi, sadece bilgi vermeyi değil geri besleme almayı da içerdiğini vurgulamaktadır (Kalın, 2010).

Başarılı bir dinleme bağımsız araştırmaları, anket ve medya analizini içermektedir. Başarılı bir dinleme olarak İsviçre örneğinden hareket eden Cull, anketlerin İsviçre imajındaki tutarsızlıkları ve yerel sorunları belirlemek için etkili bir mekanizma olduğunu kanıtladığını savunmuştur (Cull, 2009b, s. 30-31). Yine, Cull, uygun araştırma ve

izleyiciye yanıt verme olmadan hiçbir kampanyanın başarılı olamayacağını vurgulamaktadır (Cull, 2009b, s. 43). Kamuoyu yoklamaları ve kamu diplomasisi değerlendirmelerinin çok sınırlı olması nedeniyle dinleme Türk kamu diplomasisi faaliyetleri içerisinde genellikle kısıtlı düzeyde kendine yer bulmaktadır. Sancar, uygun araştırmaların bulunmasındaki zorluklara dikkat çekerek, Türk kamu diplomasisinin tek yönlü iletişim olarak karşılıktan yoksun olduğunu savunmaktadır. Dinlemeye dayalı etkin bir kamu diplomasisi stratejisinin hazırlanması için araştırmaya öncelik verilmesi gerektiğini kaydeden Sancar, araştırma sürecinin hedef kitleyi anlamının en iyi yolu olduğunu belirtmektedir (Sancar, 2015, s. 37). Türkiye'nin Afrika'ya yönelik kamu diplomasisi ele alındığında dinlemeden çok Afrika kamuoyuna Türkiye'nin kendini tanıtmayı ve anlaşılması için çaba sarf ettiği görülmektedir. Türkiye ve Afrika ülkelerinin bir araya geldiği zirvelerde buna vurgu yapıldığı ve Türkiye'nin Afrika'da tanınması ve tezlerinin anlaşılması için kararlar alındığı belirtilmektedir (Eren, 2020).

Kamu diplomasisinde temel bir faaliyet ve çift yönlü iletişimin tanımlayıcı bir unsuru olan dinleme faaliyetinin ilk ve geleneksel olanı elçiliklerdir. Ülkelerin dış dünya ile bağlantılarını sağlayan elçilikler, buldukları ülkelerde bilgi ve istihbarat toplamak ile görevlidir. Sahra Altı Afrika'da açtığı büyükelçiliklerle Türkiye, dinlemenin ilk boyutunu başarılı bir şekilde gerçekleştirmektedir. Türkiye-Afrika zirveleri ve benzeri buluşmalar da dinleme faaliyetlerin farklı bir boyutunu oluşturmaktadır. Afrika Birliği ve Afrika ülkeleri ile bu platformda buluşarak karşılıklı politika geliştiren Türkiye, hedef ülkeleri dinleme fırsatı bulmaktadır. Ancak bu buluşmalarda Afrika'nın ihtiyaçlarına cevap verilirken daha çok Türkiye'nin hikâyesinin anlatıldığı eleştirileri dile getirilmektedir. Diğer yandan sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte ülkeler dijital medyayı yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Ötekiye ulaşmanın maliyetini azaltan iletişim teknolojileri aynı zamanda geri bildirim sağlamanın önemli bir unsuru haline gelmiştir. Kamu kurum ve kuruluşlarıyla dijital ağlarda yer alan Türkiye, ötekiye sosyal medya üzerinden ulaşmaktadır. Ancak Türkiye'nin hesapları incelendiğinde gerek paylaşım gerekse yorum bakımından geri bildirim çok düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir. Dinleme faaliyetlerinde kısıtlılığa neden olan bu durum için Türkiye'nin kaydetmesi gereken çok adım bulunmaktadır.

Bu başlık altında Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik dinleme faaliyetlerinin değerlendirilmesi yapılacaktır. Dinleme faaliyetlerini kurumsal düzeyde ele alacak olan

bölümde Dışişleri Bakanlığı, KDK, BYEGM gibi yapılar öne çıkarılırken dijital dinleme faaliyetlerine yer verilecektir. Son olarak Türkiye-Afrika zirveleri değerlendirilirken ilk olarak Dışişleri Bakanlığının dinleme faaliyetlerine odaklanılacaktır. Daha sonra KDK ve BYEGM'nin dinleme faaliyetlerine yer verilecek olan bölümde anlık diplomasi de ele alınarak Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik dijital diplomasi faaliyetlerinin dinleme bileşeni çerçevesinde değerlendirmesi yapılacaktır.

2.4.1.1. Dinleme Uygulamaları ve Araçları

Yabancı toplumlara yaklaşmak için en önemli araçlardan biri konsolosluklar ve büyükelçiliklerdir. Geleneksel diplomasi anlayışında dinleme hedef ülkedeki büyükelçiler ve konsolosluklar tarafından yapılmaktadır. Günümüzde halen bu dinleme faaliyeti geçerliliğini korumakta ve elçiliklere büyük görevler düşmektedir. Dışişleri Bakanlığı, devlet organlarının uluslararası temaslarının yürütülmesinde yardımcı rol oynarken yurt dışında Türkiye hakkında bilgilendirici faaliyetlerde bulunmaktadır. Bakanlık, büyükelçilikler vasıtasıyla kuruldukları ve akredite edildikleri devletlerin hükümetleri ve ilgili kuruluşları ile temas ve müzakereler yürütmektedir. İlişkilerin ve iş birliğinin geliştirilmesi için çalışan büyükelçiliklerin yaptıkları faaliyetlerin diğer bir boyutu muhatabın görüş ve önerilerinin dinlenmesidir. Bakanlık, ayrıca, uluslararası ilişkiler ve bölgesel konular hakkında bilimsel araştırma, inceleme ve analizler yaparken bağımsız kaynaklarca oluşturulan analizleri ilgili birimlerin dikkatine sunarak dinleme faaliyetinin koordinasyonunu da sağlamaktadır. Bakanlık, elde ettiği bilgi ve verilerle Türkiye'nin dış politikasının oluşturulması, yönlendirilmesi ve uygulanması hakkında değerlendirmeler yaparak görüş bildirmektedir.

Türkiye, Dışişleri Bakanlığına büyük önem vermekte ve nitelikli personel istihdam etmektedir. Bakanlığın önemini vurgulayan Oran, “Dışişleri Bakanlığı, her ülkede yurt dışıyla ilgili olduğundan, Milli Savunma Bakanlığıyla birlikte “ulusal çıkar” kavramıyla en doğrudan ilintilidir.” demekte ve Türkiye Dışişleri Bakanlığında görevli personel kalitesinin yüksek tutulması için büyük çaba sarf edilmekte olduğunu kaydetmektedir (Oran, 2013, s. 54-56). Türkiye Cumhuriyeti de Sahra Altı Afrika'ya yönelik dinleme faaliyetlerini geleneksel olarak büyükelçilik ve konsolosluklar üzerinden gerçekleştirmektedir. Son yıllarda öncelikle Türkiye tarafından Afrika ülkelerinde açılan elçilikler akabinde Afrika ülkelerinin Türkiye'de açtığı büyükelçilikler her iki tarafından

da birbirlerini dinlemelerine imkân sağlarken aynı zamanda ortak tezlerin geliştirilmesine imkân sunmaktadır¹⁶.

Türkiye'nin 2002'de 163 olan dış temsilcilik sayısı, 2018 yılı sonu itibariyle 242'ye ulaşmıştır. Yurt dışı temsilciliklerin 142'si büyükelçilik, 13'ü daimi temsilcilik, 85'i başkonsolosluk, 1'i ticaret ofisi ve 1'i konsolosluk ajanlığıdır. Coğrafi dağılım bakımından 242 dış temsilciliklerden 93'ü Avrupa, 69'u Asya, 46'sı Afrika, 30'u Amerika ve 4'ü Okyanusya'da bulunmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı. 2019-2023 Stratejik Planı). Verilerden anlaşılacağı gibi Türkiye'nin Afrika'da geniş bir temsil ağı bulunmaktadır. 54 Afrika ülkesinin 46'sında temsilcilik bulunması, Türkiye'nin bölgeye verdiği önemi ortaya koymaktadır.

Türkiye, Sahra Altı Afrika'daki ilk büyükelçiliğini 1926 yılında Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da açmıştır. Afrika ülkelerinin bağımsızlığını kazandığı 1950'li yıllardan itibaren büyükelçilik açmaya devam eden Türkiye, 1957'de Sudan'da büyükelçilik açmıştır. Nijerya (1962), Senegal (1963), Gana (1964), Kenya (1968), Somali (1971), Kongo Demokratik Cumhuriyeti (1974), Tanzanya (1979) ve Güney Afrika'da (1994) büyükelçilikler açan Türkiye'nin, kıtaya yönelik politikası genel itibariyle durgun bir seyir izlemiştir. Hatta açılan bazı büyükelçilikler çeşitli gerekçelerle kapatılmıştır. 1998 ve 2005 yıllarındaki Afrika Açılımları sonrasında kıtaya yönelik ilgi yeniden gün yüzüne çıkarken Sahra Altı Afrika'da temsilciliklerin sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır. Tanzanya (2009), Gana (2010) ve Somali (2011) büyükelçilikleri tekrar açılırken Fildişi Sahili (2009), Angola (2010), Kamerun (2010), Madagaskar (2010), Mali (2010), Uganda (2010), Gambiya (2011), Güney Sudan (2011), Moritanya (2011), Mozambik (2011), Zambiya (2011), Zimbabwe (2011), Burkina Faso (2012), Gabon (2012), Namibya (2012), Nijer (2012), Cibuti (2013), Çad (2013), Eritre (2013), Benin (2014), Gine (2013), Botsvana (2014), Kongo (2014), Ruanda (2014), Burundi (2018), Ekvator Ginesi (2018) ve Sierra Leone (2018) büyükelçilikleri açılmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı. Afrika Ülkeleri İle Olan İlişkiler). 2002 yılında Sahra Altı Afrika'da sadece 7 büyükelçiliği bulunan Türkiye'nin büyükelçilik sayısı 2020 yılında 39'a yükselmiştir. Büyükelçilik bulunmayan ülkeler, belirlenen büyükelçiliklere akredite edilerek ilişkiler sürdürülmektedir. Türkiye'nin Dakar (Senegal) Büyükelçiliği Cabo Verde ve Gine

¹⁶ Türkiye, özellikle 2011 yılından itibaren yaptığı insnai yardım faaliyetleri ile Afrika'daki en büyük büyükelçilik binasını Somali'de açmıştır. Bkz. EK 1

Bissau'ya, Antananarivo (Madagaskar) Büyükelçiliği Komorlar Birliği'ne, Pretorya (Güney Afrika) Büyükelçiliği Estavini¹⁷ ve Lesotho'ya, Akra (Gana) Büyükelçiliği Liberya'ya¹⁸, Lusaka (Zambiya) Büyükelçiliği Malavi'ye, Kinşasa'da (Kongo Demokratik Cumhuriyeti) göreve başlayan Askeri Ataşeliği Orta Afrika Cumhuriyeti'ne, Librevil (Gabon) Büyükelçiliği Sao Tome ve Prinsipe'e ve Nairobi (Kenya) Büyükelçiliği Seyşeller Cumhuriyeti'ne akredite olarak görev yapmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı verilerinden derlenmiştir).

Tablo 11: Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'daki Büyükelçilikleri ve Açılış Yılları

Ülke	Temsilcilik Açılış Yılı	Ülke	Temsilcilik Açılış Yılı	Ülke	Temsilcilik Açılış Yılı
Angola	2010	Gine	2013	Nijer	2012
Benin	2014	Güney Afrika	1994	Nijerya	1962
Burundi	2018	Güney Sudan	2011	Ruanda	2014
Botsvana	2014	Kamerun	2010	Senegal	1963
Burkina Faso	2014	Kenya	1968	Somali	1979-2011
Cibuti	2013	Kongo	2014	Sierra Leone	2018
Çad	2013	D. Kongo	1974	Sudan	1957
Ekvator Ginesi	2018	Madagaskar	2010	Tanzanya	1979-2009
Eritre	2013	Mali	2010	Togo	2021
Etiyopya	1926	Morityus	2010	Uganda	2010
Gabon	2012	Moritanya	2011	Zambiya	2011
Gambiya	2011	Mozambik	2011	Zimbabve	2011
Gana	1964-2010	Namibya	2012		

Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı verilerinden derlenmiştir.

Öte yandan, Afrika ülkelerinin Türkiye'deki diplomatik temsilciliklerinin sayısı da bu dönemde artış göstermiştir. 2008 yılı başında sadece 5 Sahra Altı Afrika ülkesinin Ankara'da büyükelçiliği bulunmaktayken bu sayı 2011'de 15'e, 2012'de ise 21'e, 2013'te 26'ya ve 2021'de 32'ye yükselmiştir. Bugün itibariyle, Angola, Benin, Burkina Faso,

¹⁷ Esvatini'nin (Eski adıyla Svaziland) başkenti Mbabane'de bir Büyükelçilik açılmasına ilişkin karar 19 Temmuz 2017 tarihinde Esvatini makamlarına bildirilmiştir.

¹⁸ 22 Haziran 2018 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Bakanlar Kurulu kararı ile Monrovy'a da Büyükelçilik açılması uygun bulunmuş olup, diplomatik temsilcilik kurulmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Burundi, Cibuti, Çad, Ekvator Ginesi, Etiyopya, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan Cumhuriyeti, Kamerun, Kenya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti, Mali, Moritanya, Nijer, Nijerya, Ruanda, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Tanzanya, Uganda, Zambiya ve Zimbabve olmak üzere 33 Sahra Altı Afrika ülkesinin Ankara’da büyükelçiliği mevcuttur T.C. Dışişleri Bakanlığı verilerinden derlenmiştir). Ankara, Türkiye’de büyükelçiliği bulunmayan Sahra Altı Afrika ülkelerine çağrıda bulunarak temsilciliklerini açmalarını istemektedir (Gürseler, 2017). Bu durum Türkiye’nin ilişkileri tek taraflı değil olarak değil karşılıklı olarak geliştirmek istediğinin göstergesidir. Türkiye ve Sahra Altı Afrika ülkelerinin karşılıklı olarak büyükelçilikler açması karşılıklı dinleme faaliyetlerinin yapılabilmesi için son derece önemlidir. Büyükelçiliklerin öncelikle Türkiye tarafından kıtada açılması sonrasında ilgili Sahra Altı Afrika ülkesinin Türkiye’de büyükelçilik açması not edilmelidir. Bu bakımdan Türkiye’nin kıta ile ilişkileri geliştirmede gösterdiği istekli yaklaşımın Sahra Altı Afrika ülkeleri tarafından da karşılık bulduğu görülmektedir.

Tablo 12: Türkiye’nin Karşılıklı Büyükelçilik Açtığı SAA Ülkeleri

Angola	Gana	Nijerya
Benin	Gine	Ruanda
Burkina Faso	Güney Afrika	Senegal
Burundi	Güney Sudan	Sierra Leone
Cibuti	Kamerun	Somali
Çad	Kenya	Sudan
Ekvator Ginesi	Kongo Demokratik	Tanzanya
Etiyopya	Kongo Cumhuriyeti	Uganda
Fildişi Sahili	Mali	Zambiya
Gabon	Moritanya	Zimbabve
Gambiya	Nijer	

Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı verilerinden derlenmiştir.

Dil ile kültür etkili bir iletişimin gerçekleşebilmesi için iki önemli unsurdur. Brzezinski, ABD’nin yumuşak gücünün yayılmasında İngilizcenin rolüne dikkat çekmektedir (Brzezinski, 2004, s. 185). Bu bakımdan hedef ülke ile etkili bir kamu diplomasisi geliştirmek ve dinleme faaliyeti yapabilmek için dil ve kültür unsurunun geliştirilmesi gerekmektedir. Dışişleri Bakanlığı da bu kapsamda yabancı dil alanında uzmanlaşmış personel varlığına büyük önem vermektedir. Çeşitli stratejiler geliştiren Bakanlık, yabancı diller bölümü bulunan üniversiteler ile istişarede bulunmaya özen

göstermektedir. Tercümanların, mesleki kurslara, seminerlere, staj programlarına ve diğer toplantılara katılım imkânlarının artırılmasına çalışmaktadır. Birçok yabancı dil alanında uzmanlaşmış insan kaynağının az bulunmasına atıfta bulunan Bakanlık, personele hukuk terminolojisi/dış ilişkiler terminolojisi eğitimi verilmesi ve mütercimlerin çift dilli olması gerekliliğine vurgu yapmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı. 2019-2023 Stratejik Planı). Bakanlık, stratejik plan hazırlama sürecinde yurt dışındaki temsilciliklerden de görüş ve öneri almıştır. Dış temsilcilikler, dünyada yaygın olan diller dışındaki dillere hâkim olan personel sayısının artırılması gerektiğine dikkat çekmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı. 2019-2023 Stratejik Planı). Ancak Bakanlık, Sahra Altı Afrika'ya özgü bir politika geliştirmeyenken Afrika'nın yerel dillerine de atıfta bulunmamaktadır. Arapça, Fransızca ve İngilizcenin yanında Sahra Altı Afrika'da milyonlarca insan Fulani, Hausa, İgbo, Malgaş, Oromo, Svahili ve Yoruba gibi onlarca yerel dili konuşmaktadır. Afrika'nın yerel dillerine yönelik politika geliştirmeyen Bakanlık, bilişim teknolojilerini kullanarak dinleme faaliyeti yapmaktadır.

Bakanlık, bilişim teknolojilerini yakından takip ederek geliştirmektedir. Yurt dışı temsilciliklerinin bilişim altyapısının sürekliliğini sağlayan Bakanlık, felaket anında yaşanacak zorlukları aşmak için Felaket Kurtarma Merkezi kurmuştur. Bakanlık bünyesinde DışNet, Konsolosluk.Net, E- Visa, Diplomatik Portal, Analitik.Net, BelgeArşiv.Net gibi yazılım ve uygulamalar kullanılmaktadır. Güncel teknolojileri takip eden Bakanlık, bilişim güvenliği konusunda eğitim vererek siber saldırılar konusunda personeli bilinçlendirmektedir. Dışa bağımlılığın azaltılmasına vurgu yapan Bakanlık, dışa bağımlılık, artan maliyetler ve bilişim teknolojilerindeki hızlı değişimleri risk olarak görmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı. 2019-2023 Stratejik Planı).

Diğer yandan 2008'de ilki düzenlenen Büyükelçiler Konferansı dinlemenin farklı bir boyutunu oluşturmaktadır. Türk dış politikasına katkı sunan kurumların temsilcilerinin de katıldığı programlarda görev yapılan ülkelerdeki tecrübeler aktarılırken dış politikaya ilişkin görüş ve öneriler dile getirilmektedir. Bu konferanslar sayesinde sahada görev yapan personelin buldukları ülkede oluşan Türkiye algısının karar vericilere aktarılması sağlanmaktadır. Dışişleri Bakanlığının dışında KDK ve BYEGM de dinleme faaliyeti yapan yapılar olarak öne çıkmaktadır. Hedef kitleyi dinlemek amacıyla faaliyetler gerçekleştiren her iki kurum da 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığına bağlanmıştır.

Cull, İsviçre'nin 2000 yılında ülkenin uluslararası marka imajını koordine etmek için Federal Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Presence Switzerland (PRS) adıyla yeni bir birim kurduğunu belirtmektedir. “Ortak eylem, ortak tanıtım” sloganıyla İsviçre'deki uluslararası oyuncuların uluslararası görünümünü koordine etmek olan birimin benzeri Türkiye'de Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK) adıyla kurulmuştur. Diğer yandan BYEGM de Türkiye'de yabancı kamuoyları üzerinde dinleme faaliyeti yapan kurumlardan bir diğeridir.¹⁹ Her ne kadar KDK belirtilen dönem içerisinde kurumlar arasındaki koordinasyonu sağlamadaki işlevini planlanan çerçevede yürütemese de (Turan ve Karanfil, 2017, s. 29) önemli çalışmalara imza atmıştır.

Türkiye'nin uluslararası alanda görünürlüğünü ve etkinliğini artırmayı hedefleyen KDK'nin kuruluş genelgesinde,

“... Uluslararası platformlarda, Ülkemizin uzun süredir maruz kaldığı itham ve sorunlar karşısında haklılığımızı kanıtlamaya yönelik çalışmaların başarıya ulaşabilmesi için, kamu diplomasisi yöntem ve araçlarıyla uluslararası toplumun doğru yönde bilgilendirilmesi gerekmektedir.”

ifadeleri yer almıştır. Erdoğan tarafından imzalanan kuruluş genelgesinde KDK'nin görevleri arasında “kamu diplomasisi alanında yürütülecek çalışmalar ile stratejik iletişim ve tanıtım faaliyetleri konusunda kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamak” olduğu vurgulanmıştır (Resmi Gazete, 2010b). Kamu kurumları arasında koordinasyon sağlamayı amaç edinen ve uluslararası kamuoyunu bilgilendirmeyi amaçlayan KDK'nin hedeflerinden birisi de muhatap kitlenin dinlenmesidir.

Kamu diplomasisini çift taraflı bir iletişim ve etkileşim olarak gören KDK, hedefini muhatap kitlenin dinlenmesi ve önceliklerinin tespit edilmesi olarak belirlemiştir. Bilgilendirme, paylaşım, ikna etme ve etkileme amacı bulunan KDK, çok boyutlu bir iletişim gerçekleştirme amacı taşımıştır. KDK faaliyetleri, koordinatörlük tarafından (1) siyasal iletişim faaliyetleri, (2) medya-tanıtım çalışmaları ve (3) üniversite programları adı altında toplanmaktadır. Siyasal iletişim faaliyetlerinden biri olan ve farklı ülkelerden

¹⁹ Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 24 Temmuz 2018 tarih ve 30488 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 14 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı altında faaliyet göstermeye başlamıştır. Bkz. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce>.

entelektüellerin davet edildiği “Akil İnsanlar Konferansı Serisi”, küresel gelişmeler ve sorunların uzman kişiler tarafından tartışılarak nasıl bir yaklaşım gerçekleştirilebileceği konusunda çözüm bulunmasını hedeflemektedir. Aralarında devlet adamları, entelektüeller, gazeteciler ve alanında uzman kişilerin yer aldığı bu programlara Ali Mazrui, Fawaz Gergez, Günter Verheugen, Harvey Cox, Martti Ahtisaari, Roger Cohen, Seyyid Hüseyin Nasr ve Şevket Aziz gibi isimler konuk olup dış politikaya ilişkin görüşlerini dile getirmiştir (Yıldırım, 2014, s. 298). KDK tarafından düzenlenen kamu diplomasisi panelleri ve dış politika çalıştayları ise üniversiteler, akademik çevreler, öğrenciler, devlet adamları ve sivil toplum kuruluşları arasında köprü oluşturmaktadır. Tüm bu faaliyetler hedeflenen kitleyi dinleme ve bilgi akışı sağlama amacı taşımaktadır.

KDK'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik dinleme faaliyetlerine bakıldığında üniversite programları, siyasal iletişim faaliyetleri ve medya-tanıtım çalışmalarının gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir. Dinleme, yurt dışındaki ötekinin görüşleri hakkında bilgi toplamaktır. Akademisyen ya da uzman görüşleri bu kapsamda değerlendirilmektedir. KDK, bu kapsamda çeşitli konferanslar düzenlemiştir. Örneğin “Akil İnsanlar Konferansı Serisi” kapsamında Kenyalı Profesör Ali Mazrui'nin²⁰ 2013 yılında “Küresel Siyasette Adalet Arayışı ve Türkiye-Afrika İş Birliği” adlı programı göze çarpmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Arap elitlerinin büyük kısmının hâlâ akıcı bir şekilde Osmanlı Türkçesi konuştuğunu vurgulayan Mazrui, Türkiye Cumhuriyeti elitlerinin farklı bir vizyon izleyerek Osmanlı tarihini reddettikleri için Afrika ile yeni ortaklıklar kurma fırsatını değerlendirmediklerini vurgulamıştır. Mazrui, Türkiye'nin Osmanlı sonrası dönemde kaçırdığı fırsatı 21. yüzyılda yakalamasını umduğunu ifade etmiştir (SETAV, 2013). Afrikalı elitler arasında seçkin bir yeri bulunan Mazrui'nin görüşleri, Afrika'nın Türkiye'den beklentisini yansıtması açısından son derece kayda değerdir. Mazrui'nin Osmanlı mirası ve İslam kültürüne yönelik söylemlerinin Türkiye'nin Sahra Altı Afrika politikasında kendisine yer bulduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'nin kıtaya yönelik dillendirdiği İslam kardeşliği, ortak tarih ve kültür gibi argümanlar bu bakımdan Ankara'nın verilen mesajı aldığı şeklinde yorumlanabilir.

²⁰ “Afrikalılar” adlı kitabın da yazarı olan Mazrui'nin, yaşayan en başarılı 100 halk entelektüeli arasında gösterilirken Afrika'da İslam kültürü ve demokrasi çalışmaları alanında önde gelen isimlerden birisi olması dikkat çekicidir.

Yine siyasal iletişim faaliyetleri başlığı altında düzenlenen paneller kapsamında 2013 yılında “Türkiye-Afrika İlişkileri: Ortak Kader, Ortak Gelecek” adlı panel düzenlenmiştir. Panele Osmanlı’nın son dönemlerinde Güney Afrika’ya gönderilen Bağdat Müftüsü Ebubekir Efendi’nin torunu Dr. Muhammed Rasheed Begg de katılmıştır. Afrika’nın Türkiye’ye 3 temel nokta sunabileceğini belirten Begg,

“Birincisi, Afrika, Türkiye’nin önemli bir ticari müttefikidir. İkinci olarak Türkiye için Afrika siyasi bir müttefik de olacaktır. Türkiye, küresel bir güç olma yolunda hızla ilerlemektedir. Üçüncü ve son olarak ise kültürel miras anlamında da bir bağ oluşturulabilir.”

demıştır (Haber3, 2013). Begg’in dile getirdiği temel noktalar Türkiye’nin de sıklıkla dile getirdiği argümanlar olarak göze çarpmaktadır. Dinleme faaliyetleri arasında yer alan panel, Türkiye’nin tezlerinin Afrikalı elitler tarafından da karşılık bulunduğunu göstermektedir.

Dinlemeyi dar anlamda bir stratejiyi uygulama ya da yeniden düzenlemenin bir yolu olarak görmek mümkündür. Bu anlamda ülke toplantıları da KDK’nin siyasal iletişim ve dinleme faaliyetlerinden bir diğeridir. Ülke toplantılarıyla ilgili ülke ve Türkiye arasındaki iletişimin artırılması hedeflenmekte aynı zamanda ilgili ülkeden uzmanların görüşleri alınmaktadır. Dolayısıyla hedef ülkedeki strateji ve uygulamaların gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi mümkün olabilmektedir. KDK tarafından bu kapsamda 2013 yılında düzenlenen “Türkiye-Moritanya; Daha Güçlü İlişkiler” çalıştay Moritanya’nın başkenti Nuakşot’ta gerçekleştirilmiştir (Şahin, 2013). KDK tarafından ülke toplantıları kapsamında Nijer ve Sudan ülke programları da düzenlenmiştir. Düzenlenen bu toplantılarla KDK, hedef ülkeler ile daha güçlü ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Türkiye’nin, Moritanya, Nijer ve Sudan ülkeleri ile ilişkilerin gelişimi gözlemlendiğinde bu toplantıların taraflar açısından verimli geçtiğini yorumlamak mümkündür²¹.

Cull, duyarlı ve etkili bir politikanın yabancı bir topluma yaklaşıma imkân sağladığını savunmaktadır. Yabancı bir toplumla ilişki kurmanın önemli yollarından biri de basın mensuplarıyla ilişkilerin geliştirilmesidir. KDK’nin faaliyet alanlarından biri olan Medya-Tanıtım Çalışmaları, hedef ülke basın mensuplarının dinlenmesi ve buna yönelik

²¹ Türkiye-Moritanya; Daha Güçlü İlişkiler programı için Bkz. Ek 2

strateji geliştirilmesi için fırsat sunmuştur. Gazeteci Heyetleri Programı adıyla gerçekleştirilen faaliyet kapsamında yabancı basın mensuplarına doğrudan Türkiye hakkında bilgi edinme imkânı sunulurken aynı zamanda fikir ve görüşler de alınmıştır. Gazeteci Heyetleri Programı kapsamında 2013 yılında Sahra Altı Afrika'nın farklı ülkelerinden (Gabon, Kenya, Nijer ve Senegal) gelen 21 kişilik gazeteci heyeti Türkiye'de çeşitli ziyaretlerde bulunmuştur (Anadolu Ajansı, 2013a). Ugandalı gazeteciler de aynı program kapsamında 2015 yılında Türkiye'ye gelmiştir (@iletisim, 2015, Tweet). Değişim programları olarak da değerlendirilebilecek bu faaliyetlerde karşılıklı iletişim gerçekleşmiş ve Sahra Altı'ndan gelen gazeteciler Türkiye ve Afrika hakkındaki görüşlerini Türk muhataplarına aktarmıştır. Medya-Tanıtım Çalışmaları başlığında KDK bir de Somali Belgeseli hazırlamış, belgeselde Erdoğan'ın Somali ziyaretinin ardından 2 yılda nelerin değiştiği görsellerle aktarılmıştır (@KamuDiplomasi, 2013, Youtube). Elit kesime yönelik bir çalışma olarak nitelendirilebilecek bu programların sınırlı sayıda gerçekleşmesi Türkiye'nin hedef kitleyi anlamasında kısıtlılığa neden olmaktadır. Afrikalı aydınların Afrika'nın hikâyesini, başka bir deyişle Türkiye'ye bakışını ve Türkiye'den beklentisini, Türk muhataplarına anlatamaması dinleme faaliyetlerinin kısıtlı kalmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla daha fazla sayıda Afrikalı elitin Türkiye'de Afrika'yı anlatması Türkiye'nin hedef kitleyi dinlemesine imkân verirken aynı zamanda kıtayı daha fazla tanımasına olanak sağlayacaktır.

Tablo 13: Kamu Diplomasi Koordinatörlüğünün Sahra Altı Afrika Ülkelerine Yönelik Dinleme Faaliyetleri

Üniversite Programları	Gençlik Programları	Batı Afrikalı Gençler (Gabon, Nijer ve Senegal)	Nijeryalı Gençler
Siyasal İletişim Faaliyetleri	Ülke Toplantıları	Moritanya Programı	Nijer Programı
	Akil İnsanlar Konferansları	Ali Mazrui	Sudan Programı
	Paneller	Türkiye-Afrika İlişkileri: Ortak Kader, Ortak Gelecek	
Medya-Tanıtım Çalışmaları	Gazeteci Heyetleri Programı	Afrikalı Gazeteci Heyeti	Ugandalı Gazeteci Heyeti
	Kültür ve Tanıtım Faaliyetleri	Somali Belgeseli	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Cull'a göre dinleme, bir aktörün yurt dışındaki halklar ve onların görüşleri hakkındaki verileri toplayıp harmanlayarak kamu diplomasisi yaklaşımını buna göre yeniden yönlendirme girişimidir. Kamu Diplomasisinde Zaman/Bilgi Akışı/Altyapı sınıflandırması yapan Cull, dinlemede bilgi akışının analistlere ve politika sürecine yönelik olduğunu belirtmektedir. İzleme teknolojisi ve dil eğitimi almış personelin önemine vurgu yapan Cull'a göre dış görüşlerin sistematik olarak değerlendirilmesi modern bir yeniliktir. Türkiye'de dış görüşleri sistematik olarak değerlendiren kurum olarak BYEGM öne çıkmıştır. KDK gibi İletişim Başkanlığına bağlanan BYEGM, uluslararası gündemi takip ederek Türkiye hakkında çıkan haberleri Türkçe'ye tercüme etmiştir. BYEGM, dünyanın ve Türkiye'nin gündemine ilişkin bilgi ve medyadaki haberleri devletin yetkili makamlarına aktarmıştır. Böylelikle doğrudan dinleme yapan BYEGM, Türkiye'nin kamu diplomasisinin yönlendirilmesinde etkili bir aktör olarak rol almıştır. 1862'de Matbuat Müdürlüğü adıyla kurulan BYEGM, farklı temalarda medya zirveleri, seminerleri ve forumları düzenleyen BYEGM, uluslararası iş birliği mekanizmalarını uygulamaya geçirerek Türkiye'nin kamu diplomasisine katkı sağlamıştır (Akıllı, 2016, s. 178).

Dinleme alanında çalışmalar yapan ve dünya basınına takip eden BYEGM'nin en temel görevlerinin başında "Enformasyon ve aydınlatma faaliyetlerini Türkiye'nin dış politikasını destekleyecek şekilde düzenlemek ve Dışişleri Bakanlığı ile iş birliği suretiyle yürütmek" gelmiştir. Türkiye aleyhindeki propaganda faaliyetlerini takip ederek değerlendirme görevi bulunan BYEGM'nin aynı zamanda gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü bulunmuştur. Türkiye'nin dış tanıtma faaliyetlerini yönlendiren kurum aynı zamanda yabancı ülkelerde Türkiye'nin menfaatleri doğrultusunda yapılan aydınlatma faaliyetlerine katılmıştır. BYEGM aynı zamanda yerli ve yabancı basın yayın organlarının çalışmalarını kolaylaştırmaya yönelik gerekli düzenlemeleri yapmıştır (Koçer, 2019).

Medya alanında Türkiye'nin etkinliğini artırmak için çalışmalar yapan BYEGM, çeşitli konularda medya buluşmaları, seminerler ve forumlar düzenlemiştir. BYEGM, Türk Dili Konuşan Ülkeler ve Topluluklar Medya Forumları, Balkan Ülkeleri Medya Forumu, Türk-Arap Medya Forumu, Türkiye-Afrika Medya Forumu, İslam İş Birliği Teşkilatı (İİT) Medya Forumu, Avrupa Medya Buluşmalarının yanında sempozyum ve kongreler düzenlemiştir (İletişim ve Diplomasi'den, 2013). İletişim teknolojilerinde yaşanan

gelişmeleri takip eden BYEGM, Türk basınının “Yeni Medya” düzeni olarak adlandırılan sisteme entegre olabilmesi için araştırmalar yapmıştır. Uluslararası medyayı yakından izleyen kurum, misyonunu, “karar alma süreçlerini zamanında ve doğru bilgilerle beslemek; basının gelişimine, ülkemizin tanıtımına katkıda bulunmak ve bunlara ilişkin iletişim stratejilerini oluşturmak” olarak tanımlamaktadır (İletişim ve Diplomasi’den, 2013).

BYEGM’nin Sahra Altı Afrika’ya yönelik faaliyetlerine bakıldığında ilki 2012 yılı Mayıs ayında düzenlenen “Türkiye-Afrika Medya Forumu”nu ön plana çıktığı görülmektedir. Kapsamlı bilgi paylaşımı ve mesleki dayanışma sağlanması hedeflenen foruma 300’e yakın Afrikalı gazeteci davet edilmiştir (Anadolu Ajansı, 2012). Forumun sonuç bildirgesinde medya mensupları tarafından dile getirilen görüşlere yer verilmiş ve şu kararlar alınmıştır: 1) medya alanında daha kapsamlı iş birliği kurulması, 2) medya mensuplarının buluşacağı platform oluşturulması, 3) barışçıl bir dünya ideali, 4) bölgesel medya istişarelerinin kurumsallaştırılması, 5) karşılıklı çıkarların desteklenmesi için ortak bir platform kurulması, 6) BYEGM ile Afrika Medya İnisyatifinin (AMI) himayelerinde bir gazeteci değişim programının oluşturulması, 7) Afrika medya sektörünü geliştirmek amacıyla Afrikalı medya kuruluşlarının teknik ekipmana ve diğer kaynaklara erişimlerini kolaylaştırmaya yönelik bir mekanizma oluşturulması ve 8) forumun her yıl düzenlenmesi (Mert, 2012, s. 78-79). Forum sırasında BYEGM ile Afrika Medya İnisyatifinin (AMI) himayelerinde gazeteci değişim programı oluşturulması kabul edilirken 2012 yılında Senegal’in başkenti Dakar’da “Türkiye-Afrika Medya Platformunun Kuruluşuna Dair Deklarasyon ve Gazeteci Değişim Protokolü” imzalanmıştır (Tepebaş, 2013). Değişim protokolü ve Türkiye-Afrika Medya Platformunun kurulması medya alanında önemli bir açılım sağlarken aynı zamanda gazetecilerin gözünden Afrika’nın Türk muhataplara anlatılmasına imkân sunmuştur. Diğer yandan bu çalışmalar Türkiye’nin Sahra Altı Afrika’ya yönelik uluslararası yayıncılık faaliyetlerinin güçlenmesi için büyük fırsat olmuştur. Forumda alınan karar çerçevesinde sonraki yıllarda TİKA ve diğer kamu kurumları aracılığıyla çeşitli devlet radyo ve televizyonlarına ekipman desteği verilmiştir. Hedef kitlenin dinlenerek görüşlerinin alındığı forum bir yandan aktif dinleme yapılmasına imkân sunarken Türkiye’yi uluslararası yayıncılık bakımından güçlendirmiştir. BYEGM’nin Sahra Altı Afrikalı basın mensuplarına yönelik faaliyetlerini Afrika basın heyetleri ile Türk iş

adamlarını bir araya getirerek sürdürmüştür. Bu kapsamda 2016 yılında 10 farklı Sahra Altı Afrika ülkesinden (Etiyopya, Gana, Güney Afrika, Kamerun, Kenya, Nijerya, Sudan, Tanzanya, Somali ve Uganda) gelen 15 basın mensubuna Türk iş adamlarının Sahra Altı Afrika'daki yürüttüğü proje ve çalışmalar, ticaret ve yatırım imkânları hakkında bilgi verilmiştir (DEİK, Türkiye- Afrika İş Konseyleri). DEİK'te düzenlenen toplantıda aynı zamanda Afrikalı heyetin talepleri de dinlenerek fikir alışverişinde bulunulmuştur.

Cull, Presence Switzerland'ın (PRS) çeşitli etkinlikler düzenlerken yoklama ve medya analizini içeren verileri toplayarak İsviçre'yi seçilen izleyicilerin zihninde yeniden konumlandırmak için gerekli faaliyetleri belirlemek ve geliştirmek için kullanıldığını söylemektedir. Aynı şekilde PRS, performansı değerlendirmek ve sonuçları oluşturmak için takip anketleri kullanmıştır. Ancak hem KDK'nin hem de BYEGM'nin çalışmalarına bakıldığında düzenlediği faaliyetlerin çok azının geri bildirim olarak döndüğünü söylemek mümkündür.

Düşünce kuruluşlarının yaptıkları çalışmalar dinleme faaliyetleri arasında yer almaktadır. Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından desteklenen "Türk-Afrika Düşünce Kuruluşları Birinci Buluşmaları" Türk ve Afrika düşünce kuruluşlarının ortak tecrübe paylaşımı sağlamaları ve ortak bir gelecek çizilmesi amaçlanmıştır (ORDAF, 2015a). Dinleme faaliyetleri arasında yer alan ve ilki 2015 yılında yapılan bu buluşmalar çok yönlü iş birliğini geliştirme arayışlarının bir parçasıdır (Al Jazeera Türk, 2015). Buluşmada, Afrika'nın hikâyesinin asırlardan beri başka kıtaların sözcülerinden anlatıldığı belirtilerek Afrikalı entelektüellerin kendi hikâye ve dünya görüşlerini kendi ağızlarından anlatması vurgusu öne çıkmıştır. Buluşmanın sonuç bildirgesinde ise Türkiye ve Afrika ülkeleri arasında basılı ve dijital dokümantasyon merkezleri kurularak ortak veri tabanı ve bilgi ağı oluşturulması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Farklı Afrika ülkelerinden gelen verilerin bu havuzda toplanması gerektiği de sonuç bildirgesinde yer almıştır (ORDAF, 2015b). Ancak 2015 yılında gerçekleştirilen buluşmanın ardından geçen süreye belirtilen bilgi havuzu ve ağının oluşturulduğuna dair bir bilgi paylaşımı gerçekleşmemiştir. Türkiye ve Afrika arasında karşılıklı dinleme yapılmasına imkân sunacak bilgi havuzu ve ağının oluşturulamaması dinleme unsurunun geliştirilememesine neden olmaktadır.

2.4.1.2. Dinleme Uygulamaları: Afrika Zirveleri

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik dinleme uygulamalarının en önemli unsurunu Türkiye-Afrika Zirveleri ile çeşitli forumlar ve buluşmalar oluşturmaktadır. Afrika ile Türkiye'yi stratejik ortaklık noktasında buluşturan bu toplantılar, Türkiye ile Afrika ülkelerinin karşılıklı olarak talep ve beklentilerini ortaya koymalarına imkân sağlamaktadır. Afrika ülkelerinin yanında uluslararası ve bölgesel örgüt temsilcisinin de katıldığı bu zirvelerde sağlık, tarım, gıda krizi, ticaret, güvenlik, eğitim gibi pek çok konuda görüşmeler yapılarak atılacak adımlar belirlenmiştir.

Bu zirvelerden ilki olan ve Afrika'ya açılım politikasının önemli bir basamağını teşkil eden Birinci Türkiye-Afrika İş Birliği Zirvesi (2008), kıtaya ilişkilerde yeni bir başlangıç tesis etmesi açısından son derece önemli bir yere sahiptir. Zirveden sonraki dönemden Türkiye'nin kıtadaki görünürlüğü belirgin bir şekilde artmış ve Türkiye, kıtada yeni bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Öyle ki Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'daki varlığı zaman zaman Afrika'nın geleneksel sömürgecileri tarafından tehdit olarak görülmüş, uluslararası yayın yapan medya organları da Türkiye-Afrika ilişkilerini ele alan değerlendirmeler yapmıştır. Mevcut ilişkilerin değerlendirildiği ve geleceğe yönelik yol haritasının çıkarıldığı zirvede, Afrika ülkeleri beklentilerini dile getirirken Türkiye, kıtaya yönelik açılım politikasını gözden geçirme fırsatı yakalamıştır. Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile yaklaşmasına imkân sağlayan zirve, Afrikalı ülkelerin Türkiye'den beklentilerinin dile getirildiği Türkiye'nin ise Afrika'dan beklentilerini ortaya koymadığı bir buluşma olmuştur. Bu yönüyle zirve, Türkiye'nin aktif bir dinlemeye yaparak muhatapları hakkında bilgi topladığı bir ortam olmuştur. Afrika ülkelerinin taleplerini dinleyen Türkiye, öncelikli çalışma alanlarını belirleyerek uygulamaya koymuştur. Dolayısıyla Türkiye, bu zirve ile Afrika ülkelerini dinleyerek Afrika ülkelerinin beklentileri yönünde politika geliştirmiştir. Zirve sonucunda Türkiye-Afrika İş Birliği İstanbul Deklarasyonu yayınlanarak Ortak Bir Gelecek İçin İş Birliği ve Dayanışma ile Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İş Birliği Çerçevesi belgeleri kabul edilmiştir.

Dönüşümlü olarak Türkiye ve Afrika ülkelerinde yapılması planlanan Türkiye-Afrika İş Birliği Zirvesi'nin ikincisi ise 2014 yılında Ekvator Ginesi'nin başkenti Malabo'da gerçekleştirilmiştir. Türkiye ile Afrika'nın tarihi, kültürel ve siyasi bağlarına vurgu yapılan zirvede, ilk zirveye paralel olarak Afrika'nın ihtiyaç duyduğu konular ele alınmıştır. Afrika kamuoyunu etkilemeye çalışan Türkiye, "Afrika'nın sorunlarına

Afrikalı çözümler” ilkesine uygun bir yaklaşım sergilemiştir. Afrika ülkelerini Malabo’da da dinlemeye devam eden Ankara, Afrika’nın ihtiyaçları doğrultusunda hayata geçirilecek projeleri içeren bir Öncelikli Projeler Listesi kabul etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Afrika Birliği).

Üçüncüsü 2021’de İstanbul’da düzenlenen Türkiye-Afrika İş Birliği Zirvesinde de Türkiye, Afrika ülkelerinin taleplerini dinlemeye devam etmiştir. Türkiye her üç zirvede de Afrika’nın destek beklediği konuları dinleme fırsatı bulmuştur. Çalışma alanlarını belirleyen Ankara, ilgili kurum ve kuruluşlarıyla Afrika’nın taleplerini karşılamaya çalışmıştır. Ancak kurumlar arasındaki koordinasyonun yetersizliği ve ekonomik kısıtlılık, Afrika ülkelerinin taleplerine istenilen düzeyde karşılık verilmesine imkân vermemektedir.

Türkiye-Afrika İş Birliği Zirvesi, çeşitli koşulları her iki tarafın lehine olacak şekilde sağlamaktadır. Öncelikle Zirve, Türkiye-Afrika arasında iş birliği ve sorunları çözmeyi sağlayan uzun dönemli bir kazan kazan modelinin geliştirilmesine imkân sunmaktadır. İkinci olarak Afrika ülkeleri ile diyalog yolunun açılmasına zemin hazırlanmaktadır. Üçüncü olarak da liderlerin ortak politika geliştirmelerine imkân veren Zirve, kapsayıcı ticari etkileşim ve yapıcı iletişime kapı açmaktadır. Zirvelerden önce Afrika ülkeleri Türkiye’ye çeşitli konularda görüşlerini bildirerek karar alma süreçlerine katılmaktadır. Türkiye’nin büyükelçileri ve kamu kurumları ile Afrika ülkelerindeki muadilleriyle çok düzeyli iş birliğini içeren zirveler, karşılıklı etkileşimi gerçekleştirmektedir. Buluşmalar çerçevesinde uzlaşılan konulara bakıldığında Zirvelerin, Türkiye-Afrika yakınlaşmasına aracılık ettiği görülmektedir. Zirvelerin devamı niteliğinde Afrikalı ve Türk diplomatlar bir araya gelmekte ve en iyi çıktılarının alınması için görüşmeler yapmaktadır.

Öte yandan Türkiye ile Afrika arasında medya, sağlık, düşünce ve iş forumları düzenlenerek karşılıklı iletişim ve iş birliği olanakları görüşülmüştür. Bu toplantılarda Afrikalı muhataplar dinlenerek ortak bir gelecek inşa edilmesi hedeflenmiştir. Gerçekleştirilen toplantıların büyük ölçüde Türkiye’de yapılması, Afrikalıların hikâyelerini Türk izleyicilere anlatmasına imkân sunmuştur. Bununla birlikte düzenlenen toplantıların Afrika’da yapılmaması aynı zamanda Türkiye açısından kendi hikâyesini hedef kitleye anlatmasına sınırlı bir etki yaratmasına zemin hazırlamıştır. Diğer yandan Türkiye hedef ülkelerle ikili görüşmeler yaparak dinleme faaliyeti yapmaktadır.

Dışişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, TİKA tarafından desteklenen ve Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) tarafından koordine edilen Türkiye-Afrika Kongreleri de karşılıklı iş birliği ile dayanışma ortamı oluşturmak amacıyla 2005 yılından bu yana düzenlenmektedir (TASAM, 2005). 2005 Afrika Yılı ile başlayan, Afrikalı bakan, devlet adamı ve akademisyenlerin katıldığı kongreler dinleme faaliyetleri kapsamında yer almaktadır.

Tablo 14: Türkiye'nin Sahra Altı Afrika Ülkeleri ile Düzenlediği Zirve, Forum ve Buluşmalar

ZİRVE	TARİH	YER
I. Türkiye Afrika Zirvesi	18-21 Ağustos 2008	İstanbul
Türkiye-Afrika İş Birliği Ortak Görev Gücü Toplantısı ve Yüksek Düzeyli Memurlar Toplantısı	14-15 Aralık 2010	İstanbul
Türkiye-Afrika Ortaklığı I. Bakan Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı	16 Aralık 11	İstanbul
I. Türkiye-Afrika Medya Formu	Mayıs 2012	Ankara/ İstanbul
II. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi	19-21 Kasım 2014	Malabo
Türk-Afrika Düşünce Kuruluşları Buluşması	19-20 Aralık 2015	İstanbul
Türkiye-Afrika I. Ekonomi ve İş Forumu	2-3 Kasım 2016	İstanbul
Türkiye-Afrika Tarım Bakanları I. Toplantısı ve Tarım İş Forumu	27-28 Nisan 2017	Antalya
Afrika Sağlık Kongresi	20-21 Temmuz 2017	İstanbul
Türkiye-Afrika Eğitim Bakanları Konferansı	19-21 Ekim 2017	İstanbul
Türkiye-Afrika II. Bakanlar Gözden Geçirme Konferansı	11-12 Şubat 2018	İstanbul
Türkiye-Afrika II. Ekonomi ve İş Forumu	10-11 Ekim 2018	İstanbul
III. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi	16-18 Aralık 2021	İstanbul
II. Türkiye-Afrika Medya Forumu	25-26 Mayıs 2022	İstanbul

Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı verilerinden derlenmiştir

2.4.1.3. Dijital Dinleme: Anlık Diplomasi

Geleneksel diplomasi anlayışında dinleme büyük ölçüde büyükelçiler vasıtasıyla ilgili ülkedeki kamuoyunun fikirlerinin merkeze taşınmasıyla gerçekleşmiştir. Kamu diplomasisi anlayışının gelişmesiyle bu alana yönelik çalışmalar artmış aynı zamanda dinleme faaliyetinin kapsamı genişleyerek değişmiştir. 2000'li yıllarla birlikte iletişim alanında yaşanan devrim niteliğindeki gelişmeler dinleme faaliyetlerinin dijital ortama taşınmasına yol açmıştır. "Anlık diplomasi" araçları olarak adlandırılan sosyal medya

platformları günümüzde dinlemenin gerçekleşmesine olanak tanımaktadır. Hedef ülke halkının bizzat görüş beyan edebildiği bu platformlar, önemli unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Çeşitli internet siteleri, bloglar, online forumlar gibi dijital platformlardan alınan mesajlar dinleme sürecinin olağan bir parçası haline gelmiştir.²²

Dünyada 4 milyardan fazla insan sosyal medyayı aktif olarak kullanmakta ve her gün 2 milyon yeni kullanıcı çevrim içi dünyaya adım atmaktadır. We Are Social ve Hootsuite tarafından yayınlanan 2020 2. Çeyrek Dünya İnternet, Sosyal Medya ve Mobil Kullanım İstatistikleri raporuna göre tüm dünyada cep telefonu kullanan kişi sayısı 5,20 milyar, küresel internet kullanıcıları 4,66 milyar (Dünya nüfusunun yüzde 60'ı) ve dünya çapında sosyal medya kullanıcıları 4,14 milyara ulaşmıştır (We Are Social, 2020). İnternete bağlı cihazları kullanarak geçirilen zaman her geçen gün artarken devletler de bu değişime göre pozisyon almaktadır. Facebook ve Twitter gibi sosyal medya platformları resmi devlet organlarına ulaşımı kolaylaştırırken aynı zamanda sıradan vatandaşların ilgili kurum yetkililerinin bireysel hesaplarına ulaşma imkânı sunuyor. Örneğin milyonlarca takipçili bir siyasinin paylaşımına hem bulunduğu ülkeden hem de diğer ülkeden binlerce yorum yapılabilmektedir. Diğer yandan sosyal medya fenomenleri yaptıkları paylaşımlarla milyonlarca kişiye ulaşıp bir ülkeyi, ülkenin tarihi ve turistik yerlerini tanıtarak etkileşim alabilmektedir. Yapılan paylaşımlara gelen yorumlar devletler tarafından takip edildiği takdirde etkili bir dinleme faaliyeti olabilmektedir.

İnternetin gücü ortadayken Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı başta olmak üzere diğer bakanlıklar, KDK, YTB, TİKA gibi pek çok kamu kurumunun sosyal medya hesabının olması şaşırtıcı değildir. Ancak devletler açısından etkili bir sosyal medya kullanımı ulusal değil uluslararası olabilmesine bağlıdır. Bu sebeple kamu kurumları başta İngilizce olmak üzere çeşitli dillerde sosyal medya hesapları açarak paylaşımlarını yapmaktadır. Cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlıklar ve diğer kamu kurumlarının mesajları genele hitap ederken büyükelçiliklere ait hesaplar yerel özellik taşıyabilmektedir. Örneğin, Twitter'da, Türkiye'nin Hartum Büyükelçiliği (@TCHartumBE) Arapça dilini, Dakar Büyükelçiliği (@TC_Dakar_BE) Fransızca dilini

²² COVID-19 pandemisi birçok alanı olduğu gibi diplomasiyi de dönüştürmektedir. Diplomatlar en önemli toplantıları video konferans ve telefonda görüntülü görüşme gibi iletişim araçlarıyla yapmaktadır. 2019 yılında, -pandemiden bir yıl önce- Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, 11. Büyükelçiler Konferansında "dijital diplomasi" girişimini ilan ederek Türk dış politikasının teknolojik yeniliklerle yürütüleceğini açıklamıştır.

kullanırken Nairobi Büyükelçiliği (@TC_Nairobi) ise İngilizce dilini kullanmaktadır (Bkz. www.twitter.com). Ancak Sahra Altı Afrika'daki Türk Büyükelçiliklerinin takipçi, beğeni, retweet ve yapılan yorum sayılarına bakıldığında yeterli geri dönüşün alınmadığı görülmektedir. Bunun en çarpıcı örneği, Türkiye'nin en iyi ilişkiye sahip olduğu ülkelerden biri olan Sudan'da görülmektedir. Türkiye'nin Hartum Büyükelçiliği (@TCHartumBE) 22 bin 400 kişi tarafından takip edilirken Fransız Büyükelçiliği (@FranceauSoudan) 31 bin 500 ve Amerikan Büyükelçiliği (@USEmbassyKRT) 102 bin 200 kişi tarafından takip edilmektedir.²³

Dışişleri Bakanlığı, başarılı bir kamu diplomasisi stratejisinin anahtarını diyalogda görmekte ve iletişimin iki yönlü işlemlerine vurgu yapmaktadır. Sosyal ağlardan yapılan bilgilendirmelere yapılan yorumlar hedef kitleyi dinlemenin farklı bir boyutunu oluşturmaktadır. Türkçe'nin yanında Arapça, Fransızca ve İngilizcenin aralarında bulunduğu 11 dilde (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020) yayın yapan Dışişleri Bakanlığının resmi internet sitesi kamuoyunu bilgilendirmektedir. Bakanlığın internet sitesi 5.4 milyon civarında ziyaret almaktadır. 2021 yılında Bakanlık sitesi 12.5 milyon kez görüntülenmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021). Güncel konular hakkında yapılan basın açıklamalarının yanı sıra Facebook, Twitter gibi sosyal medya hesaplarından açıklamalar yapan Bakanlık gündeme dair görüşlerini anlık olarak kamuoyuna iletmektedir. Bakanlığın resmi twitter hesabı @TC_Disisleri 1.65 milyon kişi tarafından takip edilirken İngilizce hesabı (@MFATurkiye) 142 bin 600 ve Arapça hesabı (@MFATurkiyeAR) 47 bin 100 kişi tarafından takip edilmektedir. TİKA'nın resmi twitter hesabı (@Tika_Turkiye) 275 bin 400 kişi tarafından takip edilirken 2012 yılında açılan Fransızca hesabı (tika_fr) 3.485, İngilizce hesabı (@tika_english1) 14 bin 600 ve Arapça hesabı (tika_arabic) 16 bin 907 kişi tarafından takip edilmektedir. YTB'nin ana hesabı (@yurtdisiturkler) 108 bin 500 kişi tarafından takip edilmektedir. İngilizce hesabı (@ytb_english) 1.771, Arapça hesabı (@ytb_arabic) 635 ve Fransızca hesabı (@ytb_francais1) 411 kişi tarafından takip edilmektedir. Yunus Emre Enstitüsünün (@yeeorgtr) resmi twitter hesabı da 109 bin 142 kişi tarafından takip edilmektedir.²⁴ Belirtilen kurumların ana hesapları yanında İngilizce, Fransızca ve Arapça hesaplar açma nedeni hedef ülkedeki kamuya mesaj ulaştırma çabasıdır. Ancak bu hesapların geniş bir

²³ Veriler 22 Mayıs 2023 tarihine aittir.

²⁴ Veriler 22 Mayıs 2023 tarihine aittir.

kitleye ulaşamadığı görülmektedir. Diğer yandan karşı taraftan yeterli etkileşim alamayan bu hesaplar, sosyal medyadan etkili bir dinleme faaliyetinin yapılmasına imkân sağlamamaktadır. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'ne ait sosyal medya hesapları aktif bir dinleme yerine karşı tarafa bilgi aktarımına hizmet etmektedir.

2.4.1.4. Afrika'da Türk Algısı

Cull'ın belirttiği üzere dinleme, hedef ülke ya da bölgelerin algısını ölçmeye yönelik olarak yapılan çalışmalardır. Anketler aracılığıyla yapılan bu çalışmalarda hedef ülke/bölgenin olumlu/olumsuz algıları tespit edilerek bu algılar üzerinden politikalar geliştirilmesi beklenmektedir. Ancak Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik saha araştırmaları son derece yetersizdir. BİLGESAM tarafından Senegal ve Tanzania'da yapılan araştırma istisna olmakla beraber dinleme unsuru açısından son derece yetersiz bir çalışma olarak dikkat çekmektedir.

11 farklı bölge ve 51 ülkede Türk ve Türkiye algısını ölçülmeyi hedefleyen bir çalışma başlatan Bilge İnsanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), farklı ülkelerle mukayeseli olumlu-olumsuz Türkiye algısını ölçmeyi hedeflemiştir. Üniversite öğrencileri ve akademisyenler ağırlıklı olarak yapılan anket çalışması 2010 yılı ikinci yarısında ve 2011 yılı içerisinde uygulanmıştır. Türkiye'nin siyasi ve ekonomik açılımlarına veri sağlamak amacıyla yapılan çalışmada küresel ve bölgesel güç durumundaki ülkelerin diğer ülkelerdeki etkileri ve bu etkilerin nedenleri araştırılmıştır. Ayrıca kamuoyu yargı ve düşüncelerini tahmin edecek verileri sağlamak ve bu konuda yapılacak lobi ve kamuoyu çalışmalarına ışık tutmak da çalışmanın hedefleri arasında yer almıştır (BİLGESAM, 2011, s. 2).

Türkiye'nin yardım faaliyetleri konusundaki toplumsal farkındalığı ve oluşan algıyı ortaya koymayı amaçlayan proje kapsamında Afrika'daki farklı bölgelerde bulunan ülkelerde Türkiye'ye dönük algı ölçülmeye çalışılmıştır. Proje kapsamında Senegal'de Cheikh Anta Diop University ve Dakar Bourguiba University ve Tanzania'da Dar es Salaam University ve Muhimbili University of Health and Allied Sciences'ta anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. 55 akademisyen, 494 öğrenci olmak üzere toplam 622 kişi ile yapılan anket yüz yüze görüşme ve elektronik posta yöntemi ile yapılmıştır.

Araştırma çerçevesinde Türklerin kişilik özellikleri konusundaki genel olumlu eğilim, Senegal'de yüzde 70 olurken Tanzania'da yüzde 58'dir (BİLGESAM, 2011, s. 33).

Senegalliler ikinci bir vatan olarak aynı oranda (Yüzde 15,5) Türkiye ve ABD’de yaşamak istemişlerdir. Tanzanyalılar ise yüzde 13,2 ile ABD’de ve yüzde 12,2 ile Türkiye’de yaşamak istediklerini belirtmiştir (BİLGESAM, 2011, s. 39-40). Diğer yandan Türkiye’nin Müslüman ülkeler için bir model olup olmadığı şeklindeki soruya Senegalli katılımcılar yüzde 78 düzeyinde model olarak gördükleri cevabını verirken Tanzanyalılar ise yüzde 56 oranında bu görüşe katılmıştır (BİLGESAM, 2011, s. 43). Araştırmada dikkat çekici nokta ise Türkiye ile ilgili algı kaynaklarında ortaya çıkmaktadır. Türkiye ile ilgili yargıların oluşmasında medyanın etkisini her iki ülke katılımcıları da yüzde 50’nin altında göstermiştir (BİLGESAM, 2011, s. 51). Anketin yapıldığı 2011 yılında tanıtım ve algı problemi yaşadığı görülen Türkiye’nin son yıllarda uluslararası yayıncılığa verdiği önemin ne kadar değerli olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan demokrasi, insan hakları, fikir özgürlüğü gibi konularda her iki ülkeden katılımcılar yüzde 70 civarında olumlu görüş belirtmiştir ((BİLGESAM, 2011, s. 41).

Türkiye, farklı bölge ve ülkelerde fırsatları yakalamak için kamu diplomasisi araçlarını kullanmaktadır. Kamu diplomasisi kapsamını genişleten Türkiye, Afrika’ya yönelik politikalarını sürekli olarak iyileştirmektedir. Her zaman doğru tepkiyi vermese de Türkiye, Afrika’yı dinlemekte ve çeşitli şekillerde adımlar atarak politikasını buna göre şekillendirmektedir. Dinleme faaliyetinin yapılmasıyla mesajı alan ülkenin uluslararası iletişim faaliyetleri etkilenmektedir. Hedef ülkeye yönelik izlenecek politikalar belirlenirken kamu diplomasisinin diğer bileşenleri devreye girmektedir. Dinleme faaliyetlerinin yapıldığı ülkeyi etkilemenin yollarından biri de savunuculuktur. Özellikle ortak değerlere yönelik savunuculuk oluşturulması her iki ülke ya da topluluğun birlikte politika geliştirmesine imkân sunmaktadır.

2.4.2. Afrika ile Ortak Savunu: Dünya Beşten Büyüktür

Hedef kitlenin beklentilerini, taleplerini dinleyen ülkeler, ortak değerler üzerinden politikalar geliştirerek çekim merkezi olmaya çalışmaktadır. Bu bakımdan savunuculuk, Cull’ın kamu diplomasisi bileşenleri arasında ikinci sırada yer almaktadır. Yabancı bir halkın zihninde belirli bir politika, fikir veya bu aktörün genel çıkarlarını teşvik etme girişimleri olarak belirtilen savunuculuk, büyükelçilik basın ilişkilerini, lobicilik ve bilgilendirme çalışmalarını içermektedir. (Cull, 2009b,18). İlişkiler inşa etme amacı taşıyan kamu diplomasisinin diğer amaçları da yanlış anlamaları düzeltme ve ortak

meseler üzerinde uzlaşmadır. (Leonard ve diğerleri, 2012, s. 8-10). Yanlıları düzeltme ve ortak zeminde buluşmanın yollarından biri inanılan değerleri savunmaktır. Afrika ile ilişkilerini ortak çıkar üzerine inşa etme arzusunda olan Ankara, sömürgeci geçmişi olmaması nedeniyle politikasını sömürgeci ülkelerden farklı bir şekilde oluşturmaktadır. Tarihi geçmişi düzeltme çabasında olan Batılı güçlerin aksine Türkiye, yeni ilişki kurduğu bölgelerde avantajlı konumda bulunmaktadır. Kendini anlatma çabasını bu avantaj üzerine kuran Ankara, değer temelli politika geliştirerek bunu savunmaktadır. Afrika ve Türkiye'nin savunuculuk yaklaşımları birbirine paralellik göstermektedir. Hem Türkiye hem de Afrika, Afrika'nın sesinin dünyada daha fazla yankı bulması gerektiğini savunmaktadır. 2016 yılında Uganda'yı ziyaret eden Erdoğan, uluslararası platformlarda Afrika'nın sesi olmaya gayret ettiklerini vurgulamıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2016d). Türkiye'nin terör karşıtı açıklamaları ve Boko Haram gibi kıtayı tehdit eden terör örgütlerine karşı Afrikalı ülkelerin yanında olması da Türkiye'nin savunduğu değerlerin kıtada karşılık bulmasına imkân sağlamıştır. BM barış misyonlarına güvenlik personeli ve teçhizatla destek veren Türkiye, çatışmaların çözümünde aktif rol olarak savunduğu değerlerin inşası için çaba sarf etmektedir. Bununla birlikte, BM'de eşit temsile dayalı bir sistemin kurulması arzusu Afrika ve Türkiye'nin savunuculuk noktasında en çok yaklaştığı konudur. Afrika ülkeleri, BM'deki temsil adaletsizliğine vurgu yaparak reform çağrısında bulunmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Afrika'nın savunduğu değerler ele alınacaktır. BM'de daha aktif temsil edilmek için taleplerini dile getiren Afrika ülkeleri, BM'yi seslerini duyurabilecekleri platform olarak görmektedir. Daha sonra Türkiye'nin savunuculuk anlayışını ele alacak olan çalışmada, Türkiye'nin tüm dünyada barış, istikrar ve refaha katkıda bulunmak istediğine dikkat çekilirken Ankara'nın Afrika ülkelerinin kendi kader ve istikametlerini çizmelerini savunduğunun altı çizilecektir. Türk liderlerinin Sahra Altı Afrika'ya yaptıkları ziyaretlerin Türkiye'nin savunuculuk faaliyeti olduğu ele alınırken aynı zamanda Sahra Altı Afrika'ya yönelik savunulan üç değere dikkat çekilecektir. Çalışmanın bu kısmında “dünya beşten büyüktür”, “Türkiye sömürgeci değildir” ve “insanlığın annesi Türkiye” argümanlarıyla kıtaya yönelik söylem geliştiren Türkiye'nin bu değerleri ele alınacaktır.

2.4.2.1. Afrika'da Savunuculuk: BM'ye Reform Çağrısı

Çok taraflılık hem iki kutuplu hem de iki kutuplu sonrası dönemde Afrika diplomasisinde çok önemli bir rol oynamıştır. Savunuculuk açısından ele aldığımızda ise Afrika diplomasisinin, Birleşmiş Milletler'de reform yapılması gerektiğine yoğunlaştığı görülmektedir. Sınırlı diplomatik imkânlarla sahip olan kıta ülkeleri BM sistemini vazgeçilmez bir çerçeve olarak görmüşlerdir. Afrika ülkelerinin BM aracılığıyla taleplerini dünya kamuoyuna duyurma arzusu yıllar geçtikçe artmıştır. Başlangıçta, Mısır, Etiyopya, Liberya ve Güney Afrika olmak üzere dört Afrikalı üyesi bulunan BM, 1960'lardan itibaren çok sayıda Afrikalı ülkenin katılımına şahit olmuştur. Güçlü Batılı ülkelerin muhalefetine rağmen Asya ve Latin Amerika'daki ülkelerle ortak hareket eden Afrika devletleri, Güney Rodezya'ya yaptırımlar uygulamak, Güney Afrika'ya silah ambargosu yaptırmak ve Güneybatı Afrika Halk Örgütünü (South West Africa People's Organization) Namibya halkının meşru temsilcisi olarak tanımak için BM kararlarını kullanmıştır. 1963 yılında kurulan Afrika Birliği Örgütü'nün (ABÖ / Organization of African Unity - OAU) üç ana hedefi olmuştur. Birincisi, etnik ve ulusal farklılıkları aşarak üye ülkeler arasında iş birliği biçimi olarak pan-Afrikanizmi teşvik etmektir. İkinci olarak zor kazanılan bağımsızlığı koruyarak pekiştirmek ve sömürge yönetimi altında kalan toprakların güç kullanma pahasına özgürleştirmektir. ABÖ'nün üçüncüsü ana hedefi ise ırk ayrımcılığı ve "apartheid"i ortadan kaldırmaktır. Afrika ülkeleri son iki hedefin uluslararasılaştığı takdirde gerçekleştirilebileceğinin farkına vararak hedeflerine sempati duyan diğer devletlerle iş birliği yapmanın yollarını aramıştır. Daha fazla Afrika devleti bağımsızlık kazandıkça, Afrika grubunun ulus ötesi forumlardaki etkisi artmıştır (Mathews, 1988). Afrika ülkeleri yakın coğrafyası ile yakın ilişkiler kurma arzusunda olmuş ve birlikte hareket etmiştir. Arap dünyası ile ilişkilerini geliştiren Afrika ülkeleri, Kasım 1975'te, siyonizmin bir ırkçılık ve ırk ayrımcılığı biçimi olduğunu belirleyen Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararına lehte oy kullanarak destek vermiştir. Bu kararın hemen akabinde Birinci Afro-Arap Zirvesi Mart 1977'de Kahire'de toplanmıştır. Afrika Birliği Örgütü'nün sonraki yıllardaki davranışları da BM'nin şekillenmesi ya da genişletilmesi çerçevesinde olmuştur. ABÖ'nün, 1997'deki (Harare Deklarasyonu) ortak tutumu gelecekteki herhangi bir BMGK genişlemesinde Afrika'ya iki daimi sandalye verilmesi gerektiğidir (AU, 1997). 2002 yılında Afrika Birliği'ne dönüşen yapı, 2005 yılında (Ezulwini Konsensüsü), yalnızca BM reformu konusundaki tartışmayı

canlandırmak ve çok taraflı müzakerelerde ve kurumlarda kıtada bir ses elde etmenin yollarını aramakla kalmamış (AU, 2005), önerilerini BM aracılığıyla zorlayabileceğini göstermiştir. Bir dizi küresel konferans ve müzakere ile ortak Afrika konularını desteklemeye çalışan Afrika Birliği, Aralık 2015'te Paris'te bir zirve toplantısıyla sonuçlanan mevcut BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi sürecinde Afrika çıkarlarını temsil etmeye devam etmeye çağırmıştır (AU, 2016). Görüldüğü gibi Afrika ülkeleri Birleşmiş Milletlerde reform çağrısı yaparken bir yandan Afrika Birliği'ni uluslararası alanda etkin bir aktör haline getirmeyi amaçlamıştır. Afrika ülkeleri BM üyelerinin dörtte birinden fazlasını oluşturmaktadır ve BMGK'de daimi olmayan üç sandalye Afrika Grubu bölgesine aittir. Afrika ülkelerinin BMGK'de Afrika'ya iki daimi sandalye verilmesi gerektiği savunusu ile Türkiye'nin "dünya beşten büyüktür" savunusunun birbiriyle paralel olduğu görülmektedir.

2.4.2.2. Türkiye'de Savunuculuk

Savunuculuk, Türkiye'nin kamu diplomasisinde önemli bir yere sahiptir ve hem kamu kurumları hem de lider düzeyinde önemli bir bileşendir. Genel olarak Türk dış politikası, Mustafa Kemal Atatürk'ün görüş ve önerilerini rehber edinmiştir. "Yurtta sulh, cihanda sulh" özdeyişini dış politika faaliyetlerinin temelini oturtan Dışişleri Bakanlığı, uluslararası siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin ikili çerçevede ve çok taraflı platformlarda yürütülmesi ve daha da geliştirilmesi yönünde çaba gösterirken tüm dünyada barış, istikrar ve refaha katkıda bulunmayı savunmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı. 2019-2023 Stratejik Planı). Uluslararası ilişkilerde ilkeli yaklaşım sergilediğini belirten Ankara, eşitlikçi ve çoğulcu bir tutum ortaya koymakta ve meşru taleplerin korunması gerektiğini savunmaktadır (Davutoğlu, 2011).

Türkiye'nin uluslararası kamuoyunda yaptığı savunuculuk çalışmalarına bakıldığında özellikle Ermeni Meselesi ve Kıbrıs Sorunu konusunda yoğun mesai yapıldığı göz çarpmaktadır. Afrika ülkeleri ile mesafeli tutumuna rağmen Türkiye, apartheid rejimlerine karşı Afrika'nın tezlerini savunmuştur. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Namibya Konseyi'nin başkan vekilliği ve başkan yardımcılığı görevlerini yürüten Türkiye, Güney Afrika ile resmi temas kurmazken apartheid karşıtı tutumunu uluslararası kamuoyunda aktarmıştır (TASAM, 2008). 2002 yılından itibaren değişen Türk dış politikası yeni söylemler geliştirerek farklı konuları uluslararası kamuoyunun önünde

savunabilmektedir. Örneğin, Gül, 22 Eylül 2006 tarihinde Birleşmiş Milletler 61. Genel Kurulu'nda Türkiye ve Afrika'nın kaderini kendisinin ve uluslararası toplumun ortak yazgısı olarak gördüklerini ifade etmiştir (TASAM, 2008). Erdoğan da, 2014 yılında düzenlenen 2. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesinde yaptığı konuşmada, “Türkiye'nin Afrika ülkelerinin bağımsız, özgür, barış ve emniyet içinde olabilmeleri ve kendi istikametlerini tayin hakkına sahip olabilmelerinin Türk dış politikasının merkezinde yer aldığı” belirtmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi). Afrika ile ortak kader vurgusu yapılan konuşmalar, Türkiye'nin savunduğu değerlerin Afrika ile benzer nitelikte olduğunu da ortaya koymaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte Türk dış politikası, Batıcılığı kabul ederken ilk yıllardan itibaren Türkiye, Batı yanlısı bir politika anlayışı içerisinde olmuştur. Medeniyet ve zihniyet anlayışı olarak ele alınan Batıcılık ile Türkiye, modern ve çağdaş dünyada kendine yer edinmeye çalışmıştır. Türkiye'nin bu politikası özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bariz bir şekilde görülmeye başlamış ve Soğuk Savaş döneminde Türkiye, Batı'nın çıkarları ile uyumlu bir politika izlemiştir. Bu politikalar Türkiye'yi sadece Sovyet Bloğu'ndan uzaklaştırmamış aynı zamanda başta yakın coğrafi bölgeler olmak üzere gelişmekte olan ülkelerle ilişkilerin sorunlu bir hal almasına neden olmuştur. Bu dönemde Türkiye adeta Batı'nın ileri karakolu olarak görülürken 2000'li yıllarla birlikte Türkiye'nin bu görüntüsü ideolojik ve jeopolitik anlamda değişmiştir. Türkiye'nin değerlerini savunan politikaların genel olarak lider söylemleri üzerinden şekillendiğini söylemek mümkündür. Savunuculuk girişimlerinin kurumsal anlamda Dışişleri Bakanlığı, büyükelçilikler, KDK, BYEGM, TRT ve Anadolu Ajansı tarafından yapıldığı görülmektedir.

Savunuculuk, dinleme unsuru gibi geleneksel olarak yurt dışında görev yapan büyükelçilikler yoluyla yürütülmektedir. Cull, büyükelçilik basın ilişkilerinin ve bilgilendirme çalışmalarının bu savunuculuk faaliyetlerinin içerisinde olduğunu belirtmektedir. Türk dış politikasının en önemli aktörlerinden biri olan Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin politikalarının savunulmasını sağlamaktadır. Lowry Institute Dijital Diplomasi Endeksine göre Türkiye, dünyanın en güçlü altıncı diplomatik ağı konumundadır (Lowry Institute Global Diplomacy Index, 2019). Dışişleri Bakanlığı diplomatlarının oluşturacağı güçlü ilişkiler ve lobicilik faaliyetleri Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesine son derece önemli katkılar sağlamaktadır. Mesajın

doğru ve tek elden verilmesine imkân sunan lobicilik, çok sayıda büyükelçiliğın son yıllarda açılmasıyla, Türkiye'nin dış politikasını SAA ülkelerine anlatma ve savunma açısından güçlü bir potansiyeline sahiptir. Diğer yandan 2016 yılında dünyanın en geniş 25'inci dijital diplomasi ağına sahip olan Türkiye'nin savunuculuk faaliyetlerini dijital ağlardan yapma imkânı bulunmaktadır. Dijital diplomasi ağı, Türkiye'nin kendi savunduğu değerleri dünyaya duyurmasına imkân sunarken kültür ve yardım programları geliştirmek için diğer devlet kurumlarıyla iş birliğı yapmasına olanak tanımaktadır.

Türkiye'nin savunuculuk argümanları liderlerin yaptığı konuşmalarda dikkat çekmektedir. Erdoğan'ın çeşitli vesilelerle gündeme getirdiğı “dünya beşten büyüktür” mottosu bu anlamda değerlendirilebilir. Erdoğan'ın sözlerine bakıldığında değışen Türk dış politikasının yönü net bir şekilde görülmektedir. 2008 yılında Türkiye- Afrika İş Birliğı Zirvesinde konuşan Erdoğan, Ankara'nın Afrika ülkelerinin sorunlarına öncelik vereceğini dile getirmiştir. Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine aday olduğunu söyleyen Erdoğan, “Afrikalı dostlarımızın büyük bölümünün adaylığımıza destek vaadinde bulunmuş olmalarından memnuniyet duyuyoruz.” ifadelerini kullanmıştır. 2014 yılında düzenlenen Altıncı Büyükelçiler Konferansında konuşan Erdoğan, vicdan ve adaletten yana tavır belirlediklerini kaydetmiştir (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2014). 2017 yılında düzenlenen Türkiye-Tanzanya İş Forumunda konuşan Erdoğan, Türkiye'nin sömürgeci olmadığına vurgu yaparak Türk milletinin Afrika ilgisinin çıkara değıl, gönül bağlarına dayandığına dikkat çekmiştir. Aynı konuşmada Erdoğan, BM daimi üyeleri arasında Afrika ülkelerinin yer alması gerektiğinin altını çizmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2017). Dışışleri Bakanı Ali Babacan ise Türkiye'nin BMGK üyeliğine seçilmesinin, dünyada barış, güvenlik ve istikrarın korunması çabalarına önemli bir katma değer getireceğini savunmuştur. Babacan, “Afrika ile ilgili konularda bize yükleyeceği sorumluluğın bilincinde olarak konseydeki Afrika ülkelerine ilaveten Afrika'nın sesi olmak için elimizden gelen çabayı göstereceğimize emin olabilirsiniz.” demiştir (Habertürk, 2008). Türkiye, başta Afrika olmak üzere tüm dünyada yaptığı diplomatik açılım ve kampanyalar neticesinde 17 Ekim 2008 tarihindeki Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliğı seçimlerinde 192 oyun 151'ini alarak 2009-2010 yılları arasında BMGK'de yer almaya hak kazanmıştır (Aral, 2009, s. 151).

Devlet adamlarının karşılıklı yaptığı ziyaretler savunuculuk kavramı çerçevesinde de ele alınmaktadır. Ziyaret edilen ülkelere verilen mesajlar, sözsüz iletişimin bir parçası olarak

görülmekte ve sembolik eylemler diğer ülkelere karşı olarak gerçekleştirilmektedir. Dışişleri Bakanlığı, karşılıklı üst düzey ziyaretleri, Afrika ortaklık politikasının sürdürülmesinde önemli bir işlev olarak görmektedir. Sahra Altı Afrika'daki birçok ülkeye Türkiye'den cumhurbaşkanı düzeyinde ilk ziyaretler bu dönemde gerçekleşmiştir.²⁵ Aynı şekilde birçok SAA ülkesinden Türkiye'ye cumhurbaşkanı düzeyinde ilk kez ziyaretler yapılmıştır. Sadece 2015-2019 yılları arasında yapılan karşılıklı üst düzey ziyaretlerin sayısı 500'ü aşmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020). Ziyaretlerde çok sayıda iş birliği anlaşmaları imzalanırken aynı zamanda Türkiye ve Sahra Altı Afrika ülkelerinin savunduğu değerler de güçlü bir şekilde ortaya konmuştur. 2015 yılında Fildişi Sahili'ni ziyaret eden Cumhurbaşkanı Erdoğan, burada büyük ilgiyle karşılanmıştır. Fildişi Sahili Cumhurbaşkanı Alassane Ouattara, "Fildişi Sahili'nin ve Afrika'nın büyük bir dostunu, büyük bir devlet adamını burada ağırlamaktan büyük memnuniyet duyuyoruz. Sizin liderliğinizin dünyada ne kadar takdir gördüğünü biliyoruz." şeklindeki sözleri bu ziyaretlerin önemi göstermektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2016c). Somali'ye İltisak İcra Komitesi Toplantısının ardından düzen basın toplantısında konuşan Ahmet Davutoğlu, kıtaya yapılan ziyaretlerin önemine vurgu yapmıştır. Erdoğan'ın Somali ziyaretine değinen Davutoğlu, "Sayın Başbakanımızın ziyaretinin sadece sembolik değeri değil, bir anlamda da orada var olma mücadelesi verenlere, biz de burada varız deme ziyaretidir. Bu ziyaret, Afrikalı kardeşlerimize Türkiye'nin her zaman onların yanında olduğunun ve olmaya devam edeceğinin işareti olacaktır." (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011b) diyerek gerçekleştirilen ziyaretlerin sembol olmaktan öte Türkiye'nin savunduğu değerleri ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Türk devlet adamlarının kıtaya yaptığı ziyaretlerde ülke halklarının gösterdiği yakın ilgili ve sevgi gösterileri de Türkiye'nin verdiği mesajın halklar nezdinde karşılık bulduğunu göstermektedir. Bu ziyaretler Türkiye'nin savunduğu değerlerin Afrika'yı da kapsadığını göstermesi açısından sözsüz iletişimin önemli sembolleri olarak görülmelidir²⁶.

²⁵ Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 1969'da Etiyopya'ya gerçekleştirdiği ziyaret, Türkiye'den Sahraaltı Afrika'ya yönelik devlet başkanı düzeyindeki ilk resmî ziyarettir.

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. Türkiye'nin Afrika'ya Dost Eli.

²⁶ Erdoğan'ın, Sudan'a yaptığı ziyaret için Bkz. EK 3

Erdoğan'ın Moritanya'ya yaptığı ziyaret için Bkz. EK 4

KDK'nin yaptığı faaliyetlerin bir kısmı yine savunuculuk faaliyetleri içerisine alınabilmektedir. KDK, istatistiki veriler ve infografikler sağlayarak hem yerel hem de uluslararası izleyicilere Türkiye'nin değerlerini anlatma çabasında olmuştur. KDK tarafından ayda bir düzenlenen ve yabancı basının bir araya getirildiği “yabancı basın bilgilendirme faaliyetleri” Türkiye'nin yaptığı savunuculuk faaliyetleri arasındadır. Türkiye'nin çeşitli konulardaki görüşlerinin dile getirildiği bu toplantılar belirli konulardaki mesajların katılımcılara aktarılmasına imkân tanımaktadır (Yıldırım, 2014, s. 298). Gazeteci heyetleri programı da, “Türkiye'ye duyulan bu ilgi ve merakı karşılamak üzere” hazırlanan bir programdır. Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığında yetkili isimlerle buluşturulan heyete Türkiye'nin savunduğu değerler hakkında bilgiler verilmektedir (Yıldırım, 2014, s. 298). BYEGM de enformasyon işleri ve savunuculuktan sorumlu bir başka devlet kurumu olarak görev yapmıştır. Türkiye'nin politika vizyonunu paylaşmak amacıyla bilgilendirme kitapçıkları yayınlayan BYEGM, seminerler ve toplantılar düzenlemiştir (Sancar, 2015). Yabancı diplomatik delegasyonlara ev sahipliği yapan kurum Türkiye'nin dış politikası konusunda Türkiye yanlısı savunuculuğa katkı sağlamıştır.

Farklı dillerde yayın yaparak Türkiye'nin uluslararası imajının belirginleşmesinde aktif rol alan TRT, Türkiye'nin değerlerini uluslararası kamuoyuna aktarmaktadır. Bu kapsamda, İngilizce yayın yaparak Türkiye'nin sesini tüm dünyaya duyurmaya çalışan TRT World, Türkiye'nin dünyaya verdiği mesajı birinci elden ileten ve savunuculuk faaliyetini etkin bir şekilde yapan bir aktör olarak öne çıkmaktadır. Kanal tarafından yayına alınan *Bigger Than Five*, Türkiye'nin verdiği mesajı ulaştıran önemli bir programdır. Dünyadan güncel meselelerin ele alındığı bu programda Türkiye'nin uluslararası politikaya dair görüşleri ekrana yansıtılmaktadır. TRT World'un eski Direktörü Resul Serdar Atas, kanalın uluslararası habercilik alanında ülkenin ve bölgenin gerçeklerini doğru yansıtmaya çalıştığına işaret etmektedir. TRT World'un Türkiye ve bölgenin değerlerini uluslararası kamuoyuna anlatan bir platform olduğunu vurgulayan Atas, kanalın emperyal medya dilini kıracak bir televizyon olarak Batı merkezli televizyon kuruluşlarının dolduramadığı bir boşluğu doldurmaya çalıştığını belirtmiştir. Kanalın sessizlerin sesini dünyaya duyurma görevi olduğunu ifade eden Atas, insan merkezli yayın yaptıklarının altını çizmiştir (Baritci ve Aydeniz).

2.4.2.3. Türkiye'nin Savunduğu Değerler

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika yönelik savunduğu üç önemli değer vardır. Bunlardan ilki “dünya beşten büyüktür” şeklinde dile getirilen söylemdir. Bu söylemle Türkiye, BMGK'nin 5 daimi üyesi olan ABD, Çin, Fransa, İngiltere ve Rusya'nın dünyayı ilgilendiren konularda tek başına hareket edemeyeceğini savunmaktadır. Türkiye'nin ikinci savunusu ise Türkiye'nin Afrika'yı hiçbir zaman sömürmediği savunusudur. Türkiye, bu söylemiyle geçmişte olduğu gibi bugün de kıtanın yer altı ve yer üstü kaynaklarında gözü olmadığını vurgulamaktadır. Son savunusu ise Türkiye'nin insani yardımlarına odaklanmıştır. Türkiye'nin dünyada en fazla yardımda bulunan ülke olmasına vurgu yapılarak Türkiye'nin insanlığın annesi olduğu savunulmaktadır.

Tablo 15: Türkiye'nin Savunduğu Değerler, Hedef Kitle ve Araçlar

Türkiye'nin Savunduğu Değerler	Hedef Kitle	Araçlar
Dünya beşten büyüktür	Tüm dünya	Liderler, MFA, uluslararası platformlar
Türkiye sömürgeci değil	Afrika, Balkanlar ve Orta Doğu	Liderler, MFA, ziyaretler
İnsanlığın annesi Türkiye	Afrika ve az gelişmiş ülkeler	TİKA, Kızılay, AFAD, ziyaretler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

BM daimi temsilcilerinin veto gücüne sahip olması ve kendi çıkarları lehine hareket etmeleri, birçok ülke tarafından eleştirilmektedir. Uluslararası barış ve güvenliğin yerine getirilemediğini savunan ülkeler, BMGK yapısının değişmesi çağrısı yapmaktadır. Başını Almanya, Brezilya, Hindistan, Japonya ve Türkiye'nin çektiği ülkeler bu çağrılarını yüksek sesle dile getirmektedir. Diğer yandan Afrika ülkeleri de BMGK'de daimi üye olarak iki koltuk istemektedir. “Afrika'nın yanındayız” ve “Türkiye-Afrika ortaklığı” gibi söylemler geliştiren Türkiye, “dünya beşten büyüktür” mottosu ile Afrika ülkeleriyle paralel hareket etmekte ve ortak bir savunuyu geliştirmektedir. Aynı mesajları paylaşan Türkiye ve Afrika ülkeleri, ortak paydada buluşmakta ve ikili ve çoklu zirvelerde ortak mesajlar vermektedir. Erdoğan, BMGK'nin daimi üyeleri arasında Müslüman ya da Afrikalı ülkelerin yer almamasını sıklıkla eleştirmektedir. Güçlü, etkin ve güvenilir bir BM vurgusu yapan Davutoğlu ise uluslararası barış ve güvenliğin muhafazasından sorumlu BMGK'nin daha işlevsel, temsil gücü yüksek ve etkin bir niteliğe kavuşturulması gerektiğini kaydetmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2012b). 2018 yılında

düzenlenen Bakanlar Konferansında konuşan Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da BMGK'nin yeniden yapılandırılması gerektiğine vurgu yaparak “dünya beşten büyüktür” sloganını hatırlatmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2018). Daha adil bir dünya sistemine çağrı yapan Türkiye, BM dışında IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi yapıların da değişmesi gerektiğini savunmaktadır. Erdoğan'ın 2017 yılında Çad'a gerçekleştirdiği ziyarette Türkiye mezunu öğrencilerin açtıkları “dünya beşten büyüktür” pankartı, bazı Afrika ülkelerinde bu sözün karşılık bulduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu durum, değişim diplomasisi altında ele alınacak olan öğrenci değişim programlarının savunulan değerlerin hedef ülkede kabul görmesi açısından önemini ortaya koymaktadır²⁷. Bununla birlikte Afrika ülkelerinin bir kısmının uluslararası siyasette etkisiz olması bir kısmının da BM'nin yapısındaki değişime ilgisiz yaklaşımı konunun bütüncül bir şekilde ele alınmasına imkân vermemektedir.

Savunuculuğun amaçlarından biri diğer ülke halkları zihnine bir fikri yerleştirmektir. Sahra Altı Afrika politikasında “Türkiye sömürgeci değil” anlayışını zihinlere yerleştirmeyi amaçlayan Türkiye, bu çerçevede hareket etmektedir. Sahra Altı Afrika ile geliştirdiği ilişkilerini kazan kazan prensibi çerçevesinde sürdürmek isteyen Türkiye, kıtada sömürgeci olmadığına vurgu yaparken eşitlik prensibine dikkat çekmektedir. 2015 yılı başında Cibuti'ye ziyaret gerçekleştiren Erdoğan, “Biz sizin doğal kaynaklarımız için gelmiyoruz. Sizinle kardeş olduğumuz için buradayız.” (Yayman, 2015) diyerek sömürgeci bir anlayışla kıtaya yaklaşmadıklarına vurgu yapmıştır. 2010 yılında Abdullah Gül de Gana'ya yaptığı ziyarette “Biz Avrupalılar'dan farklıyız. Hammaddenizi alıp götürmeyiz. Yatırım da yaparız, teknoloji ve yetişmiş insan gücü de getiririz.” diyerek Avrupa ülkeleri ile Türkiye'nin kıtaya bakışının farklı olduğunu savunmuştur (Munya, 2011). Ankara'ya 2010 yılında bir ziyaret gerçekleştiren Senegal Dışişleri Bakanı Madicke Niang ise Türkiye'nin kıtaya yaklaşımının dostça olduğunu vurgulamıştır. “Gerek ikili ilişkiler gerek çok taraflı ilişkilerde Senegal Türkiye'nin dostudur.” diyen Bakan Niang,

“Türkiye ile insanlık onuru, gurur gibi kavramlarda da aynı görüşleri paylaşmaktayız. Senegal Türkiye'nin İslam dünyasında ve özgür dünyada üstlenmiş

²⁷ Erdoğan'ın 2017 yılında Çad'a yaptığı ziyaret için Bkz. EK 5

olduğu rolü kesinlikle desteklemektedir. Bizler dünyadaki eşitsizlik, haksızlık ve saldırı gibi durumlara beraber karşı çıkabileceğimizi düşünüyörüz.”

diyerek Türkiye'nin savunduğu değerlere atıf yapmıştır (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2011a).

Diğer yandan Afrika ile ilişkilerinde öncelikle sömürgeci olmadığı vurgusunu (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017) öne çıkararak eşitlik, kardeşlik gibi kavramlara vurgu yapan Türkiye, karşılıklı kazanç ve birlik söylemlerini sıkça dile getirmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2016a). Ancak Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik zihinlerde oluşturmaya çalıştığı yaklaşımlardan bir diğeri de “İnsanlığın Annesi Türkiye” savunusudur. Uluslararası platformlarda Afrika'nın sorunlarını dile getirirken kıtaya yönelik insani yardımlara vurgu yapan Ankara, Türkiye'ye yönelik sempatinin artırılmasını amaçlamaktadır. Cibuti'de konuşan Emine Erdoğan, Türk halkının yardıma ihtiyaç duyanlara kucak açma konusunda oldukça duyarlı bir toplum olduğunu dile getirmiştir. Afrika'dan yükselen hemen her sesin Türkiye'de yankılandığını ifade eden Erdoğan, Türkiye'nin karşılık beklemeksizin Afrika'da insani yardımda bulunduğunun altını çizmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2015). “İnsanlığın vicdanı” savunusunu sık sık dile getiren Türkiye'nin bu vurgusu Afrika ülkelerinde karşılığını bulmuştur. Somali'nin başkenti Mogadişu'da düzenlenen “insanlığın annesi Türkiye” programında Türkiye'nin merhametin ve vicdanın sembolü olduğu kaydedilmiştir (Milat Gazetesi, 2017)²⁸. Her ne kadar Türk Büyükelçiliği tarafından düzenlense de Somalili muhatapların bu tema ile düzenlenen programa yoğun ilgi göstermesi ve program sonunda aynı sloganın bulunduğu pankartla fotoğraf çektilererek anı ölümsüzleştirmeleri Türkiye'nin bu savunusunun bazı ülkelerde karşılık bulunduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika yönelik savunuculuk faaliyetleri Afrika ülkelerine alternatif bir dil kullanma imkânı sağlamıştır. Örneğın 2010'lu yıllarla birlikte Fransa'nın Frankafon ülkelerdeki varlığı sorgulanmaya başlamıştır. Merkezi Cenevre'de bulunan sivil toplum kuruluşu Küresel Girişim (Global Initiative) uzmanlarından Jalel Harchouai'ye göre her iki ülke özellikle Sahel kuşağında etkinlik artırma çabasındadır ve Afrika rekabeti Türkiye ve Fransa arasında gerilim yaratmaktadır. Harchouai, Türkiye'nin Mali ve Nijer gibi eski Fransız kolonileriyle ilişkilerini geliştirmesinin Fransa'yı kaygılandırdığını belirtmektedir. Erdoğan'ın kendini Müslümanların haklarının

²⁸ “İnsanlığın Annesi Türkiye” programı gazete kupürü için Bkz. EK 6

küresel savunucusu olarak konumlandırması ve Macron’u İslamofobiyle suçlaması Ankara’nın lehine avantaj sağlarken Paris’i endişelendirmektedir (Jones, 2021). Diğer yandan Afrika’da gerçekleştirilen “Africaleads 2021” kamuoyu araştırması Türkiye’nin Afrika’daki güçlenen konumunu ortaya koymaktadır. Araştırmaya göre Fransa’nın kıtadaki imajı kötüleşirken Türkiye’nin imajı yükselmektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin değer merkezli savunuculuk politikası kendi lehine alan açmaktadır. Bununla birlikte bu politikalar rekabet halinde olduğu güçlerin Ankara’yı bir tehdit olarak algılamasına neden olmaktadır.

2.4.3. Kültür Diplomasisi: Kıtaya Kültürel Yönelim

Nicholas Cull’ın kamu diplomasisinin beş bileşeni arasında gösterdiği bir diğer kavram da kültür(el) diplomasisidir. Cull, “Kültür diplomasisini bir aktörün kültürel kaynaklarını ve başarılarını yurt dışında bilinir hale getirerek ve/veya yurt dışına kültürel aktarımı kolaylaştırarak uluslararası çevreyi yönetme girişimi” olarak tanımlanmıştır. Antik dönemden örnekler veren Cull, İskenderiye’deki büyük kütüphanenin Yunan yapımını içermesine dikkat çekmektedir. Kültürel diplomasi, uluslararası alanda kültürün her zamankinden daha fazla role sahip olduğunu savunmaktadır. Gelecekte, ittifakların, ekonomik veya coğrafi ittifaklar kadar kültürel anlayış doğrultusunda da oluşturulacağı savunulmaktadır (Bound ve diğerleri, 2009, s. 11-12). Türkiye’nin kültürel diplomasi konusunda bir dizi tarihi avantajı vardır. Osmanlı Devleti’nin bıraktığı miras ve İslam dinin sağladığı geniş imkân Sahra Altı Afrika ile ilişkilerin geliştirilmesinde son derece elverişli imkân sunmaktadır. Kıta ile Türkiye’yi bir birine bağlayan bu bağların geliştirilmesi, genişletilmesi başta endüstri olmak üzere turizm, eğitim gibi alanlarda avantajlı pozisyonunu destekleyen argümanlar sunmaktadır. Ancak ulus ötesi kültürel organizasyonlar açısından bakıldığında Türkiye’nin çok gerilerden geldiği görülmektedir.

Çalışmanın bu kısmında Türkiye’nin kültürel diplomasisi faaliyetleri ele alınacaktır. Türkiye’nin yurt dışındaki faaliyetlerini dışişleri bakanlığı koordine etmektedir ve bakanlık Türkiye’nin kültürel mirasının yurt dışında bilinirliğinin artması için çalışmalar yapmaktadır. Çeşitli kültürel faaliyetlerin düzenlenmesine katkı veren bakanlık, Afrika kültürünün Türkiye’de tanıtmak için de faaliyetler yürütmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı da Türkiye’nin yurt dışında tanıtımına büyük önem vermektedir. Uluslararası

organizasyonlar düzenleyen bakanlık, aynı zamanda online platformlar aracılığıyla kültür diplomasisine katkı sağlamaktadır. Anadolu'dan Afrika'ya açılan kapı ise hiç kuşkusuz Yunus Emre Enstitüsüdür. Dil, kültür ve sanat alanlarında çalışmalar yapan Enstitü, önde gelen kamu diplomasisi aktörü olarak dikkat çekmektedir. Ortak tarih ve değerler üzerinden faaliyetlerini yoğunlaştıran YEE, Türkiye'nin Sahra Altı Afrika politikasıyla uyumlu çalışmaktadır.

Cull'a göre kültürel diplomaside kültürel kurumlar ön plana çıkmaktadır ve açık diplomatik hedefler rahatsızlık oluşturmaktadır. Bununla birlikte Türkiye Dışişleri Bakanlığı, yurt dışında, tüm kurumlar arasındaki koordinasyonu sağlamaktadır. Türkiye'nin tanınırlığını kültürel diplomasi aracılığıyla artırmaya yönelik Bakanlığın programı, kültürel mirasın dünya çapında tanınmasına yönelik faaliyetleri kapsamaktadır. Davutoğlu, kültürel mirasın korunmasının Dışişleri Bakanlığının görevleri arasında olduğuna dikkat çekerek yurt dışı temsilciliklerin yapılacak çalışmalara katkı sunmaya hazır olduğunu belirtmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013b). İkili ve çok taraflı ilişkileri yürüten bakanlık, Türkiye'nin yurt dışındaki tanıtımına yönelik proje ve faaliyetlerin yürütülmesini ve koordinasyonunu sağlamaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı. 2019-2023 Stratejik Planı). Kültürel tanıtımı dış politikanın parçası olarak gören Bakanlık, Türkiye'nin kültürel tanıtımının en etkin şekilde gerçekleştirilebilmesi için resmi ve sivil aktörlerle iş birliği yapmaktadır. Sergiler, Türkiye haftaları, Türkiye Yılı ve festivallere katkıda bulunan bakanlık, uluslararası alandaki çeşitli etkinliklerde yer almaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Ülkemizin Yurt Dışında Tanıtımı"). Bununla birlikte Dışişleri Bakanlığının Sahra Altı Afrika'daki kültürel faaliyetlerine bakıldığında sınırlı düzeyde çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Örneğin Çin'de "2018 Türkiye Turizm Yılı" ve Japonya'da "2019 Türk Kültür Yılı" gibi etkinlikleri koordine eden bakanlık, bu ülkelerden turistlerin Türkiye'yi ziyaret etmelerini hedeflemektedir. Ancak Sahra Altı Afrika ülkelerinde benzeri kültür etkinliklerinin düzenlenmemesi Türkiye'nin geri planda kalmasına neden olmaktadır. Başka bir deyişle bu etkinliklerin eksikliği nedeniyle Afrikalı turistler, gündemlerine Türkiye'ye yer vermemektedir.

Diğer yandan kültürel diplomasinin tek yönlü olarak gerçekleştirilmesi hedef ülke hakkında olumsuz intiba oluşturabilecektir. Dolayısıyla çift taraflı kültür alışverişi daha sağlıklı ilişki geliştirmenin yolunu açacaktır. 2016 yılında Ankara'da Dışişleri Bakanlığının koordinasyonunda açılan "Afrika El Sanatları Pazarı ve Kültür Evi" Afrika

kültürünün Türk izleyiciye ulaştırılması açısından olumlu bir kültürel diplomasi faaliyetidir. Afrikalı kadınlarla dayanışma arzusuna dayanan Afrika Evi, Afrikalı kadınların ortaya koyduğu ürünleri, kar amacı gütmeksizin Türkiye’de satışa sunmakta ve elde edilen gelirleri Afrikalı kadınlara göndermektedir. 25 Mayıs Afrika Günü’nde çeşitli etkinlikler düzenleyen Afrika Evi, “Afrika Kütüphanesi” kurulması ve Afrika odaklı sosyal ve kültürel çalışmaların düzenlenmesini planlamaktadır (Bkz. <http://afrikaevi.com/tr/hakkimizda/>) . Bu kapsamda Afrika Yemek Kültürü ve Afrika Atasözleri kitapları literatüre kazandırılmıştır.

Kültürel diplomasi kavramı içerisinde yer alan kavramlardan biri de turizm diplomasisidir. Turizm, farklı kültürleri bir araya getirerek toplumların ilişki geliştirmesinin farklı bir boyutunu oluşturmaktadır. Her geçen yıl daha fazla insan farklı bir ülkeye giderek yeni kültürlerle karşılaşmaktadır. Dünyayı dolaşan turist sayısı 50’li yıllarda 25 milyon iken bu sayı 2019 yılı itibariyle 1,5 milyara ulaşmıştır (UNWTO, 2020).

Türkiye’nin kültürel diplomasisine katkı sağlayan kurumlardan bir diğeri hiç şüphesiz Kültür ve Turizm Bakanlığıdır. Turizm, tarih, sanat, sinema gibi unsurların tanıtılması ve yumuşak güç unsuru haline gelmesi için çalışan Bakanlık, uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapmakta ve aynı zamanda dijital platformlardan Türkiye’nin tanıtımını gerçekleştirmektedir. Türkiye’nin uluslararası festivallerde temsil edilebilmesi amacıyla film yapımcılarına sponsor olan Bakanlık, aynı zamanda uluslararası spor etkinliklerine de sponsorluk yapmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2014’te hayata geçirilen Home Turkey, Türkiye’nin ülke markalaşması projesi olarak dikkat çekmektedir. Türkiye’nin kültürel ve tarihi mirası, doğal güzellikleri, sanatı hakkında farkındalık yaratmak amacıyla oluşturulan Home Turkey, Türkiye’yi memnuniyetle karşılanan “EV” konseptiyle ilişkilendirmek için tasarlanmıştır. Facebook, Instagram, Twitter ve Youtube gibi sosyal medya platformlarının yanında yanı sıra farklı ağlarda da hesaplar açılarak sosyal medyanın gücünün kullanılması amaçlanmıştır. Bakanlık, Türkiye’nin Instagram üzerinden tanıtımını amaçlayan ComeSeeTurkey projesini 2014 yılında hayata geçirerek milyonlarca kişiye ulaşmaya çalışmıştır. Bu amacına ulaşmak için 13 farklı ülkeden gelen 20 tanınmış fotoğrafçıyla anlaşılan bakanlık, Instagrammerlar iki ayrı seyahat rotası takip ederek kültür elçileri haline gelmelerini sağlamıştır (Cumhuriyet, 2014). Dünya Bankası tarafından ortaya konan bir araştırmada 2000 yılında

Sahra Altı Afrika’da internet kullanan bireylerin nüfusa oranı yüzde 1 iken bu oran 2020 yılı itibariyle 30’a ulaşmıştır (The World Bank, 2020). Şubat 2022 tarihli bir araştırmada Güney Afrika nüfusunun yüzde 45’inin sosyal medyayı kullandığı ortaya konmuştur (Statista, 2022a). 2022 yılının ocak ayında yapılan farklı bir araştırmaya göreyse sadece Nijerya’da 109 milyondan fazla internet kullanıcısı bulunmaktadır. Dünya çapında en fazla internet kullanıcısına sahip ülkelerden biri olan Nijerya’nın dışında Güney Afrika 41 milyon, Etiyopya 30 milyon, Kenya 23 milyon ve Gana 17 milyon internet kullanıcısına sahiptir (Statista, 2022b). Dolayısıyla her ne kadar internet bağlantısı dünyanın diğer bölgelerine göre daha düşük olsa da Sahra Altı Afrika ülkelerinde internet ve sosyal ağları kullanan geniş bir kitle olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan değerlendirildiğinde 13 farklı ülkeden fotoğrafçının yer aldığı projede Sahra Altı Afrika’dan hiçbir sanatçının yer almaması, bu projenin, Türkiye’nin kıtaya yönelik politikası ile uyumadığını göstermektedir.

Kıtaya yönelik yoğun diplomasi faaliyetleri içerisinde olan Türkiye, kıtadan beklediği düzeyde ziyaretçi sayısına ulaşamamaktadır. Türkiye’ye 2018 yılında sınır kapılarından giriş yapanların sayısı 38 milyon 488 bin 401’e ulaşırken Sahra Altı Afrika’dan Türkiye’ye gelen ziyaretçilerin sayısı 217 bin 252’de kalmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yıllık Bültenler). Tüm ziyaretler içerisinde yüzde 0,45’e tekabül eden bu oran Sahra Altı Afrika’ya yönelik açılımın turizm açısından yeterli seviyeye ulaşamadığının göstergesidir. Bunun en önemli nedenlerinden biri hiç şüphesiz Bakanlığın Kültür ve Tanıtma Müşavirliğinin hiçbir Sahra Altı Afrika ülkesinde bulunmamasıdır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yurt Dışı Teşkilatı). Kültür diplomasisi ile kıtada varlığını hissettirmek isteyen Ankara’nın kıta ülkelerinde Kültür ve Tanıtma Müşavirliğinin eksikliği Türkiye’nin kültürel diplomasisinde kısıtlılığa yol açarken SAA ülkelerinden Türkiye’ye yeterli düzeyde ziyaretçi akışının sağlanamamasına neden olmaktadır. Dünya genelinde 46 ülkede Kültür ve Tanıtma Müşavirliği bulunan Türkiye’nin ivedilikle Sahra Altı Afrika ülkelerinde de müşavirlik açması gerekmektedir. Kıtadan Türkiye’ye ziyaretlerin düşük seviyelerde kalmasının bir nedeni de uygulanan vize politikasıdır. Her ne kadar Afrika ülkelerine yönelik vize kolaylığının sağlanması yönünden adımlar atılsa da atılan adımlar resmi ve diplomatik pasaport hamilleri düzeyinde kalmaktadır.

Bununla birlikte Sahra Altı Afrika’dan Türkiye’ye gelen ziyaretlerde 2003’ten bu yana belirgin bir artış da söz konusudur. 1984 yılında Türkiye’ye gelen Sahra Altı Afrikalı

sayısı 19 bin 685'tir ve bunun 10 bin 262'si Sudan'dan Türkiye'ye giriş yapmıştır. Geçen 19 yılda önemli bir artış olmamış ve 2003 yılında Sahra Altı Afrika'dan Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısı 23 bin 270 olmuştur. Türkiye'nin Afrika açılımıyla birlikte artan ilişkiler 15 yılda 9 kattan fazla ziyaretçi artışı görülmesine neden olmuş ve SAA'dan Türkiye'ye 2018 yılında 217 bin 252 ziyaretçi giriş yapmıştır. Ülkeler bazında bakıldığında 2003 yılında SAA'dan Türkiye'ye en çok ziyaretçi gelen ülkeler Güney Afrika (8 bin 494), Senegal (2 bin 123), Kenya (bin 923), Sudan (bin 917) ve Nijerya (bin 382) olmuştur. 2018 yılına gelindiğinde Güney Afrika (53 bin 544) kıtadan Türkiye'ye en çok ziyaretçi gönderen ülke unvanını korumuştur. Güney Afrika'yı Nijerya (28 bin 510), Sudan (15 bin 661), Somali (11 bin 425) ve Etiyopya (9 bin 137) takip etmiştir T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yıllık Bültenler). 2003'te Türkiye'ye sadece 125 ziyaretçi gönderen Somali'nin geçen sürede ilk beşte kendisine yer bulması tesadüften öte Türkiye'nin ülkeye yönelik kamu diplomasisi faaliyetlerinin karşılığını almış olmasıyla açıklanabilir.

Tablo 16: Sahra Altı Afrika'dan Türkiye'ye Turizm Amaçlı Yapılan Ziyaretler

2003		2018	
Güney Afrika	8 bin 494	Güney Afrika	53 bin 554
Senegal	2 bin 123	Nijerya	28 bin 510
Kenya	bin 923	Sudan	15 bin 661
Sudan	bin 917	Somali*	11 bin 425
Nijerya	bin 382	Etiyopya	9 bin 137

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Yıllık Bültenler. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html>. Erişim Tarihi 04/03/2021

* Somali'den 2003 yılında turizm amaçlı gelen kişi sayısı 125'tir. Ancak bu ülkenin, 2018 yılında, SAA'dan Türkiye'ye en çok ziyaretçi gelen dördüncü ülke konumuna ulaşmış olması dikkat çekicidir. Bunda hiç şüphesiz Türkiye'nin Somali'ye 2011 yılından itibaren gösterdiği yoğun ilgi etkili olmuştur.

Ülkeler, kültürel faaliyetlerini büyük ölçüde kültür enstitüleri ile gerçekleştirmektedir. Son yıllarda sayıları giderek artan kültür enstitülerinin kuruluş amacı bu enstitülerin hedef kitleye ulaşmada daha etkili bir unsur olarak görülmesidir. Dünyadaki ulus ötesi kültürel kuruluşların ilki 1883 yılında kurulan Fransız Kültür Merkezidir (Alliance Française). British Council 1934 yılında, Goethe Enstitüsü 1951 yılında, Cervantes Enstitüsü 1991 yılında, Çin Konfüçyüs Enstitüsü 2004 yılında ve Rusya'nın Rossotrudni Chestvo/Russkiy Mir Kültür Enstitüsü 2008'de açılırken Yunus Emre Enstitüsü 5 Mayıs 2007 tarihli ve 5653 sayılı Kanuna dayanarak 2009 yılında açılmıştır. British Council,

Goethe Enstitüsü, Fransız Kültür Merkezi, Cervantes Enstitüsü gibi kuruluşlarla benzer çalışmalar yapan ve Türkiye'nin dış politikasına paralel olarak hareket eden YEE, dil, sanat ve kültür alanlarında faaliyet göstermektedir (Bilkan, 2010, s. 331).

Yunus Emre Enstitüsü, önde gelen kültürel diplomasi aktörü olarak öne çıkmaktadır. YEE, Türkiye'nin uluslararası alanda bilinirliğini ve itibarını artırmak için çalışmaktadır (Bkz. <https://www.yee.org.tr>). Türkçe öğretiminden kültür sanata, Türkoloji çalışmalarından geleneksel sporlara uzanan geniş bir yelpazede faaliyet gösteren Enstitü, "Türkiye'yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek" amaçları taşıyarak kültür diplomasisi alanında faaliyetler yürütmektedir. Türkçenin yaygınlaşması için çalışmalar yapan Enstitü, farklı ülkelerde dil eğitimi vermekte, eğitim programları, basılı materyaller, yaz okulları, bilimsel toplantılar ile kamu diplomasisi faaliyetlerine katkı sunmaktadır. YEE, yurt içinde 68 üniversite ile iş birliği ve tanıtım protokolü, yurt dışında 97 üniversite ile Türkoloji protokolü, yurt dışında 101 üniversite ile iş birliği protokolü, yurt içinde 6 üniversite ile yabancı uyruklu öğrenci sınavı (YÖS) protokolü ve yine yurt içinde 31 üniversite ile yaz okulu protokolü imzalamıştır.

Yunus Emre Enstitüsünün yurt dışında 70'ten fazla ülkede 159 irtibat noktası bulunmaktadır. 53 ülkede 64 merkezi bulunan YEE, yurt dışındaki 100 kadar üniversitenin Türkoloji bölümleriyle irtibatlıdır. Bu merkezlerin 15'i Balkanlar'da bulunurken 13 merkez Avrupa'da yer almaktadır (YEE Faaliyet Raporu 2018, s. 17). Bu bölümde eğitim gören öğrenciler Türkiye'de de ağırlanmaktadır. Değişim diplomasisinin bir parçası olan yaz okulu programlarına katılan öğrenci sayısı, 2010 yılından bu yana her yıl artmaktadır. Bu kapsamda düzenlenen 2018 Uluslararası Türkoloji Yaz Okulu, Ankara Hacettepe Üniversitesi iş birliğiyle ve 33 ülkeden 150 öğrencinin katılımıyla Ankara'da gerçekleştirilmiştir (YEE Faaliyet Raporu 2018, s. 92). YEE'nin bu faaliyetlerinde diğer bölgelere nazaran Sahra Altı Afrikalı öğrencilere daha az yer vermesi dikkat çekmektedir.

Bir ülkenin dilinin yaygınlaştırması diğer devletlere nazaran daha etkili bir kamu diplomasisi uygulamasına imkân sağlamaktadır. Cull, Fransızların kültürel diplomasiye en büyük harcama yapan ülke olduğunu vurgulayarak Fransız dilini sürdürmek için uluslararası bir okul ağını sübvans e ettiklerini belirtmektedir (Cull, 2009b, s. 20). YEE

de dünya halklarına Türkçe öğretmek için çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmaların başında; eğitimcilerin eğitimi ve Türkçe yeterlik sınavı (TYS), Türkçe öğretim setleri ve yardımcı materyallerin hazırlanması, Türkçenin Seçmeli Yabancı Dil Olarak Okutulması Projesi, Uzaktan Türkçe Öğretimi Projesi ve yabancılar için Türkçe kursları gelmektedir. YEE'nin 2009 yılında 219 olan kursiyer sayısı 2018 yılına gelindiğinde 15.182 kursiyer sayısına ulaşmıştır. 2018 kursiyer yaş aralığına bakıldığında kursiyerlerin tamamının 35 yaş altı olduğu görülmektedir (YEE Faaliyet Raporu 2018, s. 81). Dolayısıyla YEE, genç kitleyi hedef alarak çalışmalarını bu yaş gruplarına göre düzenlemektedir. Öte yandan YEE çalışmaları kapsamında Bosna Hersek, Gürcistan, Japonya, Malezya, Polonya ve Romanya'da Türkçe, seçmeli ya da zorunlu yabancı dil dersi olarak orta öğretim okullarında okutulmaktadır. Türkçe Eğitim Portalı ise 2017 yılı başlarında yayına başlamıştır. 2018'de toplam kullanıcı sayısı 207 bine ulaşan portalda 194 farklı ülkeden kullanıcı Türkçe öğrenmektedir. Online Türkçe öğrenimine Sahra Altı Afrikalılar da katılırken Afrika ülkelerinde seçmeli ya da zorunlu Türkçe derslerinin bulunmaması dil eğitiminde kısıtlılığa neden olmaktadır.

Dil ile birlikte temel öge olarak ön plana çıkan eğitim, ilgili ülkenin sanat ve kültürünü öğrenmeyi de kapsamaktadır (Sönmezoğlu, 2005, s. 361-362). Kültür ve sanat aracılığıyla dünyada kültürel etkileşim yaratmayı hedefleyen YEE, dünya kültür mirasını koruma ve tanıtma çalışmaları, dünya üzerinde sanatçıların hareketliliğine imkân sağlanması, kültür sanat alanında üretim ve tanıtım çalışmalarının desteklenmesi ve sanatın her Dalında etkinlikler çalışmalarını gerçekleştirmektedir. YEE, kültür ve sanat alanında 2009 yılında 15 faaliyet gerçekleştirmişken merkez sayısının artışına paralel olarak 2018 yılında 908 faaliyete ulaşmıştır (YEE Faaliyet Raporu 2018, s. 21). YEE, bu faaliyetlerinin büyük çoğunluğunu (Yüzde 62) merkezlerinin yoğun olarak bulunduğu Balkanlar ve Avrupa bölgelerinde gerçekleştirmiştir. Ortak kültür ve ortak miras vurgusu yapılan Afrika'da etkinliklerin yeterli düzeyde gerçekleşmemektedir.

Kültürel diplomasi alanındaki pratik uygulamalar yapan Yunus Emre Enstitüsü, teorik çalışma kapsamında Kültürel Diplomasi Akademisini kurmuştur. 2016 yılında 21. yüzyılın kültür diplomatlarını yetiştirmek temel felsefesi ile kurulan Akademi, yabancı diplomat, bürokrat, asker, sanatçı, medya temsilcileri, iş adamları ve akademisyenler için kültürel diplomasi alanında merkezi ve yerinde sertifika programları düzenlemektedir (YEE Faaliyet Raporu 2018, s. 129). Program kapsamında verilen seminer ve atölye

çalışmaları diplomasi, uluslararası ilişkiler, kültürel diplomasi, proje yönetimi ve iş yapma becerisi ile Anadolu medeniyetleri, kimlik, üslup ve kültür modüllerini kapsayacak şekilde gerçekleştirilmektedir.

Kültürel diplomasi faaliyetleri kapsamında YEE, dokuz ülkenin (Filipinler, İsveç, Kore, Macaristan, Nijerya, Polonya, Portekiz, Singapur ve Türkiye) kamu ve kültür diplomasisi kurumları tarafından kurulan Küresel Kamu Diplomasisi Ağında (Global Public Diplomacy Network-GPDNet) yer almaktadır. 2014'te Güney Kore'nin başkenti Seul'de kurulan ağın 26 üyesi bulunmaktadır (Bkz. <https://gpdnet.org/members/>). YEE, 2016-2019 yılları arasında GPDNet'in üç yıllık dönem başkanı olarak seçilmiştir. GPDNet üyelerine bakıldığında Sahra Altı Afrika'dan Mozambik'ten Comunidade Académica para o Desenvolvimento, Güney Afrika'dan National Heritage Council, Ruanda'dan Ubumuntu Arts Organization, Gana'dan True Legacy Institute ve Nijerya'dan National Institute for Cultural Orientation bulunduğu görülmektedir. Türkiye'nin Sahra Altı Afrika ülkeleriyle birlikte kültürel ve kamu diplomasisini destekleyen ulusal düzeydeki kurumlarla aynı küresel ağda bulunması önemlidir. Bununla birlikte küresel ağın yeterli düzeyde kültürel birlikteliği sağlayamadığı görülmektedir.

YEE, Sahra Altı Afrika ülkelerinde merkezler açarak faaliyetlerini hedef ülkelere taşımaktadır. YEE'nin Sahra Altı Afrika'da Güney Afrika - Johannesburg (2013), Sudan - Hartum (2015), Somali - Mogadişu (2016) ve Senegal - Dakar'da (2017) merkezi bulunmaktadır.²⁹ 2018 yılı itibariyle üçü Kuzey Afrika, (Cezayir, Fas ve Mısır) ve ikisi Sahra Altı Afrika (Güney Afrika ve Sudan) olmak üzere beş Afrika ülkesinde kültür merkezi açarak faaliyetlerini sürdürmektedir. YEE, Türkiye'yi gerçekçi bir şekilde tanıtmayı amaçlamaktadır (YEE, 2021c). Türkiye'nin Sahra Altı Afrika politikasıyla uyumlu çalışan Enstitü, faaliyetlerini ortak tarih ve ortak değerler gibi alanlara yoğunlaştırmaktadır. Böylelikle hem yöneticiler hem de halk üzerinde etkili olmayı hedefleyen YEE, diğer kamu kurumlarının faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi için zemin de hazırlamaktadır. (Yousfi, 2016, s. 92).

Somali'nin başkenti Mogadişu'da faaliyetlerine başlayan YEE, 2017 yılından beri yüzlerce Somaliliye Türkçe öğretmiştir. Enstitü, Mogadişu'da dezavantajlı gruplara

²⁹ YEE, 2021 yılında Nijerya'nın başkenti Abuja ve Ruanda'nın başkenti Kigali'de açtığı merkezlerle Saahraaltı Afrika'daki faaliyetlerini genişletmektedir.

ücretsiz eğitim imkânı sağlayan yerel kuruluşlar ile Türkçe öğretimi konusunda yakın temas hâlinde bulunmaktadır (YEE, 2021b). Diğer yandan Türkiye tarafından Mogadişu'da yaptırılan Sağlık Bilimleri Üniversitesi Somali Mogadişu Recep Tayyip Erdoğan Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu 2016 yılından itibaren faaliyetlerine başlamıştır. YEE, hazırlık sınıfında okuyan öğrencilere Türkçe eğitimi vermeye devam etmektedir (YEE, 2016b). Mogadişu'daki Türk askeri eğitim tesisi ise Somali ulusal ordusu için personel yetiştirmeye ve mezunlarını vermeye başlamıştır. Yine Somali'de askerlere Türkçe dil kursu verilmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2018a).

Senegal'de de faaliyetlerini sürdüren YEE, askeri eğitim ve iş birliği anlaşması çerçevesinde Senegal ordusunun subayları Türkçe öğrenmeye devam etmektedir. YEE ile Senegal Genelkurmay Başkanlığı arasında 2018'de imzalanan protokolle Dakar'daki CAP Manuel Askeri Kışlasında Türkçe Dil Öğretim Merkezi kurulmuştur (YEE, 2020). 1998'de imzalanan askeri eğitim iş birliği anlaşması ile her yıl Senegalli subay ve astsubaylara eğitim veren Türk ordusu, bugüne kadar 100 askeri personele eğitim vermiştir. Merkezin eğitim vermesiyle ilk etapta 70 kişi Türkçe öğrenmeye başlamıştır (YEE, 2018a). Senegal'deki polis, jandarma, asker ve diğer güvenlik mensuplarının Türkiye'de aldığı askeri eğitimlerin neredeyse tamamı Türkçe verilmektedir ve bu nedenle Türkçe bilmeleri zorunluluk haline gelmektedir.

2017 yılında Addis Ababa Üniversitesi (Etiyopya) ile Yunus Emre Enstitüsü iş birliğinde Türkoloji kürsüsü kurulması konusunda adımlar atılmıştır. 2018 yılında Etiyopya'nın üç büyük üniversitesi olan Addis Ababa, Mekelle ve Wollo'da Türkçe dil eğitimi başlamıştır (YEE, 2018b). YEE, dezavantajlı gruplara verdiği eğitim desteğini Sudan'da da sürdürmüştür. Hartum'da Türk yetimhanesinde kalan 65 yetime Türkçe dersleri veren kurum aynı zamanda çocuklara çanta ve kırtasiye malzemeleri desteği de vermiştir (YEE, 2017b).

YEE, farklı ülkelerdeki eğitim fuarlarına katılarak Türkiye'deki üniversitelerin ve Türkçe öğretiminin tanıtılmasına da destek vermektedir. 2017 yılında Mozambik'in başkenti Maputo'da düzenlenen Uluslararası Eğitim Fuarı'na katılan YEE, ülkenin en büyük üniversitesi olan Eduard Mondlane Üniversitesi ile Türkoloji iş birliği anlaşması imzalamıştır. Anlaşma çerçevesinde Eduard Mondlane Üniversitesinde Enstitü tarafından

seçmeli Türkçe dersleri başlatılmıştır. Ayrıca YEE, anlaşma uyarınca Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü kurulması için destekte bulunulacaktır (YEE, 2017c).

YEE tarafından 2015'te faaliyete alınan Türkçenin Sesi Radyosu da Türkçenin öğretilmesini amaçlamaktadır. Dünyanın neresinde olursa olsun Türkçe öğrenmek isteyenlere ulaşmak isteyen Radyo, 24 saat kesintisiz yayın yapmaktadır. Avrupa Dil portfolyosunda belirlenen standart dil öğretimi sistemine uyan radyoda, Türkçenin farklı dil seviyelerinde programlar yapılmaktadır. Yabancı dil eğitiminde Türkçenin Sesi Radyosu, yabancı dil eğitiminde bu özelliğiyle ilk olma iddiası taşımaktadır (YEE, 2015). Türkçenin Sesi Radyosu, dünyanın farklı yerlerinden gelerek Türkiye'deki üniversitelerden mezun olarak ülkelerine dönen isimleri de yayınlarında misafir etmektedir. Örneğin; Türkiye mezunlarından, Sudan Hartum Kur'an-ı Kerim ve İslamî İlimler Üniversitesi Türkçe Bölümü Başkanı ve Diller Fakültesi Dekanı Doç. Dr. Ahmet Fadullah Ahimiar, Türkçenin Sesi Radyosu'nda yayınlanan Dost Meclisi programının yayın konuğu olmuştur. Yayında Türkiye'deki anılarını anlatan Ahimiar, konuşmasının tamamını Türkçe olarak yapmıştır (YEE, 2016a). YEE'nin bu çalışması bir yandan Türkçe'nin yaygınlaştırılmasına hizmet derken diğer yandan Türkiye mezunlarının tecrübelerini aktarmalarına imkân sağlamaktadır.

YEE, diğer yandan kültür-sanat faaliyetlerini sürdürmektedir. Enstitü, 2017 yılında Hartum'da, Çizer Osman Turhan'ın karikatürlerinden oluşan Sükût Çizginin Mürekkebidir isimli serginin açılışını gerçekleştirmiştir (YEE, 2017a). YEE, 2010'dan bu yana gerçekleştirdiği Türkçe Yaz Okulu kapsamında 2018 yılından itibaren "Türk Sineması Yaz Okulu"nu faaliyete almıştır. Türk sinema tarihi, Türk filmi gösterimi ve analizi, Türk sinema tarihinin dönüm noktaları, Türk sineması ekseninde edebiyat uyarlamaları gibi konuların olduğu okula Güney Afrika'dan katılımcılar da yer almıştır (YEE, 2008). Sınırlı düzeyde Afrikalının bu etkinliklere katılması Türkiye'nin kültür ve sanat faaliyetlerini hedef ülkelere aktarmada sınırlı bir etkiye ulaşmasına neden olmaktadır.

Öte yandan YEE tarafından Türkiye Akademik ve Bilimsel İş Birliği Projesi (TABİP) yürütülmektedir.³⁰ <https://www.tabip.global/ecosystem/views/portal> sitesi üzerinden

³⁰ TABİP, Türkiye'nin akademik alanda uluslararası tanınırlığını, faaliyetlerini, akademik ve bilimsel iş birliklerini arttırmayı ve tanıtmayı ana hedef edinmiştir.

Türkler ve yabancılar için eğitim rehberliği yapan TABİP, Sahra Altı Afrika'da da faaliyetlerin gerçekleştirmektedir. Taşınabilir Matematik Müzesi ile Afrika turuna çıkan TABİP, Etiyopya'da bulunan Mekelle Üniversitesinde düzenlenen Afrika Üniversite Oyunlarında yer almıştır. 18 Afrika ülkesinden katılım sağlanan oyunlarda Taşınabilir Matematik Müzesi medya kuruluşlarının da dikkatini çekmiştir. Müze ayrıca Wollo ve Addis Ababa üniversitelerinde de sergilenerek öğrencilerin ilgisine sunulmuştur (YEE, 2019b). TABİP kapsamında Ruanda ve Uganda'da üniversiteler ve büyükelçilikler düzeyinde iş birliği görüşmeleri gerçekleştirilmiştir (YEE, 2019a).

Kültürel diplomasi başlığı altında çok sayıda kamu diplomasisi kavramı yer alabilmektedir. Çalışmanın bu kısmında ise gastro diplomasi, kuliner diplomasi ve spor diplomasisi, kültürel diplomasinin alt kavramları olarak ele alınacaktır. Tarih boyunca ticaret yollarının oluşmasında yiyecek önemli rol oynamıştır. Baharat yolu gibi güzergâhlar ticaretin yanında kültürel yapılara etki etmiş ve yemek kültürlerinin değişmesine neden olmuştur.

Günümüzde yiyecek ve içecekler ön plana çıkmakta ve ülke mutfakları birer cazibe merkezleri olarak kullanılmaktadır. Bu bakımdan gastro diplomasi, ülkelerin kendi mutfaklarını tanıtarak kültürel diplomasiyi yürütmeleridir. Son yıllarda özellikle sosyal medya araçlarının genişlemesiyle daha popüler hale gelen bu diplomasi türü, ülkelerin diğer ülkelerle ilişkilerinde etkili bir biçimde kullanılmaktadır. Gastro diplomasi, kültürler arası etkileşimi mümkün kılmakta ve iş birliği sağlanmasına olanak sunmaktadır. Zhang, gastro diplomatik faaliyetleri; eğitim, fikir liderleri, medya ilişkileri, koalisyon kurma, ürün pazarlama stratejileri ve yiyecek etkinlikleri düzenleme olarak sınıflandırmıştır (Zhang, 2015).

Gastro diplomasi uygulamalarının genel olarak Tayland, Tayvan, Malezya ve Çin gibi Asya ülkelerinin girişimleriyle başladığı belirtilmektedir (Chapple-Sokol, 2013). 2022 yılında Global Tay programı ile ilk gastro diplomasi girişimini başlatan Tayland, bu alanda öncü ülke konumundadır. Dünya genelinde bulunan restoran ve yemeklerini diplomatik araç olarak kullanan Tayland, bu çabalarıyla bir marka yaratarak dünya çapındaki değerini artırmıştır (Rockower, 2014). Güney Kore de 2009 yılında Dünyaya Kore Mutfağı kampanyası başlatarak farklı ülkelerde Kore restoranı sayısını artırmayı hedeflemiştir. Hindistan ise Samosa diplomasisi ile Batılı ülkelerin başkentlerinde en az

bir Hint restoranı açılmasını hedeflemiştir (Rana, 2011). Yine Çin'in çubuk diplomasi olarak adlandırdığı ve Şili'de 60 Çinli şefin eğitilmesi için düzenlenen kurs bu kapsamda yer almaktadır.

İki bin yıllık geçmişi bulunan ve 19 bin çeşit yemek bulunduğu tahmin edilen Türk mutfağı (CNNTürk, 2016), yetişen yöresel ürünlerin yanında Anadolu'da yaşayan halkların kültürel birikimini de yansıtmaktadır. Şiş kebab, Türk lokumu, Türk kahvesi ve baklava gibi yiyecek ve içecekler Türk gastro diplomasisinin öne çıkan enstrümanları olarak öne çıkmaktadır. Diğer yandan Türk kahvesi ve geleneği, çay kültürü, geleneksel tören keşkeği, mesir macunu festivali ve ince ekmek yapımı ve paylaşımı geleneği UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde yer almaktadır (UNESCO Türkiye Millî Komisyonu). Zengin mutfağıyla farklı damak tatlarına hitap etme yeteneğine sahip olan Türk mutfağının dünya çapında tanıtılması için faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2010 yılında hayata geçirilen Geleneksel Türk Mutfağı kampanyasının hedefi geleneksel mutfak kültürünün korunması ve gelecek nesillere aktarılmasıdır. Yerli üretim logosu ile yerli üretime vurgu yapan Türkiye, mutfak kültürünün diplomatik kanallarla tanıtımının yapılması amacıyla ülkeler arası koalisyon kurma stratejileri yürütmektedir.

Türkiye'nin gastro diplomasi stratejisini geliştirilmesi için ilgili kurumlar iş birliği kurarak hareket etmektedir. Örneğin literatürde "Bir fincan kahvenin 40 yıl hatırı vardır" şeklinde kendine yer bulan kahve, gastro diplomasi için önemli bir araçtır. Bu kapsamda Gezici Türk Kahvesi Evi, 2012 yılında ABD ve Avrupa'da kültürleri yakınlaştırmak için yola çıkmıştır. Türk kültürünün tanıtılmasını amaçlayan proje aynı zamanda kahvenin diplomatik ilişkilerini de ortaya koymuştur. Projeyi, büyükelçilikler ve Kültür Turizm Bakanlığı da desteklemiştir. İstanbul, Gaziantep ve İzmir olmak üzere üç ilde yapılan yerel lezzet tadım ziyaretleriyle sosyal medyada dünya genelinden 15 milyon insana ulaşılmıştır (@GoTürkiye, 2014). Aynı yıl Yunanistan'ın Halkidiki Yarımadası'nda İpek Yolu teması ile düzenlenen Sani Gurme Festivali'nde geleneksel ve modern Türk mutfağının tanıtımı yapılmıştır (Aksungur, 2014, s. 9). 2014 yılının gastro diplomasi etkinliklerinden bir diğeri de Büyükelçilik ve THY tarafından Bahreyn'de düzenlenen Türk yemekleri ve Türk kültürü festivali olmuştur. 2017 yılında ise Avustralya'da Taste of Turkey isimli etkinlik düzenlenirken Japonya'da Türk Mutfağı Ansiklopedisi yayınlamıştır (Tanıtma Bülten, 2017). Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik gastro

diplomasi çalışmalarına bakıldığında Cape Town çalıştayı örnek olarak gösterilebilir. 2016 yılında düzenlenen çalıştaya, 12'si Türkiye'den olmak üzere toplamda 100'e yakın turizm profesyoneli katılmıştır (Tanıtma Bülten, 2016). 2017 yılında Güney Afrika'nın Cape Town şehrinde düzenlenen Afrika Dünya Seyahat Pazarı (WTM Afrika) Fuarı da başka bir örnek olarak gösterilebilir. Türk seyahat acenteleri ve otelcilerinin Güney Afrikalı seyahat acenteleri ile görüşmeler yaptığı etkinliğin Londra Kültür ve Tanıtma Müşavirliğince organize edilmesi Afrika'daki müşavirliklerin eksikliği noktasında dikkat çekmektedir (Tanıtma Bülten, 2017).

Kamu diplomasisi kavramı karşılıklılık gerektirmektedir. Türkiye, kendi kültürünü Afrika'da tanıtma çabasında olurken aynı zamanda Afrika kültürünün Türkiye'de tanıtılması için çalışmalar yapılmaktadır. 2017 yılında Afrika Büyükelçileri Eşleri Derneğinin katkısıyla Ankara'da gastronomi kermesi düzenlenmiştir. Daha sonraki süreçte büyükelçi eşleri Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nin mutfağında yemekler yapmaya davet edilmiştir. Sonrasında ise Afrika yemekleri Afrika yemek kültürü adıyla kitaplaştırılarak literatüre kazandırılmıştır (Türk Aşçı Haberleri, 2019). Gastro diplomasi açısından son derece önemli olan kitabın Türk okuyucuyla buluşturulması Afrika kültürünün Türkiye'de yaşatılması açısından dikkate değerdir. Diğer yandan kitapta Osmanlı ve Afrika mutfaklarından izlerin yer alması ortak kültür geçmişine vurgu yapması açısından da önemlidir.

Kamu diplomasisi içerisinde değerlendirilen kavramlardan bir diğeri de kuliner diplomasıdır. Gastro diplomasiden farklı olarak kuliner diplomasının hedef kitlesini üst düzey devlet yöneticileri ve iki ya da çok taraflı resmi organizasyonlar oluşturmaktadır. Bu bakımdan kuliner diplomasiyi gastro diplomasi kavramının altında değerlendirmek yerinde olacaktır. Bu kavram, hükümetlerin yiyecek ve içecekleri ya da ülkelerin mutfak kültürünü diplomatik amaçlarla kullanmalarını ifade etmektedir. Diplomatik ilişkileri güçlendirmek için kullanılan kuliner diplomasi, ilişkileri güçlendirmenin yanında kültürel etkileşimi artırmak, ticari faaliyetleri geliştirmek ve barışı tesis etmek amaçlarıyla da kullanılmaktadır (Chapple-Sokol, 2013). Devlet başkanlarının veya üst düzey yöneticilerinin verdiği yemekler, ülke mutfağının tanıtılması için yurt dışında gerçekleştirilen faaliyetler bu kapsam içerisinde yer almaktadır. Bu diplomasi türü devlet büyüklerini etkilemenin bir yolu olarak da görülmektedir (Rockower, 2020). Çok sayıda ülke diplomatik misyonlarını yerine getirirken aynı zamanda kuliner diplomasiyi

kullanılmaktadır. Örneğin ABD'deki 80 uzman tarafından oluşturulan diplomatik kuliner ortaklık, yabancı diplomatlara yemek pişirirken aynı zamanda farklı ülkelere ziyaretler gerçekleştirmektedir (Chapple-Sokol, 2013).

Ankara'nın kuliner diplomasi kavramı kapsamında Afrika'ya yönelik yaptığı faaliyetlere bakıldığında bunun en önemlisinin 31. Afrika Birliği Zirvesinde gerçekleştiği görülmektedir. TİKA ve Tüm Restoranlar Lokantalar ve Tedarikçiler Derneğinin (TÜRES) iş birliğiyle 2018 yılında Moritanya'da toplanan zirvede görevli 480 personele yönelik eğitim programları düzenlenmiştir (Türk Aşçı Haberleri. 2018). Moritanyalı personele aşçılık, servis ve kat hizmetleri alanlarında 2 ay süreyle uzman Türk eğitimciler tarafından eğitim verilmiştir (TİKA Faaliyet Raporu 2018). Moritanya'da zirve boyunca kalan devlet başkanları için tamamı Türk mutfağından oluşan menüler oluşturulmuştur. (Türk Aşçı Haberleri. 2018). Afrikalı devlet başkanlarının Türk mutfağıyla tanıştığı zirve, Türkiye'nin kuliner diplomasi faaliyetlerinin en önemlisi olarak kayda geçmiştir.

Türkiye'nin kıtaya yönelik kuliner diplomasi politikası, verilen eğitimler çerçevesinde de sürmüştür. Bu kapsamda 2013 yılında Etiyopya Tigray Kültür Ajansından 10 uzman Türkiye'de turizm eğitim programına katılmıştır. 2013 ve 2014 yılları arasında Zambiyalı uzmanlara Antalya Muratpaşa Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesinde eğitim verilmiştir. Aynı yıl Togo Turizm Bakanlığınca belirlenen 10 kişilik bir heyete Antalya Muratpaşa Uygulama Oteli'nde 2 haftalık turizm eğitimi verilmiştir (TİKA Faaliyet Raporu 2014). 2015 yılında ise Zambiya Sanat Turizm Bakanlığı, Zambiya Turizm Kurumu, Konaklama Sektörü Enstitüsü yetkilileri ile özel sektör temsilcilerine "konaklama işletmelerinin sınıflandırılması" konusunda Lusaka'da eğitim verilirken Türkiye'nin turizm alanındaki tecrübeleri aktarılmıştır (TİKA Faaliyet Raporu 2015). Bu eğitimlerde Türk mutfağı da katılımcılarla paylaşarak Afrika'da Türk lezzetlerinin bilinirliğinin artması hedeflenmiştir.

Genel olarak kültürel diplomasi kamu diplomasisinde üst kültür çerçevesinde ele alınırken spor diplomasisi daha çok popüler kültürün bir parçası olarak görülmektedir. Bunun nedeni ise sporun daha geniş kitlelere ulaşmadaki kabiliyetidir. Öyle ki Soğuk Savaş döneminde Sovyet Rusya ve ABD, sporu kendi ideolojilerinin itibarını artırmak için araç olarak görmüş ve kullanmışlardır. Çin de sporu kendi itibarını güçlendirmek için

kullanmaktadır. 2008 Pekin Olimpiyatları'nı fırsat olarak gören Çin, spor diplomasisini kullanmıştır (Finlay ve Xin, 2010, s. 878).

Sporda en etkili olan ülkelerin başında ise hiç şüphesiz Dünya Kupası'nda dört kez final oynayıp iki kez şampiyon olan Fransa gelmektedir. Fransa'nın bu başarısında en büyük katkıyı ise Sahra Altı Afrika kökenli futbolcular sağlamaktadır. 2022 Dünya Kupası'nda Fransa'nın 25 kişilik takım kadrosunda yalnızca üç etnik Fransız futbolcunun olması dikkat çekicidir. 2018 Dünya Kupasında şampiyon olan Fransa'nın kadrosundaki 15 isim Afrika kökenli futbolculardan oluşmaktadır (Ensonhaber, 2022). Bu durum Afrikalı izleyicinin Fransa'yı desteklemesine neden olmasına rağmen Fransa'nın yine Afrika'nın omuzlarında yükseldiği yorumlarının yapılmasına da yol açmaktadır. Küresel Yumuşak Güç Endeksi 2022'de 28'inci sırada yer alan Latin Amerika'nın en yüksek sıradaki ülkesi olan Brezilya da, sanat ve eğlencede etkili olarak algılanmaya devam etmektedir. Brezilya'nın yüksek sıralarda yer almasının nedenlerinden biri ise "sporda lider" ülke olarak algılanmasıdır (Brand Finance, 2022)

Sporun toplumları etkilemedeki gücünü Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (Fédération Internationale de Football Association) tarafından Katar'da düzenlenen 2022 Dünya Kupası'nda da görmek mümkündür. Milyarca insanı ekran başına kilitleyen dev organizasyonda farklı ülke vatandaşları Ronaldo, Messi ve Mbappé gibi yıldızların yer aldığı milli takımları desteklemiştir. Portekiz'in elenmesi ile Ronaldo fanları üzülürken Arjantin'in dünya kupasını kaldırması Messi fanları tarafından "Messi mi Ronaldo mu?" tartışmasının sonu olarak nitelendirilmiştir. Yine turnuvaya -yarı finale yükselen ilk Afrika takımı olarak- damga vuran Fas milli takımı da sporun gücünü ortaya koymuştur. Büyük bir sürprize imza atan Fas, Afrika ve Orta Doğu halklarının desteğini kazanmıştır (Anadolu Ajansı, 2022b). Aynı turnuvada başta Afrikalı futbolculara yönelik olmak üzere çeşitli nedenlerle ortaya konan ırkçılık, sporun toplumlar üzerindeki etkisini gösteren farklı bir argüman olmuştur (AHaber, 2022).

Son yıllarda ülkeler başarılarını artırmak için uluslararası spor organizasyonlarında "devşirme sporcular"a yer vermektedir. (Holmes ve Storey, 2011). Farklı bir ülkede doğan ancak başka bir ülkenin vatandaşlığına geçerek ter döken sporculara devşirme sporcular denilmektedir (Altınsöz ve Koçak, 2017). Devşirme sporcular, sporda başarı göstermiş veya başarı gösterme potansiyeli olan sporculardan oluşmaktadır. Bu yönüyle

devşirme sporcuların ülkelerin altyapılarını olumsuz etkilediği görüşleri olsa da sporcu devşirme sisteminin ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla mücadele ettiği de vurgulanmaktadır (Maguire ve diğerleri, 2002).

Türkiye de spor diplomasisiyle dünyada bilinirliğini artırmaya ve cazibe merkezi haline gelmeye çalışmaktadır. Özellikle futbolda 2002 Dünya Kupası ve 2008 Avrupa Futbol Şampiyonasında elde ettiği başarılarla adından söz ettiren Türkiye, sporun farklı dallarında başarıya ulaşmak için devşirme sporcu yoluna başvurmuştur. 2011 Kış Oyunları'nda Türkiye'ye buz sporlarında gümüş madalya kazandıran Ukrayna asıllı Alisa, Ankara'nın "devşirme" politikasının başarısını ortaya koymuştur (Euro Sport, 2011). Çeşitli branşlarda devşirilen sporcular Türk Milli Forması ile başarıdan başarıya koşmuştur. Örneğin 2016 Avrupa Atletizm Şampiyonasında Türkiye, devşirme sporcular ile dört altın, beş gümüş, üç bronz madalya kazanarak şampiyonada dördüncü olmuştur. Özellikle atletizmde Sahra Altı Afrika ülkelerinden devşirilen sporcular Türkiye'nin başarısını artırarak spor diplomasisine katkı sunmuştur. Kenyalı atletler Tarık Langat Akdağ, Polat Kemboi Arıkan, Yasemin Can İlham Tanui Özbilen ve Ali Kaya ile Etiyopyalı atletler Elvan Abeylegesse, Mert Girmalegesse ve Meryem Erdoğan'ın uluslararası müsabakalarda elde ettiği başarılar atletizmde Türkiye'nin aldığı en önemli başarılar arasında yer almıştır.

Milli takımlar düzeyinde devşirilen Afrikalı sporcuların yanında takımlar düzeyinde transfer edilen futbolcular, Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki bağı güçlendirmiştir. 90'lı yıllarda Sahra Altı Afrikalı yıldızları keşfeden Türk takımları, Nijeryalı Daniel Amokachi, Uche Okechukwu ve Jay Jay Okocha, Demokratik Kongolu Andre Kona Ngole, Ganalı Samuel Johnson, Malili Fernand Coulibaly, Ugandalı Majid Mususi ve Güney Afrikalı Fani Madida ve John Leshiba Moshoeu gibi futbolcuları transfer etmiştir. Türk takımlarının Afrikalı futbolcu transferleri 2000'li yıllarda da devam etmiştir. Bu dönemde dünyaca ünlü yıldız Fildişi Sahilli Didier Drogba, Didier Zokora ve Abdul Kader Keita, Senegalli Demba Ba ve Moussa Sow, Kamerunlu Rigobert Song, Demokratik Kongolu Shabani Nonda, Gineli Ibrahima Yattara ve Ganalı Stephen Appiah gibi yıldız oyuncular takımlarının başarısı için çaba göstermiştir. Türk takımları için mücadele eden Afrikalı yıldız futbolcular Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkiyi güçlendirirken aynı zamanda Türk takımlarının başarılarına katkı sunarak Türkiye'nin spor diplomasisine hizmet etmiştir.

Spor kulüpleri ve ülke milli takımlarının farklı bir ülkede kamp yaparak sezon hazırlıklarını sürdürmesi de spor diplomasisinin bir parçasıdır. Son yıllarda tesisleşme ve konaklama açısından dünyanın sayılı ülkelerinden biri haline gelen Türkiye, kamp imkânları nedeniyle tercih edilmektedir. Sahra Altı Afrika ülkeleri de Türkiye'yi seçerek ikili ilişkilerin gelişmesine katkı sunmaktadır. Örneğin 2022 Dünya Kupası'na katılamayan Nijer, Gabon, Gambiya, Gine Bissau ve Libya futbol milli takımları, hazırlık kampı için Antalya'yı tercih etmiştir. Burada mini bir Afrika Kupası düzenlenirken hem oyuncular hem de yöneticiler Türkiye'nin doğru bir tercih olduğunu vurgulamıştır (Ajansspor, 2022). 2021 yılında da yine Afrika'dan Gambiya, Gine, Nijer ve Togo milli takımları hazırlıklarını Antalya'da sürdürmüştür (Cumhuriyet, 2021). Afrikalı milli takımlarının hazırlık sürecini Türkiye'de geçirmiş olmaları spor yatırımlarının ve tesisleşmenin önemini ortaya koyarken spor diplomasisine katkısını da göstermektedir.

2.4.4. Türkiye'nin Değişim (Mübadele) Diplomasisi

Bu bölümde, Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'daki yürüttüğü değişim diplomasisi politikaları çerçevesinde gerçekleştirdiği değişim faaliyetleri tartışılacaktır. Türkiye-Afrika eğitim alışverişi son yıllarda nicelik, ölçek ve biçim açısından belirgin bir gelişme göstermiştir. Türkiye'nin Afrika'ya yönelik yatırımlarının önemli bir kısmını eğitim ve öğretim faaliyetleri oluşturmuştur. Afrikalıların kalkınmasına yönelik gerçekleştirilen bu değişim programlarının bir kısmı değişim diplomasisi kapsamında değerlendirilirken bir kısmı da farklı bileşenler kapsamında ele alınmıştır. Örneğin lisans ve yüksek lisans düzeyinde gerçekleştirilen eğitim programları değişim diplomasisinin konusu olurken mesleki eğitimlerin verildiği programlar insani diplomasi başlığı altında ve inanç bağlamında gerçekleştirilen değişim programları ise inanç diplomasisi başlığı altında değerlendirilmiştir.

Kamu diplomasisini sıralayan Cull, değişim (mübadele) diplomasisini dördüncü unsur olarak ele almıştır. Bir aktörün, vatandaşlarını yurt dışına göndererek ya da yurt dışından vatandaşları kabul ederek uluslararası ortamı yönetmeye çalıştığını söyleyen Cull, bu diplomasi türünü karşılıklılık kavramının kalesi olarak görmektedir (Cull, 2009b, s. 20). Almanya ve Fransa arasında yüzyıllardır devam eden tarihi düşmanlığın İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki ülke arasındaki simetri ile ortadan kalkmaya başladığını savunan Cull, 1945–1988 yıllarında lise öğrencilerinin değiş tokuşunu içeren değişim programının

Alman-Fransız yakınlaşmasını sağladığını belirtmektedir. Vaxevanidou ise eğitim diplomasini; 1) yumuşak gücün uygulama alanı olması, 2) araştırma, kültür ve dil gibi birçok kamu diplomasisi faaliyetini bünyesinde barındırması, 3) uluslararası öğrencilere ev sahipliği yapması ve 4) eğitim kurumlarının uluslararasılaşma sürecine katkı sağlaması bakımından önemli bulmaktadır (Vaxevanidou, 2018). Diğer yandan değişim diplomasisi, öğrenciler, akademisyenler, öğretmenler, profesyoneller, bilim adamları ve sanatçıları içeren elitist bir kitleyi ifade etmektedir. Değişim diplomasisi eğitim kurumları ve hükümetlerin eğitim faaliyetleri ile gerçekleştirilmektedir.

Öğrenci değişim programlarıyla hayata geçen değişim diplomasisi, kendi ülkesinden başka bir ülkeye eğitim görmek için giden öğrencileri hedef almaktadır. Bu öğrenciler mezun olup ülkelerine döndüklerinde öğrenip gördüğü ülkedeki değerleri de kendi ülkesine taşıyacak ve uzun süreli bir bağlılık oluşmasına imkân tanınacaktır. Uluslararası değişim programları aynı zamanda ülkenin imajına katkı sunarken dış politikasını da olumlu bir şekilde değiştirecektir. Değişim diplomasisini “karşılıklılık” kavramının kalesi olarak nitelendiren Cull, bu diplomasi türünü her iki tarafın yararlandığı ve dönüştüğü uluslararası bir öğrenme deneyimi olarak görmektedir (Cull, 2009b, s. 20).

Kapsamlı bir uluslararası öğrenci stratejisi bulunmayan Türkiye’nin, aynı zamanda bu öğrencilerle ilgili çalışmalar yapacak yeterli altyapıya sahip olmaması çeşitli problemlere yol açmıştır. Bu durum Büyük Öğrenci Projesi’nin (BÖP) başarısını düşürmüş, beklenen memnuniyet yakalanamamış ve yeni bir burs programı arayışı başlamıştır (Terzi, 2013, s. 33). Birbirinden bağımsız, dağınık vaziyette olan ve YÖK, TÜBİTAK, Diyanet İşleri Başkanlığı, TİKA gibi kurumların tahsis ettiği burslar, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının (YTB) kurulmasıyla tek çatı altında birleştirilmiştir. Türkçe öğrenim, ön lisans, lisans, lisansüstü, uzmanlık ve araştırma bursları Türkiye Bursları kapsamında birleştirilmiştir (Terzi, 2013, s. 33). 2002 öncesinde çeşitli kurumlar tarafından verilen burslara 10 bin başvuru yapılırken 2012 yılında Türkiye Bursları adıyla kurumsallaşmaya gidilmesinin ardından 2012 yılında 40 bin ve 2021 yılında ise dünyanın 178 ülkesinden 165 bin 511 başvuruya ulaşılmıştır (YTB, Türkiye Bursları).³¹ Türkiye Burslarına başvurular artarken Türkiye verdiği destekleri yıldan yıla artırmıştır. Üniversite öğrenim ödemelerinin yanında öğrenim giderleri, genel sağlık sigortası

³¹ Başvurucular, Türkiye Bursları’nın internet sayfası olan <https://turkiyeburslari.gov.tr/tr> adresinden online olarak başvurularını yapabilmektedir.

ödemeleri karşılanmakta ve ulaşım giderlerine destek verilmektedir (Özçetin, 2013, s. 3). 2007 yılında lisans düzeyinde verilen burs miktarı 160 TL iken bu katkı 2012 yılında 500 TL'ye yükselmiştir. Yüksek lisans ve doktora için 2007'de 185 TL olarak belirlenen miktar 2012'de yüksek lisans için 750 TL'ye, doktora için de 1000 TL'ye çıkarılmıştır (Terzi, 2013, s. 35). 2022 yılı itibariyle yüksek lisans katkısı 800 TL, master 1100 TL ve doktora katkısı 1600 TL olmuştur (YTB, Türkiye Bursları). Öğrencilere verilen aylık bursların dışında barınma desteği sağlanmaktadır. 2012 yılı itibariyle yurt dışından gelen öğrencilere bakış açısında farklılaşma olduğu görülmektedir. Ötekiyi çağrıştıran “yabancı öğrenci” tanımlaması yerine bu öğrenciler, daha olumlu bir çağrışım yapan “uluslararası öğrenci” ifadesiyle anılmaya başlamıştır (Özkan ve Acar Güvendir, 2015).

Sahra'nın güneyinden Türkiye'ye gelen öğrenci sayısı Türkiye Bursları'nın kurumsallaşmasıyla artmıştır. Afrika açılımının olumlu yansıması olarak okunabilecek bu artış Dışişleri Bakanı Davutoğlu tarafından olumlu karşılanmıştır. Davutoğlu, Afrikalı öğrencileri yetiştireceklerini ve kendi geleceklerine mühür vuracak yeni kadroları Türkiye'de eğiteceklerini vurgulamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013a). Burslarla orta vadede Türkiye algısının değişeceği uzun vadede ise Türkiye'nin kıtadaki ülkelerle ilişkilerinde dostça bir zemin hazırlanacağı vurgulanmaktadır (Yousfi, 2016, s. 85). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunu Abdulkadir Muhammed Nur'un Somali'de açıklanan kabinede Adalet Bakanı olarak atanması buna önemli bir örnektir (Anadolu Ajansı, 2020).

Son dönemde tüm dünyada uluslararası öğrenci varlığını artırmaya yönelik politikalar geliştirilmektedir. Bir rapora göre dünyadaki uluslararası öğrencilerin yüzde 52'si Asya, yüzde 23'ü Avrupa ve yüzde 12'si de Afrika kıtasından oluşmaktadır (OECD, 2012). Türkiye'de eğitim verilen uluslararası öğrenci sayısıysa 1983 yılında 5.378 iken bu sayı 2002'de 16 bin (Gürüz, 2008, s. 54), 2013/2014 eğitim öğretim döneminde 48.169 ve 2018 yılında 125 bin düzeyine erişmiştir (YÖK, Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi). Türkiye'yi uluslararası öğrenci sayısı bakımından ilk 5'e sokmak istediklerini belirten Erdoğan, uluslararası öğrenci sayısını 350 binin üzerine taşımakta kararlı olduğunu ifade etmiştir (UDEP, 2018).

Erdoğan'ın söylemlerine paralel olarak Türkiye'deki Sahra Altı Afrikalı öğrenci varlığı da her geçen yıl artmıştır. 1999-2012 yıllarını kapsayan dönemde 1.400 Afrikalı öğrenci

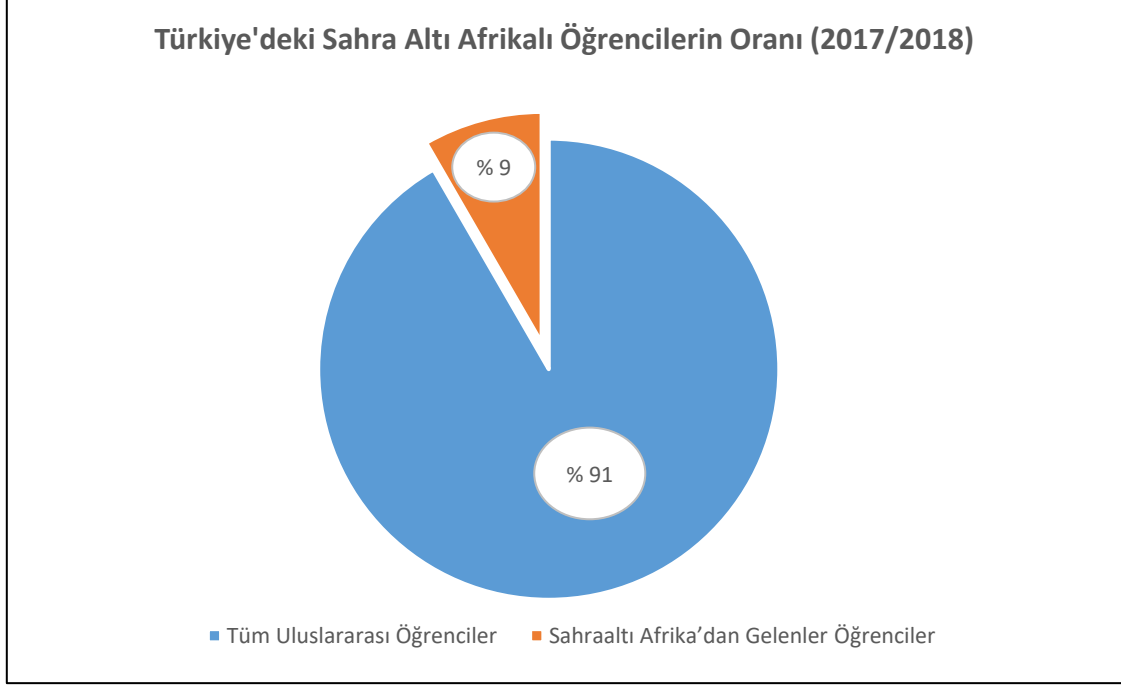
Türkiye’de öğrenim görmüştür. Türkiye Bursları’yla 2012 yılından itibaren Türkiye’deki Sahra Altı Afrikalı öğrenci sayısında hızlı bir artış görülmektedir. 1991-2014 yılları arasında Afrika ülkelerine (Kuzey Afrika dâhil) 4380 öğrenciye burs kontenjanı (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Mukayeseli veriler) açılırken sadece 2016-2017 yılında Sahra Altı Afrika ülkelerinden gelen öğrencilere ayrılan burs sayısı 1.075 olmuştur. Sahra Altı Afrikalı öğrencilerin oranı Türkiye’deki tüm uluslararası öğrencilerin yüzde 9’unu oluştursa da sayıları her yıl artmaktadır (YÖK, Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi). Hükümetin Afrika açılımı düşünüldüğünde kıtaya yönelik bursların güçlendirilmesinde “çarpan etkisi”nin olacağına altı çizilmektedir.

Tablo 17: Türkiye’de Yıllara Göre Sahra Altı Afrikalı Öğrenci (UÖ) Hareketliliği

Türkiye’de UÖ	Cinsiyet	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
Sahra Altı Afrika’dan Gelen Öğrenciler	Erkek	3518	5322	6749	6749	8788
	Kadın	1014	1636	2089	2089	2590
	Toplam	4532	6958	8738	9882	11.378

Kaynak: Veriler, www.yok.gov.tr adresinden alınan bilgilerden derlenmiştir.

YÖK veri sisteminde 2013/2014 öğretim yılı öncesine ait istatistikler bulunmamaktadır. Dolayısıyla önceki yıllarda hangi ülkelerden öğrencilerin Türkiye’deki üniversiteleri tercih ettiğine dair genel bir tablo oluşturmak mümkün değildir. Ancak sonraki yılları içeren istatistiklere bakıldığında SAA’dan Türkiye’ye en fazla öğrencinin Nijerya ve Somali’den geldiğini görmek mümkündür (Bkz. <https://istatistik.yok.gov.tr/>).

Grafik 2: Türkiye'deki Sahra Altı Afrikalı Öğrencilerin Oranı (2017/2018)

Kaynak: www.yok.gov.tr adresinden alınan verilerle oluşturulmuştur.

Türkiye'deki eğitim kalitesi ve teknolojik yenilikler, istihdam olanakları, tarihsel güçlü bağlar gibi çok sayıda etken Afrikalı öğrencilerin Türkiye'yi tercih etmesine neden olmaktadır. İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi mezunu Cibutili Ali Farah, Türkiye'nin Müslüman bir ülke olmasının Sahra Altı Afrika'dan Türkiye'ye yönelik öğrenci akışını artırdığını savunmaktadır. 2010 yılı itibarıyla ülkelerine dönen mezunların Türkiye'nin imajına olumlu katkı sağladıklarını söyleyen Farah, Türkiye'nin "yükselen bir yıldız" olarak görüldüğüne dikkat çekmektedir. Farah'a göre; Türk kamu kurumlarının Afrika'da varlık göstermesi ve Somali'de aktif rol almaları özellikle Cibuti, Etiyopya, Sudan ve Somali gibi ülkelere öğrencilerin yüzlerini Türkiye'ye dönmelerine neden olmuştur. Nijeryalı öğrencilerden Taofik Yusuf Türkiye'nin kaliteli eğitim alınabilecek Avrupa/Asya ülkelerinden biri olduğunu ifade etmektedir (Baydemir, 2020). Cevher de, Türkiye'deki uluslararası öğrencilerinin "Türkiye ile yakın dil, tarih ve kültür birliği olan ülkelere geldiğini" belirtmiştir (Cevher, 2016, s. 338). Özoğlu ve diğerleri ise Türkiye'nin tercih edilme sebeplerini kültürel, dini ya da etnik yakınlık, burs imkânları, ülkelere ya da alternatif ülkelere göre daha kaliteli eğitim gibi nedenlerle açıklamıştır (Özoğlu ve diğerleri, 2012, s. 89).

Türkiye, Sahra Altı Afrikalılara eğitim sağlayarak yetiştirdiği Afrikalı elitleri yumuşak güç ve kamu diplomasisinin bir parçası haline getirmek istemektedir. Türkiye edindikleri deneyimi ülkelerine döndüklerinde Türkiye ile iş birliği yapma arzusuna dönüştürme potansiyeli yüksek olan mezunlar, Türkiye'nin dış politika ve kamu diplomasisine katkı sağlayabilir. Bu kapsamda Türkiye Bursları programı, Türkiye ile gönül bağı oluşan öğrenciler arasında geleceğin lider ağını oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla uluslararası öğrencilerle yakın iletişim sadece eğitim süreçlerince değil, mezuniyet sonrasında da sürdürülmektedir. Kendi ülkeleri ve Türkiye arasında köprüler kurarak gönüllü ülke elçiliği görevini üstlenen uluslararası öğrenciler arasında bağların korunması amacıyla Türkiye Mezunları Ağı oluşturulmuştur. <https://turkiyemezunlari.gov.tr/> portalını hizmete alan Türkiye, Türkiye mezunları programı (TMP) ile dünyanın 184 ülkesinden yaklaşık 150 binden fazla Türkiye mezununa yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir (Bkz. <https://turkiyemezunlari.gov.tr/>). Türkiye mezunlarına yönelik olarak yürütülen çalışmaların başında mezun buluşmaları gelirken bu etkinliklerde eski ve yeni mezunların bir araya geldiği bir ortam sağlanmaktadır. 2013 yılından bu yana 51 ülkede 89 mezun buluşması gerçekleştirilmiştir. Türkiye, mezun buluşmalarını büyük ölçüde ilgili ülkelerdeki mezun dernekleri üzerinden düzenlemektedir. Dünya genelinde 27 ülkede mezun derneği kuran Türkiye'nin Afrika'daki ilgisi dikkat çekicidir. Asya, Afrika ve Balkanlar'da öğrenci dernekleri oluşturan Türkiye, bu derneklerin 11'ini Sahra Altı Afrika'da kurmuştur. Etiyopya, Gambiya, Gana, Mali, Moritanya, Nijer, Nijerya, Senegal, Somali, Sudan ve Tanzanya'da kurulan mezun dernekleri, Ankara'nın Türkiye mezunlarına yönelik ilgisinde Sahra Altı Afrika'nın önemli bir yer tuttuğunun göstergesidir.

Sahra Altı Afrika'dan Türkiye'ye gelen öğrenci sayısındaki yükseliş, Ankara'nın uluslararası öğrenci varlığına verdiği önemin yanında Afrika açılım politikasıyla açıklanabilir. Kamu kurum ve kuruluşlarının yanında iş çevreleri ve STK'lerde Afrika'da yer edinme çabasında olan Ankara, bölgede görev yapacak insan kaynağı da yetiştirmektedir. TMP ile mezunlara Türkiye'de ve ülkelerindeki Türk firmalarında çalışma imkânı sunulmaktadır. Örneğin iş ve kariyer bölümündeki ilanlarda TRT Afrika'da istihdam edilmek üzere gazeteciler aranırken Türk Hava Yolları için çalışma arkadaşları aranmaktadır. Diğer yandan Senegal, Nijer ve Tanzanya gibi ülkelerde faaliyet gösteren Türk firmalarının ilanları Türkiye mezunlarına istihdam olanağı

sağlamaktadır. Türkiye'nin mezun olup ülkelerine döndükten sonra Türkiye mezunlarına iş ve kariyer imkânı sunması mezun öğrenciler ile Türkiye arasındaki bağın güçlenmesine imkân sunmaktadır. Karşılıklı fayda sağlayan bu yaklaşım Afrikalı öğrencilere Türkiye'deki eğitimleri sonrası istihdam kolaylığı sağlarken farklı bir ülkede okumak isteyen Afrikalıların Türkiye'yi tercih etmesinin önünü açmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'den mezun olan ancak ülkesine döndükten sonra Türk firmalarında kendilerine alan bulamayan mezunların Türkiye ile gönül bağlarının zayıflama ihtimali bulunmaktadır. Bu bakımdan Türkiye'nin mezunlarla ilişkilerini sürdürürken sadece mezunlar buluşmasına değil aynı zamanda istihdam odaklı gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin değişim diplomasisini güçlendiren kurumlardan bir diğeri de Türkiye Maarif Vakfıdır (TMV). 2016 yılında kurulan ve kamu yararı gözeterek çalışmalarını sürdüren Vakıf (Bkz. <https://turkiyemaarif.org/>), Türkiye'nin uluslararası eğitimde dünyaya açılan kapısı görevini üstlenmektedir. Okul öncesi eğitimden yükseköğretime varıncaya kadar eğitimin her safhasında etkili faaliyet yürüten Maarif Vakfı, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ile birlikte yurt dışında eğitim kurumu açma yetkisi verilen iki kuruluşun biridir³².

Dünya genelinde 67 ülkede eğitim öğretim çalışmalarına devam eden TMV, halen 37 ülke ile görüşmelerini sürdürmektedir. 21 Haziran 2022 tarihi itibarıyla 49 bin 112 öğrenciye eğitim veren vakıf, Sahra Altı Afrika'da; Çad, Ekvator Ginesi, Etiyopya, Fildişi Sahilleri, Gabon, Gine, Kamerun, Demokratik Kongo, Kongo, Mali, Moritanya, Nijer, Somali ve Sudan'daki FETÖ iltisaklı kurumları devir alarak bu ülkelerde çalışmalar yürütmektedir. Vakıf, bunun haricinde, Burkina Faso, Gambiya, Gana, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan, Kenya, Liberya, Madagaskar, Nijerya, São Tomé ve Príncipe, Senegal, Sierra Leone, Tanzanya ve Togo'da faaliyet göstermektedir. Angola, Benin, Gine-Bissau, Komorlar Birliği, Lesotho, Malavi, Mozambik, Namibya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Svaziland, Uganda, Zambiya ve Zimbabve ile resmi temaslar sürdürmektedir (Türkiye Maarif Vakfı). Maarif Vakfı okulları, lisans ve lisansüstü eğitimlerini uluslararası öğrenci olarak sürdürmek isteyen Afrikalı öğrencilerin, öncelikle Türkiye'yi tercih etmelerinde önemli bir rol oynamaktadır.

³² Dünyada Türkiye Maarif Vakfı için Bkz. EK

Tablo 18: Maarif Vakfı'nın Sahra Altı Afrika'daki Varlığı

ÜLKE	EĞİTİM KURUMU	YURT
Burundi	4	
Cibuti	2	
Çad	6	1
Ekvator Ginesi	4	
Etiyopya	19	2
Fildişi Sahili	4	
Gabon	4	
Gambiya	4	
Gana	2	
Gine	9	1
Güney Afrika	3	
Kamerun	15	4
Kongo	4	
Kongo Demokratik C.	4	
Madagaskar	4	
Mali	31	1
Moritanya	9	
Nijer	9	2
Senegal	13	
Sierra Leone	3	
Somali	7	3
Sudan	6	
Tanzanya	13	3
Togo Cumhuriyeti	8	1
TOPLAM	187	18

Kaynak: <https://turkiyemaarif.org/>' dan derlenmiştir.

Kısa süreli değişim programları on binlerce öğrenciye farklı ülkelerde deneyim kazanmalarına imkân sağlamaktadır. Erasmus Programı gibi Mevlana Değişim Programı da Türkiye'de eğitim veren yükseköğretim kurumları ile yurt dışında eğitim veren yükseköğretim kurumları arasında değişimi sağlamaktadır. Mevlana Değişim Programı'nın temel amacı, kültürler arası etkileşimi artırmak ve Türkiye'nin kültürel ve tarihsel mirasını değişim programına katılan öğrencilerle paylaşmaktır (YÖK, Mevlana Değişim Programı Kitapçığı). Öğrencileri bir ya da iki yarıyıl Türkiye'de misafir eden Program, öğretim elemanlarına 3 aya kadar yükseköğretim kurumlarında ders verebilme imkânı sunmaktadır (Çetinsaya, 2014, s.162). YÖK Başkanı Saraç, 2013 yılında başlatılan Mevlana Programı'yla, Erasmus programları dışında kalan ülke ve üniversitelerle Türkiye arasında öğrenci ve öğretim üyesi değişimi gerçekleştirdiklerini

belirtmiştir. Ancak Saraç, 2016 yılı itibariyle 5500 öğrenci ve öğretim üyesi değişiminden sadece 53'ünün Afrika ülkeleriyle gerçekleştiğine dikkat çekmiştir (İBU Ajanda, 2016). Bu sayının önümüzdeki süreçte daha artmasını beklediklerini söyleyen Saraç'ın belirttiği gibi Mevlana Değişim Programı ile gerçekleşen değişimlerin çok düşük bir kısmını Afrikalı öğrenci ve öğretim görevlilerini kapsamıştır. Bu bakımdan Mevlana Değişim Programı'nın sadece yüzde 1'lik bir kısmını Afrika ülkelerine yönelik gerçekleştirmesi bu programın Türkiye'nin Afrika politikasını yansıtmadığı değerlendirilebilir.

Öte yandan Türkiye'de eğitim gören Afrikalı öğrencilerin eğitimlerini tamamlamalarının ardından Türkiye'deki üniversitelerde ya da kamu kurumlarında görev almaları dikkate değerdir. Anadolu Ajansının 12 Aralık 2017 tarihli haberine göre Türkiye'de 150 Afrikalı akademisyen çeşitli üniversitelerde görev yapmaktadır (Anadolu Ajansı, 2017). Üniversitelerdeki Afrikalı öğrenci ve akademisyenlerin sayısına paralel olarak üniversitelerde kurulan Afrika merkezlerinin sayısında artışlar olmuştur. Ankara Üniversitesinde Afrika Araştırma ve Uygulamaları Merkezi, Gazi Üniversitesinde Afrika ve Orta Doğu çalışmaları yüksek lisans programı, Kadir Has Üniversitesinde Orta Doğu ve Afrika Araştırma-Uygulama Merkezi, Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi bünyesinde kurulan Afrika Enstitüsü, Malatya İnönü Üniversitesinde Afrika Araştırmaları Merkezi, Orta Doğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği, Afrikalılar Dayanışma ve Kültür Derneği, Afrotürk Vakfı gibi farklı oluşumlar iki taraf arasındaki bilgi noksanlığının giderilmesi ve iletişim kanallarının açılmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır.

Genel itibariyle yükseköğretim alanında gerçekleşen değişim diplomasisi aynı zamanda profesyonelleri de kapsamaktadır. Bu bakımdan Türkiye'deki çeşitli kamu kurum ve kuruluşları, farklı ülkelerden gelen profesyonellere Türkiye'de kısa süreli eğitimler vermektedir. Öncülüğünü Dışişleri Bakanlığının yaptığı bu değişim programları örnekleri, Türkiye'nin kamu diplomasisi yaklaşımına katkı sağlamaktadır. Dışişleri Bakanlığı, çeşitli akademi ve eğitim programlarıyla Türkiye'nin değişim diplomasisine katkı sunmaktadır. Diplomasi Akademisi, bakanlığın sürdürdüğü ana program olarak dikkat çekmektedir. Bakanlık bünyesindeki diplomatların yanı sıra dünyanın dört bir yanından bürokratlar Dışişleri Bakanlığının programlarına katılarak eğitim almaktadır. Dışişleri Bakanlığı, bakanlık memurlarına yönelik hizmet içi eğitim vermek, yurt dışına giden diğer kurum mensuplarına dış görev yönlendirme kursları düzenlemek ve yabancı

ülkelerin diplomatlarına eğitim programları düzenlemek amacıyla Diplomasi Akademisini faaliyete geçirmiştir. Sadece 2018 yılında hizmet içi eğitimlerden 534 kişi, dış görev yönlendirme kurslarından 1822 kişi yararlanmıştır. Yabancı diplomatlara verilen eğitimlerden ise 378 kişi faydalanmıştır. Bakanlığın 2017 yılı sonu itibariyle 15 ülke (Almanya, Azerbaycan, Brezilya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, Kazakistan, Kongo Cumhuriyeti, Macaristan, Makedonya, Norveç, Polonya, Portekiz ve Türkmenistan) ile diplomat değişimine ilişkin Mutabakat muhtırası bulunmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2018b). Türk Diplomasi Akademisi, 27 Afrika ülkesiyle diplomat eğitimi konusunda mutabakat zaptı imzalamıştır. İkili planda birçok Afrika ülkesinden diplomata (Somali-Somaliland dâhil, Madagaskar, Lesotho, Güney Sudan, Sudan, Kenya, Nijerya, Namibya) eğitim programları sağlamaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı. Mukayeseli Veriler).

Dışişleri Bakanlığı tarafından yürütülen Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programı, dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen genç diplomatların katılımıyla gerçekleştirilmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı. Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programı). Geçmiş 1992 yılına dayanan programın temel amacı SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlık kazanan Orta Asya ve Kafkas cumhuriyetlerine destek sağlamaktır. Zamanla içeriği ve kapsamı genişletilen program kapsamında 35 yaşın altında toplam 1.255 yabancı diplomata eğitim verilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı. Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programı). Afrika ülkelerinden gelerek Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programına dâhil olan 249 diplomat da, bu eğitim programının bir parçası olmuştur. Örneğin, 6 Ekim-12 Kasım 2004 tarihleri arasında Dışişleri Bakanlığında düzenlenen programa Azerbaycan, Gürcistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'dan gelen diplomatların yanında Etiyopyalı genç diplomatlar da katılmıştır (TİKA Faaliyet Raporu 2004). Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programının 2010'lu yıllarla birlikte daha etkin olduğu görülmektedir. Bu kapsamda 2013 yılında Nijer Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Zambiya Dışişleri Bakanlığı ve Güney Sudan Dışişleri Bakanlığında gelen onar diplomat için eğitim programı düzenlemiştir. 2014 yılında Gambiya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığında görevli 11, Benin Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığında görev yapan 7, Gana Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığında görevli 10, Nijer Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığında görevli 10, Güney Sudan Dışişleri Bakanlığında görevli 10 ve Zambiya Dışişleri Bakanlığında görevli 10 genç diplomata birer haftalık eğitim verilmiştir. 2015

yılında düzenlenen 21. Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programı Kış Okuluna 33 ülkeden birer diplomat katılmıştır. Ankara, Nevşehir ve İstanbul'da gerçekleştirilen programa Botswana, Burundi, Madagaskar, Morityus, Sao Tome and Principe ve Surinam'dan genç diplomatlar iştirak etmiştir. Afrikalı genç diplomatların Türkiye'de düzenlenen ve tarih, siyaset, ekonomi, edebiyat gibi disiplinlerden oluşan programa katılan genç Afrikalı diplomatlar Türkiye'nin değişim diplomasisinin bir parçası olarak Türkiye'ye sempati ile yaklaşacaklardır³³.

Diğer yandan Dışişleri Bakanlığı tarafından kıdemli diplomatlara yönelik eğitim programları da düzenlenmektedir. Bu eğitim programlarında; ara buluculuk, çatışma çözümü, kriz yönetimi ve barış inşası, ekonomi diplomasisi, müzakere teknikleri, uluslararası toplantılar, kamuya yönelik konuşma, medya ve genel protokol kuralları seminerleri sunulmaktadır. Bu kapsamda 2014 yılında Gambiya Dışişleri Bakanlığında görevli 6 ve Somali Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığında görev yapan 10 diplomat için eğitim düzenlenmiştir. 2015 yılında ise kıdemli diplomatlara yönelik eğitimler sürmüş bu kapsamda Güney Sudan Dışişleri Bakanlığında görevli 10, Sudan Dışişleri Bakanlığında görevli 10, Kenya Dışişleri ve Uluslararası Ticaret Bakanlığında görevli 10, Çad Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığında görevli 10, Namibya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığında görevli 10, Somali Dışişleri Bakanlığında görevli 4 ve Somaliland Dışişleri Bakanlığında görevli 5 diplomat için eğitim düzenlenmiştir. 2016 yılı da Sahra Altı Afrikalı diplomatlara eğitim verilen önemli bir yıl olarak dikkat çekmektedir. Gine Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığında görevli 10, Somali Dışişleri Bakanlığında görevli 4, Somaliland Dışişleri Bakanlığında görevli 9, Kongo Dışişleri Bakanlığında görevli 8, Etiyopya Dışişleri Bakanlığında görevli 4, Mali Dışişleri Bakanlığında görevli 10 ve Kenya Dışişleri Bakanlığında görevli 10 diplomata eğitim verilmiştir.

Kıdemli diplomatlara yönelik eğitimler devam etmiş ve 2017 yılında toplam 75 Sahra Altı Afrikalı kıdemli diplomat birer haftalık eğitime katılmıştır. Namibya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığında görevli 10, Kenya Cumhuriyetinde görevli 8, Zambiya Dışişleri Bakanlığında görevli 8 ve Zambiya'nın Ankara Büyükelçiliğinde görevli 3 olmak üzere toplam 11, Çad Dışişleri Bakanlığında görevli 10, Etiyopya Dışişleri Bakanlığında görevli 9, Gine Dışişleri Bakanlığında görevli 10, Mali Dışişleri Bakanlığında görevli 7

³³ Genç Diplomatlar Eğitim Programı için Bkz. EK 7

ve Benin Dışışleri Bakanlığında görevli 10 diplomat Kıdemli Diplomatlar Eğitim Programına katılmıştır. Ayrıca aynı yıl Gine Dışışleri Bakanlığında görev yapan personele başkent Konakri'de eğitim programı düzenlenmiştir. 2018 yılında ise Madagaskar Dışışleri Bakanlığında görevli 8, Somali Federal Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığında görevli 10 ve Mali Dışışleri Bakanlığında görevli 7 kıdemli diplomat için eğitim düzenlenmiştir. Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da Etiyopya Dışışleri Bakanlığında görevli 30 kıdemli diplomata yönelik program gerçekleştirilmiştir. Eğitim programlarında Afrika Birliği de unutulmamış, Afrika Birliği sekreteryasında görev yapan 8 diplomat için 4-11 Mart tarihlerinde eğitim programı düzenlenmiştir.

Dışışleri Bakanlığı Diplomasi Akademisi, talep gelmesi durumunda İş Birliği Mutabakat Muhtırası imzalamış olan ülkelerin diplomatlarına protokol seminerleri düzenlemektedir. Programla resmi tören ve ziyaretler, sofr düzeni, bayrak protokolü, temsil ve uluslararası toplantıları organize etme gibi konularda eğitim verilmektedir. 2013 yılında Somali Cumhurbaşkanlığı Protokol Dairesinin talebi üzerine gelen heyete protokol konulu bir eğitim programı düzenlenmiştir. Devlet protokol sistemini henüz yapılandırmakta olan Somalili protokol heyeti, protokol standartlarına ve resmi tören ve ziyaretlerin düzenlenmesine ilişkin bilgiler almıştır. 2014 yılında Güney Sudan Dışışleri Bakanlığında görevli 20 diplomata, bir haftalık protokol eğitimi düzenlenmiştir. 2015 yılında Madagaskar'ın başkenti Antananarivo'da Malgaş diplomatlara ve kamu kurumlarındaki üst düzey yöneticilere diplomatik yazışma ve protokol konularında eğitim verilmiştir. 2015 yılında Somali Cumhurbaşkanlığı bünyesinde görev yapan personele başkent Mogadişu'da Genel Protokol Kuralları, Yemekler, Karşılama ve Uğurlama, İkili ve Çok Taraflı Toplantı Düzenleme Teknikleri, Kurumsal Protokol Altyapısının Oluşturulması kapsamında dersler vermiştir. Lesotho Dışışleri Bakanlığında görevli 4 diplomata yönelik olarak 2015 yılında protokol konulu bir eğitim programı düzenlenmiştir. 2017 yılında Gambiya Dışışleri Bakanlığında görevli bir gruba protokol konulu bir eğitim verilmiştir. 2018 yılında, Kongo Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı bünyesinde görev yapan 60 diplomata yönelik, 8 Haziran 2018 tarihinde ise Kongo Demokratik Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığında görev yapan 60 genç diplomat için diplomasi ve diplomatik becerileri artırma eğitimleri düzenlenmiştir.

Diplomasi Akademisi programı, Büyükelçilere yönelik düzenlediği programlarla da dikkat çekmektedir. İlk büyükelçiler düzeyinde gerçekleştirilen eğitim programı 2014

yılında Güney Sudanlı Büyükelçilere yönelik düzenlenmiştir. Güney Sudanlı büyükelçilerin eğitim programı 2016 yılında devam etmiş ve Güney Sudan Cumhuriyeti Dışişleri ve Uluslararası İş Birliği Bakanlığında görev yapan 9 büyükelçi İstanbul ve Ankara’da eğitim programına alınmıştır. Büyükelçilere yönelik Ekonomi Diplomasisi, Kamu Diplomasisi, Büyükelçilik Yönetimi, Diplomatik Protokol Kuralları, Çok Taraflı Diplomasi, Müzakere Teknikleri ve Becerileri, Topluluk Önünde Konuşma ve İnsan Kaynakları Yönetimi konularını kapsayan bir eğitim programı düzenlenmiştir. 2017 yılında Sudan Dışişleri Bakanlığında görevli büyükelçilere yönelik başkent Hartum’da eğitim programı gerçekleştirilmiştir. Büyükelçilere diplomasi ve dış politika yapımı, müzakere teknikleri, misyon yönetimi ve protokol kuralları konularında seminerler verilmiştir.

Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında askeri personelin değişimi de söz konusudur. 2014 yılı itibariyle Afrika ülkelerinden 2200 personel Türkiye’de askeri eğitim almıştır. 2016 yılında 176 Afrikalı asker eğitim alırken 2017-2018 eğitim döneminde 290 Afrikalı personel eğitilmiştir. Yine Türk Milli Savunma Üniversitesi, aralarında Gambiya, Senegal ve Somali’nin de bulunduğu çeşitli Afrika ülkelerinden 104 yetkiliye eğitim vermiştir. Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi ve Türkiye Terörizme Karşı Savunma Mükemmeliyet Merkezi (COE-DAT), Afrika ülkelerinden askerlere yönelik eğitim programını sürdürmektedir. Bu merkezlerde “terörizme karşı savunma; teröristlerin siber alan kullanımı; intihar saldırısına karşı savunma; terörist saldırılara karşı kritik altyapı koruması; terörle mücadele / ağa saldırı (AtN); terörizm ve medya” gibi dersler vermektedir.

Türkiye’nin 50’den fazla ülkeyle askeri eğitim ve iş birliği anlaşması veya protokolü bulunmaktadır ve 25 binin üzerinde askeri personele Türkiye’de eğitim verilmiştir (Bkz. <http://www.tsk.tr>). Değişim diplomasisiyle yakından ilişkili olan bu eğitim faaliyetleri aynı zamanda insani diplomasisinin bir ayağını oluşturmaktadır. TİKA’nın Türkoloji Projesinin kapsadığı ülkelerle örtüşen Türkçe kurslarıyla da 3 binin üzerinde personele Türkçe eğitimi verilmiştir. Bu eğitimler kapsamında Afrika’dan gelen askeri personele TİKA ve Ankara’da bulunan Polis Akademisi iş birliği ile eğitimler verilmektedir. Örneğin 2013 yılında Somali Silahlı Kuvvetlerinde görev yapan 110 askeri personele lisan kursu ve subay temel askerlik anlayışı kazandırma eğitimi verilmiştir. Sadece 2014 yılında, Afrika’daki farklı ülkelerden 2,200 personele eğitim vermiştir (Sinirlioğlu,

2015). Tanzanya (2014 ve 2018), Etiyopya, Gambiya, Gana, Moritanya ve Senegal (2016) ve Uganda'dan (2018) gelen üst düzey askeri heyetler, NATO Mükemmeliyet Merkezine ziyaretlerde bulunarak buradaki eğitim faaliyetleri hakkında bilgi almıştır.

İmzalanan anlaşma kapsamında Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) Somali Silahlı Kuvvetlerine yönelik verdiği eğitim programlarının yanında TİKA tarafından başkent Mogadişu'da Harp Okulu ve Astsubay Hazırlama Okulu bina/tesisleri ile yerinde eğitime yönelik tam donanımlı bir askeri eğitim tesisi inşa edilmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) de kullanmakta olduğu polisiye teknik ve taktikleri paylaşmaktadır. 30 ülkeden 2437 polise 103 farklı alanda eğitim verilmiştir. Türkiye dışında düzenlenen 62 ayrı kurs programında da toplam 1658 kursiyer eğitim görmüştür. Örneğin 2013 yılında Gine Emniyet Genel Müdürlüğüne 700 adet güvenlik malzemesi hibe edilirken Gine Polis Teşkilatına 14 günlük eğitim vermiştir. Aynı yıl Fildişi Sahili Polis Teşkilatına, Türkiye'de, "iç güvenlik istihbaratı eğiticilerin eğitimi" kursu verilmiştir. 2005-2012 yılları arasında Somali'den 72 güvenlik personeline Uluslararası Polis Eğitim İş Birliği Projesi kapsamında çeşitli kurslar verilmiştir (TİKA Faaliyet Raporu, 2015). Cibuti, Gabon, Gambiya, Güney Afrika, Moritanya, Nijer, Sudan, Tanzanya ve Uganda ile de polis eğitimi için anlaşmalar imzalanmıştır.

Değişim diplomasisinin önemli basamaklarından biri ulaşımdır. Hızlı ulaşım imkânlarının artması küreselleşmeyi artırırken değişim diplomasisi uygulamalarına katkılar sunmuştur. Bu bağlamda dünyada en çok ülkeye uçuş yapan hava yolu şirketi olan Türk Hava Yolları (THY), Türk değişim diplomasisinin bayrak taşıyıcısıdır. Serüvenine 20 Mayıs 1933'te 5 uçak ve 30'dan az çalışanla başlayan THY, 127 ülke, 320 şehir 325 havaalanına uçuş gerçekleştirmektedir (THY, Sayılarla). 2018'de 75,1 milyon yolcu sayısına ulaşan THY, Türkiye'nin mesajlarını farklı coğrafyalara iletmek, Türk kültürünü ve modernliğini yolcuların algılamalarına aktarmak gibi görevler yüklenmiştir (Sancar, 2012a, s. 244).

Türk dış politikasının kilometre taşlarından biri olan THY, uçuş ağını her geçen gün genişletmektedir. THY'nin Türk değişim diplomasisine en büyük katkısı ise Afrika'ya olan ilgisinin belirtilen dönemde zirveye çıkmasıdır. Davutoğlu, "THY'nin Türk hükümetinin Afrika stratejisinin paralel kurumu olarak çalıştığı"ni vurgulamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013c). 2005 yılından 2018'e kadar filoda 4, yolcu sayısında 5 ve

uçuş noktasında 3 kat büyüme sağlayan THY, Afrika ülkelerine olan sefer sayısını her geçen gün artırmaktadır. Afrika'ya seferler düzenleyen THY, 2018 yılı sonu itibariyle Sahra Altı Afrika'da 32 ülke ve 40 şehre sefer düzenlemiştir (THY, 4Ç'18 Sonuç Özeti). THY'nin 2019'un ilk yedi aylık verilerine bakıldığında Afrika'daki yolcu sayısının 2 milyona ulaştığı görülmektedir. THY, Afrika kıtasında ocak-haziran döneminde 3 milyar 212 milyon TL yolcu ve kargo gelirleri elde ederek rekor kırmıştır (Hürriyet, 2019). Diğer yandan yüz binlerce Afrikalı gerek kutsal topraklara ziyaretlerini gerekse diğer ülkelere yaptıkları ziyaretleri Türkiye üzerinden gerçekleştirmektedir (@anadoluajansi, Youtube, 2018). THY'nin SAA'ya doğrudan uçuşlar başlatması ve destinasyon sayısını her geçen gün artırması değişim diplomasisine önemli katkılar sunmaktadır. Benin'in Ankara Büyükelçisi Kerekou Moise Tchando bu duruma vurgu yaparak THY'nin Afrika ülkelerine direkt uçuşlarının arttırmasının orta vadede Beninli öğrencilerin uluslararası eğitimde Türkiye tercihlerini etkileyeceğini vurgulamıştır (Akçay, 2014, s. 117).

Diğer yandan Türk dış politikasının öncelikleri doğrultusunda hareket eden THY, yüklediği bu misyonu zirveye çıkarmak için çeşitli sponsorluk anlaşmaları imzalamıştır. Almanya 1. Futbol Ligi (Bundesliga) takımlarından Borussia Dortmund'a sponsor olan THY (Anadolu Ajansı, 2013b), İspanya 1. Futbol Ligi takımlarından Barcelona'nın da sponsorluğunu üstlenmiş ve yıldız futbolcularıyla reklam filmi çekirmiştir (NTV, 2010). Ünlü basketbolcu Kobe Bryant (Hürriyet, 2010) ve tenisçi Caroline Wozniacki (Milliyet, 2011) gibi ünlülerle sponsorluk anlaşmaları imzalayan THY, 2010 yılında Avrupa'nın en önemli basketbol organizasyonu olan Euroleague Basketball'ın (Turkish Airlines EuroLeague) isim sponsoru olmuştur (Bkz. <https://www.euroleague.net/>). Yapılan anlaşmalar ve sponsorluklar Türk Hava Yolları'nın dünya genelinde bilinirliğini arttırmakta ve Sahra Altı Afrika'da da etkili konum elde etmesine imkân sunmaktadır.

2.4.5. Uluslararası Yayıncılık: Çok Dilli Yayın

Ülkelerin, dış politikalarını yürütürken hedef aldığı toplumları medya aracılığı ile ikna etmeleri gerekmektedir. Bu bakımdan medyanın toplumları etkileme, ikna etme ve yönlendirme etkisi bulunmaktadır. Hedef ülke nezdinde çekicilik ve bölgesel ya da uluslararası alandaki etkisini arttırmak için uluslararası yayıncılık önemli bir bileşen olarak öne çıkmaktadır. Uluslararası yayıncılığı kamu diplomasisinin beş bileşeni arasında gören Cull, bu bileşeni, bir aktörün yabancı halklarla etkileşim kurmak için

radio, televizyon ve internet teknolojilerini kullanarak uluslararası ortamı yönetme girişimi olduğunu vurgulamaktadır. Uluslararası yayıncılığın diğer tüm kamu diplomasisi bileşenleriyle örtüşebileceğini savunan Cull, hem ticari hem de devlet tarafından finanse edilen uluslararası yayıncılık araçlarının, kamu diplomasisinin uygulandığı tüm alanı etkileyebileceğini belirtmektedir. El Cezire'nin yükselişini örnek olarak gösteren Cull, uluslararası yayıncılığın diğer bileşenlerden ayrılan yönünün özel yapı ve etik temeli olduğunu vurgulamaktadır. Uluslararası yayıncılığı Kutsal Roma İmparatoru II. Frederick'e (1194-1250) kadar götüren Cull, komşu başkentlerdeki faaliyetleri içeren haber bültenlerinin dağıtılmasını buna kanıt olarak göstermektedir. Uluslararası yayıncılığın uzun zamandır İngiliz kamu diplomasisinde en yaygın olarak bilinen unsur olduğunu ifade eden Cull, BBC'nin başarısını örnek olarak sunmaktadır (Cull, 2009b, s. 21-22).

Devletler politikalarını yaygınlaştırmak ve kamuoylarını etkilemek amacıyla medya organlarını birer araç olarak kullanmaktadır. Gelişmiş ülkeler bu alanda çalışmalarını sürdürürken Türkiye de 2000'li yıllarla birlikte medya diplomasisine ağırlık vermiştir. Özellikle önemli konularda dünya kamuoyunu etkileme amacıyla Türkiye, uluslararası yayıncılık anlayışını yeniden tasarlamak için agresif bir atılım gerçekleştirmiştir. Bu atılımda Türkiye'nin açılım politikalarının yanında dış ilişkilerde kendisini yeteri kadar anlatamamasının etkisi büyük olmuştur. Türkiye, Sahra Altı Afrika'da çok sayıda önemli projede yer almış ve özellikle de insani yardım diplomasisi ile kıtada başarılı bir kampanya gerçekleştirmiştir. Ankara, bu çalışmalarını Dışişleri Bakanlığı, TRT ve Anadolu Ajansı aracılığıyla kamuoyuna ulaştıran Türkiye, haber ve bilgi yayınlamak yaptığı faaliyetleri duyurmaya çalışmıştır. Ancak Türkiye'nin Afrika'daki medya ortamını kullanımı, medya alanında kıtada muazzam bir yer edinmiş olan ABD ve Çin gibi büyük ülkelerle karşılaştırıldığında sınırlıdır.

2.4.5.1. Türkiye'nin Uluslararası Yayıncılık Araçları

Bölgesel ve küresel düzeyde inisiyatif alan Türkiye, barış ve istikrarın sağlanması, terörle mücadele, enerji güvenliği ve insani yardım gibi konularda görev almaktadır. Çok sayıda uluslararası toplantı ve zirve düzenleyen Ankara aynı zamanda uluslararası medya kuruluşlarının Türkiye'yi yakından takip etmesine imkân sunmaktadır (Davutoğlu, 2011). Etkili bir kamu diplomasisi için doğru iletişim kanallarının kullanılmasını elzem

gören Dışışleri Bakanlığı, yabancı muhataplarla görüşmeyi yeterli görmemekte ve hedef ülkenin basın organlarıyla da iletişim kurmaktadır. Yabancı kamuoylarının kendilerine has dinamiklerine özen gösteren Dışışleri Bakanlığı, haftalık bilgilendirme toplantıları ile düzenli basın toplantıları düzenlemektedir.³⁴ Basın ve kamuoyunun ilgisini çekebilecek konularda e-posta ile notlar gönderen Bakanlık, basın mensuplarının takip ettiği üst düzey toplantılarda koordinasyon görevini yürütmektedir. Öte yandan bakanlık, Türkiye'nin görüş ve eylemlerinin uluslararası basında yer almasını sağlamak amacıyla yabancı basın mensuplarını Türkiye'de davet etmekte ve üst düzey yetkililerle röportaj yapmalarını sağlamaktadır (Davutoğlu, 2011). Bakanlık, uluslararası yayıncılık bağlamında Afrika'ya yönelik politika da geliştirmektedir. 2011 yılında düzenlenen Türkiye-Afrika Ortaklığı Birinci Bakanlar Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansında iletişim ve iş birliğinin önemine vurgu yapılmıştır. Alınan ortak kararlar, Türkiye ve Afrika basın-yayın temsilcileri ve örgütlerinin üyeleri arasında iletişim ve iş birliğinin geliştirilmesi amacıyla Türkiye – Afrika medya forumları düzenlenmesinin önemi ifade edilmiştir (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2011c). İlki 2012 yılı Mayıs ayında düzenlenen “Türkiye-Afrika Medya Forumu” sonraki yıllarda gerçekleştirilmiş ve basın yayın temsilcileri arasındaki iş birliğinin gelişmesine imkân sağlanmıştır.

Türkiye'nin uluslararası yayıncılık alanında göze çarpan kurumların başında TRT gelmektedir. TRT, dizayn edilerek pek çok dilde yayın yapan bir kuruluş olarak kamu diplomasisinin bir parçası haline getirilmiştir. Yurt dışında yaşayan Türklere yönelik faaliyet yürüten TRT, aynı zamanda Türkiye'nin doğru ve etkili bir tanıtımı yapabilmek için ülke halklarıyla doğrudan iletişim kurmaya başlamıştır. Bu amaçla çeşitli dillerde yayın yapan kanallar açan TRT, bugün dünyanın pek çok yerine ulaşmakta ve hedeflenen halkın dilinde yayın yapmaktadır. TRT bu yönüyle, Türkiye'nin uluslararası meselelerde ülke tavrını ve kanaatlerini sunma fırsatı sunmaktadır (Kılıç, 2015, s. 379). TRT, 14 televizyon ve 14 radyo kanalı, trt.net.tr ve 41 dilde hazırlanan www.trtworld.com web siteleri ve 5 basılı dergisiyle Türkiye ve dünyaya yayın yapmaktadır (Bkz. <http://www.trt.net.tr>).

³⁴ Bakanlık, 2021 yılında, 435 basın açıklaması ve 50 soruya cevap yayınlanmıştır. Diğer yandan, Dışışleri Bakanı, 26'sı Türkiye'de olmak üzere, 59 ortak basın toplantısı düzenlerken ulusal medya organlarına 6 sözlü mülakat, 4 telefon bağlantısı, 25 basını bilgilendirme faaliyeti, gazete ve dergilere 2 yazılı mülakat; yurt dışı ziyaretleri vesilesiyle 1 yabancı medya organına sözlü mülakat ile 14 yabancı gazete ve dergiye yazılı mülakat vermiştir. Ayrıca uluslararası basında 10 farklı makalesi yayımlanmıştır.

TRT Int, TRT Kürdi, TRT Avaz, TRT Belgesel, TRT-El Arabia gibi kanalları kurarak uluslararası yayıncılık yapan TRT³⁵, Türkiye'nin dünyaya açılan penceresi olarak 2015 yılında TRT World adlı kanalı kurmuştur (Pala, 2015). İzleyicilerini küresel vatandaşlar olarak tanımlayan ve İngilizce dilinde 24 saat hizmet veren bir haber kanalı olan TRT World, onları hikâyelerin merkezinde görmektedir. Misyonunu varsayımlara meydan okumak ve tartışmaları cesaretlendirmek olarak belirten kanal vizyonunu “pozitif değişim için katalizör olmak” şeklinde tanımlamıştır (Bkz. <http://www.trtworld.com>). TRT World sosyal medya hesaplarıyla da Türkiye'nin uluslararası yayıncılık aracı olarak hizmet sunmaktadır. 5 Aralık 2022 tarihi itibarıyla TRT World'un (@trtworld) Twitter'da 515 bin, Facebook'ta 4 milyon, Instagram'da 1 milyon ve Youtube'da 1.8 milyon takipçisi bulunmaktadır. BBC'nin yan hesaplarından biri olan BBC News Africa'nın Twitter'da (@BBCAfrica) 3.8 milyon ve Facebook'ta 5.7 milyon takipçisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda TRT World'un yeterli etkiyi gösteremediğini tespit etmek mümkündür. Bununla birlikte BBC'ye göre daha yakın bir tarihte kurulan TRT World'un sosyal medya platformlarında takipçisi sayısı her geçen gün artmaktadır.

TRT'nin Sahra Altı Afrika'daki varlığı aynı zamanda BBC World News veya VOA gibi yayın organları tarafından sunulan geleneksel Batı perspektiflerinin dışında yeni bir dil sunması açısından son derece önemlidir. Sahra Altı Afrika'ya yönelik haber konuları ve içeriklerde hassas davranan TRT, özellikle Türkiye ve kıta ilgili haberleri pozitif çerçeveye oturtmaktadır. Bununla birlikte TRT'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik yayınları “yükselen Afrika” anlatısı yerine daha çok Türkiye'nin kıtadaki gündemine yoğunlaşmıştır. Doğrudan bir savunuculuk olarak algılanan bu yayın biçimi Türkiye'nin propaganda aracı olarak görülme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Kıtaya yönelik açılımını daha sağlıklı bir zeminde yürütmek isteyen Türkiye'nin uluslararası yayıncılık anlayışını dengeleyecek bir formül üretmesi gerekmektedir. Aksi takdirde kıtaya açılma çabaları sekteye uğratabilecek ve yumuşak güç geliştirme çabalarına zarar verebilecektir.

TRT'nin uluslararası yayıncılık araçlarından biri de TRT World Forum'dur. Kalkınma ve yatırım görüşmelerinin yapıldığı Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumunun yanı sıra TRT tarafından düzenlenen TRT World Forum, Türkiye ve Afrika medyası arasında ilişkilerin geliştirilmesini sağlayan platform haline gelmiştir. 2017 yılında ilki düzenlenen

³⁵ 31 Mart 2023 tarihinde yayın hayatına başlayan TRT Afrika, Hausa ve Svahili dillerinin yanı sıra İngilizce ve Fransızca yayın yaparak Afrikalı izleyiciye ulaşmayı hedeflemektedir.

TRT World Forum'da; akademisyen, siyasetçi, gazeteci, sivil toplum uzmanı gibi yüzlerce profesyonel bir araya gelmektedir (TRT Haber, 2018b). Tüm seslerin karar alma sürecinde seslerini duyurma fırsatı sunma amacı taşıyan platform, konuşulmayan konuları uluslararası gündemin ön saflarına taşıma ve sürekli değişen dünyada medyanın sorumluluğuna odaklanmaktadır. Bu yönüyle Türkiye'nin savunuculuk söylemlerinin bir enstrümanı olan Forum, uluslararası yayıncılık alanında yeni bir soluk olma çabasıdadır. Türkiye'nin önemli uluslararası yayıncılık araçların bir diğeri de Anadolu Ajansı'dır. Milli Mücadele'nin ilk yıllarında kurulan ajans, Türkiye'nin sesini dış dünyaya ulaştıran en önemli kurumlardan biri olarak varlığını sürdürmektedir. Türkiye'nin propaganda ve kamu diplomasisi aracı olarak Anadolu Ajansı, uluslararası yayıncılık bağlamında etkin bir rol üstlenmektedir. En etkili 5 haber ajansından biri olmayı hedefleyen Anadolu Ajansı, günde 3 bine yakın haber, ortalama 3000 fotoğraf ve 300 video servis etmekte ve 13 dilde yayın yapmaktadır (Anadolu Ajansı, 2022a). Sıcak gelişmeleri anında abonelerine aktarmayı hedefleyen AA, Türkçe'nin yanı sıra Arapça, Arnavutça, Boşnakça, Endonezce, Farsça, Fransızca, İngilizce, İspanyolca, Kurmanci, Makedonca, Rusça ve Soranice dillerinde yayın yaparak Türkiye'nin sesini dünyaya duyurma çabasıdadır. 146 farklı uyruktan 3 binden fazla personeli bünyesinde görevlendiren Anadolu Ajansı, çeşitli paketlerle haberler servis etmektedir. İslam Dünyası Haber Paketi ile Müslüman ülkeler arasında güvenilir bir haber ağı kurmak, bağları kuvvetlendirmek ve İslam dünyasına katkıda bulunmak üzere 7/24 haber servisi yapılmaktadır. Medya kuruluşları, son kullanıcılar, sivil toplum kuruluşları ve araştırma merkezleri için kaynak oluşturan bu paket, Türkçe, Arapça ve İngilizce olmak üzere 3 dilde yayınlanmaktadır.

Ajansın İngilizce Haber Paketi, yurt içi ve yurt dışında bulunan kilit kişilerle mülakatları içermektedir. Arapça Haber Paketi ise Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkeleri başta olmak üzere Arapça konuşan toplumları hedef almakta ve buna uygun içerik üretmektedir. Anadolu Ajansının Fransızca Haber Paketi ise doğrudan Afrika'yı hedef almaktadır. AA'nın³⁶ kuruluşunun 96'ncı yılında hazırladığı kurumsal kataloğunda bu durum "Fransızca konuşulan ülkeler başta olmak üzere, Kuzey Afrika ve Sahra Altı ülke gündemlerini içeren haberlerin yer aldığı paket" olarak belirtilmektedir. Fransızca'yı 6

³⁶ Anadolu Ajansı, 2019 yılında, Afrikalı medya temsilcilerine medya alanında teorik ve pratik eğitim imkânı sunmak amacıyla Afrika Medya Temsilcileri Eğitim Programını (AFMED) hayata geçirmiştir. 24-31 Mayıs 2021 tarihlerinde ikincisi online gerçekleştirilen programın hedefi "küresel medyanın inşa ettiği Afrika algısını yerel medya kapasitesini güçlendirerek yıkmak ve güçlü iş birliği köprüleri kurmak"tır.

Nisan 2014 tarihinden itibaren Afrika'yı da kapsamına alarak tekrar hayata geçiren AA, Fransızca yayında hedefinin Afrika olduğunu vurgulamaktadır. Afrika'daki mağdur ve mazlum kesimlerin sesi olmayı hedeflediğini kaydeden Anadolu Ajansı, Fransızca konuşulan Afrika ülkelerindeki gelişmeleri, politika, ekonomi, spor, turizm, yaşam, kültür-sanat başlıkları altında fotoğraflı ve görüntülü olarak dünyaya servis etmektedir (Anadolu Ajansı, 2014). AA'nın İngilizce, Arapça ve Fransızca dillerinde yaptığı uluslararası yayınlar, Afrika kamuoyuna yön vermek açısından dikkate değerdir. Ancak Afrika'nın yerel dillerinde yayını bulunmayan Ajans, Türkiye'nin Sahra'nın güneyine yönelik uluslararası yayıncılık uygulamalarında sınırlı bir etkiye sahip olmaktadır. Addis Ababa'da (Etiyopya) Yayın Merkezi, Abuja (Nijerya) ve Hartum'da (Sudan) ofisleri faaliyette olan AA'nın Güney Afrika, Nijerya, Senegal ve Somali'de temsilcisi bulunmaktadır (Bkz. <https://www.aa.com.tr>)³⁷.

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik uluslararası yayıncılık alanında yaptığı çalışmaların bir diğer ayağını ise yerel iletişim altyapılarının geliştirilmesi ve yerel medya kuruluşlarının desteklenmesi oluşturmaktadır.³⁸ TİKA ve AA iş birliğiyle 2004 yılında Etiyopya Resmi Haber Ajansı (Ethiopian News Agency) muhabirlerine yönelik eğitim programı düzenlenmiştir (TİKA Faaliyet Raporu 2004). TİKA ve TRT tarafından ise 2008 yılında Addis Ababa Kitleli Medya Ajansına eğitim verilmiştir (TİKA Faaliyet Raporu 2008). Belli sınırlılıklar içerisinde süren iletişim destekleri 2012 yılından itibaren daha kapsamlı destek ver eğitim programlarıyla canlandırılmıştır. Türkiye tarafından 2012 yılında hayata geçirilen iletişim projeleri arasında Moritanya'da Medya Eğitim Faaliyetleri yer almıştır. İletişim sektöründe haber ajanslarına yapılan donanım destekleri 2013 yılında sürmüştür. Ülkelerin kapasitelerini geliştirmeye katkı sağlayan çalışmalar kapsamında Tanzanya Yayın Kurumu (Tanzania Broadcasting Corporation - TBC) için teknik ekipman hibesi ve montajı gerçekleştirilmiş, Uganda'da 2 radyo istasyonuna teknik destek sağlanmış, Somali'de Mogadişu Üniversitesine radyo kurulmuş ve Kenya'da African Media Initiative'e teknik ekipman desteği verilmiştir. Nijer Kamu Televizyonunun teknik altyapısı güçlendirilirken Senegal'den gelen 10 kişilik ekibe montaj, grafik, kamera ve ışık eğitimi verilmiştir. Ülkelerden gelen talepler

³⁷ Sahra Altı Afrika'da Anadolu Ajansı için Bkz. EK 9

³⁸ Radyo, televizyon ve yazılı medya başta olmak üzere iletişim alanlarına yönelik bütün destekler kalkınma yardımı olarak da değerlendirilmektedir.

değerlendirilirken bu kapsamda Moritanya Gazeteciler Sendikası'ndan 15 gazeteci İstanbul'a gelerek AA'da 15 gün eğitim almıştır. Diğer yandan uluslararası spektrum düzenlemeleri eğitim semineri kapsamında Burkina Faso ve Komor Adaları'nı kapsayan 20 ülkeden Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu muadili kurumlardan gelen uzmanlara eğitim verilmiştir (TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları 2013). Düzenlenen medya ve kültür programları, Afrikalı basın mensuplarının, Türkiye'nin ekonomisi, medyası ve kültürel gelişimi hakkında daha geniş ve derin bilgi edinmelerini sağlamaktadır. Diğer yandan bu programlar, misafir basın mensupları ile bakanlıklar, kamu kurumları ve Türk firmalarının yetkililerini bir araya getirmektedir. Türk medya kuruluşlarıyla çalışma deneyimi sunan bu programlar, Ankara'nın Afrikalı gazetecilerin rolünün farkında olduğuna işaret etmektedir.

Türkiye'nin Afrikalı gazetecilere yönelik eğitimlerinin yanında medya kuruluşlarının ihtiyaçlarına yönelik adımları da bulunmaktadır. TİKA tarafından 2014 yılında Mogadişu Üniversitesi bünyesinde Radyo Kurulması amacıyla TRT tarafından uzman personel görevlendirilirken ihtiyaç duyulan ekipman TİKA tarafından karşılanmıştır (TİKA Faaliyet Raporu 2014 ve TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları 2014). Senegal devlet televizyonu RTS (Radiodiffusion Télévision Sénégalaise) Genel Müdürlüğüne yayıncılığa yönelik eğitim verilmesi amacıyla eğitim sınıfı kurulması ve bu sınıfın donanım desteğinin sağlanması TİKA tarafından gerçekleştirilmiştir. TİKA tarafından 18 adet bilgisayar, 2 adet yazıcı, 2 adet tarayıcı, 1 adet sunucu ve 1 adet video projektörü hibe edilerek multimedya eğitim sınıfı kurulmuştur. TİKA aynı yıl Gine Bissau devlet televizyonu Gine Bissau Televizyonuna destekte bulunmuştur. Bu kapsamda kanala, 2 adet kamera, 2 adet video kayıt cihazı, 1 adet seyyar monitör, 6 adet mikrofon, 1 adet UHF verici, 2 adet dizüstü bilgisayar ve muhtelif yayın ekipmanı temin etmiştir. Ayrıca, kanalda çalışan 5 uzman bir TRT'de eğitim görmüştür. Somali FM radyo istasyonunun kurulumu kapsamında telsiz binasının değiştirilmesi, donanım bağıışı ve kurulumu yapılmış ve Türkiye'de 10 kişiye 40 saatlik teorik eğitim ve 800 saatlik uygulamalı eğitim verilmiştir. BYEGM'nin davetlisi olarak Çad'dan 10 ve Etiyopya'dan 4 basın mensubuna uygulamalı eğitim verilmiştir. Moritanya Televizyonu için 2014'te Ankara'da gerçekleştirilen programda 3 kişiye ses hizmetleri, 3 kişiye yönetmenlik, 2 kişiye prodüksiyon, 5 kişiye kamera işletmeciliği ve 2 kişiye ışık hizmetleri eğitimi verilmiştir. Ayrıca Uluslararası Medya Eğitim Programı kapsamında 2014 yılında düzenlenen eğitim

programına Sahra Altı Afrika ülkeleri dâhil 37 ülkeden toplam 232 kişi katılmıştır (TİKA Faaliyet Raporu 2014).

2015 yılında TİKA, Komorlar Birliği Cumhurbaşkanlığının başkent Moroni’de bir FM radyo istasyonunu kurulmasına yönelik talebe olumlu karşılık vermiştir. TİKA, başkent Moroni’den diğer adalara da hizmet verecek Radio de la Verite’nin kurulması amacıyla ekipmanlarını bölgeye ulaştırmış ve montajını gerçekleştirmiştir. Radyoda görev yapacak 10 kişiye Komorlar’da ve Türkiye’de kayıt ve reklam seslendirmesi, yayın otomasyon programı, yayına hazırlama teknikleri, mikrofon ve line kablo hazırlama, verici, anten ve radyo yayıncılığının temel ilkeleri konularında teorik ve uygulamalı eğitim sağlanmıştır (TİKA Faaliyet Raporu 2015).

Yerel medya kuruluşlarına verilen destekler 2016 yılında da sürmüştür. Güney Sudan Radyo ve Televizyonu Genel Müdürlüğü personeline yönelik uluslararası medya, enformasyon ve iletişim teknolojileri, stüdyo yönetimi, metin yazarlığı, editörlük, grafikler ve animasyon ile halkla ilişkiler, markalama ve reklam konularında eğitim verilmiştir. Zambiya’nın Ankara Büyükelçiliğinin talebi doğrultusunda “Zambia National Broadcasting Cooperation” ve “Zambia News and Information Services” personeline yönelik kamera eğitimi, haber toplama ve yapım teknikleri konusunda TRT tarafından eğitim programı düzenlenmiştir. Yine Zambiya’da kamu yayın kuruluşlarının teknik altyapısının iyileştirilmesi amacıyla teknik donanım hibe edilmiştir. Uganda’da faaliyet gösteren radyolarda çalışan 12 kişiye ve Kenya’dan 14 medya mensubuna Türkiye’de eğitim programı organize edilmiştir. Diğer yandan iletişim sektörünün desteklenmesine yönelik olarak özgün projeler de geliştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin Komorlar Birliği’ne FM radyo istasyonunun yayın süresinin uzatılması için destek verilmiştir. Radyo istasyonu günlük 3 saat merkezi sistemden ve 3 saat jeneratör kullanarak elde edilen elektrikten olmak üzere toplam 6 saat yayın yapabilirken sürenin uzatılması için güneş enerjisinden sürekli elektrik üretecek solar sistem temin edilmiştir (TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları 2016).

Radyo, televizyon ve yazılı medya destekleme faaliyetleri çalıştay ve toplantılarla devam etmiştir. 2017’de düzenlenen “8. Uluslararası İstanbul Dergi Çalıştayı”, Bosna-Hersek, Cezayir, Irak, İran, Karadağ, Makedonya, Mısır, Pakistan yanında Sudan gibi Sahra Altı Afrika ülkelerinden katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. TRT, TİKA, Anadolu Ajansı ve

BYEGM iş birliğinde yürütülen Uluslararası Medya Eğitim Programının beşincisinde Cibuti, Etiyopya, Kenya, Namibya, Nijer, Somali, Sudan ve Tanzanya'nın da yer aldığı 70 ülkenin basın mensuplarına, televizyon, radyo, haber ve yeni medya içerikli eğitim programları düzenlenmiştir (TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları 2017).

TİKA, 2018'de 22 kuruma iletişim altyapı desteği verirken 400'e yakın uzman ve personelin eğitimi sağlanmış, gerçekleştirilen çok sayıda seminer ve çalıştay desteklemiş ve konuyla ilgili birçok danışman görevlendirilmiştir. Bu kapsamda 2018 yılına gelindiğinde Türkiye'nin SAA'ya yönelik uluslararası yayıncılık alanındaki destekleri sürmüştür. Bu kapsamda Gambiya Radyo ve Televizyon Kurumu (Gambia Radio and Television Service - GRTS) Genel Müdürlüğünün talebi üzerine, Gambiya Radyo ve Televizyon Kurumuna teknik donanım desteği sağlanarak diğer medya kuruluşlarıyla GRTS'nin rekabet edebilmesini kolaylaştırılmıştır. Zambiya Ulusal Yayın Kurumu (Zambia National Broadcasting Corporation - ZNBC) personeline 19-30 Mart 2018 tarihleri arasında “televizyon program yapım teknikleri, radyo program yapım teknikleri ve yöneticilik becerileri” eğitimleri verilmiştir (TİKA Faaliyet Raporu 2018 ve TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları 2018).

Öte yandan TİKA ve AA Haber Akademisi iş birliğinde gerçekleştirilen muhabir eğitim programı (MEP) savaş muhabirliği eğitimi de önemli bir program olarak dikkat çekmektedir. 2019 yılında “15. dönem savaş muhabirliği eğitimi”ni gerçekleştiren programa Genelkurmay Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Polis Akademisi ve AFAD yetkilileri katılmıştır. Medya mensupları nezdinde yüksek talep gören program, savaş, afet ve olağanüstü hallerde görev yapacak muhabirlerin yetiştirilmesini hedeflerken dünyanın çeşitli bölgelerinden muhabirler MEP'e iştirak etmektedir. Yine 2019 yılında düzenlenen “17. dönem savaş muhabirliği eğitimi” programına Etiyopya ve Nijerya gibi Sahra Altı Afrika ülkelerinin yanı sıra çeşitli ülkelere 23 muhabir katılarak eğitim görmüştür (Anadolu Ajansı, 2019a).

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) de yaptığı etkinliklerle uluslararası yayıncılık faaliyetlerine destek vermektedir. Türkiye'de bulunan ve üniversitelerin iletişim fakültelerinde eğitim gören uluslararası öğrencileri de dâhil eden RTÜK, 2009 yılından itibaren yurt içi ve yurt dışında “gelecekle iletişim çalıştayları”yı düzenlemektedir. Her yıl farklı bir temayla gerçekleştirilen iletişim çalıştaylarına RTÜK yetkililerinin yanı sıra

medya sektöründen profesyoneller katılmaktadır. İlk sekiz çalıştayda 288 uluslararası öğrenci eğitim görürken bu öğrenciler arasında Sahra Altı Afrikalı öğrenciler de yer almıştır (Aslan ve Öztekin, 2020).

İletişim altyapılarının desteklenmesine yönelik diğer projeler:

- Fildişi Sahilleri ve Burkina Radyo Personeline Yönelik Eğitim Programı
- Ganalı Radyoculara Yönelik Eğitim Programı
- Güney Sudan Radyo Personeline Yönelik Kapasite Artırımı
- Komorlar Birliği Radyosu İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi
- Mogadişu Üniversitesi FM Radyosuna Ekipman ve Kapasite Artırımı Desteği
- Radyo Moritanya için Teknik Ekipman Desteği
- Somali’de Radyo İstasyonu Kurulumu ve Radyo Personelinin Ziyareti
- Uganda - FM Radyo İstasyonu Kapsama Alanının Genişletilmesi
- Uganda- FM Radyo İstasyonu Teknik Ekipman Desteği
- Uganda - FM Radyo Personeline Yönelik Eğitim Programı
- Walvis Bay Belediyesi Medya Eğitim Merkezine Ekipman Desteği

Türkiye, Afrika’daki faaliyetlerinin geniş çapta duyurulmasını istemektedir. Ankara’nın son zamanlarda Afrika’daki medya varlığını ve erişimini artırmak için attığı adımlar bunun göstergesidir. Türkiye’nin Afrika’ya yönelik bakış açısını ilk elden hedef kitleye duyuran Ankara, hatırı sayılır bir bütçeyi bu çalışmalara aktarmaktadır. Hem Türkiye’deki hem de Afrika’daki ofislerinde Afrikalı ve uluslararası personelleri istihdam eden Türkiye, milyonlarca Afrikalıya Türkiye’nin mesajını ulaştırmaktadır. Afrikalıların kendi bakış açılarını ifade etmelerini sağlayan bu yaklaşıma paralel olarak Afrikalı medya kuruluşlarına çeşitli destekler sağlanarak Türkiye’ye yönelik olumlu algı oluşturulmaktadır. Türk medya platformları artık teknik olarak Latin Amerika, Afrika ve Asya’daki küçük ve uzak köylerin sakinleri de dâhil olmak üzere çok sayıda insana ulaşabilmektedir. Türkiye, medya iş birliği sayesinde, yalnızca kişiler arası düzeyde değil, aynı zamanda şirketler arası ve hükümetler arası düzeylerde de çeşitli yönlerde genişletilmiş iş birliğini sürdürme fırsatını yakalamaktadır.

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’NİN SAHRA ALTI AFRİKA AÇILIMININ ANGAJMANI: İNSANİ DİPLOMASİ VE İNANÇ DİPLOMASİSİ

3.1. Türkiye’nin Afrika’ya Angajmanı: İnsani (Yardım) Diplomasi

Türkiye’nin SAA’ya yönelik kamu diplomasi faaliyetleri genel olarak insani yardım çerçevesinde ele alınmaktadır. Ortaya konan çok sayıda çalışma, Türkiye’nin Afrika’ya yaptığı insani yardımlara odaklanmıştır (Kızılay, 2021; Yüksel, 2019; Arpa & Bayar, 2019; Kandemir & Tuncer, 2021; İşbilir, 2021; Özerdem, 2016; Abdi, Nas & Taşçı, 2021). Dolayısıyla Türkiye’nin Sahra’nın yönelik kamu diplomasisi faaliyetleri ele alınırken bahsedilen beş bileşenin yanında insani yardım boyutunun da yer alması gerekmektedir.

İnsani diplomasisi faaliyetleri uluslararası kamuoyunun gönlünü kazanmada etkili bir yöntemken aynı zamanda ülkenin prestijini artıran önemli bir bileşendir. Savunmasız kişilerin/ülkelerin çıkarları doğrultusunda hareket etme olarak tanımlanabilecek bu diplomasi türü, aynı zamanda imaj güçlendirme çabalarının bir tezahürüdür. Türkiye, son yıllarda çeşitli ülkelere yönelik insani diplomasi faaliyetleri/projeleri geliştirerek uluslararası kamuoyunda ve hedef ülkeler nezdinde prestijini artırmayı hedeflemektedir. Eren, Türkiye’nin yüzünü kendi değerlerine yakın topluluklara dönerek dış politikada istediği sonuçlara ulaşmayı hedeflediğini savunmuştur (Eren, 2017, s. 41). Özkan da insani ve kalkınma yardımlarının Türkiye’nin dış politikasında yumuşak güç stratejisinin bir parçası olduğunu ifade etmiştir (Özkan, 2014, s. 73). Türkiye’nin insani, değer temelli söylemi ve ara buluculuk çabaları, genellikle orta güçlerle ilişkilendirilen “niş diplomasi” (Bkz. Henrikson, 2007) kavramına göre modellenmiştir. Türkiye’nin Sahra Altı Afrika’ya yönelik faaliyetlerini bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Ancak dikkat edilmelidir ki Türkiye, insani diplomasisi çalışmalarına eş zamanlı olarak yurt dışındaki en büyük askeri üssü olan Somali’deki sert güç kapasitesini ve varlığını da genişletmektedir (Hussein ve Coşkun, 2017).

İnsani yardım diplomasisi, bu diplomasi türünü uygulayan devletlere bir takım ahlaki ödevler yüklemektedir. Güvenilir bir imaj yaratmaya çalışan Türkiye, iyilik ve sorumluluk kavramlarına dayanan değer temelli bir politikayı öne çıkarma çabasıdadır. Çevik ve Sevin, Türk dış yardımlarının küresel iletişim çabalarının bir parçası olduğunu

belirterek “bağış devleti” ve “hayırsever ülke” marka kimliğinin ayrılmaz modülü olduğunu belirtmektedir (Cevik ve Sevin, 2017). Adalet, ahlak, etik ve eşitlik gibi kavramlar üzerinden şekillenen söylemler 2000 sonrası Türk dış politika anlayışının merkezinde yer almaktadır. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye’nin yeni diplomasi modelini “insani diplomasi” olarak nitelendirmektedir. Türkiye’nin insani yardımlar konusunda önemli bir donör ülke haline gelmesini bakanlık, Türkiye’nin yurt dışında en fazla temsilciliği bulunan 5. ülke konumunda olmasıyla ilişkilendirmektedir. Bakanlık, uluslararası kuruluşlarla iş birliği halinde olunması ve Türk diplomatların uluslararası memur olarak görev yapıyor bulunmasını fırsat olarak görmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı. 2019-2023 Stratejik Planı).

Yeni büyükelçilikler açarak hedef ülkelere ulaşan Türkiye, insani kriz bölgelerine yönelik davranış geliştirerek insani yardımın bu boyutunu güçlendirmektedir. Türkiye, Birleşmiş Milletler başta olmak üzere yoğun diplomasi faaliyetleri gerçekleştirerek kriz bölgelerindeki vatandaşların haklarını korumak için girişimlerde bulunmaktadır. Eğitim, sağlık, gıda ve temiz su başta olmak üzere idari ve sivil altyapıları da insani yardımlarını sağlayan Türkiye, alıcı ülke taleplerine göre bu yardımlarını şekillendirmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı. Türkiye’nin Kalkınma İş Birliği: Genel Özellikleri ve En Az Gelişmiş Ülkelere Yönelik Yaklaşımı).

Beşinci Büyükelçiler Konferansı’nın ana teması olan “insani diplomasi” bu anlamda yeni diplomasi anlayışının merkezi konumunu ifade etmesi açısından son derece dikkat çekicidir. Dışişleri Bakanı Davutoğlu, 2013 yılında düzenlenen konferansta yaptığı konuşmada insan vicdanına hitap etmeyen, insanlığa dokunmayan hiçbir diplomasinin kalıcı olmayacağını vurgulayarak insanı merkeze alan bir diplomasi amaçladıklarını kaydetmiştir (Aktaş, 2014). Türkiye tarafından Somali’ye yapılan insani yardımları “Somali efsanesi” olarak değerlendiren Davutoğlu, bunun Afrika’daki Türk imajını olağanüstü değiştirdiğini savunmuştur. Afrika açılımının felsefi özünü Türk medeniyetinin insani özü ile ilişkilendiren Davutoğlu, Somali’de insani yardımlarla elde edilen imajın milyarlarca dolarlık kamu diplomasisi faaliyetiyle elde edilemeyeceğini belirtmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013c). İnsani yardımların coğrafi kapsamını genişleten Türkiye aynı zamanda resmi dış yardımların hacmini artırarak insani yardım diplomasisini proaktif dış politika anlayışının merkezine yerleştirmiştir. Türkiye’ye ilişkin olumlu bir imajın şekillendirilmesi ve az gelişmiş ülkelerle uzun vadeli ilişkiler

kurulmasına atıf yapan Çevik, katarak ameliyatları, hastanelerin kurulması, eğitim alanındaki çalışmalar gibi yardımların Türkiye ile yardımı alan ülke arasında güven duygusunun yaratılmasına temel katkı sağladığını belirtmiştir (Çevik, 2013).

Türkiye’de insani yardım kavramının kökenleri Osmanlı Devleti dönemine kadar dayandırılmaktadır. 15. yüzyılda denizaşırı coğrafyalardaki İslam topraklarının sömürge haline gelmemesine yönelik yardımlar bu kapsamda değerlendirilmektedir (Akçay, 2011, s. 6). Dini bağlarla birlikte stratejik hedefler doğrultusunda yapılan bu yardımlar Afrika’nın kolonileştirme sürecini bir müddet geciktirmiştir. Osmanlı Devleti, Çad, Nijerya, Nijer ve Kamerun’u içine alan Bornu Krallığı’na ilk kez ateşli silah ve teknik yardım göndermiştir. İstanbul’a elçi gönderen Melik 3. İdris Amsami Alaoma, Türk yüksek hâkimiyetini tanıdığını bildirmiştir (Öztuna, 2004, s. 249). 1492’de İspanya’dan sürülen Yahudilere kapılarını açan Osmanlı Devleti, Avrupa’da 16. yüzyıldaki güç mücadelesinde Almanlara yenik düşen Fransa Kralı’na destek vererek insani yardım diplomasisini sürdürmüştür. Osmanlı’nın yaptığı en kritik insani yardımlardan biri de 1847 yılında Sultan Abdülmecid’in İrlanda’ya verdiği yardımdır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-İrlanda İlişkileri). Büyük Felaket (Great Famine) zamanında erzak yüklü beş gemiyi Dublin’e gönderen Osmanlı’nın bu kritik hamlesi günümüzde bile İrlandalıların Türkiye’ye sempati ile bakmasına neden olmuştur (CNNTürk, 2010).

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, çeşitli gerekçelerle Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu topraklara ve yakın ilişki içerisinde olduğu halklara ilgisiz kalmıştır. Bununla birlikte sınırlı insani yardım çalışmalarının devam ettiği görülmektedir. Buhara ve Afganistan ile özel olarak ilgilenen Atatürk’ün Habeşistan’a destek olması insani yardım diplomasisine örnek olarak gösterilmektedir (Akçay, 2011, s. 78). Türkiye, 1967’de Irak ve Suriye’de meydana gelen büyük selden sonra bu ülkelere ilaç ve battaniye gibi malzemeler sağlamıştır. 12 Mart döneminde başlatılan ve 3 yıl süren Türk Teknik Yardımı Projesi ile Türkiye, 48 ülkeyi kapsayan bir yardım programı uygulamıştır (Oran, 2013, s. 677). Yine Sahra Altı Afrika’daki kuraklık felaketinden kaynaklanan kıtlık için 1985 yılında gıda yardımı yapılmıştır.³⁹

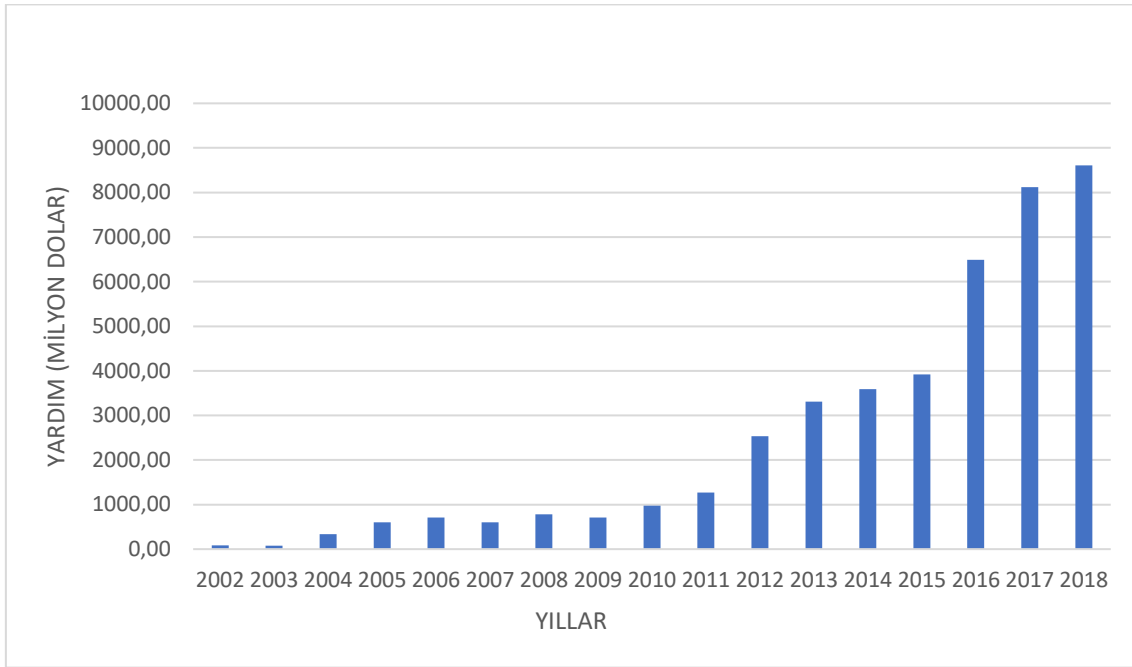
Türkiye’de insani yardım çalışmalarının kurumsal bir çerçeveye oturtulması 1980’lerden sonra gerçekleşmiştir. 17.11.1987 tarihli ve 12154 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının

³⁹ Bu yardımlar Gambiya, Gine, Gine Bissau, Moritanya, Senegal, Somali ve Sudan’ı kapsamıştır.

yürürlükten kaldırılmasıyla insani yardımların yönü ve miktarının Devlet Planlama Teşkilatının bağlı bulunduğu bakanlık yürütmeye başlamıştır (Resmi Gazete, 1990, s. 3-4). OECD bünyesinde kurulan Kalkınma Yardımları Komitesi (Development Assistance Committee - DAC) kriterlerine uygun ilk dış yardımlar ise 1998 yılında başlamıştır (Akçay, 2011, s. 90). Ancak kurumsallaşma açısından dönüm noktası, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Balkanlar ve Türki cumhuriyetlerle ilişkiler geliştirmek için kurulan Türkiye İş Birliği ve Koordinasyon Ajansının (TİKA) faaliyete geçmesi olmuştur (Örgel, 2018). 2000'li yıllardan bu yana Türkiye, insani yardım diplomasisini dış politikasının ana unsurlarından bir olarak sunmaya başlamıştır. Kendisini “adaleti ve vicdanı savunan” bir aktör olarak nitelendiren Türkiye, önemli bir küresel insani aktör haline gelmiştir. Yardımlarını hiçbir siyasi koşul gözetmeden verdiğini iddia eden Türkiye, kendisini “apolitik” ve “siyasi konulara ilgisiz” bir bağışçı olarak göstermek için çaba sarf etmiştir (The International Crisis Group, 2012). Türkiye, bu dönemde, insan odaklı dış politika çerçevesinde tüm kıtalarda güvenlik, istikrar ve kalkınmanın desteklenmesini hedeflemektedir.

İnsani yardımlar, Türkiye'nin uluslararası yardım faaliyetlerinin belirleyicisi olurken bu yardımların coğrafi kapsamı ve çeşitliği artmıştır. Bunun yanında dil, din, ırk, cinsiyet ayrımı yapmadan insani yardımları muhtaçlara ulaştırmayı hedefleyen Türkiye, zamanla dünyanın en fazla insani yardım yapan ülkelerinden biri haline gelmiştir. 2012 yılında OECD-DAC'a üye ülkelerin resmi kalkınma yardımlarına ayırdığı bütçe önceki yıla göre azalırken Türkiye'nin yardımları yüzde yüze varan oranda artmıştır. Türkiye, 2014 yılında BM İnsani İşler Eş Güdüm Ofisine (The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs - OCHA) en fazla gönüllü bağış yapan ülkelerin yer aldığı ve bir istişare mekanizması niteliğinde olan OCHA Donör Destek Grubuna üye olarak kabul edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Uluslararası Acil İnsani Yardımları). Küresel yoksulluk ve insani krizlerle mücadeleye en fazla ekonomik katkı sağlayan Ankara, 2016 yılında Birinci Küresel İnsani Yardım Zirvesinin düzenlenmesinde de öncü rol oynamıştır. 2002 yılında Türkiye'nin kalkınma yardımları 85 milyon ABD doları iken bu yardımların 2005'te 601 milyon dolar, 2006'da 712 milyon dolar, 2007'de 602 milyon dolar, 2008'de 780 milyon dolar, 2009'da 707 milyon dolar, 2010'da 976 milyon dolar ve 2011'de 1.27 milyar dolar, 2012'de 2,53 milyar dolar, 2013'te 3,31 milyar dolar, 2014'te 3,59 milyar dolar, 2015'te 3,92 milyar dolar, 2016'da

6,49 milyar dolar ve 2017’de 8,12 milyar dolar tutarında gerçekleştiği görülmektedir (TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları 2018, s. 15). Türkiye, 2017 yılı itibariyle milli gelire oranla en fazla insani yardım yapan ülke konumuna gelmiştir. Türkiye’nin insani yardımları 2018’de 8 milyar 612 milyon dolara yükselmiş ve Türkiye dünyada en fazla insani yardım yapan ülkeler arasındaki konumunu korumuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye’nin Kalkınma İş Birliği: Genel Özellikleri ve En Az Gelişmiş Ülkelere Yönelik Yaklaşımı).

Grafik 3: Türkiye’nin Kalkınma Yardımları (Milyon Dolar)

Kaynak: TİKA Kalkınma Yardımları Raporları

Türkiye’nin kalkınma yardımlarından en çok faydalanan ülkelerin sıralamasında zamanla değişimler yaşanmıştır. 2004 yılında ilk onda hiçbir Sahra Altı Afrika ülkesi bulunmazken 2018 yılına gelindiğinde en çok kalkınma yardımı alan on ülkeden altısı SAA ülkeleri olmuştur. 2018 yılında en çok kalkınma yardımını Afganistan’a yapan Türkiye, sırasıyla Somali, Sudan, Cibuti, Bangladeş, Nijer, Yemen, Myanmar, Gine ve Gambiya’ya yardım yapmıştır (TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2018). Türkiye’nin Afrika’ya (kuzey dâhil) yaptığı yardım miktarı 2005 yılında 11,76 milyon dolar iken 2017 yılında 153,37 milyon dolara ulaşmıştır. Bu süreçte Türkiye’nin resmi yardımlarından en çok faydalanan ülke ise Somali olmuştur. İnsani yardımlarını bütüncül bir yaklaşımla ele alan Türkiye, Afrika’da, açlıkla mücadele, gıda güvenliği, eğitim,

sürdürülebilir çevre ve sağlık gibi ihtiyaçlara öncelik vermektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Mukayeseli Veriler). Diğer yandan Afrika'nın güvenlik ve istikrarına için katkı sunan Türkiye, 2008 yılından itibaren "stratejik ortak" olduğu AfB'ye, her yıl gönüllü katkı payı ödemektedir. Dışişleri Bakanlığı, Afrika'ya yönelik geliştirdiği stratejiyle ikili ve çok taraflı temaslarının güçlendirilmesi ve Türkiye'nin kıtadaki görünürlüğünün ve etkisinin artırılmasındaki öneme vurgu yapmaktadır. Maddi katkıların düzenli bir şekilde sürdürülmesine vurgu yapan Bakanlık, döviz kurlarındaki dalgalanmaları ve Afrika ülkelerinde yaşanması olası siyasi istikrarsızlıklar ve güvenlik sorunlarını risk olarak görmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı. 2019-2023 Stratejik Planı).

3.1.1. İnsani Diplomasi Uygulamaları

Küreselleşme ilerledikçe, bir zamanlar ulusal politikayla sınırlı olan konular küresel etki ve endişeye sebep olabilmektedir. Bu kapsamda, sağlık; dış politikada, güvenlik politikasında, kalkınma stratejilerinde ve ticaret anlaşmalarında her zamankinden daha kritik bir unsur haline gelişir. İnsani yardım diplomasisinin bir bileşeni olarak sağlık diplomasisi, ortak endişe konularını ele almak için birçok ülkenin iş birliğine ihtiyaç duyan sağlık sorunlarına odaklanmaktadır. Sağlık diplomasisi, sağlığı yüksek düzeyde sosyal ve ekonomik bir konu olarak ele alarak ve sağlık sorunlarıyla hem bireysel hem de toplu olarak ilgilenerek sürdürülebilir kalkınmayı desteklemede önemli bir role sahip olabilir (WHO, Global health needs global health diplomacy). Diğer yandan sağlık diplomasisi, küresel sağlık ortamını şekillendiren ve etkileyen küresel politika meseleleri üzerine müzakereler için önemli bir forum teşkil etmektedir. Sağlığın dış politikanın bir hedefi ve kalkınma, barış, yoksulluğun azaltılması, sosyal adalet ve insan haklarına önemli katkı sağlayan bir unsur olarak giderek daha fazla tanınması söz konusudur (WHO, Health diplomacy). Dünya Sağlık Örgütüne göre sağlık diplomasisinin ana hedefleri; 1) daha iyi sağlık güvenliği ve nüfus sağlığı, 2) devletler arasında gelişmiş ilişkiler ve sağlığı iyileştirmek için çok çeşitli aktörlerin birlikte çalışma taahhüdü ve 3) adil kabul edilen ve yoksulluğu azaltma ve eşitliği artırma hedeflerini destekleyen sonuçların elde edilmesidir. Jeremy Youde'ye göre insani yardım alanına havale edilen sağlık hizmetleri, devletlerin diplomatik cephaneliklerinde önemli bir unsur olarak kullanmada giderek daha istekli bir envanter haline gelmektedir. Hükümetler, hem sert hem de yumuşak güçlerini genişletmek için sağlık diplomasisini kullanmaya çalışmaktadır (Youde, 2010). Sağlık diplomasisi, Batılı ülkelerin ve Afrikalı seçkinlerin

asıl amaçlarını sakladıkları bir kavram olarak zaman zaman eleştirilerin hedefi olmaktadır. Sahra Altı Afrika, önemli sağlık sorunlarıyla karşı karşıyadır ve sağlık ihtiyaçlarının büyük bölümünü dış yardımlarla karşılamaktadır. Örneğin Malavi, toplam sağlık harcamasının yüzde 81'i için dış yardıma bağlıdır (Clinton Health Access Initiative). Dolayısıyla bu ülkelerin sağlık alanında yapılan yardımlara kapılarını sonuna kadar açtığı görülmektedir. Ancak Batılı güçlerin sağlık diplomasisi ile Afrika ülkelerine yönelik amaçlarını üç şekilde gizledikleri savunulmaktadır: 1) sağlık inisiyatiflerini ve politika oluşturma sürecini yönlendirmek, 2) teknik danışmanlarını hükümet bakanlıklarına yerleştirerek devletin yapılarına sızmak ve 3) kontrollerini genişletmek için diplomasi süreç ve araçlarını kullanılmak. Anderson, Afrikalı seçkinlerin sağlık yardımları ile içerde yerlerini sağlamlaştırdıklarına ve pozisyonlarını güçlendirdiklerine dikkat çekmektedir. Afrikalı seçkinlerin daha karşı güçlü aktörleri birbirine karşı kullandığını belirten Anderson, diplomasi yoluyla müzakere pozisyonlarını güçlendirdiklerini kaydetmiştir (Anderson, 2018).

Tarihsel açıdan bakıldığında sağlık diplomasisinin daha çok bulaşıcı hastalıklarının yayılmasına karşı gerçekleştirildiği görülmektedir. Ticari kaygılarla gerçekleştirilen uluslararası iş birlikleri, veba ve kolera gibi tehditlerin önlenmesi amacıyla limanların kapatılması ve karantinaları içermektedir. 11 Avrupa ülkesinden diplomat ve doktorların katılımıyla 1851'de Paris'te gerçekleştirilen Uluslararası Sağlık Konferansı, uluslararası sağlık diplomasisi çabalarına zemin hazırlamıştır (Stern ve MArkel, 2004). Bununla birlikte, küresel sağlığın teknik alanlarının diplomasi alanıyla açıkça ilişkilendirilmesi ancak son on yılda olmuştur. Devletlerin Sahra Altı Afrika'ya yönelik sağlık diplomasisi çalışmalarına bakıldığında ise kıtaya yönelik artan bir ilginin olduğu gözden kaçmamaktadır. Başta kıtanın geleneksel güçleri ABD ve AB ülkeleri olmak üzere gelişmekte olan ülkeler kıtaya yönelik sağlık alanında politikalar geliştirmektedir. Sağlık diplomasisi, Çin'e devletleri etkilemek ve uluslararası itibar kazanmak için daha incelikli bir araç sunmuştur. Öyle ki gelişmekte olan ülkeler arasındaki konumunu güçlendirmek ve sağlık diplomasisi Çin hükümetinin diplomatik cephaneliğinin bir parçası haline gelmiştir. Çin hükümeti, yaptığı yardımın önemli bir bölümünü altyapı geliştirmeye yönelik gerçekleştirmeyi hedeflemiştir (Eisenman & Kurlantzick, 2006, s. 221). Sağlık kaynakları, Çin'in ticari koşullar elde etmesinin yanında hükümetin kendisini iyi bir devlet olarak gösterme girişimlerini de desteklemiştir (Youde, 2010). Çin'in sağlık

diplomasisi çalışmaları, Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını ilk kazandığı yıllarda, kalkınma ve sömürgecilik karşıtlığı üzerine kurgulanmıştır. Kıta altyapısını desteleyen Çin, aynı zamanda kıta genelinde tıbbi personel, ekipman ve malzeme sağlayarak Afrika sağlık sistemlerini destekleme çabalarını başlatmıştır. Geniş uzman kadrosunu iki yıllık periyotlarla görevlendiren Çin, sağlık ekiplerini aynı zamanda ekonomik kaygılarla göndermiştir. Örneğin; Çinli sağlık çalışanları, Tanzanya'ya TanZam Demiryolu'nda çalışan işçilerle birlikte 1970'lerin başında gelmiştir (Jennings, 2005). Hutchison'ın belirttiği gibi Çinli sağlık çalışanları kırsal alanlara temel önleyici bakım getirmeye odaklanmıştır (Hutchison, 1975). Çin Afrika İş Birliği Forumu 2003'te toplandığında, Çin hükümeti daha açık sağlık diplomasisi vaatlerinde bulunarak hastalıkların tedavisi ve önlenmesi için fon sözü vermiştir (Sutter, 2016). 2003 yılında, 35 ekipte yer alan 860 Çinli sağlık personeli 34 Afrika ülkesinde görev yapmıştır (Eisenman, 2007, s. 43-44). Çin hükümeti 2006 yılında Afrika politikasını yayınlarken kıta ile ilişkilerinde sağlıkla ilgili dört önceliği vurgulamıştır: 1) Sıtma için etkili tedaviler geliştirme ve teşvik etme, 2) Sağlık personeli ve bilgi alışverişinin artırılması, 3) Kıta genelinde tesisleri iyileştirmek ve doktorları eğitmek için tıbbi ekipler ve ekipman göndermek ve 4) HIV/AIDS'i tedavi etme ve önlemede geleneksel ilaçların yararını araştırma çabalarına yardımcı olmak (Shinn, 2006). 2009 yılına kadar Afrika'ya olan yardımlarını ikiye katlama sözü veren Çin, Afrika'ya yönelik yardım çabalarında sağlık ve eğitim programlarının önemli rolünü vurgulamıştır (Sutter, 2016). Öte yandan sağlık diplomasisi, Çinli şirketlerinin madencilik haklarını kazanmasının yolunu açmaya yardımcı olmaktadır. Sağlık diplomasisi, aynı zamanda Çin'e uluslararası kuruluşlarda destek sağlanmasına katkı sağlamıştır. Sağlık ve kalkına yardımları, Çin'in gerçekleştirdiği pek çok insan hakları ihlalinin BM'de bastırılmasına yardımcı olmuştur. Yapılan bir çalışmada, kıta genelinde daha fazla insanın Çin'in ülkelerindeki etkisinin ABD'ye kıyasla daha olumlu bulunduğu belirtilmiştir (Pew Research Center, 2007).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ikinci süper güç olarak ortaya çıkan Sovyetler Birliği de gelişmekte olan ülkelere uluslararası yardımda önemli finansman ve kaynaklar sağlamıştır. Sovyet yönetim, tıbbi misyonlar dâhil olmak üzere önemli denizaşırı sağlık faaliyetleri yürütürken uluslararası öğrencileri ulusal tıp okullarında ağırlamış ve dünya çapında bilimsel araştırmalara sponsorluk yapmıştır (Bliss, 2011, s. 4-6). Ancak Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından yardım akışı Rusya aleyhine değişmiştir. 1990-2004

yılları arasında yaklaşık 20 milyar dolar yardım yapan Rusya, 2005'ten bu yana uluslararası yardım harcamalarını büyük ölçüde artırmıştır. Rusya'nın 2006'da G-8 Zirvesi'ne ev sahipliği yapmasının ardından küresel sağlık konusundaki angajmanı yoğunlaşmıştır (Bliss, 2011, s. 4-6). Artan ekonomik gücüne paralel bir şekilde denizaşırı kalkınma yardımlarını artıran Rusya, sağlık yardımlarını yeniden canlandırmıştır. Rusya, küresel sağlık çalışmalarını uluslararası imajını geliştirmek için bir araç olarak kullanmaya çalışmaktadır. Sağlık kuruluşlarına yüz milyonlarca dolarlık yardım bağışlayan Rusya, uluslararası sağlık yardımı için kendi stratejik planını geliştirerek uluslararası sağlık camiasında aktif liderlik arayışına devam etmiştir (Hepler, 2012).

1960'lı yıllarda Soğuk Savaş'ın bir parçası haline gelen Küba da sağlık diplomasisini uygulayan devletlerden biri olarak dikkat çekmektedir. Fidel Castro liderliğinde özellikle üçüncü dünya ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmak isteyen Küba, bağımsızlık hareketlerine büyük destekler vermiştir. O dönemde iç çatışmalara ve bağımsızlık mücadelelerine destek veren Küba, Afrika ülkelerine doktorlar göndermiştir. Küba sağlık personeli Angola, Namibya ve başka yerlerde müttefiklere yardım etmek için gönderilen Küba askerlerine eşlik etmiştir. 2000 yılına gelindiğinde, çoğu Afrika kıtasında çalışan, Küba üniversitelerinden 40 bin Afrikalı mezun olduğu söylenmektedir (Hammett, 2004). 2005 yılında Küba'da tıp fakültelerinde Sahra Altı Afrika'dan 777 öğrenci eğitim almıştır (Castro, 2005). 2006'da Afrikalı 536 öğrenci Küba iş birliğiyle Gambiya, Ekvator Ginesi, Eritre, Gine Bissau ve Doğu Timor'da kurulan tıp okullarında eğitim görmüştür (Blunden, 2008). 2012 yılında 5 bin 500 Kübalı, Afrika'nın 54 ülkesinden 35'inde çalışmıştır. Bunlardan 3 bini sağlık çalışanı, 2 bini ise doktor olarak kıtada bulunmaktaydı. Küba'nın Afrika'ya yönelik sağlık destekleri üç aşamada gerçekleşmektedir: 1) ödeme yapamayan yoksul ülkelere ücretsiz tıbbi yardım sağlamak, 2) ödeme yapabilen ülkelere ücret almak ve 3) Küba'daki üniversitelerde tıp uzmanlarını eğitmek. Küba Dışişleri Bakanlığı yetkilisi Marcos Rodriguez, "Küba, Afrika'ya geri ödenmesi gereken tarihi bir borcu olduğuna inanıyor." diyerek Küba'nın yaklaşımını ortaya koymaktadır. Ancak petrol zengini Afrikalı ülkelere Kübalı doktorların yüksek ücretle çalışması eleştirilere neden olmaktadır (Miroff, 2012). Bununla birlikte Küba'nın Afrika'da yaklaşık kırk yıl öncesine dayanan sağlık programları ve Afrikalı doktorları Küba'da eğitmesi, uluslararası kalkınmaya özgün bir katkı olarak görülmektedir. Nelson Mandela'nın 1991'de Havana'da yaptığı konuşmada,

“Buraya Küba halkına karşı büyük bir borç hissederek geldik. Başka hangi ülke Küba'nın Afrika ile ilişkilerinde gösterdiğinden daha büyük özveriyle bir tarih gösterebilir?” şeklindeki sözleri kıtanın Küba'ya bakışını yansıtmaya açısından son derece önemlidir. Uluslararası tıbbi yardım sağlanması, Küba izolasyonunun yıkılmasına, ABD boykotuna karşı muhalefetin oluşmasına ve Küba'nın Birleşmiş Milletler'deki lehindeki oyları etkilemesine yardımcı olmuştur (Blunden, 2008).

Sağlık diplomasisi, Türkiye'nin insani yardım çalışmalarında öne çıkan bir enstrüman olarak dikkat çekmektedir. Türkiye, örneğin sadece sıtmayı önlemek ve tedavi etmek için değil aynı zamanda ülkelerin yardıma ihtiyacı olduğunda farklı destekler vermektedir. Birinci Türkiye-Afrika Zirvesinde kabul edilen Türkiye-Afrika İş Birliği Çerçeve Belgesinde sağlıkla ilgili konu başlıklarına yer verilmiştir. Zirvenin akabinde kıtaya yönelik faaliyetlerini artıran Türkiye'nin sağlık alanındaki destekleri artmıştır. Sahra Altı Afrika'da onlarca ülke ile sağlık alanında iş birliği yapan Türkiye, Sağlık Bakanlığı çalışanlarının yanı sıra gönüllü sağlık personeli ile kıtada faaliyet göstermektedir. Özellikle Somali, Sudan, Nijer gibi ülkelerde yapılan sağlık çalışmaları uluslararası kamuoyu tarafından takdirle karşılanmaktadır. Türkiye ve Etiyopya arasında imzalanan “Sağlık ve Tıp Alanında İş Birliği Anlaşması” kapsamında kardiyooloji, radyoloji, dermatoloji ve optometri alanlarında görev yapan Etiyopyalı sağlık personellerine 2004-2005 yıllarında eğitim verilmiştir. Sudan'ın Kalakla Türk Hastanesi ile Ankara Dr. Zekai Tahir Burak Kadın Sağlığı Eğitim ve Araştırma Hastanesi arasında imzalanan protokol çerçevesinde 2004 yılında Kalakla Türk Hastanesinde görevli 10 hemşire bir ay boyunca Türkiye'de eğitim görmüştür (TİKA Faaliyet Raporu 2004). Dünyadaki tıbbi gelişmeleri partner ülkelere aktaran Türkiye, 2010 yılında 15 ülkeden 228 doktor, 33 hemşire ve 191 uzman sağlık personeli olmak üzere 452 sağlık çalışanının eğitimini gerçekleştirmiştir (TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları 2010). Sahra Altı Afrika ülkelerinin de yer aldığı bu ülkelere gelen sağlık çalışanları, ülkelerine döndüklerinde sağlık alanında önemli çalışmalara imza atmaktadır.

Somalili asistan cerrahlara 2013/2014 yıllarında, İstanbul Medeniyet Üniversitesinde uzmanlık eğitim programları verilmiştir (TİKA Faaliyet Raporu 2014). Türkiye ve Moritanya arasında imzalanan sağlık alanında iş birliği anlaşması kapsamında her yıl Moritanyalı sağlık personeline eğitim verilmektedir. Bu kapsamda, Moritanyalı 6 sağlık çalışanlarına Eylül 2014'te çeşitli konu başlıklarında eğitimler verilmiştir. Gambiyalı

sağlık personeline yönelik olarak Uzmanlık Eğitimi Projesi hayata geçirilmiştir. Projenin ilk ayağı olarak 6 kişilik heyete, Mayıs/Haziran 2014'te Ankara'da Sağlık Hizmetlerinin Yönetimi ve Planlaması temalı bir eğitim programı düzenlenmiştir. İkinci etapta ise Gambiyalı 4 doktor ve 8 hemşireye, Ankara Dr. Zekai Burak Tahir Kadın Doğum Hastanesi'nde Eylül 2014'te eğitim verilmiştir (TİKA Faaliyet Raporu 2014). 2015 yılında Sağlık Bakanlığı ve TİKA iş birliğiyle Fildişi Sahili ve Benin'den gelen sağlık çalışanlarına İzmir Urla Uluslararası Acil Afet Eğitim ve Simülasyon Merkezinde eğitim programı düzenlenmiştir (TİKA Faaliyet Raporu 2015).

Sağlık alanında düzenlenen eğitim programların yanında teknik altyapı desteği de sağlanmaktadır. 2006 yılında Sudan'ın Güney Darfur eyaletinin başkenti Nyala'da kurulan Sahra Hastanesinin (TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları 2006) yapımına başlayan Türkiye, her geçen yıl sağlık alanında yaptığı yardım miktar ve çeşitliliğini artırmış 2011/2012 yıllarında Somali'de yaşanan insanlık dramının ardından 2011 yılında 2 adet sahra hastanesi kurarken 52 doktor ve 91 sağlık çalışanını görevlendirmiştir. Aynı yıl içerisinde 70 bin 786 Somali vatandaşı muayene edilirken 4 bin 098 laboratuvar ve binin üzerinde röntgen tetkiki gerçekleştirmiş, 2 bin 895 hasta müşahede altına alarak tedavi edilmiştir. 115 ton ilaç ve tıbbi malzeme, 16 adet jeneratör ve 5 gezici sağlık aracı da bölgeye gönderilmiştir (TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları 2011). Ülkede modern sağlık sistemlerinin inşası için çalışmalara başlayan Türkiye, 2015 yılında ayda ortalama 6000 hastaya bakılan ve 100 ameliyat yapılan Mogadişu Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesini hizmete almıştır (TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları 2016). Somali'ye sağlık personeli görevlendiren Türkiye, bu kapsamda, 2012 yılında Somali'ye 33 doktor ve 83 sağlık personeli gönderirken 189 bin 699 hastanın tedavi ve bin 865 hastanın ameliyat edilmesini sağlamıştır (TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları 2012).

Diğer yandan talep doğrultusunda Sahra Altı Afrika ülkelerine tam donanımlı ambulans hibe eden Türkiye, tonlarca tıbbi yardım malzemesi ve ekipmanın yanında sağlık personelinin eğitimine de büyük destek vermektedir. Türkiye'de ya da buldukları ülkelerde çeşitli konularda sağlık personeline eğitim verilirken engelli bireylere yönelik çalışmalar dikkat çekmektedir. Türkiye'nin sağlık alanında verdiği katkılardan biri de Türkiye'de ücretsiz tedavi imkânı sunmasıdır. İmzalanan iş birliği çerçevesinde ülkelerinde tedavileri mümkün olmayan hastalar belli bir kontenjan dâhilinde Türkiye'de ücretsiz olarak tedavi edilmektedir. Bu kapsamda 2009 yılında 21 ve 2010 yılında da 71

Sudanlı hastanın tedavisi karşılıksız olarak yapılmıştır. Sağlık alanında iş birliği protokolleri çerçevesinde 2013 yılında yine Sudan'dan 86 hastaya Türkiye'de ücretsiz tedavi imkânı sağlanmıştır. 2012-2018 yılları arasında Sudan ve Nijer başta olmak üzere çeşitli ülke vatandaşlarından yıllık 2 bin civarı hastanın tedavisi Türkiye'de gerçekleştirilmiştir (TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları 2004-2018).

Sağlık alanında yapılan diğer destekler:

- Gine - Gineli doktorların Hitit Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesinde bir ay boyunca üroloji, plastik cerrahi, jinekoloji, göz ve genel cerrahi alanlarında eğitimi (2013)
- Moritanya - Doktor, hemşire ve ebelerden oluşan sağlık personelinin Ankara'da eğitimi (2013)
- Senegal - Fann Devlet Hastanesi Acil Servisi doktorlarına Ankara'da "hastane yönetimi" konulu eğitim (2013)
- Senegal - Pikine Pediatri Merkezi modernizasyonu (2014)
- Somali - tıpta uzmanlık eğitim programlarının desteklenmesi (2014)

Sağlık diplomasisinin yanında Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik gerçekleştirdiği faaliyetler arasında su diplomasisi de yer almaktadır. Türkiye, SAA'da su ve su hijyeni alanlarında projeler yürüterek sağlıklı ve sürdürülebilir bir su politikasının oluşturulmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda, 2007 yılında, Etiyopya'da baraj yapımı ve su kuyusu açılması projeleri (2 baraj, 23 su kuyusu, 8 köye su götürülmesi), Nijer'de 11 su kuyusu etüdü; Sudan sediment ölçümü ve haritalandırma çalışması gibi projeler gerçekleştirilmiştir. 2012 yılı itibariyle SAA'a açılan su kuyularının sayısı 303'ü bulunurken 2019 yılında bu sayı 505'e ulaşmıştır. 505 kuyudan 258'i Nijer'de, 102'si Moritanya'da, 84'ü Burkina Faso'da, 36'sı Mali'de, 20'si Somali'de ve 5'i Somaliland'da açılmıştır. Kıtada açılan su kuyuları yaklaşık 1.8 milyon insanın ihtiyacını karşılamaktadır (Anadolu Ajansı, 2019e).

"Temiz su" ve "tarımsal kalkınma" gibi hayati konularda önemli çalışmalar yürütülürken uzman ekiplerin ziyaretleri ve eğitim programları da gerçekleştirilmiştir. 2004 yılında Etiyopya, Sudan ve Kamerun'dan gelen üst düzey heyet "su temini, araştırma, geliştirme konulu çalışma seyahati" kapsamında GAP Bölgesi, Konya, İstanbul ve Ankara'daki su

kaynakları kullanım alanlarını ziyaret etmiştir. Heyet, Türkiye'nin tecrübelerinden yararlanmak üzere danışmanlık ve eğitim desteği talebinde bulunmuştur (TİKA Faaliyet Raporu 2004). Etiyopyalı Su Kaynakları Bakanlığında su yönetimi konusunda görev alan uzmanların bilgi ve becerilerini artırmak üzere iki eğitim programı uygulanmıştır. 2008 yılında gerçekleştirilen eğitimlerde hemen hemen her konuda pratik bilgiler verilmiştir (TİKA Faaliyet Raporu 2008). Etiyopya'dan uzmanların Türkiye'yi ziyareti sonraki yıllarda da devam etmiştir. Etiyopya Su ve Enerji Bakanlığında görevli personel tarafından 2014 yılında düzenlenen eğitim programına 20 Etiyopyalı uzman katılmıştır. 2014 yılında gerçekleştirilen Üçüncü İstanbul Uluslararası Su Formuna ise Harar Su Bakanı ve Etiyopyalı bir uzmanın katılımı sağlanmıştır. TİKA tarafından Güney Sudan Su Bakanlığında üst düzey yetkililere Su ve Atık Su Arıtımı ve Teknolojileri Eğitim Programı gerçekleştirilmiştir. Yine Gana Su Kaynakları, Su İşleri ve İskân Bakanlığında 9 kişilik teknik ekibe 2014 yılında İstanbul'da bir eğitim verilmiştir. Aynı yıl Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından Cibutili uzmanlara su sondajı konusunda eğitim verilmiştir. TİKA'nın desteğiyle Sudanlı 10 mühendis, DSİ tarafından Adana'daki tesisleri incelemek üzere Türkiye'ye getirilmiştir (TİKA Faaliyet Raporu 2014). Singapur İş Birliği Programı (SCP) iş birliğiyle "Afrika Ülkelerine Yönelik Sürdürülebilir Su Kaynakları Yönetimi" programı 2015 yılında İstanbul'da düzenlenmiştir. Programa; Botswana, Etiyopya, Gambiya, Gana, Kenya, Nijerya, Ruanda, Senegal, Somali, Güney Sudan, Sudan ve Tanzanya olmak üzere 12 ülkeden 26 kişi katılmıştır (TİKA Faaliyet Raporu 2015). Türkiye Su Enstitüsü (SUEN) tarafından Malavi, Somali, Uganda ve Zambiya'nın su ve kanalizasyon idarelerinden gelen ekiplere, Temmuz 2018'de "Su sektöründe planlama, su ve atık su yönetimi, arıtımı ve teknolojileri, Varlık ve enerji verimliliği yönetimi, içme suyu ve atık su şebekesi yönetimi" eğitimleri verilmiştir (TİKA Faaliyet Raporu 2018).

Diğer yandan Türkiye, su diplomasisi çalışmalarını uluslararası yayıncılık aracılığı ile dünya kamuoyuna duyurmaktadır. Anadolu Ajansı'nın farklı dillerde yaptığı yayınlara ek olarak TRT de Türkiye'nin susuz bölgelere su götürmesini hem iç kamuoyuna hem de dünyaya duyurmaktadır. TRT Belgesel'de yayınlanan "Su Savaşları" adlı program susuzlukla mücadele eden bölgeleri temiz suya kavuşturmak çabalayan iki gönüllünün hikâyelerine odaklanmaktadır. Tanzanya, Madagaskar, Gambiya ve Senegal (Su Savaşçıları, <https://www.susavascilari.org/>) gibi Sahra Altı Afrika ülkelerinde güneş

enerjili yeni çeşme, yağmur suyu toplama ve deniz suyu arıtma projeleri kuran ikili özellikle Türkiye’de geniş bir izleyici kitlesi tarafından takip edilmekte ve Afrikalıların hikâyelerini Türk izleyiciye aktarmaktadır.⁴⁰

Sahra Altı Afrika’ya temiz su götüren Türkiye aynı zamanda gıda diplomasisi de uygulamakta ve kıtadan karşılık bulmaktadır. Gıda güvenliğini sağlamak amacıyla Türkiye, 2006 yılında, kapsamlı bir tarımsal kalkınma programını uygulamaya koymuştur. Programın ilk aşamasında, uzman ekipler, Burkina Faso, Cibuti, Gine, Gine-Bissau, Madagaskar, Mali, Komor Adaları, Senegal ve Tanzanya’da ihtiyaçların belirlenmesi ve tarımsal durumun tespiti için incelemede bulunmuştur. Bu incelemeler sonrasında Afrika ülkelerinde ortaya çıkan gıda krizi dikkate alınarak uygulamaya konulacak program belirlenmiştir. “TİKA-Afrika Tarımsal Kalkınma Programı”, ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı Afrika ülkelerinin, kırsal alanda gelirlerinin artırılması ve bu alanda nitelikli eleman yetiştirilmesini amaçlamaktadır. Program kapsamında, Burkina-Faso, Cibuti, Etiyopya, Gine, Gine-Bissau, Kenya, Komor Adaları, Madagaskar, Mali, Ruanda, Senegal, Tanzanya ve Uganda’nın tarım, hayvancılık ve balıkçılıkla ilgili bakanlıklarının üst düzey yöneticileri 2008’de Ankara’da gerçekleştirilen “Tarımsal İş Birliği Toplantısı”na davet edilmiştir. Eğitim programları “toprak ve arazi kullanımı”, “bitkisel üretim ve zirai mücadele”, “hayvancılık”, “balıkçılık”, “tarım ürünlerinin işlenmesi” ve “tarımsal mekanizasyon” alanlarını içermiştir. 2008 yılında Sudan Bilim Teknik Üniversitesi Ziraat Fakültesinden 19 öğrenci ve uzman, Sürdürülebilir Toprak Yönetimi konusunda Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinde eğitim programına katılmıştır. Sudan Ulusal İlaç ve Zehir Kurulundan 10 veteriner, beşeri ve veterinerlik ilaçları kayıt sisteminin geliştirilmesi konusunda 2014 yılında eğitim verilmiştir. Aynı kurumdan uzmanlara, Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu tarafından ilaçların kaydı için bileşik dosya denetimi eğitimi düzenlenmiştir. 2015 yılında Sudanlı uzmanlara İzmir’de suni tohumlama konusunda bir eğitim programı düzenlenmiştir. 2015 yılında Sudanlı 5 veteriner hekime İstanbul’da Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı bir laboratuvarında belirli hayvan aşıları ile ilgili uygulamalı bir eğitim programı düzenlenmiştir. Aynı yıl 7 kişilik Zambiya heyetine yönelik olarak Ankara Tarım Reformu Genel Müdürlüğü ile iş birliğinde Polatlı TİGEM Tesislerinde ve

⁴⁰ Nijerli çocukların su sevinci için Bkz. Ek

Kastamonu’da teorik ve pratik bilgi amaçlı bir eğitim programı düzenlenmiştir (TİKA Faaliyet Raporu 2015). 2017 yılında Gambiya ve Botsvana’dan gelen 11 su ürünleri uzmanına Antalya’da bulunan Akdeniz Su Ürünleri Üretim Araştırma ve Eğitim Enstitüsünde eğitim verilmiştir (TİKA Faaliyet Raporu 2017). Dolayısıyla Türkiye, bölgeye yönelik gıda yardımlarının yanı sıra Afrikalı uzmanlara hem Türkiye’de hem de ülkelerinde teorik ve uygulamalı eğitimler vermiştir. Türkiye tarafından hayata geçirilen proje ve uygulamalarda gıda güvenliğinin kalıcı hale getirilme çabası dikkat çekmektedir. 2017 yılında düzenlenen Birinci Türkiye-Afrika Tarım Bakanları Toplantısı ve Tarım İş Forumu, bu çabalara bütüncül bir şekilde yaklaşılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Tarımsal alandaki problemlerin gündeme geldiği toplantıya 25 ülkeden 30 Bakan, 44 delege ve 9 uluslararası kurum temsilcisinin katılımı Afrika ülkelerinin Türkiye ile tarımsal iş birliğine verdiği önemi ortaya koymaktadır.

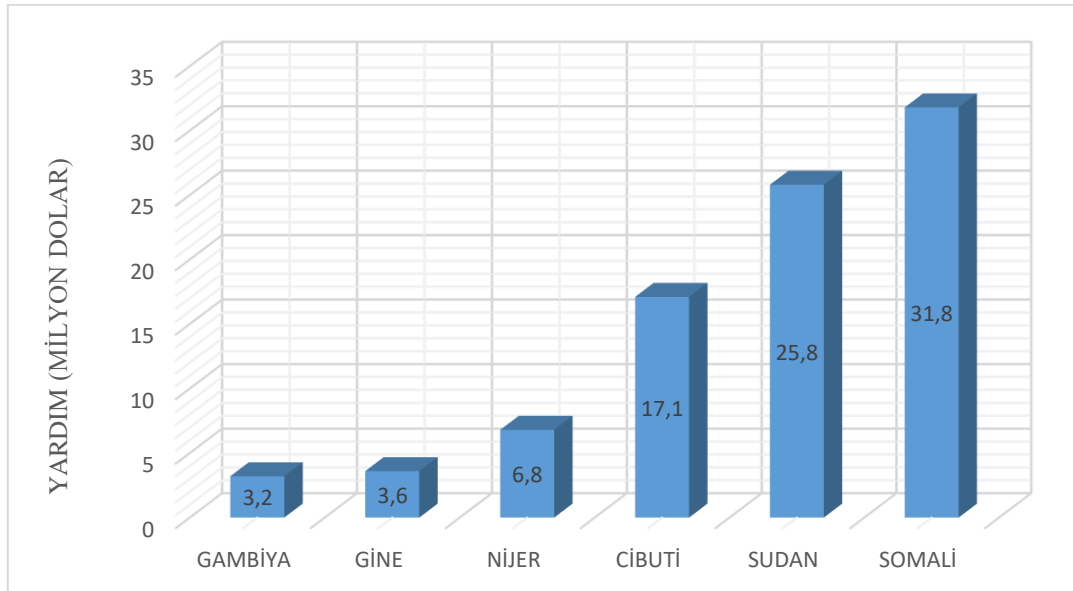
Türkiye, Sahra Altı Afrika’ya yönelik faaliyetlerinde ormancılık sektörüne de yer vermiştir. Bu kapsamda, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, fidan yetiştirme teknikleri, erozyon kontrolü, sediment transport teknolojileri, ağaçlandırma ve havza rehabilitasyonu gibi konularda eğitim programları düzenlemiştir. Diğer yandan “Afrika Ülkelerine Yönelik Çölleşme, Arazi Bozulumu, Kuraklık (ÇABUK) ile Mücadele ve Ormancılık Konulu Eğitim ve Teknik İş Birliği Programı” oluşturulmuştur. Program kapsamında Nijer’e 6000 fidan hibesi verilirken Türkiye-Nijer Dostluk Ormanı kurulmuştur.

3.1.2. İnsani Yardım Uygulamalarında Somali Örneği

Türkiye’nin Sahra Altı Afrika’ya yönelik yaptığı insani yardım faaliyetlerinin en çarpıcı örneği Somali’dir. Büyük bir insani krizle karşı karşıya kalan Somali’ye yardım elini uzatan Türkiye, sadece kıta altında değil uluslararası alanda da itibar kazanmıştır. Yıllardır süregelen iç savaşın yanında 2011 yılında baş gösteren kuraklıktan en çok etkilenen ülkelerden biri olan Somali’de kuraklıktan yaklaşık on milyon insan etkilenmiştir. İstikrarlı bir yönetimin kurulamadığı ülkede, büyük çoğunluğu çocuklar olmak üzere 260.000 kişi can verirken kuraklık boyunca hayvanlar telef olmuş ve tarım alanları da büyük zarar görmüştür. Somali’ye STK’lerle birlikte yoğun bir yardım diplomasisi gerçekleştiren Türkiye, ülkeye 2012 yılında 47,54 milyon dolar tutarında kamu yardımı yapmıştır. Başkentte Dikfer olarak bilinen bölgede sahra hastanesi yapan

Türkiye, burada günlük 500 poliklinik hastasını muayene ederken laboratuvar ve röntgen hizmetleri vermektedir. Cezire Hayat Kampında her gün 150 hasta muayene edilirken durumu ciddi olanlar, ileri tetkik ve tedavi isteyen hastalar Türkiye'ye sevk edilmektedir. Sağlık ekiplerine, “NRP uygulayıcı ve eğitici eğitimi” ve “yenidoğanın canlandırılması eğitimi”, “güvenli annelik” ve “eğitim becerileri eğitimi” verilmiştir.

Türkiye tarafından yapılan yardımlar Somali tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Öyle ki Somalili yetkililer BM tarafından yapılan yardımlarla karşılaştırdıkları Türk yardımlarını övmüştür. 2013 yılında Türk yardımları hakkında sorulan soruya cevap veren Mogadişu Belediye Başkanı Mohamed Nour, BM'den bilgisayar talep etmesi halinde bunun aylar süreceğini belirtmiştir. Nour, BM'nin 7.000 dolarlık ekipman temin etmek için 50.000 dolar harcayacağını savunurken Türkiye'den talep etmesi halinde bilgisayarların haftaya geleceğini belirtmiştir (Westaway, 2013). Türkiye'nin Somali'ye yaptığı insani yardımın, Afrika'daki ve diğer yerlerdeki insanların gönlünü ve aklını kazanan en bilinen eylemlerden biri haline gelmiştir. Türkiye'nin Somali'ye yaptığı insani yardımlar uluslararası kamuoyunda karşılık bulmuştur. BM Genel Sekreteri, 26 Eylül 2013 tarihinde 68. BM Genel Kurulunun Dünya İnsani Zirvesinde yaptığı konuşmada, Türkiye'nin 2016'da ilk Dünya İnsani Zirvesine ev sahipliği yapacağını açıklamıştır (UNISEF Türkiye, 2016).

Grafik 4: Türkiye'nin İki Taraflı Yardımlarından En Fazla Faydalanan SAA Ülkeleri (2018)

Kaynak: TİKA Kalkınma Yardımları Raporları

2011'den beri Somali'de aktif bir şekilde yer alan Türkiye, ülkenin en önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir. Türkiye, Somali'deki insani yardım politikasını siyasi ve ekonomik çıkarlarını desteklemek için kullanmıştır. Türk şirketleri Uluslararası Mogadişu Havaalanı ve Mogadişu Limanının yapımında ve bakımında rol almıştır (Binder ve Erten, 2013). 30 Eylül 2017'de Türkiye, en büyük denizaşırı askeri eğitim akademisi olan Türk Askeri Eğitim Merkezini Mogadişu'da açmıştır. 2018 yılında Türkiye ve Somali arasında ekonomik ortaklık anlaşması imzalanmıştır.

3.1.3. İnsani Diplomasi Uygulayan Kurumlar

Türkiye'nin insan diplomasisi tarihi, kültürel ve coğrafi bağlar ekseninde şekillenmekte ve bunun bir sorumluluk olduğu inancıyla politika geliştirilmektedir. Aktif bir insani geliştiren Ankara, birçok devlet kurumunu ortaya çıkararak yardımların daha koordineli bir şekilde ulaştırılmasını sağlamıştır. Sovyetlerin dağılmasının ardından Türki cumhuriyetlerle bağları geliştirmek için kurulan TİKA'nın⁴¹ coğrafi erişimi ve faaliyetleri önemli ölçüde genişlemiştir (Altunisik, 2014, s. 334-335). Devlet ve devlet dışı alanlar arasındaki gri bir alanda faaliyet gösteren Kızılay, sivil toplum örgütü olarak Türkiye'nin dış politikasının çok önemli bir aracı haline gelmiştir. 2009'da kurulan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) da önemli bir aktör haline gelmiştir. Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık ve Eğitim Bakanlığı gibi çeşitli bakanlıklar da insani diplomasi uygulayıcıları olarak aktif rol almaya başlamıştır. İnanç diplomasisi başlığı altında ele alacağımız Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) da insani yardım ve kalkınma yardımlarıyla ilişkili bir kurum olmuştur. Türkiye'nin insani diplomasisi devlet kurumlarının liderliğine dayanmaktadır. Türkiye'nin 2013'te gerçekleştirdiği resmi kalkınma yardımlarının tutarı 3.3 milyar dolar seviyelerinde olmuştur. Oysa sivil toplum kuruluşlarının yardımları 232 milyon dolar düzeylerinde kalmıştır (KDK, 2014). Yine yapılan düzenlemelerle STK'lerin önünün açıldığı ve insani diplomasiye katkılarının arttığı görülmektedir. 2003 yılında sivil toplum örgütlerinin önündeki bürokratik engellerin kaldırılmasının ardından Türk STK'lerinin yurt dışındaki etkinliği önemli ölçüde artmıştır. STK'lerin 2005'te 56,7 milyon dolar olan insani yardım miktarı 2016 yılına gelindiğinde 655,17 milyon dolara ulaşmıştır (TİKA Faaliyet Raporu 2016).

⁴¹ Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Türki Cumhuriyetlere açılmak ve iş birliği geliştirmek isteyen Türkiye, Türk İş Birliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) 24 Ocak 1992 tarihinde kurmuştur.

3.1.4. Türkiye'nin Afrika'ya Açılan Kapısı: TİKA

2000'li yıllarla birlikte yeniden inşa edilen TİKA Türkiye'nin en önemli insani yardım aktörü haline gelmiştir. Türk dış politikasının gelişimine paralel olarak 2011 yılında TİKA'nın organizasyon yapısı yeniden gözden geçirilmiştir. 24 Ekim 2011 tarihli 656 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile teşkilat kanunu ve adı güncellenen TİKA, Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı adı altında daha esnek bir yapıya kavuşmuştur. Bu süreçte kurumsal büyümesini de gerçekleştiren TİKA, dünyanın pek çok noktasında yeni ofisler açmaya başlamıştır. 2018'de Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlanan TİKA, 2002'de 12 olan program koordinasyon ofisi sayısını 2012'de 33'e yükseltmiştir. Bugün TİKA, 60 ülkede 62 program koordinasyon ofisi ile 150 ülkede faaliyette bulunmaktadır (TİKA, Bkz. <https://www.tika.gov.tr>). TİKA'nın faaliyet gösterdiği ülke sayısı artarken faaliyet alanları da büyümüştür. 1992-2002 yılları arasında 2 bin proje gerçekleştiren TİKA, 2002-2012 yılları arasında ise 11 bin proje hayata geçirmiştir (TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2012, s. 13). Dünyada en fazla insani yardım yapan ülke konumunda olan Türkiye, TİKA aracılığıyla, eğitim, sağlık, nüfus programları ve su gibi sosyal altyapı ve hizmetleri, ulaştırma ve depolama, iletişim, enerji, bankacılık, finans gibi ekonomik alt yapılar ve hizmetler, tarım, ormancılık, balıkçılık, sanayi, madencilik, inşaat ve turizm gibi çok geniş bir alanda destekler vermektedir. Kamu kurum ve kuruluşları ile sivil aktörler arasında iş birliği mekanizması görevi yürüten TİKA, tüm aktörleri ortak paydalarda buluşturmaktadır.

Bu güçlü dış politika aracının nüfuz ettiği bölgelerin başında ise hiç şüphesiz Sahra Altı Afrika gelmektedir. Küresel bir yardım ajansı haline gelen TİKA'nın en etkin olduğu ve en çok büyüdüğü coğrafya ise Afrika'dır. 2005 yılına kadar Sahra Altı Afrika'da yer almayan TİKA, Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'ya ilk koordinatörlüğünü açarken 2006 yılında Sudan ve 2007 yılında Senegal'de koordinatörlükler açmıştır (Ozkan ve Akgün, 2010, s. 537). Somali'ye 2011 yılında koordinatörlük açan TİKA, 2012 yılında ise Kenya'da ofis açmıştır. 2018 yılına gelindiğinde TİKA'nın Cibuti, Çad, Etiyopya, Gambiya, Gine, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan, Kamerun, Kenya, Komorlar Birliği, Madagaskar, Mali, Mozambik, Namibya, Nijer, Nijerya, Senegal, Somali, Sudan, Tanzanya ve Uganda'da da program koordinasyon ofisleri için olur aldığı ancak Nijerya, Madagaskar ve Mali'de henüz ofis açmadığı görülmektedir. Sahra Altı Afrika'daki

koordinatörlük sayısını 2018 yılı sonu itibariyle 18'e çıkararak TİKA'nın Türkiye'nin kalkınma yardımlarının artışında büyük etkisi olmuştur (TİKA Faaliyet Raporu 2018).

Tablo 19: SAA'daki TİKA Program Koordinasyon Ofisleri

Ülke	Koordinasyon Ofisi	Olur Tarihi
Etiyopya	Addis Ababa	2.03.2005
Sudan	Hartum	2.03.2005
Senegal	Dakar	12.02.2007
Somali	Mogadişu	12.03.2012
Kenya	Nairobi	12.03.2012
Nijer	Niamey	1.02.2013
Güney Sudan	Juba	4.04.2014
Kamerun	Yaounde	7.04.2014
Namibya	Windhoek	19.06.2014
Komorlar	Moroni	3.12.2014
Tanzanya	Darüsselam	3.12.2014
Çad	Encemine	3.12.2014
Cibuti	Cibuti	3.12.2014
Nijerya	Abuja	23.03.2016
Gine	Konakri	23.03.2016
Mozambik	Maputo	31.03.2016
Uganda	Kampala	30.06.2016
Güney Afrika	Johannesburg	3.03.2017
Gambiya	Banjul	30.10.2017
Mali	Bamako	9.11.2017
Madagaskar	Antananarivo	21.05.2018

Kaynak: TİKA faaliyet raporları.

Başta Türkiye'deki kamu kurumları olmak üzere hedeflenen ülkedeki kuruluşlardan da yardım alan TİKA, aynı zamanda BM bünyesindeki UNDP ve UNIDO gibi kalkınma örgütlerinin yanında Food and Agriculture Organization of the United Nations, OECD, İslam Kalkınma Bankası, Dünya Bankası gibi birçok uluslararası kuruluşla ortak hareket etmektedir (Akkaya, 2012, s. 115). Sahra Altı Afrika'daki faaliyetlerini yürüten TİKA,

ilgili ülkelerin yanı sıra bölgesel örgütler ve Afrika Birliği ile de iş birliği içerisinde çalışmaktadır.

3.1.4.1. Mesleki Eğitim Diplomasisi

Az gelişmiş ülkelere daha adil geçim fırsatları sunmak, bireylerin ve toplulukların kapsamlı beceri sistemlerini inşa edebilmek için mesleki eğitim ve öğretim (vocational education and training / TVET) programları geliştirilmektedir. Mesleki eğitim diplomasisi olarak da adlandırılabilir ve ülkelerin dezavantajlarını ortadan kaldırmaya yönelik olan teknik ve mesleki eğitim programlarında amaç belirli bir meslek alanında istihdam ve kazanç sağlanmasıdır. Günlük hayatta teknolojik gelişmeler üretimin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. TVET’te de teknoloji önemli bir yer tutmaktadır ve bu programlarda istenilen beceri ve bilgileri kazandırmak için bilimsel bilginin uygulanması gerekmektedir (Sönmez, 2014). Bilgi ve pratik bilgilerin geliştirildiği bu programlarda ekonomik güçlenmenin yanında sosyal hareketlilik, iyi yönetim ve bölgesel entegrasyon teşvik edilmektedir (African Union, 2007). Bununla birlikte Sahra Altı Afrika ülkelerine yönelik mesleki eğitim programları büyük ölçüde sömürgeci devletler için işgücü geliştirme stratejilerinin bir parçası olmuştur. Sömürge sonrası dönemde ise Afrika ülkeleri eğitime erişimini genişletme çabasına girerken aynı zamanda farklı devletler tarafından sanayileşme yoluyla kalkınmaya odaklanmayı desteklemiştir. Örneğin Çin’in Kenya’ya yönelik TVET projesi, Çin’in Kuşak ve Yol Girişiminin Kenya’daki mesleki eğitim ve istihdam oranlarını iyileştirmesi üzerinde durmaktadır. Güney Kore ise sağlık, eğitim, kalkınma ve altyapı için yardım sağlamıştır. Bu yardımların sonucu olarak yaklaşık 2000 Afrikalı memur için Güney Kore’de bir kapasite geliştirme programı oluşturulmuştur. Kore’nin eğitim programları, kendi kalkınma modelini Afrika’ya yayma girişimi olarak görülmektedir. Afrika’daki ekonomik ve sosyal büyümeye katkıda bulunmak isteyen Güney Kore, Uganda’da bir mesleki eğitim enstitüsü inşa etmek için yardım sağlarken pratik endüstriyel kapasiteyi ve istihdamı genişletmeye destek sunmuştur (Monareng, 2016).

Türkiye de Afrika’daki ticari anlaşmalarının ötesinde bir tutum sergileyerek çeşitlendirilmiş bir yardım ve yatırım stratejisi kullanmaktadır. Bu bakımdan kalkınmaya yönelik dönüştürücü bir yaklaşım sergilenmesi gereken mesleki eğitim programları aynı zamanda Türkiye’nin mesleki eğitim diplomasisi çalışmalarının bir parçasını

oluşturmaktadır. Teknik yardım programlarının yanı sıra çeşitli eğitim programları düzenleyen Türkiye, bu programlarla bölge ülkelerinin ve halkının ilgisini de üzerine çekmiştir. Afrika ülkelerine yönelik mesleki eğitimlerin yanında, su, tarım ve hayvancılık konularında da eğitimler veren Ankara, aynı zamanda turizm, sağlık, adalet, yerel yönetimler konusunda da ilgili Sahra Altı Afrika ülkelerinden Türkiye'ye uzmanları getirerek eğitim vermektedir. Bu kapsamda iş birliği ve protokollerin sayısı her geçen gün artarken eğitim verilen uzman sayısı da artmaktadır. Türkiye, mesleki eğitim programı ile kazan kazan durumunun pekişeceğine ve karşılıklı fayda geliştirileceğine inanmaktadır.

Bu kapsamda işsizlik ve ara eleman sıkıntısının giderilmesi amacıyla 2004 yılında Kamerun Teknik Öğrenim ve Mesleki Eğitim Bakanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde Türkiye'de tetkik ve inceleme gezileri tamamlanmıştır (TİKA Faaliyet Raporu 2004). 2005 yılında Etiyopya Karayolları İdaresinden yetkililer Türkiye'yi ziyaret ederek görüş alışverişinde bulunmuştur. Aynı yıl yine Etiyopya Demiryolları İdaresinden gelen yetkililer Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları yetkilileri ile görüşmüş ve çeşitli incelemelerde bulunmuştur (TİKA Faaliyet Raporu 2005).

SAA'dan Türkiye'ye ziyaretler gerçekleştirilmiş ve eğitimler verilmiştir. Bu kapsamda, Etiyopya Kalkınma Bankası ve Türkiye arasında sürdürülen kapasite inşası programı kapsamında Etiyopyalı heyet 2014 yılında Türkiye'ye çalışma ziyareti gerçekleştirmiştir. Aynı yıl Güney Sudan Gümrük İdaresinden 30 personele Türk Gümrük Mevzuatı, Uygulamaları ve Kaçakçılıkla Mücadele Eğitim Programı düzenlenmiştir. Yine 2014 yılında, Moritanya iş müfettişleri ve kontrolörlerinin uzmanlık düzeylerinin artırılması amacıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Eğitim Merkezinde Moritanyalı 35 personele eğitim sunulmuştur. 2015 yılında Mozambik'in bilgi ve teknoloji altyapılarının geliştirilmesi amacıyla 4 kişilik heyet, Ankara'da MEB Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, mesleki ve teknik liseler ile Gazi Üniversitesini ziyaret etmiştir. Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik eğitim programları adalet konusunda da gerçekleşmiştir. 2014 yılında Moritanya Adalet Bakanlığında görevli 5 üst düzey yöneticiye yönelik olarak Türkiye Adalet Akademisi bünyesinde eğitim düzenlenmiştir (TİKA Faaliyet Raporu 2004). 2015 yılında ise Somalili personellere Türk yargı sistemini tanıtmak amacıyla eğitim/çalışma programı gerçekleştirilmiştir.

Büyük kaynaklarına rağmen elektrik sıkıntısı yaşayan Afrika ülkelerine teknik eğitimler verilmiştir. 2015'te Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. tarafından Sudan Elektrik Dağıtım Şirketinde görev yapan personele yönelik eğitim programı TİKA tarafından desteklenmiştir (TİKA Faaliyet Raporu 2015). 2018 yılında TİKA ve T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı iş birliğinde Burkina Faso Sendikalar Birliği mühendislerinden oluşan heyet Ankara'da yenilenebilir enerji konulu eğitime katılmıştır. Aynı yıl Çad'da eğitim kapasitesinin artırılması kapsamında, Çad - Mesleki Eğitimler Teknik ve Endüstri Eğitim Lisesi bünyesinde yer alan elektrik elektronik, motorlu araçlar ve metal teknoloji bölümlerinden öğretmenlerin kendi alanlarında mesleki eğitimlerini Türkiye'de almaları sağlanmıştır (TİKA Faaliyet Raporu 2018).

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika ülkelerine verdiği eğitimler çeşitli konularda olmuştur. Adaletten turizme, tarım ve hayvancılıktan teknik personel eğitimine kadar çok çeşitli alanlarda verilen eğitimler hem Türkiye'de hem de hedeflenen SAA ülkelerinde düzenlenmiştir. Değişim diplomasisinin de bir parçası olan bu eğitim programlarının Türkiye'deki çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarının iş birliğinde düzenlenmesi eğitim konusunda güçlü bir koordinasyon ağının oluşturulduğunun göstergesidir. Çok sayıda Afrikalı uzman ve personelin Türkiye'de eğitim alması aynı zamanda bu eğitimi alan kişilerle Türkiye arasında bağ kurulmasına imkân sunmaktadır. Türkiye'nin mesleki eğitim diplomasisi, teknolojiyi paylaşmayı ve geliştirmeyi, yoksulluğun hafifletilmesine ve istihdam yaratılmasına yardımcı olarak Afrika ülkelerinin ekonomisini desteklemektedir. Dolayısıyla Afrika ülkelerinin kapasitelerini güçlendiren eğitim programlarının sürdürülerek artırılması hem Afrika'nın kalkınmasına katkı sunmakta hem de Türkiye ile ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlamaktadır.

Diğer eğitim ve teknik altyapı destek çalışmaları:

- Gine, Nijerya, Tanzanya'dan katılımcılara "Para Politikası Uygulamaları ve Enflasyon Hedeflemesi Eğitim Programı" (2011)
- Mozambik, Nijerya, Sudan'dan katılımcılara "İslami Finans: Yapı ve Araçlar" konulu eğitim (2011)
- Tanzanya - uzmanlara girişimcilik eğitimi (2012)
- Burkina Faso - Tarımsal Sulama Kapasitesinin Geliştirilmesi Eğitimi (2013)

- Etiyopya - Kalkınma Bankasının kurumsal kapasitesinin geliştirilmesi ve personelin eğitimi (2013)
- Gabon – uzmanlara girişimcilik eğitimi (2013)
- Gine, Kamerun ve Senegal’den katılımcılara İBB’de eğitim (2013)
- Güney Afrika Cumhuriyeti - Hazinesi Kamu Borç ve Risk Yönetimi Kapasite Geliştirme Programı (2013)
- Güney Sudan - Petrol ve Madencilik Bakanlığında personelin eğitimi (2013)
- Güney Sudan – Juba Havalimanı çalışanlarının eğitimi (2013)
- Kamerun - Uzmanlara yap-işlet-devret modeli eğitim programı (2013)
- Moritanya - Kamu hizmetleri ve yönetimin modernizasyonu eğitimi (2013)
- Moritanya – Bilgi teknolojileri eğitim programı (2013)
- Mozambik Ticaret Borsası kuruluşuna destek ve uzman eğitim programı (2013)
- Nijer - İstatistik Kurumu uzmanlarına eğitim (2013)
- Nijerya - Kamu borç ve risk yönetimi kapasite geliştirme programı (2013)
- Senegal - Dakar’da gerçekleştirilen Afrika Güneş Enerjisi Çalıştayına katılan 16 Afrika ülkesi temsilcisinin desteklenmesi (2013)
- Sudan- Bilgi Teknolojileri Eğitim Programı (2013)
- Sudan - Tek hazine hesabı sisteminin kurulması (2013)
- Etiyopya - Bankacılık ve Finans Kapasite Geliştirme Programı (2014)
- Fildişi Sahili, Nijerya, Sudan, Sudan ve Zimbabve’den uzmanların “Plastik Endüstrisinde Geri Dönüşüm Teknolojileri” konulu çalıştaya katılımı (2014)
- Kenya - Garissa Valiliğinden 10 kişilik bir heyete Türkiye’de eğitim (2014)
- Somali - Mogadişu Belediyesi’nden 8 personele yönelik eğitim (2015)
- Sudan - Uzmanlara jeoteknik ve hidrojeoloji mühendisliği konularında eğitim (2015)
- Sudan - Uzmanların gıda üretimini geliştirme konusunda eğitimi (2015)

3.1.5. Afrika'ya İnsani Yardım Operasyonu: Kızılay ve AFAD

Gastro ve kuliner diplomasi den farklı olarak yiyecek/gıda diplomasisi (food diplomacy), iç savaş ya da kuraklık gibi insani durumlarda gıda yardımını yapılmasını ifade etmektedir. Kamuoyunda olumlu bir imaj sağlayan gıda diplomasisinde amaç küresel açlığın azaltılması amacıyla yardımlar yapılmasıdır. Siyasi istikrarsızlıklar, iç çatışmalar nedeniyle yurtlarından edilerek mülteci konumuna düşen insanlara yapılan yardımlar da bu kapsam içerisinde yer almaktadır. Özellikle gelişmiş ülkeler tarafından uygulanan gıda diplomasisi aynı zamanda diplomatik bir işlev taşımaktadır. Türkiye'de ise gıda diplomasisi uygulayan başlıca iki kurum bulunmaktadır. Kızılay ve AFAD, gıda diplomasisi uygulamalarıyla Türkiye'nin uluslararası alandaki imajına katkı sunmaktadır.

Türkiye'nin kamu diplomasisine katkı sağlayan Kızılay, Türk dış politikasının etkili bir aracıdır. Devlet ile devlet dışı olarak adlandırılabilir bir alanda faaliyet gösteren Kızılay, 1868 yılında "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla kurulmuştur. 1877'de "Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti", 1923'te "Türkiye Hilaliahmer Cemiyeti", 1935'te "Türkiye Kızılay Cemiyeti" ve son olarak 1947'de "Türkiye Kızılay Derneği" adını alan kurum, hayır kurumu olma niteliğinin yanında insan ayrımı gözetmemek, tarafsız olmak ve evrensel olmak gibi ilkelere sahiptir.

Türkiye'den Sahra Altı Afrika'ya yapılan insani yardım faaliyetlerinin önemli bir bölümü Türk Kızılayı tarafından yapılmaktadır. İhtiyaca göre yardımlarını şekillendiren kurum, iç çatışma ve kuraklık gibi nedenlere açlık tehlikesinin yaşandığı bölgelere ayni ve nakdi yardımlar yapmaktadır. Bu yardımların en bilineni ve ünlüsü, 2011 yılında Somali'ye yapılan yardımdır. Somali'de yaşanan kuraklık nedeniyle yapılan yardım kapsamında tonlarca gıda, muhtelif giyim, hijyen malzemeleri, jeneratörler, seyyar mutfak, su tankları, mobil ekmek fırınları çeşitli bölgelere gönderilmiştir. Türk Kızılayının Somali'ye yönelik yardım faaliyetleri sonraki yıllarda katlanarak artmıştır.

Kızılay, 2013 yılında, Batı Afrika İnsani Yardım Operasyonu kapsamında Nijer'e 2.922 ton un ve 2.750 ton şeker sağlanmıştır. Gine-Bissau, Moritanya ve Senegal'de nakdi yardımın yanında gıda dağıtımını gerçekleştirilmiştir. 2014 yılında Çad ve Kamerun'a çadır yardımında bulunulmuştur. Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki iç savaştan kaçarak Çad'a sığınan mültecilere 55 tonluk insani yardım malzemesi gönderen Kızılay, 2016 yılı itibarıyla Batı Afrika ülkelerini de yardım faaliyetleri kapsamına almıştır. 2016 yılında

Gine Bissau ve Etiyopya'ya nakdi yardım yapılırken Sudan, Nijer ve Senegal'deki ihtiyaç sahiplerine binlerce gıda kolisi ulaştırılmıştır. 2017 yılında sel ve toprak kayması nedeniyle afet bölgesi ilan edilen Sierra Leone'ye de insani yardım malzemesi sevk edilmiştir. Vekâletle kurban kesimi gerçekleştiren Kızılay, çeşitli ülkelerde Türk vatandaşlarının kurbanlarını ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaktadır. Örneğin Kızılay, 2017 yılında, Burkina Faso, Cibuti, Çad, Etiyopya, Gine, Güney Sudan, Kamerun, Kenya, Nijer, Senegal, Somali ve Uganda'da vekalet sahiplerinin kurbanlarını kesmiştir (Kızılay, 2017b). Kızılay'ın kurban yardımları 2018 yılında Sudan'da 10 bin kişiye ulaşmıştır.

Diğer yandan Türk Kızılayı tarafından sağlık hizmetleri de sağlanarak hastanelerin ve sağlık kuruluşlarının ihtiyaçları karşılanmaktadır. Örneğin, Kızılay, 2006 yılında açılan Sudan'daki Nyala Sahra Hastanesi'nin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. 2007 yılında Çad'da fakirlere ücretsiz ilaç temininin sağlanması amacıyla kurulan eczane yetkililere teslim edilmiştir. Kızılay tarafından 2010 yılında Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde iki hastanenin ihtiyacı olan 36 ton ağırlığındaki tıbbi ve sarf malzemesi Kinsaşa'ya ulaştırılmıştır. 2014 yılında Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki ihtiyaç sahiplerine 500 aile hijyen seti gönderilmiştir. Afrika'da hekim, hemşire, ebe gibi sağlık personeli yetiştirmeye yönelik çalışmalar yapan Kızılay, 2000 yılı ve sonrasında Afrika'da 29 ülkeye yardım yapmıştır (Kızılay, 2017a).

AFAD ise afet öncesi hazırlık, afet esnasında yapılacak müdahale ve afet sonrasındaki iyileştirme çalışmalarının koordinasyonunu sağlamak amacıyla 2009 yılında kurulmuştur. Türkiye'de bir şemsiye kuruluş olarak çalışan AFAD, yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da faaliyetler yapmaktadır. Türkiye dışındaki afet ve acil durumlara müdahalede bulunan AFAD, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile iş birliği yaparak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Sahra Altı Afrika'daki acil durumlarda önemli rol alan AFAD, 2011 yılında Somali'de yaşanan açlık ve kuraklıkta diğer kamu kurum ve kuruluşları ile koordineli bir çalışma yürütmüştür. AFAD, 16 uçak ve 8 gemi ile 22.128 ton insani yardım malzemesinin bölgeye gönderilmesinde etkili olmuştur. 2012 yılında Somali'ye acil yardım kapsamında 80 ton ilaç ve tıbbi malzeme yardımı yapılmıştır. 2013 yılında Sudan'da yaşanan sel felaketi sonrası AFAD, bölgeye 360 adet çadırın yanı sıra gıda paketi yardımını ulaştırmıştır. 2014 yılında Batı Afrika ülkelerini etkisi altına alan ebola salgınıyla

mücadeleye de destek veren AFAD, Gine, Liberya ve Sierra Leona'ya ilaç ve tıbbi malzeme desteği sağlamıştır.

3.1.6. Kriz Çözümünde TSK ve EGM'nin Rolü

Barışı koruma (peacekeeping) ve insani müdahale çalışmalarına katılım da insani diplomasi kapsamında yer almaktadır. Zorlayıcı tedbirler, koruma, gözleme, silah denetimi, bariyer ve uçuşa kapalı bölgeler oluşturmak, önleyici konuşlandırma, ulus inşası gibi misyonların tamamı barışı koruma görevleri arasında yer almaktadır (Yaman, 2007, s. 24). Dünyanın ilk on ordusu içerisinde yer alan Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ile Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) dünyanın pek çok yerinde barışın korunmasına katkı sağlamaktadır. BM, NATO, AB ve Afrika Birliği tarafından veya çok uluslu kuvvetler vasıtasıyla gerçekleştirilen barışı koruma harekâtlarına katılan Türkiye, önemli sayıda personelle katkı sunmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin barış koruma operasyonlarına katılımı “kalkınma yardımı” olarak görülmektedir. TİKA, Türkiye'nin BM Barış Güçlerine ve BM barışı koruma faaliyetlerine önemli katkılar sağladığını vurgulayarak 2010 yılında 78,6 milyon dolar, 2011 yılında ise 77,31 milyon dolar tutarında katkıda bulunduğunu belirtmiştir (TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2011).

Türk yardımları Kosova'dan Güney Sudan'a, Suriye'den Haiti'ye kadar tüm kıtalara ve birçok ülkeye nüfuz etmiştir (Özkan ve Sazak, 2016, s. 5). Türkiye, insani krizleri çözüme, çatışma çözümü, kurum kurma ve kalkınma yardımları konusunda deneyim kazanmıştır (Altunısık, 2019). Barışı koruma misyonlarında yer alan Türkiye ayrıca bu ülkelerde askeri ve polis eğitimi vererek sürdürmektedir. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin barışı koruma operasyonlarının katkısının Balkanlar özelinde Avrupa'ya yoğunlaştığı ancak 2000'li yıllarla birlikte bu katkının giderek Afrika'ya kaydığı görülmektedir.

Türkiye tarafından Afrika'daki operasyonlara yapılan katkının iki ana nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki Türkiye'nin kıtaya yönelik ilgisinin artmasıdır. 2008'de İstanbul'da düzenlenen ilk Türkiye-Afrika Zirvesinin ardından 19 Ağustos 2008 tarihinde kabul edilen İstanbul Bildirgesinin beşinci maddesinde güvenlik konusu gündemin üst sıralarında yer almıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı). 2014 yılında Ekvator Ginesi'nde düzenlenen İkinci Türkiye-Afrika Zirvesinde bu durum teyit edilmiş aynı şekilde zirvenin sonuç bildirgesinde açık bir şekilde ifade edilmiştir. İkincisi ise Afrika'nın din, mezhep,

kabile ayrılığı ve gıda yetersizliği gibi nedenlerle hala iç çatışmaların merkezinde yer almasıdır. Son 50 yılda Afrika'nın neredeyse yarısını içerisine alan ve milyonlarca insanın ölümüne ve yine milyonlarcasının yerlerinden edilmesine neden olan sürekli bir iç savaş hali hüküm sürmüştür. Kıtadaki çatışmaların önlenmesi ve çözüme kavuşturulması için Türkiye, Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulan barış güçlerine destek vermektedir.

Türkiye'nin SAA'daki insani yardım ve barışı koruma hareketlerine ilk katılımı Mayıs 1993-Ocak 1994 dönemini kapsayan BM Somali Harekatı'dır (UN Operation in Somalia - UNOSOM). Barış gücünün komutanlığını bir Türk korgeneralinin yaptığı bu operasyondan sonra uzun bir sürede kıtada barış gücü anlamında bulunmayan Türkiye, Afrika açılımının ardından kıtada daha faal bir şekilde bulunmaya başlamıştır. 2003-2007 yılları arasında Sierra Leone (United Nations Mission in Sierra Leone - UNAMSIL) ve 2007-2010 yılları arasında Çad'da (United Nations Mission in the Central African Republic and Chad - MINURCAT) görev alan Türkiye, BMGK tarafından oluşturulan çok uluslu deniz gücüne destek vererek Aden Körfezi ve Somali sahilindeki deniz korsanlığı ile mücadeleye de katkı sağlamıştır (Hurriyet DN Online, 2009). 2015 yılında Orta Afrika Cumhuriyeti (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic - MINUSCA), Kongo Demokratik Cumhuriyeti (The United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of Congo - MONUSCO), Darfur (The African Union - United Nations Hybrid Operation in Darfur - UNAMID), Güney Sudan (United Nations Mission in South Sudan - UNMISS), Liberya (United Nations Mission in Liberia - UNMIL), Mali (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali - MINUSMA), Fildişi Sahili (United Nations Operation in Côte D'Ivoire - UNOCI), Somali'deki (United Nations Assistance Mission in Somalia - UNSOM) BM barış gücü ekiplerine personel desteği sağlayan Türkiye'nin (UN Peacekeeping. Troop and police contributors) barış koruma operasyonlarına katkısı Afrika kıtası lehine değişmiştir. Bu durum kıtada Türkiye'nin prestijini artırırken Ankara'nın insani yardım merkezli politikasını güçlendirmesine imkân sağlamıştır.

İnsani diplomasinin bir parçası olarak barışı koruma çalışmalarına katılan Türkiye'nin önemli barış ve ara buluculuk faaliyetleri Somali için gerçekleşmiştir. Bu kapsamda İstanbul'da 2010 ve 2012 yıllarında iki konferans düzenlenirken organizasyona Somalili

siyasi grupların yanı sıra sivil toplum örgütleri, iş dünyası ve kanaat önderleri katılmıştır (The International Crisis Group, 2012, s. 2-3). Bu ara buluculuk girişimleri Türkiye'nin Somali'ye yönelik güçlü adımlar atmasına imkân sunarken Erdoğan, 20 yıldır Somali'yi ziyaret eden Afrikalı olmayan tek lider olmuştur (Akpınar, 2013). Türkiye'nin insani diplomasisi, yurt dışındaki en büyük askeri üssünün bulunduğu Somali'deki sert güç kapasitesini ve varlığını daha da genişletmektedir (Hussein ve Coşkun, 2017). 50 milyon dolara mal olan bu tesiste 200 Türk subayının Somali ordusunun yaklaşık dörtte birine denk gelen 10 bin Somalili askeri eğitilmesi hedeflenmesi dikkat çekicidir. Somali'de bir devlet otoritesinin tesis edilmesi için asker ve polis teşkilatlarını eğitmeye çabalayan Türkiye, bu yönüyle diğer devletlerden ayrılmaktadır (Mehmetcik ve Belder 2017).

Diğer yandan Türkiye Cumhuriyeti'nin Sahra Altı Afrika ülkelerinde 13 askeri ataşeliği bulunmaktadır. Bu askeri ataşeliklere 37 SAA ülkesi akreditedir. Moritanya ise Rabat Ateşeliğine akredite edilmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'da akredite olunan askeri ateşelik sayısı 39'dur. Buldukları ülkelerdeki elçiliğin askeri danışmanlığını yapan askeri ateşelerin görevlerinden biri de bilgi toplamaktır. Sahra Altı Afrika ülkelerinin neredeyse tamamında büyükelçilik açan Türkiye'nin sadece 13 askeri ataşeliğinin bulunması Afrika Açılım politikası ile çelişmektedir.

Tablo 20: Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'daki Askerî Ataşelikleri ve Akredite Olunan Ülkeler

ATAŞELİK	AKREDİTE OLUNAN ÜLKELER
Abuja	Nijerya, Kamerun, Ekvator Ginesi
Addis Ababa	Etiyopya
Akra	Gana, Liberya, Benin
Bamako	Mali, Nijer, Burkina Faso
Cibuti	Cibuti
Darüsselam	Tanzanya, Malavi, Zambiya, Mozambik, Zimbabve
Hartum	Sudan, Çad
Kampala	Uganda, Ruanda
Kinşasa	Kongo D.C., Kongo, Orta Afrika, Gabon
Konakri	Gine, Fildişi, Sierra Leone
Mogadişu	Somali
Nairobi	Kenya, Güney Sudan, Seyşeller, Burundi
Pretorya	Güney Afrika, Madagaskar, Angola, Namibya, Botswana
Rabat	Moritanya

Kaynak: MSB. Yurt Dışındaki Askerî Ataşelikler.

<https://www.msb.gov.tr/SavunmaGuvencik/icerik/yurt-disindaki-asker-ataselikler>. Erişim Tarihi 15/10/2022

3.2. SAA Politikası İçin Güçlü Bir Kavram: İnanç Diplomasisi

11 Eylül 2001 saldırılarından bu yana din, dünya genelindeki toplumlarda en önemli sosyal, ekonomik, kültürel ve politik aktörlerden biri haline gelmiştir. Dini kurumlar, liderler ve taraftarları pek çok alanı etkilemeye ve ortak olmaktadır. İnanç, dış politikada karar alıcıların harekete geçerken göz önünde bulundurmaları gereken olgulardan biri olarak öne çıkmaktadır. Kamu diplomasisinin alt bileşenlerinden biri olan inanç diplomasisi kavramı gün geçtikçe literatürdeki yerini sağlamlaştırmaktadır. Öyle ki Diamond ve McDonald, dini, çok kanallı diplomasi sisteminin kalbi olarak görmektedir (Diamond ve McDonald, 1995). Uluslararası ilişkilerde, inanca dayalı diplomasi üzerine büyüyen bir literatür bulunmaktadır (Cox ve Phillpott, 2003; Johnston ve Sampson 1994; Johnston ve Cox, 2003; Johnston, 2011; Haynes, 2007; Troy, 2008; Marshall ve Thomas, 2009; Chaplin and Joustra, 2010; Toft, Philpott ve Shah 2011; Ferrara, 2014; Mavelli ve Petito, 2014). Ancak inanç diplomasisi, Türkiye’de yeterli ilgiyi görmeyen kavramlardan biri olarak dikkat çekmektedir. Türkiye’de, kamu diplomasisine yönelik ilgi son yıllarda artarken ortaya konan çalışmaların genel çerçevesi kültür ve değişim diplomasisi ile sınırlı kalmakta, diğer alt bileşenlere yönelik çalışmalar çok kısıtlı bir alan kaplamaktadır. Aynı zamanda çalışmaların genel çerçevesi kamu diplomasisinin kısa, orta ve uzun dönemli etkilerine göre sınıflandırılmaktadır.

Bu başlık altında inanç diplomasisi kavramı ele alınarak kavramın Türkiye’nin Sahra Altı Afrika’daki uygulamaları değerlendirilecektir. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden başlayarak Sahra Altı Afrika’ya yönelik inanç diplomasisi gözden geçirilecek ve Türkiye’nin yumuşak gücünün bir parçası olarak inanç uygulamaları analiz edilecektir. Öncelikle medeniyetler çatışması paradigması etrafında şekillenen tartışmaların sadece Asya ya da Orta Doğu’daki Müslüman toplulukları değil aynı zamanda çoğunluğu Müslüman halklardan oluşan Sahra Altı Afrikalı ülkelerini de bu tartışmaların içerisine çektiğine vurgu yapılacaktır. Sonrasında SAA’ya yönelik politikalar ele alınırken Diyanet İşleri Başkanlığının rolüne dikkat çekilerek özellikle imam hatip ve ilahiyatlardaki uluslararası öğrenci varlığına değinilecektir. Türkiye’nin inanç diplomasisi araçları ve uygulamalarının verileceği çalışma, bu alanda Türkçe literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

İnanç konusunda çeşitli paradigmlar ortaya atılmaktadır. Bunlardan biri olan “medeniyetler çatışması” kavramının temelinde İslam Medeniyeti ile Batı arasında

gerçekleşeceği öngörülen kültürel ve dini çatışmalar yer almaktadır (Yılmaz, 2003, s. 22). Asya ve İslam devletlerinin güçlenmesinin yeni bir meydan okuma yaratacağı ve bunun yönünün Batı'ya doğru olacağına işaret edilmektedir (Yılmaz, 2003, s. 37). Sahra Altı Afrika'daki ülke nüfus yoğunluğunu Müslümanların oluşturulduğu göz önünde bulundurulduğunda kıtanın bu çatışmanın içerisine dâhil olacağını söylemek mümkündür. 2014 yılında Cidde'de düzenlenen İslam İş Birliği Teşkilatı (İİT) İcra Komitesi toplantısında konuşan Davutoğlu, Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki çatışmalara atıf yaparak bu duruma değinmiştir. İİT'nin Müslüman halkın içinde bulunduğu zor durumu dindirmek için elinden geleni yapması gerektiğini ifade eden Davutoğlu, İİT girişimleri ve somut faaliyetlerinin güçlü ve olumlu bir işaret göndereceğini belirterek Teşkilat'ın üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesini istemiştir. Afrika'nın pek çok ülkesinde yaşanan mezhepsel ve dinsel çatışmalar, medeniyetler çatışması paradigmasını doğrular niteliktedir.

3.2.1.1. Türkiye'nin SAA'daki İnanç Diplomasisinin Tarihçesi

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik inanç diplomasisi faaliyetleri çok eskilere dayanmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Sultan Abdülmecid, inanç diplomasisinin bir örneği olarak Güney Afrika'daki Müslümanlarla ilişki kurmuştur. Sultan tarafından Cape Town'a gönderilen Ebubekir Efendi, buradaki Müslümanların dini eğitimlerini almalarına yardımcı olurken aynı zamanda aralarındaki ihtilafları çözecek bir otorite olarak önemli bir pozisyon edinmiştir (Argun, 2000). Ebubekir Efendi'nin bu etkinliği Osmanlı ile Güney Afrika arasında siyasi ve dini ilişkileri güçlendiren bir faktör olarak öne çıkmıştır. Güney Nijerya Müslüman Topluluğunun lideri Muhammed Shitta Bey de Osmanlı Devleti'nin bölgeye yönelik inanç diplomasisi uygulamasına önemli bir zemin hazırlamıştır. Lagos'ta bir cami yaptırarak Sultan II. Abdülhamid'den cami açılışı için elçi gönderilmesini isteyen Shitta Bey, "Bey" rütbesiyle onurlandırılmıştır. Bölgede İslam'ın yayılmasına büyük hizmet ettiği vurgulanan cami halen halk tarafından "Türk Camii" olarak bilinmektedir (Anadolu Ajansı, 2018). Diğer yandan sonraki dönemde Hicaz Demiryolu inşasında, İtalya ile Osmanlı arasında 1911'de gerçekleşen Trablus Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında Güney Afrikalı Müslümanlar maddi ve manevi olarak Osmanlı Devleti ve Türkiye'nin yanında olduklarını göstermişlerdir (Orakci, 2007, s. 48). Bugün halen Ebubekir Efendi'nin bıraktığı izleri Güney Afrika'da görmek mümkündür. Ancak gerek yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi sorunları ve yönünü Batı'ya

çevirmiş olması gerekse Afrika ülkelerinin sömürge yönetimleri altında olmaları ve bağımsızlık sonrası kendi iç meseleleriyle yüzleşmek zorunda kalmaları ilişkilerin en alt düzeyde gerçekleşmesine yol açmıştır. Uzun yıllar boyunca kesilen ilişkiler 2000’li yıllarla birlikte yeniden oluşturulmuş, Türkiye kıtaya ilişkilerini güçlendirirken inanç diplomasisi uygulamalarını hayata geçirmiştir.

2002 yılından bu yana Türkiye yeni bir diplomasi dili inşa etmiştir ve bu dilin önemli bileşenlerinden biri hiç şüphesiz inanç diplomasisi olmuştur. Bu dönemde dini ve kültürel kimliğin Türk dış politikasında belirleyici olduğu yorumları yapılmıştır (Warning ve Kardaş, 2011). Erdoğan da bu yorumları destekler nitelikte açıklamalar yaparak Sudan’dan Nijerya’ya kadar pek çok ülkede cami, külliye ve medreseler ile varlık gösterdiğini belirtmiştir. Bununla birlikte Afrika’daki Müslüman halklarla yakın ilişkiler kurma fırsatı bulunan Türkiye’nin laik yapısı nedeniyle kıtadaki diğer dinlere inanan halklar tarafından sempati ile bakılan bir ülke olduğu da savunulmaktadır (TASAM, 2008).

Türkiye’nin inanç diplomasisi, Dışişleri Bakanlığının koordinasyonu ve Diyanet İşleri Başkanlığı, TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi kurumların ortak çabalarından oluşmaktadır. Dışişleri Bakanlığı, yurt dışında düzenlenen etkinliklerin, kendine özgü kültüre, sanatsal ve turistik değerler ile tarihi birikimin yanında Türkiye’nin milli ve manevi değerlerinin ait olduğu medeniyet havzasının derinliğini yansıtacak nitelikte olduğunu vurgulamaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021). Bakanlık, yurt dışındaki Osmanlı-Türk mimari eserlerinin korunması, bakım ve restorasyonuna da önem vermekte ve korunmasını sağlamaktadır. Bakanlığın sadece kültürel değerlere değil aynı zamanda manevi değerlere de dikkat çektiği görülmektedir.

3.2.1.2. SAA’ya Yönelik İnanç Diplomasisinde Öne Çıkan Başlıklar

Ülkeler inanç diplomasisi çerçevesinde, ev sahibi ülkenin normatif dini iddialarını veya kendi uluslarının dini kimliğini yansıtacak şekilde, dini şahsiyetleri özel elçi veya büyükelçi olarak belirleyebilmektedir. Diğer yandan devlet başkanları dış kararlara yakından dahil olurken özerk bir oyuncu haline gelebilmektedir. Yurt dışına eskisinden daha fazla seyahat eden liderler, dış politikaya eklemlenmekte hatta kişisel olarak etkileyebilmektedir. Aynı şekilde liderler inanç diplomasisine söylemleri ile destek verebilmektedir. Bu bakımdan, Türkiye, liderler ve diplomatlar ile dış politika yapımında

inanç enstrümanlarını kullanmıştır. Örneğin Erdoğan, ziyaret ettiği ülkelerde sadece liderlerle görüşmemiş aynı zamanda din adamlarıyla görüşerek düşüncelerini açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2016'da Fildişi Sahili'ne yaptığı ziyarette İmamlar Yüksek Konseyini kabul ederek basına kapalı bir görüşme gerçekleştirmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2016b). 2018 yılında Cezayir, Mali, Moritanya ve Senegal'i kapsayan ziyaretinde Erdoğan, Mali Cumhuriyeti ile 'Din Hizmetleri Alanında Mutabakat Zaptını imzalamıştır. DEAŞ, El Kaide ve Boko Haram gibi örgütlerin öncelikli hedefinin her zaman Müslümanlar olduğunu belirten Erdoğan, Burkina Faso'nun başkenti Ouagadougou'da gerçekleşen terör saldırılarını kınamıştır (T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018). 2018 yılında düzenlenen BRICS Zirvesi için Güney Afrika'yı ziyaret eden Erdoğan, burada, Güney Afrika Cumhuriyeti Müslüman kanaat önderlerine hitapta bulunmuştur⁴². "Dünya beşten büyüktür" mottosunu burada da dillendiren Erdoğan, Müslümanların terör ve mezhep eksenli gerilim fitnelere karşı uyanık olmaları gerektiğine dikkat çekmiştir. FETÖ'nün ABD'den sonra en yoğun şekilde Güney Afrika Cumhuriyeti'nde bulunduğunu ifade eden Erdoğan,

"Bunlar Müslüman görünümü altında İslam'a en büyük darbeyi vurmuştur. Bunlara karşı sizden destek bekliyoruz. Diğer inançlarla barış içerisinde yaşıyorsunuz. Irkçılık, ayrımcılık fitnesine asla izin vermeyin. Apartheid rejimine karşı verdiğiniz mücadelenin gelecekte de bilinmesi gerekmektedir."

ifadelerini kullanmıştır (TRT Haber, 2018a). Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2018 yılında düzenlenen Dünya Müslüman Azınlıklar Zirvesinde konuşan Bakan Çavuşoğlu ise Müslümanların günümüzde yaşadığı sorunlara dikkat çekerken Türkiye'nin dünyanın dört bir yanındaki Müslümanların haklarına sahip çıkmaya devam edeceğini belirtmiştir. Türkiye'nin inanç diplomasisine yönelik politikası ikili görüşmelerde de kendine yer bulmuştur. Örneğin Mali Din İşleri ve İnanç Bakanı Yacouba Traore ile görüşen Davutoğlu, din alanında Mali'ye yardımcı olmaya hazır olduklarını belirtmiştir. Fildişi Sahili Yüksek İslam Konseyi, 2015'te Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyarette Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez ile bir araya gelerek Diyanet'in bilgi ve tecrübesinden faydalanmak istediklerini belirtmiştir. Görmez ise "Diyanet İşleri Başkanlığı, Afrika'daki

⁴² Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, 2018 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti Müslüman kanaat önderlerine hitabı için Bkz. EK 9

bütün Müslüman kardeşlerimizle ilişkilerini yeniden inşa etmenin sevincini yaşıyor.” diyerek dini bağlantıların inşasına vurgu yapmıştır (Diyanet TV, 2015).

Başta büyükelçiler olmak üzere devlet temsilcilerinin gittikleri ülkelerdeki dini bilmeleri ve yerel dini liderlerle ilişki kurmaları son derece önemlidir. İnanç diplomasi içerisinde yer alan bu yaklaşım devletlerin hedef ülkeye nüfuz etmesine imkân sunmaktadır. Türkiye'nin dini şahsiyetleri özel elçi veya büyükelçi olarak atmasına örnek olarak Merzifon İmam Hatip Lisesi (1982) ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden (1987) mezun olan Prof. Dr. Ahmet Kavas gösterilebilir. Türkiye Diyanet Vakfı bursuyla doktorasını (1996) Paris'te tamamlayan Kavas, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev aldıktan sonra 2013 yılında Çad Cumhuriyeti'nin başkenti Encemine'de Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk büyükelçisi olarak göreve başlamıştır. Türkiye-Afrika ilişkileri üzerine çalışmaları bulunan Kavas, 2020 yılının Nisan ayından 2022 yılının son aylarına kadar Türkiye'nin Dakar (Senegal) Büyükelçisi olarak görev yapmıştır. Kavas'ın ilahiyatçı kimliği, Fransa'da eğitim alması ve geçmişte Fransız sömürgesi olan iki ülkede büyükelçi olarak görevlendirilmesi inanç diplomasisi açısından müstesna bir örnektir. Diğer yandan kültür enstitüleri de inanç diplomasisine katkı sağlamaktadır. Çin'in dini ve ahlaki felsefesini Konfüçyüs Enstitüleri üzerinden dünyaya yaydığı bilinen bir gerçektir. Aynı şekilde Türkiye de insanî değerleri, insan sevgisini ve toplumsal barışı temsil eden bir sembol isim olarak enstitüsüne Anadolu mutasavvıfı Yunus Emre'nin adını vermiştir. Türkiye'nin kültür ve sanatını tanıtarak ve dünyaya söyleyecek bir sözü olduğunu gösterme çalışan Türkiye'nin Yunus Emre ismini seçilmesi bir tesadüf değildir (Bkz. <https://www.yee.org.tr/>). Afrika'nın pek çok yerinde Yunus Emre Enstitülerini kurarak yumuşak gücünü artıran Türkiye, kültürel diplomasisinin yanında Anadolu mutasavvıfı Yunus Emre'nin öğretilerini de inanç diplomasisi bağlamında kullanmaktadır. Yunus Emre'nin öğretilerini diplomatik bir dil olarak kullanmayı başaran Türkiye, inanç diplomasisinin temellerini sağlamlaştırmaktadır. Başka bir deyişle Türkiye, Yunus Emre Enstitüsü aracılığıyla kültür diplomasi uygulamalarını gerçekleştirirken bir yandan da YEE'nin dini boyutunu kamu diplomasisi politikasının bir parçası haline getirmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki dini merkezli yaklaşımlar YEE'nin kültürel diplomasi politikasını sekteye uğratabilir.

Türkiye'nin inanç diplomasisi bağlamında en etkili kurumu hiç şüphesiz Diyanet İşleri Başkanlığıdır (DİB). Uzun yıllar yurt dışında diaspora inşası aracı olarak Türk

topluluklarını bir arada tutma görevini yerine getiren DİB, son yıllarda çalışma alanını büyük ölçüde genişletmiştir. Türkiye'nin kültürel ve dini yakınlığı bulunan bölgelerde faaliyet gösteren DİB, bir devlet politikası olarak özellikle İslam ülkeleri ve Müslüman topluluklar ile angajmanı kolaylaştırmada kilit bir aktör olarak dikkat çekmektedir (Öztürk, 2017).

Diyanet İşleri Başkanlığının Sahra Altı Afrika'da ve diğer bölgelerde gerçekleştirdiği faaliyetleri ve etki alanı her geçen gün artmaktadır. Özkan, dinin, Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla kıtada izlenen dış politikanın bir parçası haline geldiğini savunmaktadır (Ozkan, 2013). 2012'de Güney Afrika'yı ziyaret eden Mehmet Görmez, bu ülkeyi ziyaret eden ilk Diyanet İşleri Başkanı olmuştur. Türkiye'nin Afrika açılımına görece geç eklenilen bu ziyaret hiç şüphesiz inanç diplomasının giderek artmasına dayanak haline gelmiştir. Türkiye, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan ve Somali'de dini, kültürel ve kurumsal rehberlik programları gerçekleştirmiştir (TİKA Kalkınma Yardımları Raporu 2018). 2019 itibarıyla Türkiye'nin Afrika'da 15 din hizmetleri müşavirliği ve ataşeliği vardır. Partner kuruluşlarla birlikte hareket eden bu ateşe ve müşavirler Türkiye'nin inanç diplomasisi hedeflerinin gerçekleşmesi için sahada faaliyet göstermektedir. Diğer yandan DİB, Kur'an-ı Kerim meali çalışmaları yapmaktadır ve bu kapsamda 28 dilde meal çalışmasını tamamlamış bulunmaktadır. Yoruba ve Luganda gibi yerel Afrika dillerine tercüme çalışmaları devam ederken basılan Kur'an-ı Kerimler belirlenen ülkelere gönderilmektedir (Anadolu Ajansı, 2019c). Diyanet İşleri Başkanlığının Afrika'da artan faaliyetleri belirgin bir şekilde göze çarpmakla beraber en çarpıcı çalışması ev sahipliğini yaptığı Afrika Dini Liderler Zirveleridir. İlki 2006 yılında yapılan zirvelerin ikincisi 2011 ve üçüncüsü ise 2019'da yapılmıştır. Bu zirvelerin temel amacı dini konularda ortak bir görüş etrafında bir araya gelebilmektir.

Diğer yandan DİB, 2018'de "Afrika Forumu" düzenlemiştir. "Afrika bizim neyimiz olur?", "Kara kıta Afrika ile ilişkimiz nereden gelmekte?", "Türkiye'nin Afrika'ya bakışı ve Afrika politikası nasıl?" ve "İnsani yardım ağlarında Afrika'da ne kadar aktif yer alıyoruz ve bir gönüllü olarak Afrika'da neler yapabiliriz?" gibi sorulara cevap aranan forumda Ehl-i Sünnet çizgisinin vurgulanması dikkat çekmiştir. Afrika'daki gelişmeleri sadece misyonerlik ve Hristiyanlık faaliyetleri olarak değerlendirmenin yanlış olduğu

ifade edilen etkinlikte İslam'ın orta yolu ve Ehl-i Sünnet çizgisinin ortadan kaldırmak amacı taşıyan akımların etkinlik gösterdiği savunulmuştur (Diyanet Haber, 2015).

3.2.1.3. İnanç Diplomasisi Uygulamaları

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik inanç diplomasisi uygulamasının en önemli enstrümanlarından biri hiç şüphesiz Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen Afrika Müslüman Dini Liderler Zirveleridir. Türkiye'nin öncülüğünde düzenlenen ve Afrika'daki dini kuruluşlar arasında fikir ve eylem birliğinin tesis edilmesini amaçlayan zirvelerde Türkiye'nin Afrika açılımına uygun olarak sosyal ve kültürel alanlarda iş birliğinin geliştirilmesinin yanında inanç diplomasisi çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. İlki Kasım 2006'da İstanbul'da gerçekleştirilen birinci zirveye 19 ülkeden katılımcı sağlanırken 2011'de düzenlenen ikinci zirveye 42 ülkeden temsilci iştirak etmiştir. Ekim 2019'da gerçekleşen üçüncü Afrika Müslüman Dini Liderler Zirvesine ise 51 ülkeden; Bakan, Diyanet İşleri Başkanı, Dini İdare Başkanı, Baş Müftü, Akademisyen gibi dini kurum ve kuruluş temsilcileri katılmıştır (Türkiye Diyanet Vakfı, 2019). Kasım 2011'de İstanbul ve Ankara'da "Dünyanın eşit kardeşleri" mottosuyla düzenlenen II. Afrika Müslüman Dini Liderler Zirvesi'nde din eğitimi ve hizmetleri alanında her türlü bilimsel ve teknik iş birliği imkânlarının geliştirilmesine vurgu yapılmıştır. 25 maddelik sonuç bildirisinin en dikkat çeken vurgusu ise Afrika'da dini eğitime yönelik adımlar atılması gerekliliği olmuştur (TRT Haber, 2011). Yine bildiriye bölge ülkelerinin sağlıklı dini bilgiye dayalı rehberliğe ihtiyaç duyduğu kaydedilerek "Afro-Asya İslam Dünyası Manevi Liderler Birliği" niteliğinde bir oluşumun gerçekleştirilmesinin zorunluluğuna dikkat çekilmiştir. İnanç diplomasisinin bir diğer önemli yanı hedef ülkedeki öğrencilerin ülke toprakları içerisinde eğitim görmeleridir. Değişim ve kültürel diplomasisi bileşenlerinin bir parçası olan bu uygulamayla gelen öğrenciler gitti ülkenin kültürel değerleri yanında aynı zamanda belirlenen çerçevede din eğitimi almaktadır.

Türkiye'de uluslararası öğrenci hareketliliği henüz başlamışken Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak 1975 yılında kurulan Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), başta Türki cumhuriyetler olmak üzere dünyanın pek çok noktasından öğrencileri Türkiye'de yükseköğretim düzeyinde ilahiyat eğitimi alabilmesi için teşvik etmiş ve desteklemiştir. TDV, 1992-2011 yılları arasında farklı ülkelerden 3115 öğrenciye Türkiye'de eğitim

fırsatı sunmuştur. Eğitim faaliyetlerine öncelik veren vakıf, Kur'an kurslarından hafızlık eğitimine, anaokulundan ilköğretime, imam hatip lisesinden üniversiteye, yüksek lisanstan doktora kadar eğitimin her kademesinde farklı ülkelerden gençlere din eğitimi vermek için çalışmaktadır (Diyanet Vakfı, Bkz. <https://tdv.org/>).

Türkiye, Sahra Altı Afrikalı öğrencilerin dini eğitim görebilmeleri için çeşitli imkânlar sunmaktadır. Lisans seviyesinde ilahiyat fakülteleri ile tanınan imkânlar ortaöğretim seviyesinde de sağlanmakta ve İmam Hatip Okulları SAA'lı öğrencilere kapılarını açmaktadır. Yine TDV tarafından açılan Kur'an kurslarında Afrikalı öğrenciler yetiştirilmektedir. Ayrıca Afrika'dan gelen imamlar TDV'e bağlı ihtisas merkezlerinde hizmet içi eğitim seminerlerine katılmaktadır. Büyük ölçüde Müslüman ülkelerden gelen öğrenciler ve imamlar böylelikle Türkiye ile kültürel yakınlık kurmanın yanında inanç noktasında da aynı düşüncelere sahip olmaktadır. Diğer yandan Türkiye'de verilen din eğitimi, gönül bağının güçlenmesini sağlarken çoğu İslam ülkelerinden gelen öğrencilerin dinin aşırı yorumları karşısında bir denge oluşturmalarını sağlamaktadır.

Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesi projesi TDV ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında yürütülen bir iş birliği projesidir. Öğrencilerin barınma ve eğitim giderleri MEB tarafından karşılanırken sağlık, ulaşım, burs gibi giderleri vakıf tarafından karşılanmaktadır. Başarılı öğrencilere burs veren, yükseköğrenim öğrenci yurtları, öğrenci konuk evleri, kolej ve üniversite açan vakıf, uluslararası anadolu imam hatip lisesi, uluslararası ilahiyat lisans ve lisansüstü programları gibi projelerle 111 ülkeden öğrenciye Türkiye'de eğitim imkânı sunmaktadır. Bu ülkelerden Türkiye'ye gelen ve eğitimlerini imam hatip lisesi, ilahiyat fakültelerinde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde sürdüren öğrenci sayısı 2595'tir (Türkiye Diyanet Vakfı, 2021).

TDV, bu öğrenciler aracılığıyla Türkiye ile Müslüman toplumlar arasında kültür köprüleri kurmayı hedeflemektedir. Ayrıca yurt dışındaki Müslüman toplulukların din eğitimi ihtiyacına katkı sağlamak amaçları arasında yer almaktadır. 6 şehirde bulunan 9 uluslararası imam hatip lisesinde öğrencilere ortak derslerin yanında Kur'an-ı Kerim, Hadis ve Arapça gibi meslek dersleri verilmektedir. İlki 2006-2007 eğitim öğretim yılında öğrencilerini kabul eden uluslararası imam hatiplerin sonuncusu 2018-2019 eğitim öğretim yılında faaliyetlerine başlamıştır. 2017 sonu itibariyle Uluslararası İmam Hatip Liseleri (UIHL) 72 ülkeden 1400 öğrencinin eğitim gördüğü uluslararası faaliyet gösteren

eğitim kurumları haline gelişmiştir (Bayezit, 2017). UİHL'ler 2021/2022 eğitim öğretim dđneminde 94 ÷lkeden 1558 öğrenciye eğitim vermiştir. Bu dđnemde Sahra Altı Afrika'nın 36 ÷lkesinden T÷rkiye'ye gelen 436 öğrenci UİHL'lerde eğitim görmüştür.⁴³

Diğer yandan uluslararası imam hatip liselerinden mezun olan öğrenciler T÷rkiye'deki ilahiyat fak÷lteleri ile diğer bölümlerde eğitim görmeye devam etmektedir (Aşlamacı, 2013). Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Uluslararası İHL'lerin kuruluş amacının ihtiyaç duyan ÷lkelere din görevlisi ve akademik alanda yetişmiş insan sağlamak ve öğrencilerin birbirleriyle kaynaşarak güçlü bir birliktelik elde etmelerine imkân sunmak olduğunu belirtmiştir (Bayezit, 2017).

T÷rkiye'de ilk ilahiyat fak÷ltesi 4 Haziran 1949 tarih ve 5424 sayılı kanunla Ankara Üniversitesine bağlı olarak kurulmuş ve bu fak÷lte 21 Kasım 1949'da öğretime başlamıştır. Aradan geöen 69 yılsonunda, 2018 itibariyle, 62 İlahiyat Fak÷ltesi, 26 İslami İlimler Fak÷ltesi, 2 Dini İlimler Fak÷ltesi ve 1 Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fak÷ltesi olmak üzere 91 örgün eğitim ve 37 ikinci öğretim olmak üzere toplam 128 yüksek din öğretimi veren İlahiyat programı açılmıştır (2018 Yükseköğretim Kurumları Sınavı Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu). Yüksek seviyede din eğitimi ve öğretimi görevini yürütme, araştırma ve doktora öalışmalarını geröekleştirme gibi görevleri olan ilahiyatlar aynı zamanda eser telif edip yayın dñnyasına sunma, öğretim elemanları ve mezunları vasıtasıyla halkın dinî ihtiyaçlarına cevap verme, yurt içinde ve yurt dışında dinî görevleri yerine getirme, din bilgisi ve ahlâk öğretmenliğiyle İmam-Hatip liselerinde meslek dersleri öğretmenliği yapma, kamuya ait ve sivil kuruluşlarda öeşitli memuriyet ve hizmetleri ifa etme vb. fonksiyonları yerine getirmektedir.

T÷rkiye Diyanet Vakfı tarafından 90'lı yılların başında bağımsızlıklarını kazanan T÷rki Cumhuriyetlerden din alanında ihtisas yapmak isteyen öğrenciler T÷rkiye'ye getirilmiştir. TDV daha sonra dñnyanın pek öok yerinden öğrencilerin ilahiyat

⁴³ Bilgi MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğünden alınmıştır.

2021/2022 eğitim öğretim yılında Angola'dan 1, Benin'den 9, Burkina Faso'dan 2, Burundi'den 11, Cibuti'den 20, Öad'dan 12, Demokratik Kongo'dan 3, Ekvator Ginesi'nden 1, Etiyopya'dan 32, Fildişi Sahilleri'nden 11, Gambiya'dan 17, Gana'dan 14, Gine'den 13, Gine Bissau'dan 10, Kamerun'dan 7, Kenya'dan 18, Komor Adaları'ndan 15, Kongo'dan 3, Liberya'dan 10, Madagaskar'dan 7, Malavi'den 2, Mali'den 11, Morityus'tan 2, Moritanya'dan 23, Mozambik'ten 4, Nijer'den 14, Nijerya'dan 19, Ruanda'dan 1, Senegal'den 5, Sierra Leone'den 6, Somali'den 18, Sudan'dan 28, Tanzanya'dan 33, Togo'dan 19, Uganda'dan 32 ve Zimbabve'den 3 Sahra Altı Afrikalı öğrenci UİHL'lerde eğitim görmüştür.

fakültelerinde eğitim görmelerine imkân sunmuştur. 2016-2017 öğretim yılını kapsayan bir araştırmada TDV'nin ilahiyat fakültelerinde eğitim görmek isteyen uluslararası öğrencileri Türkiye'de misafir etmedeki ağırlığı ortaya konmuştur. Araştırmaya göre ilahiyat fakültelerindeki uluslararası öğrencilerin yüzde 53,3'ü TDV bursu, yüzde 23,94'ü Türkiye Bursları ve yüzde 14,85'i de kendi hesabıyla öğretim görmektedir (Özkan, 2019). Öğrencilerin Türkiye'yi tercih etme sebeplerine bakıldığında; Müslüman ülke olması başta gelmekte bunu geliştirmiş, özgür, huzurlu, demokratik ve turistik bir ülke olması diğer sebepler izlemektedir. Müslüman bir ülke olmasının yanında din eğitimi görmek isteyen öğrencilerin Türkiye'ye yönelik bir eğiliminin olmasında olumlu bir ülke imajı çizmesinin etkisi büyüktür (Bulut, 2019).

Diğer bölgelerde olduğu gibi Sahra Altı Afrika'da da kültürlerin müşterek unsurları zemininde hareket ederek bir kültür coğrafyası oluşturmaya çalışan Türkiye, inanç diplomasisini bu çerçevede kullanmaktadır. Bunun en önemli aracı ise dini yapıların inşası ve restorasyonudur. Özellikle Balkanlar gibi tarihi geçmişi bulunan yerlerdeki dini ve tarihi yapıları restore ederek inanç diplomasisi inşa eden Türkiye, Sahra Altı Afrika'da dini yapıların inşasına ve restorasyonuna katkı sağlamaktadır. TİKA tarafından Kamerun'un başkenti Yaounde'deki Grande Camii'nin giriş kapısı ve duvarları yenilenirken çevre düzenlemesi yapılmıştır. DİB ve Senegal Fatick Belediyesi iş birliğinde Fatick şehrinde bir cami yapılmıştır. 150 metrekare alanda inşa edilen cami çevresinin düzenlenmesi ve iç donanım için gerekli olan halı temini TİKA tarafından gerçekleştirilmiştir. Tanzanya Darüsselam'da bulunan Msikiti Ngazija Camii'nin yetkilileri tarafından gelen talep doğrultusunda caminin iç ve dış boyası yapılırken iç ve dış donanım için ihtiyaç duyulan malzemeler temin edilmiştir (TİKA Faaliyet Raporu 2014). Cibuti, Çad, Somali, Sudan gibi Afrika ülkelerinde 14 adet ibadethane inşa edilmiştir (TİKA Kalkınma Raporu 2010-2018). Fildişi Sahili İmamlar Yüksek Konseyinin (Conseil supérieur des imams) talebi doğrultusunda, TİKA tarafından Fildişi Sahili Afrika Müslüman Üniversitesi bünyesinde bir bilgisayar laboratuvarı kurulmuştur. Milli İslam Konseyi tarafından 2009 yılında kurulan üniversite, ülkenin tek İslam üniversitesi olma niteliğini taşımakta ve pozitif bilimler de öğretilmektedir (Milliyet, 2017).

Afrika kıtasındaki ilk Müslüman yerleşke olan Etiyopya'nın Tigray eyaletinde, Mekele şehri yakınlarındaki Necaş köyünde bulunan Habeş Kralı Ashame'ye ait türbe ve aynı

yerdeki 15 sahabenin kabirlerinin restorasyonu 2015 yılında TİKA tarafından tamamlanmıştır. Hem Müslüman hem de Hristiyan halk tarafından yoğun bir şekilde ziyaret edilen türbe, dini yapılan inşa ve restorasyonun diplomatik açıdan ne kadar etkili olduğunun parlak bir göstergesidir. Osmanlı'nın cihat çağrısına olumlu cevap verip 1916'da savaş meydanında şehit olan son Darfur Sultanı Ali Dinar iki toplum açısından önemli bir şahsiyet olarak dikkat çekmektedir. TİKA tarafından Ali Dinar'ın müze olarak kullanılan evi restore edilmiştir. Ali Dinar'ın Orta Darfur'da bulunan mezarının bir türbe şeklinde düzenlenmesi planlanmıştır. 2015 yılında Cibuti'nin Tajura şehrinde 3 Osmanlı Camii'nin Restorasyonu, Namibya Soweto Camisi Donanımı ve Sudan Mescid-i Kebir Camii'nin Elektrik ve Ses Tesisatının Yenilenmesi projeleri tarihi ve dini yapılara olan ilgiyi göstermektedir (TİKA Faaliyet Raporu 2015).

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika gerçekleştirdiği en önemli restorasyon faaliyeti hiç kuşkusuz Sudan'ın Sevakin Adası'na⁴⁴ yönelik olmuştur. 24 Aralık 2017'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın adaya gerçekleştirdiği ziyaretin ardından gündeme gelen restorasyon çalışmalarıyla Sevakin'in aslına uygun bir şekilde inşa edilmesi planlanmıştır. Afrika'nın çeşitli yerlerinden gelip Cidde Limanı üzerinden hacca gidecekler için bir merkez olarak kullanılması hedeflenen adanın restorasyonu Batılı devletler ve bazı Arap ülkeleri tarafından "Türkiye'ye Sevakin'de askeri üs verilmesi" olarak yorumlanmıştır (Euronews, 2019). Deniz ticaretinde önemli bir paya sahip olan Kızıldeniz'de kritik bir noktada bulunan adanın yeniden inşası tarihsel bağlar açısından olduğu kadar dini bağların kuvvetlendirilmesi noktasında da kayda değer bir yere sahiptir.

İslam dini, bir inanç olmasının yanında mensuplarının dünya görüşü ve davranışlarını şekillendiren sosyokültürel bir güçtür. Dolayısıyla Müslümanlar geleneksel olarak, laik bir yönetim halinde yaşasalar dahi, İslam'ın belirlediği kuralları yaşamlarına tatbik etme arzusu taşımaktadır. Buna karşın "Afrika İslamı" olarak bilinen yaklaşım genel olarak apolitik ve hoşgörü merkezli olarak algılanmıştır. Sömürgeci güçler Osmanlı Devleti'nde yükselen Panislamist birlik çağrılarının Afrika'da karşılık bulmasını tehlikeli görmüştür (İbrahim, 2021). Bu nedenle Avrupalı güçlerin, Afrikalı Müslümanları diğer başka yerdeki Müslümanlardan ayırmak önemli hedeflerden biri haline gelmiştir. Afrika'yı pasifleştirerek sömürgelerini genişletmeyi ve kontrol altında tutmayı başaran sömürgeci

⁴⁴ Sevakin, Sudanlılar tarafından "Afrika'ya açılan kapı" olarak görülmektedir.

güçlerin bu yaklaşımları 21'nci yüzyılda da sürmüştür. Eylül 1998'de Doğu Afrika'daki Amerikan büyükelçiliklerine ve 11 Eylül'de ABD'de düzenlenen saldırıları sonrası terörizme karşı küresel savaşta Afrika İslamı fikri yeniden hayat bulmuştur. Afrika ülkelerinin zayıflıklarının “Radikal İslam”ın yayılmasına ideal ortam sağlayacağı uyarıları Afrika'da İslam araştırmalarına yönelik çalışmalara ivme kazandırmıştır.

Kıtaya Batılı güçlere nazaran farklı bir perspektiften bakan Türkiye, kriz iletişiminde ve terörle mücadelede inanç diplomasisini önemli bir argüman olarak kullanmıştır. Terör odaklı gruplar saldırı gerçekleştirdiğinde Türkiye, dini söylemler kullanmakta ve İslam'ın barış ve huzur dini olduğuna vurgu yapmaktadır. Türkiye, dünyanın farklı bölgelerindeki farklı inanıştan insanlara birlikte yaşamayı teşvik etmekte ve dini-siyasi çatışmalara çözüm bulmaya çalışmaktadır. İspanya ile birlikte 2005 yılında Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakının (United Nations Alliance of Civilizations)⁴⁵ kurulmasına öncülük eden Türkiye, diğer ülkeler ve bölgeler, uluslararası örgütler ile ilişki kurarak farklı toplumlar arasındaki kutuplaşma ve gerilimin sonlandırılması çalışmalarına katılarak etkili bir rol oynamıştır. Somali ve Sudan da dâhil olmak üzere Müslüman ve gayrimüslim örgütler arasında çok az iş birliğinin olduğu veya hiç olmadığı bir dizi kriz bölgesinde etkili olan ittifak, Türkiye'ye başarı öyküsü kazandırmıştır.

Afrika'da en etkili terör örgütleri sıralamasında başı çeken Eş-Şebap ve Boko Haram'ın faaliyetlerini yoğunlaştırdığı bir dönemde Türkiye, inisiyatif alarak çatışmaların çözümünde ara bulucu olarak rol almıştır. Türkiye, Mayıs-2010'da Birleşmiş Milletler desteğiyle İstanbul'da düzenlenen Somali Konferansına ev sahipliği yaparak denklemin bir parçası olduğunu ortaya koymuştur. 2018 yılında Türkiye ve Mali arasında imzalanan “Din hizmetleri alanında mutabakat zaptı” Türkiye'nin kıtaya inanç yönünden bakışını sergilemektedir. Mutabakat zaptıyla kurumsal tecrübe paylaşımı, din eğitimi, din hizmeti ve dini yayınlar gibi birçok alanda iş birliği yapılması planlanmaktadır. Ancak en dikkat çekici nokta zaptın, “İslam'a zarar veren aşırı görüşler ve dini istismar eden örgütlerle

⁴⁵ Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı (UNAOC), İspanya ve Türkiye Hükümetlerinin ortak sponsorluğunda 2005 yılında kurulmuştur. İttifak, çeşitli milletler ve topluluklar arasındaki kültürler arası ilişkileri geliştirmek için devletler, uluslararası ve bölgesel kuruluşlar, sivil toplum grupları, vakıflar ve özel sektör dâhil olmak üzere küresel bir ortaklar ağını sürdürmektedir. Eğitim, Gençlik, Göç ve Medya alanları etrafında şekillenen UNAOC proje faaliyetleri, kültürler arası gerilimlerin azaltılmasına ve topluluklar arasında köprüler kurulmasına yardımcı olmada kritik bir rol oynama iddiasındadır. Ancak İttifak'ın etkinliğinin son yıllarda istenilen düzeyde olmadığı gözlemlenmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. <https://www.unaoc.org/>.

mücadele etmeyi” içermesidir. Zapt ile Diyanet İşleri Başkanlığı, imamların, vaizlerin ve müezzinlerin eğitimi konusunda Mali Cumhuriyeti’ne tecrübesiyle destek verecektir. Taraflar, İslam mirasının korunması, değerinin yükseltilmesi ve yayılması için yapılan araştırma ve çalışmalar konusunda ve insani yardım ve hayırseverlik projeleri alanında iş birliği yapacaktır (T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018).

3.2.1.4. Yetersiz Kullanılan Bir Potansiyel: İnanç Turizmi

Dini nedenlerle motive edilen bir turizm biçimi olarak tanımlanan inanç turizminin temel motivasyonu manevi ve dini ihtiyaçları karşılamaktır (Rinschede, 1992). Sharpley ve Sundaram’a göre, inanç turizminin nedenleri arasında manevi deneyimin yanı sıra tarihi ve kültürel ya da eğitimsel nedenler bulunmaktadır (Sharpley & Sundaram, 2005). Dünya Turizm Örgütüne göre (World Tourism Organization – UNWTO, 2014), her yıl 300–330 milyon civarında ziyaretçi kutsal mekânları ziyaret etmektedir. Bu 2012 yılındaki turist sayısının yüzde 27’sine denk gelmektedir (World Tourism Organization, 2014). İnanç turizmin en önemli unsuru hiç şüphesiz hangi din ya da mezhep olursa olsun en kutsal yere yapılan ziyaret olan hacdir. Örneğin Müslümanlar hac için Kâbe’nin bulunduğu Mekke’ye giderken Hindistan’daki Ganj Nehri’ni yaklaşık 28 milyon Hindu hacı ziyaret etmektedir (Singh, 2006). Ancak ilgili dinin takipçileri tarafından kutsiyet atfedilen başka yerler de bulunmaktadır. Buna örnek olarak Kudüs’teki Mescid-i Aksa ya da İstanbul’daki sahabe türbeleri gösterilebilir.

Türkiye’ye gelen turist sayısını artırmak için çalışmalar yapan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının stratejilerinden biri alternatif turizm türlerini teşvik etmektir. Turist sayısını artırmak ve yerel ekonomileri geliştirmenin yanında turizm gelirlerini tüm yıla yaymak amacı taşıyan bu stratejinin bir ayağını inanç turizmi oluşturmaktadır. Bakanlık bu kapsamda İslam dinini yanı sıra Hristiyanlık, Yahudilik ve pagan dinlere ait önemli yerleri listelemiştir. Ancak turizm politikasını “güneş, kum ve deniz” üzerine kurgulayan Türkiye’ye 2019 yılında 80 bin 643 kişi dini/hac nedeni ile gelmiştir. Yaklaşık 52 milyon turist geldiği bu yılda dini nedenlerle gelen turistlerin oranının binde 15’ini oluşturmaktadır.⁴⁶ Bu oran, inanç turizminin gelişimi için büyük bir potansiyele sahip olan Türkiye için son derece düşüktür. Diğer yandan uluslararası öğrencilerin büyük

⁴⁶ <https://data.tuik.gov.tr/> adresinden derlenmiştir.

çoğunluğunun Türkiye’yi İslam ülkesi olması nedeniyle tercih ettiklerini ifade etmeleri bu bakımdan inanç turizmi ile eğitimsel nedenleri bağdaştırmaktadır.

Türkiye’nin tüm illerinde İslam’ın izlerini görmek mümkündür ve inanç turizmi açısından birer destinasyon olarak öne çıkmaktadır. Camiler, Mevlana, Eyüp Sultan ve Urfa Halil-ür Rahman Gölü Müslümanlar için en önemli dini cazibe merkezleridir (Türker, N. 2017). Diğer yandan Topkapı Sarayında Hz. Muhammed’e ve O’nun en gözde sahabelerine ait eşyalar sergilenmekte ve Müslümanların ilgisi buraya yoğunlaşmaktadır. Hristiyanlık tarihinde birçok önemli olaya sahne olan Türkiye, Hristiyan turizmi için büyük potansiyele sahiptir. Ayasofya, Sümela Manastırı, Akdamar Kilisesi, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, Pamukkale ve Kapadokya gibi kutsal yerlere sahip olan Türkiye, Sahra Altı Afrika’daki Hristiyan kitlelere ulaşarak Hristiyan turistlerin ilgisini çekebilecek potansiyele sahiptir. Tevrat’ta birçok yerde bahsi geçen yerler Türkiye sınırları içinde yer almaktadır. Bu bakımdan Yahudiliğin de Anadolu ile derin ilişkileri bulunmaktadır. Yahudilere göre Dicle ve Fırat arasında kalan bölge kutsaldır. Yahudi cemaati Anadolu tarihinde ve özellikle ticarete önemli bir rol oynamıştır. Avrupa’da engizisyon sırasında kaçan Yahudiler Osmanlı Devleti tarafından Anadolu’nun pek çok yerine yerleştirilmiştir. Türkiye’deki çok sayıda sinagogun varlığı Yahudilerin belirginliğini artırmaktadır.

Türkiye’nin inanç turizmine dikkat çektiği bir platform olan “Home of Turkey” ile 3 boyutlu sanal turlar düzenleyerek kullanıcı katılımını artırmayı ve Türkiye kültürünü tanıtmayı amaçlamıştır. Birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapan ve inançların beşiği olarak kabul edilen Anadolu’yu inanç turizmi açısından canlandırmak isteyen Türkiye, alternatif bir turizm olarak potansiyelini artırmak istemiştir (Türker, 2017).

Son yıllarda inanç turizmi açısından İslam ülkelerinin dikkatini çekmeye yönelik çalışmalar dikkat çekmektedir. Bunlardan biri; İslam İş Birliği Teşkilatı bünyesindeki İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (The Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries - SERCIC) tarafından 9-12 Temmuz 2018 tarihleri arasında Malatya’da İslami Turizm Ekosisteminin İslam İş Birliği Teşkilatı Üye Ülkelerinde Geliştirilmesi: Destinasyon ve Sektör Geliştirme Projesidir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenen ve Gambiya, Mozambik, Nijerya ve Senegal gibi SAA ülkelerinden de katılan heyetler,

İslam ülkelerinde turizm faaliyetlerinin durumu, bu ülkeler arasında yapılan ve yapılacak turizm faaliyetlerini ele alıp, deneyimlerini paylaşarak çeşitli önerilerde bulunmuştur (TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları 2018). Türkiye'nin inanç turizmi kapsamında Sahra Altı Afrika'ya yönelik özel bir ilgisinin olduğunu belirtmek güçtür. Yukarıdaki verilerden görüleceği üzere Türkiye'ye inanç turizmi için gelenlerin oranı uluslararası standartların oldukça altındadır. Bununla birlikte yapılan çalışmaların Sahra Altı Afrika'yı da hedeflediğini söylemek mümkündür.

Daha uyumlu bir dünya inşa edilmesi için uluslararası iş birliğini ve yabancı halk ve dinlerle karşılıklı anlayışı geliştirmek yumuşak gücün ve inanç diplomasisinin hedefleri arasında olmuştur. Uluslararası toplumda yanlış anlaşılmayı azaltmak ve özellikle de İslamofobi'ye karşı mücadele etmek için Türkiye, çeşitli güçlüklerle karşı karşıyadır. Türkiye ulusal imajını geliştirmenin yanında din özgürlüğünü aktif bir şekilde savunmalı ve diğer dinlerle yakın ilişkiler kurmalıdır.

Kamu diplomasisi uygulayıcı ülkeler için din, potansiyel araçlar arasında yer almalıdır. Dinin politika aracı olarak kullanılmasının kutsallığı açısından uygunsuz olacağı düşünülse de etkili bir araç olarak vazgeçilmezliği ortadadır. Ancak sadece belirli bir dini hedefleyerek o dine inanan halka yönelik politikalar geliştirmek dış politikada zafiyet olarak karşımıza çıkabilmektedir. Türkiye, bu konuda İslam merkezli bir anlayışta yer alması ve özellikle de yerel dinlere mesafeli olması bakımından dezavantajlı pozisyonundadır.

Tanzanya ve Senegal'de yapılan bir anket Türkiye'nin farklı dinlere uzaklığının olumsuz bir dönüşle sonuçlandığını göstermektedir. Senegal'deki Hristiyanlar, Müslümanlara nazaran Türkiye ve Türkler hakkında daha olumsuz bakışa sahiptir. Tanzanya'da yapılan araştırmada, Hristiyan halkın, Türkiye ve Türkler hakkında olumsuz düşüncelerinin olduğu ortaya çıkmıştır (BİLGESAM, 2011, s. 3). Oysa Tanzanya'ya bağlı ve çoğunluğu Müslüman olan Zanzibar adasında 1960'lı yıllara kadar Sultan Abdülhamid adına hutbeler okunduğu bilinmektedir (Öztürk, 2006). Yousfi, DİB tarafından yapılan yardımların Müslüman toplumlar tarafından olumlu karşılandığını belirtmekte ancak kurumun dini kimliği nedeniyle çoğunluğun Müslüman olmadığı ülkelerde kurumun yaptığı yardımların şüpheyle karşılandığını ifade etmektedir (Yousfi, 2016). Dolayısıyla

DİB tarafından yapılan yardımların Müslüman olmayan ülkelerde Türkiye lehine kamuoyu oluşturmak bir yana Türkiye algısını olumsuz etkileyebileceği düşünülmelidir.

SONUÇ

Bu tez, Türkiye ve Sahra Altı Afrika ülkeleri arasındaki ekonomik bağların ötesinde Türkiye'nin kamu diplomasisinin Türkiye-Afrika ilişkilerindeki gerekliliği, rolü ve yeterliliğini anlamaya odaklanmıştır. Kamu diplomasisi ve Afrika araştırmaları, son zamanlarda akademisyenlerin ilgisini çeken önemli konular haline gelmiştir. Türkiye 2000'li yıllarla birlikte dış politikada başarılı olmak için kamu diplomasisini kullanan ve bunu özellikle Afrika'da uygulayan ülkelerden biridir. Türkiye, kamu diplomasisinin etkilerini en üst seviyeye çıkarmak için insani yardım politikasını aktif bir biçimde kullansa da çeşitli kamu diplomasisi bileşenlerini yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Ankara, Afrika'ya yönelik dış yardım, eğitim ve kültürel programlar da dâhil olmak üzere çeşitli faaliyetler yoluyla iş birliğini ve Afrika'nın ekonomik kalkınmasını desteklemek için kamu diplomasisini uygulamaktadır. Ankara, Türkiye'nin Afrika ülkeleri ve halkları nezdindeki imajını iyileştirmek ve geliştirmek için çeşitli araçlar kullanmakta ve bir sempati bağı geliştirmeye çalışmaktadır.

Ülkeler artık ötekine ulaşmada geleneksel yolların yanında yeni yaklaşımlar sergileyerek kendilerine uluslararası ilişkilerde alan açmak istemektedir. Sert gücün halen en etkili politika aracı olduğu günümüzde devletler kamu diplomasisini gönülleri kazanmada araç olarak kullanmakta ve etkili olmaktadır. Gelişen ya da gelişmekte olan ülkeler için fırsatlar sunan kamu diplomasisi, hedeflenen ülke ya da ülke halklarına olarak uygulanmaktadır. Bu bakımdan da geleneksel diplomasiden ayrılan kamu diplomasisi, devlet dışı aktörleri etkileme kapasitesi içermektedir.

Yer altı ve yer üstü kaynakları ile çekim merkezi olan Afrika, yüzlerce yıldır geleneksel güçler tarafından sömürülmektedir. Ancak son yıllarda başta Çin, Hindistan ve Brezilya olmak üzere gelişmekte olan ülkeler için yeni bir adres haline gelmiştir. Öyle ki Çin'in kıtadaki varlığı kıtanın geleneksel sömürgecilerinin çok ötesine geçmiştir. Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmasının ardından başlayan ve 2000'li yıllarla birlikte zirveye çıkan bu ilgiye Türkiye de kayıtsız kalmamıştır. 1998 Afrika Açılım Eylem Planı ile kıtaya yönelik hedef belirleyen Türkiye daha sonraki süreçte Afrika Açılım politikasını stratejik ortaklığa çıkarmıştır. Türkiye'nin kıtaya açılım politikası sert güçten ziyade kamu diplomasisi ve insani yardım ölçeğinde gelişmiştir. Afrika ülkeleri için

çekim gücü oluşturan bu politika çeşitli nedenlerle ters etki oluşturabilecek potansiyele de sahiptir.

Genellikle kamu diplomasisinin etkileme gücünün cazibesine vurgu yapılmaktadır. Gerçekten de Türkiye'nin Afrika açılımının ardından kıtaya yönelik artan ilgisi karşılık bulmaktadır. Uluslararası kamuoyunu etkileme çabasında olan Türkiye, Afrika ülkelerinin desteğiyle BMGK geçici üyeliğine seçilmiştir. 2008 yılında yapılan oylamada rekor oy alan Türkiye'nin başarısı diplomatik zafer olarak görülmüştür. Ancak Afrika açılımının ardından ortaklık politikası geliştirerek Afrika'ya ilgisini artıran Türkiye'nin kamu diplomasisi politikasının tek başına yeterli olmadığı 2014 yılında görülmüştür. 2015-2016 dönemi için yeniden BMGK geçici üyeliği için tekrardan aday olan Türkiye, İspanya ile birlikte ikinci tura kalsa da geçici üyeliği İspanya'ya kaptırmıştır. Dolayısıyla Afrika politikasını açılımdan stratejik ortaklığa taşıyan Türkiye'nin, ilişkileri ilerletmesine rağmen 5 yıllık süreçte farklı tabloyla karşılaşması kıtaya yönelik politikasının yeterli etkiyi oluşturmadığını göstermektedir.

Kamu diplomasisi yaklaşımları genel olarak devlet dışı aktörlere vurgu yapsa dahi devletin bu konudaki birincil konumu dikkat çekmektedir. Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerine bakıldığında sivil toplumun rolünün arttığı yönündeki yaklaşımlar öne çıkmakta ve akademik alanda buna vurgu yapan çalışmalar yapılmaktadır. Ancak istatistiksel veriler incelendiğinde sivil toplum kuruluşlarının yaptığı çalışmaların kamu kurumlarının yanında çok dar bir alanı kapsadığı görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerinin baş aktörü devlet yapılarıdır.

Türkiye'nin yüzünü yıllar sonra yeniden Afrika'ya dönmesi, kıta için fırsatlar sunmaktadır. Başta insani yardımlar olmak üzere çeşitli alanlarda kıtaya destek veren yeni bir aktör olarak Türkiye'nin varlığı, Afrika ülkelerine Batılı güçler ve diğer yeni aktörler dışında farklı bir yol çizmektedir. Örneğin Çin'in Afrika ilişkilerinin asıl amacı; imal edilmiş ihracat için bir pazar elde etmek ve doğal kaynakları güvence altına almak olarak görülmektedir. Çin'in Afrika ülkelerine verdiği krediler ve özellikle petrol ürünlerine olan ilgisi kanıt olarak gösterilmektedir. Buradan hareketle Türkiye'nin çok boyutlu politikalar inşa ederek kıtanın güvenini kazanması ve buna göre hareket etmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin Afrika açılımı, Sahra Altı Afrika'da Türk ticaret ve yatırımındaki önemli bir artışa katkı sunmuştur. Örneğin Türkiye'nin Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ticaret hacmi 2002-2018 yılları arasında 9 kat artmıştır. 2018 yılına gelindiğinde 7,5 milyar dolar seviyesine ulaşan ticaret hacmi Türkiye lehine 2,5 milyar dolarlık hacim oluşturmuştur. Ankara'nın Afrika açılımının hem siyasi hem de ekonomik açıdan Türkiye'ye bir dizi avantajlar getirdiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte Türkiye-Afrika ilişkilerinin tek taraflı bir çıkar üzerine kurulduğu algısının önüne geçilmelidir. Dolayısıyla Türkiye kendi menfaatlerini öncelerken Afrika'nın yanında olduğunu ve "kazan, kazandır" ilkesiyle hareket ettiğini anlatmalıdır. Başka bir deyişle Türkiye'nin yeni hikâyesinin başarıya ulaşmasının yolu doğru yaklaşımlar sergilerken yaptıklarını en iyi şekilde anlatmasından geçmektedir.

Türkiye-Afrika ilişkilerinin ekonomik bağları olsa da her biri farklı değerlendirmesi gereken kamu diplomasisi hedefleri bulunmaktadır. Türkiye'nin Afrika yönelik politikasının belki de en önemli unsuru dinlemedir. Kendisini doğru ifade etmek isteyen Ankara'nın hedef kitleyi ikna etmesinin birinci yolu olan dinleme faaliyeti, başarıya ulaşmada kilit rol oynayacaktır. Kamu diplomasisinin en önemli yönlerinden biri sürecin çift yönlü olarak işlemesidir. Çift taraflı olarak gerçekleşecek kamu diplomasisi, muhataplarla uzlaşmayı ve buna yönelik çalışmalar yapmayı gerekli kılmaktadır. İletişimin en önemli adımı ise hiç şüphesiz karşı tarafı dinlemek ve anlamaktır. Dinleme, bir ülkenin hedef ülke kamuoyunu çeşitli şekillerde dinleyerek buna uygun dış politika formülasyonu geliştirme amacı taşımasıdır. Karşı tarafın sözlü ya da sözsüz tüm geri bildirimleri olarak ifade edilen dinleme, Türkiye açısından yeterli seviyede gerçekleşmemektedir. Bununla birlikte Sahra Altı Afrika'ya yönelik dinleme faaliyetlerinin geleneksel kanallar açısından değerlendirildiğinde sıçrama yaptığı söylenebilir. Bu bakımdan Türkiye, diplomatik temsilcilik sayısını artırarak geleneksel dinleme faaliyetlerini büyük ölçüde yerine getirmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin Afrika politikasına uygun bir dinleme metodolojisi geliştirmesi gerekmektedir. Bunu yaparken özellikle anket ve saha araştırması çalışmalarının yapılması son derece önemlidir. Çeşitli kurum ve kuruluşlarla kıtada çalışmalar yapan Türkiye'nin, gerek düşünce kuruluşları ve araştırmacılar gerekse kamu kurumlarıyla yapacağı anket çalışmaları kıtaya yönelik yeni yaklaşımlar sergilenmesinin önünü açacaktır. Bu bakımdan belirli ülke ve konular üzerinde çalışmalar yapan araştırmacıların saha çalışması yapmak üzere bölgeye

gönderilmesi yerinde olacaktır. Örneğin Uganda ile ilişkiler genel itibariyle geleneksel yollarla ilerlerken burada yapılacak olan saha ve anket çalışmaları bu ülke ile ilişkilerin farklı bir boyutta ilerlemesine imkân sunabilecektir. Anket ve saha çalışmalarının eksikliği ve geleneksel dinleme faaliyetlerinin kısıtlı bir iletişim sunması dinleme unsurunun politika yapımında yetersiz kalmasına yol açmaktadır.

Kamu diplomasisi yaklaşımı monologdan ziyade çift taraflı iletişimi esas almaktadır. Türkiye'nin düzenlediği zirve ve buluşmalar Sahra Altı Afrika'yı dinlemesine imkân sunmaktadır. Fakat bu zirveler daha çok Türkiye'nin kıtadan beklentilerine ve politikalarına yönelik gerçekleşmektedir. Tek taraflı iletişim olarak algılanabilecek bu durum Türkiye'nin uzun vadede kıta ile ilişkilerinin problemleri bir hal almasına neden olabilecektir. Bu zirve ve buluşmaların Sahra Altı Afrika ülkelerinin Türkiye'ye yönelik yaklaşımlarını içerecek şekilde düzenlenmesi uzun dönemli ilişkilerin daha sağlıklı sürdürülmesini sağlayacaktır. Örneğin bu zirvelerde Türkiye'nin, Sahra Altı Afrika'daki tarımsal faaliyetlere vereceği destekler gündeme gelirken aynı konuda SAA ülkelerinin Türkiye'de nasıl bir girişimde bulunabilecekleri konusu yanıtız kalmaktadır.

Günümüz iletişim teknolojileri hedef kitleye ulaşmada büyük fırsatlar sunmaktadır. Hedef kitleyi belirlemek ve kısıtlı bütçeyi verimli kullanmak için imkânlar sunan kitle iletişim araçları aynı zamanda dinlemenin bir boyutunu oluşturmaktadır. Türkiye, dijital araçlardan büyük ölçüde yararlanmaktadır. Dijital iletişim araçları ile Afrika kamuoyuna kendini anlatma imkânı bulan Türkiye'nin kıtadaki görünürlüğü bu kanallarla artmaktadır. Ancak sosyal medya hesaplarına bakıldığında Türkiye'nin tek yönlü iletişim kurduğunu burada da görmek mümkündür. Türkiye, sosyal medya hesaplarından yeterli bildirim alamayarak dijital dinleme mekanizmasını yeteri kadar işletmemektedir. Bunun en önemli göstergesi ise sosyal medya hesaplarından yapılan paylaşımların yeterli geri bildirim alamamasıdır.

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik kamu diplomasisi faaliyetleri arasında en zayıf bileşeni dinleme oluşturmaktadır. Türkiye ivedilikle monologdan çift taraflı dinlemeye geçmelidir. Geleneksel dinleme kanallarını güçlendiren Türkiye'nin dinleme unsuru açısından yeterli açılımı yapamamaktadır. Tek yönlü akış Afrika kamuoyu açısından önümüzdeki süreçte olumsuz yorumlanabilecek ve ilişkilerde gerileme yaşanmasına yol açabilecektir.

Kamu diplomasisi kavramının en önemli misyonlarından biri yabancı halklarla köprüler kurmayı hedeflemesidir (Zaharna, 2005). Bunu başarmanın en önemli unsuru ise ortak değerler etrafından birleşmek ve ortak politikalar geliştirmektir. Uluslararası ortamlar da dâhil olmak üzere gerçekleştirilen savunuculuk, hedef kamuoyunda etkinlik kazanılmasına fırsatlar sunmaktadır. Hedef kitleyi dinleyerek ortak değerler üzerinden şekillendirilen politikalar gönülleri kazanmanın yanında uluslararası alanda her iki tarafa çeşitli kazançlar sağlamaktadır.

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik geliştirdiği kamu diplomasi bileşenlerinden bir diğeri savunuculuktur. Dinleme enstrümanlarını -her ne kadar yetersiz olsa da- geliştiren Türkiye, Afrika ile ortak değerler üzerinden savunuculuk unsurunu harekete geçirme potansiyeline sahiptir. Değer temelli politika anlayışıyla hareket eden Ankara, kendi hikâyesini bu anlayış üzerinden inşa etme çabasıdadır. Afrika ile ilişkilerinde içişlerine karışmama ilkesini benimseyen Türkiye, sömürgeci olmayan geçmişine atıf yaparak kıta ülkelerinin sempatisini kazanma çabası içerisindedir. Bunun yanında Afrika ülkelerinde barış inşası için arabuluculuk rolüne soyunan Ankara, bu yönüyle de kıta ülkeleri ile ortak noktada buluşmaktadır.

Türkiye'nin, "Dünya beşten büyüktür", "Türkiye sömürgeci değildir" ve "insanlığın annesi Türkiye" şeklinde belirtilebilecek üç ana savunusu vardır. "Yurtta sulh, cihanda sulh" anlayışıyla şekillenen Türk dış politikasına uygun olan üç yaklaşım da Afrika politikasıyla paralellik göstermektedir. Tüm dünyada barış ve istikrarın sağlanmasına değinen Türkiye, Birleşmiş Milletlerin yapısal sorununa vurgu yapmaktadır. "Dünya beşten büyüktür" mottosunu dillendiren Türkiye, 5 ülkenin BMGK'de söz sahibi olmasını şiddetli bir şekilde eleştirmektedir. Türkiye, BM dışında IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi örgütlerde de yapısal değişikliklerin yapılmasını savunmaktadır. Benzer şekilde Afrika ülkeleri de BM'de reform yapılmasını dile getirmekte ve BMGK'den en az iki Afrika ülkesinin yer almasını istemektedir. İki tarafın da ortak savunusu olan bu yaklaşım gerek Ankara'nın gerekse Afrika ülkelerinin yeterli etkiye sahip olamaması nedeniyle sınırlı bir şekilde karşılık bulmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'nin "Dünya beşten büyüktür" savunusunu Afrika ülkelerine ne kadar anlatabildiği de tartışmalıdır.

Savunuculuğun amaçlarından biri hedef ülke kamuoyuna bir fikri aşılmasıdır. Uluslararası örgütlerde eşit temsile dayalı bir anlayışın tesis edilmesini isteyen Ankara, Afrika'ya "Türkiye sömürgeci değildir" anlayışını yerleştirmek istemektedir. Bu amaçla eşitlik prensibine vurgu yapan Türkiye, liderler düzeyinde gerçekleştirdiği söylemlerle sömürgeci olmadığını anlatmaya çalışmaktadır. Batılı ülkeler gibi Afrika'nın kaynaklarının peşinde olmadıklarını söyleyen Türk liderlerin bu yaklaşımı kıta liderlerinin açıklamalarıyla da desteklenmektedir. Türkiye'yi dost bir yaklaşım içerisinde bulan Afrikalı liderler, Türkiye ile birlikte dünyadaki eşitsizliğe karşı çıkabileceklerini dile getirmektedirler. Ancak Türkiye ve Afrika arasındaki ekonomik ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye lehine artan katma değerler ileriki dönemde soru işaretleri oluşturabileceği unutulmamalıdır.

Ankara'nın savunduğu değerlerden bir diğeri insani yardım vurgusudur. Az gelişmiş ülkelere insani yardım yaparak tüm dünyada sempati kazanan Türkiye, "insanlığın annesi Türkiye" anlayışını aşılama amacındadır. Afrika'nın sorunlarına dikkat çeken Ankara, Afrika'dan yükselen seslerin Türkiye'de yankılandığına ifade etmektedir. İnsani yardıma vurgu yaparak vicdanlara seslenen Türkiye'nin merhametin ve vicdanın sembolü olduğunu savunulmaktadır. Dünyada en fazla yardım yapan ülkelere biri olduğuna atıf yapan Türkiye'nin Somali'de "insanlığın annesi Türkiye" programı düzenlemesi bu bakımdan tesadüf değildir.

Afrika ülkelerinin büyük çoğunluğunda büyükelçilikler açan Ankara, bu elçilikler üzerinden geleneksel dinleme faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Ancak yeterli dinleme yapılamaması ortak değerlerin genişletilmesinin önüne geçmektedir. Dolayısıyla etkili savunuculuk yapılamamakta ve hem Türkiye'nin hem de Afrika'nın savunduğu değerler söylem düzeyinde kalmaktadır. Etkili bir ağ kurarak lobicilik yapması gereken Türkiye'nin Afrikalı elitler ile bağının güçlendirilmesi gerekmektedir. Afrika ve Türkiye'nin savunduğu ortak değerlere vurgu yapılarak Afrikalı elitlerin her iki tarafın savunduğu değerleri uluslararası platforma taşımaları sağlanmalıdır. Bu yaklaşım hem Türkiye hem de Afrika ülkeleri için alan açacak ve savunulan değerler karşılıklı bulacaktır. Türkiye'nin SAA'ya yönelik kamu diplomasisi unsurlarından önemli bir tanesi kültürel diplomasıdır. Dışişleri Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye'nin kültürel mirasının yurt dışında birliğinin sağlanması için çalışmalar yapan yapılardır. Bununla

birlikte kültürel diplomaside gri alanda bulunan devlet kurumları öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren Yunus Emre Enstitüsü önemli bir aktör olarak dikkat çekmektedir.

Dışişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile birlikte yurt dışında çeşitli etkinlikler düzenlemektedir. Farklı ülkelerde “Türkiye yılı” gibi etkinlikler organize edilirken benzer bir etkinliğin Sahra Altı Afrika’da düzenlenmemesi Afrika açılım politikası ile uyumlu değildir. ComeSeeTurkey, Home Turkey gibi projeleri hayata geçirerek Türkiye’ye turist çekmeyi hedefleyen Türkiye’nin, SAA ülkelerinde Türk yılı düzenlenmemesi aynı zamanda turizm açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Kıtada daha fazla görünürlük kazanmak ve Türkiye’ye turist çekmek isteyen Ankara’nın bu konuda çalışma yapması gerekmektedir. Kıta ülkelerinde Kültür ve Tanıtma Müşavirliklerinin eksikliği de Türkiye’nin kültürel diplomasisinde kısıtlı etkiye neden olmaktadır.

Dil, kamu diplomasisi uygulamalarının daha etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine imkân sunmaktadır. Bu bağlamda dil, kültür ve sanat faaliyetleri yapan Yunus Emre Enstitüsü, çeşitli ülkelerde seçmeli ya da zorunlu olarak Türkçe’nin okutulması için çalışmalar yapmaktadır. Ancak hiçbir Sahra Altı Afrika ülkesinde seçmeli ya da zorunlu Türkçe dersi okutulmamaktadır (Maarif Vakfı’nın bulunduğu ülkelerdeki okullarda Türkçe eğitimi de verilmektedir). Sahra Altı Afrika’da sadece Güney Afrika, Senegal, Somali ve Sudan’da merkezi bulunan YEE, tarih ve ortak değerlere vurgu yapmaktadır. Uluslararası eğitim fuarlarına katılan YEE’nin Afrika’da yalnızca Mozambik’te düzenlenen fuara katılması dikkat çekmektedir. Genel olarak Türkçe’nin yaygınlaştırılması için çalışmalar yapan, radyo ve çeşitli portallarla çalışmalarını genişleten YEE’nin başta yetersiz bütçe ve personel eksikliği olmak üzere çeşitli nedenlerle etkili bir faaliyet gösteremediği görülmektedir.

Kamu diplomasisi açısından sürecin karşılıklı olarak işlemesi önemlidir. Bu bakımdan kültürel diplomasi uygulayan ülkelerin karşı tarafın kültürünü de öğrenmeleri gerekmektedir. Türkiye’nin değerlerini ve kültürünü Afrika ülkelerine tanıtmak için çalışmalar yapan Ankara, aynı zamanda Afrika kültürünün Türkiye’de tanıtılmasını amaçlamaktadır. Bu amaçla Ankara’da açılan Afrika El Sanatları Pazarı ve Kültür Evi, Afrika kültürünün tanıtımına hizmet eden önemli bir kültürel diplomasi adımıdır. Ancak, kültür diplomasisinin bir parçası olarak faaliyet göstermesi gereken Afrika Kültür Evi’nin

insani diplomasi aracı haline gelmesi çelişki oluşturmaktadır. Afrikalı kadınlara yardım amacı ön plana çıkarılan Afrika Evi'nin kültürel faaliyetlerden ziyade Türkiye'nin insani yardım çalışmalarının bir parçası haline gelmesi sorun yaratacak niteliktedir. Afrika ile ilişkilerinde sürekli olarak çizilecek muhtaç Afrika imajı, hedef kitlede rahatsızlık oluşturacaktır. Afrika kültürünün tanıtılması amacı taşıyan Afrika Kültür Evi'nin asıl amacına uygun hale getirilmesi ve bu yönde söylem geliştirilmesi gerekmektedir.

Kültür diplomasisi genel itibariyle Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerinde etkili bir unsur olarak görülmektedir. Fakat Türkiye'nin kıtaya yönelik kültürel faaliyetleri yeterli düzeyde gerçekleşmemektedir. Etkili bir kültürel diplomasisi politikası geliştirmesi gereken Türkiye'nin kat etmesi gereken mesafeler bulunmaktadır. Afrika özelinde proje geliştirmesi gereken Türkiye'nin bir yandan kendi kültürünü Afrika'ya tanıtırken diğer yandan Afrika kültürünü de Türk toplumuna tanıttacak faaliyetlerde bulunması gerekmektedir. Sahra Altı Afrika'da Türkiye'nin kültürel faaliyetlerinin koordinasyonu daha güçlü bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Bakanlıklar tarafından düzenlenecek yüksek profilli etkinlikler Türk kültürünün tanıtılmasına imkân sunacaktır.

Türkiye, Sahra Altı Afrika'ya yönelik kültürel diplomasi unsurunu geliştirmek için birçok enstrümana sahiptir. Ancak bu enstrümanların hayata geçirilebilmesi için öncelikli olarak kültürel diplomasi çalışma gruplarını oluşturması gerekmektedir. Türk kültür kurumları tek noktadan hareket ederek iş birliği ve ortaklığı geliştirmelidir. Yunus Emre Enstitüsü, hem Türk kültür kurumları hem de hedef ülkeler arasında uzun vadeli iş birliğini sağlayacak adımlar atmalıdır. Kültür profesyonellerinin eğitim ve gelişimini desteklemek amacıyla ayırılacak fonlar, kıtaya yönelik politika ve stratejilerin belirlenmesine imkân sunacaktır. Afrika'dan turist çekmek isteyen Türkiye, Afrikalı sosyal medya fenomenlerine kapılarını ardına kadar açarak Sahra Altı Afrikalı turistler için çekim merkezi haline gelmelidir. Kültürel alışveriş için uygun ortam hazırlayan karşılıklı ziyaretler için vize kolaylığının konuşulması gerekmektedir.

Karşılıklılık kavramının kalesi olarak görülen değişim diplomasisi ise değişim öğrencisinin eğitim gördüğü ülkenin kültürünü yerinde görmesine ve gönül bağı kurulmasına imkân sağlamaktadır. Her iki tarafın da yararlandığı ve dönüştüğü bu diplomasi türü, uzun vadede her iki ülke açısından olumlu sonuçlar doğuracak etkiye sahiptir. Her ne kadar olumsuz örneklerine rastlansa da değişim diplomasisi, ülkelerin

kamu diplomasisi güçlerini ortaya koymaları açısından vazgeçilmez bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Tüm kamu kurum ve kuruluşlarının verdiği bursları Türkiye Bursları adı altında bir arada toplayan Türkiye, 2012 yılından itibaren uluslararası öğrencilere kapılarını ardına kadar açmıştır. Burs sayılarını artıran Ankara, çok sayıda öğrencinin Türkiye’de eğitim görebilmesi için kolaylıklar sağlamıştır. Ankara’nın özellikle Somali’deki insani krize yönelik çabaları komşu ülkelerde de Türkiye’ye ilgili artırmış ve Türkiye’deki üniversiteler Cibuti, Etiyopya, Sudan ve Somali gibi ülkelere öğrencilerin tercih ettiği duraklardan biri olmuştur. Dolayısıyla değer temelli politikalar izleyen Türkiye’nin değişim diplomasisi açısından da kıta ülkelerinden karşılık bulduğunu söylemek mümkündür.

Değişim diplomasisinin önemli unsurlarından biri de mezun olan öğrencilerin ülkelerine döndüklerinde eğitim gördükleri ülkenin birer gönüllü elçisi olarak hareket etmeleridir. Bu bağlamda Türkiye’de eğitim görerek ülkelere dönen SAA’lı öğrenciler Türkiye’nin gönüllü elçileri olmuştur. Başta Dışişleri Bakanlığı, THY, TİKA, YEE, Maarif Vakfı olmak üzere Türk kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan Türkiye mezunları Türk yatırımcılara ait özel firmalarda da istihdam edilmektedir. Türkiye’de eğitim gören öğrencilerin istihdam edilmeleri için çalışmalar yapan Türkiye, <https://turkiyemezunlari.gov.tr/> portalıyla mezunlara yönelik çalışmalar başlatmıştır. Yurt dışı istihdam olanaklarını mezunların bilgisine sunan Türkiye’nin öğrencilerin tamamına yönelik istihdam sağlayamamaktadır. Yazar tarafından 2018 yılında Çad’da yapılan gözlemlerde Türkiye mezunu öğrencilerin Çinli firmalarda çalıştığı ve Çadlı Türkiye mezunu öğrencilerin bu durumdan rahatsızlık duyduğu görülmüştür. Dolayısıyla mezun öğrencilere yönelik kapsamlı bir istihdam projesinin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Mezunlara yönelik yurt dışı çalışmalarının bir diğeri de Türkiye mezunları derneklerinin kurularak Türkiye mezunlarının bir arada bulunmasını sağlamaktır. Bu kapsamda Etiyopya, Gambiya, Gana, Mali, Moritanya, Nijer, Nijerya, Senegal, Somali, Sudan ve Tanzanya’da kurulan mezun dernekleri, Türkiye’nin mezun öğrencilerle iletişimini kolaylaştırırken mezunların birlikte hareket edecekleri bir çatı olmaktadır. Ülkelerinde Türkiye lehine lobicilik yapma imkânına sahip mezun derneklerinin güçlendirilmesi ve finansal destek sağlanması Türkiye’ye büyük avantajlar sağlayacaktır.

Afrika'nın geleneksel güçlerinden biri olan Fransa, özellikle Frankafon ülkelerden çok sayıda öğrenciyi kendine çekmektedir. Bunda dil birliğinin yanında Fransa'nın Afrika ülkelerindeki okullarının rolü büyüktür. Türkiye de Maarif Vakfı ile 2016'dan bu yana tüm dünyada ortaöğretim düzeyinde eğitim vermektedir. Sahra Altı Afrika'da 24 ülkede faaliyet gösteren Maarif Vakfı, Türkiye'nin hedef ülkelerdeki eğitim üssü olurken aynı zamanda yurt dışında yükseköğrenim görmek isteyen Afrikalı öğrencilere Türkiye alternatifini birinci öncelik olarak sunmaktadır. Mevlana Değişim Programı da hem Afrikalı öğrencilere hem de akademisyenlere belirli bir süre Türkiye tecrübesi yaşamaları için fırsat vermektedir.

Değişim diplomasisinin bir diğer boyutu da kamu kurumlarında görev yapan personelin belirli süreler boyunca diğer ülkelerde eğitim programlarına katılmasıdır. Dışişleri Bakanlığı tarafından düzenlenen Diplomasi Akademisi, yabancı diplomatlara çeşitli konularda eğitimler vermektedir. İkili planda çok sayıda Afrikalı diplomata eğitimler veren Ankara, Afrikalı askeri personele Türkiye'de eğitim imkânı sağlamaktadır. Diplomatik ve askeri personele eğitimler veren Ankara, eğitilen kamu personellerinin Türkiye lehine lobicilik yapması için iletişim kurabilecektir.

Türkiye'nin değişim diplomasisinin bayrak taşıyıcılarından biri Türk Hava Yolları'dır. En çok ülkeye uçuş yapan THY, 2018 yılında Sahra Altı Afrika'da 32 ülke ve 40 şehre sefer düzenleyerek kıta ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkı sunmuştur. Uluslararası değişim programları daha çok kamu diplomasisi bağlamında ele alınmaktadır. Ancak değişim diplomasisi yeni sektörlerin ortaya çıkarmakta ve ekonomik kaynaklar yaratmaktadır. Çok sayıda uluslararası öğrencinin varlığı barınmadan ulaşımaya çok sayıda iş kolunu geliştirmektedir.

Dinleme, savunuculuk, kültürel diplomasi ve değişim diplomasisi gibi kamu diplomasisi bileşenlerini uygulayarak uluslararası ortamı yönetme amacı taşıyan ülkelerin bu amaçlarına ulaşmak için uluslararası yayıncılık unsurunu devreye sokmaları kaçınılmazdır. Türkiye de 2000'li yıllarla birlikte kendi değerlerini, kültürünü ve politikasını dünyaya duyurmak amacıyla uluslararası yayıncılık araçlarını geliştirmektedir. Yabancı basın organlarıyla ilişki kuran Ankara, düzenli basın toplantılarıyla kamuoyunu bilgilendirmektedir. Türkiye, daha fazla yatırım ve yardım sağladıkça ve daha büyük ticari hacimlere ulaştıkça Türkiye'nin ve kültürünün Afrika

halkları nezdinde daha olumlu bir imaj oluşturmasına ihtiyaç duymaktadır. Türkiye'nin görüş ve önerilerini tüm dünyaya duyurma çabasında olan Dışışleri Bakanlığı, ilki 2012 yılında düzenlenen Türkiye-Afrika Medya Forumuyla Afrika ve Türk basını arasında iletişim ve iş birliğini artırma çabasındadır. Ancak iddialı bir Şekilde yıllardır düzenlenen Forum, yeterli iş birliğini sağlamanın çok uzağındadır.

Türk medyası son zamanlarda Afrika'ya daha fazla yer vermeye başlamıştır. Hem devlet ajanslarında hem de özel medya kuruluşlarında belirgin bir Şekilde ortaya çıkan bu görünürlük Türkiye'nin Afrika politikası ile uyumludur. Uluslararası yayıncılık açısından Türkiye'nin en önde gelen kuruluşu hiç Şüphesiz Anadolu Ajansıdır. Türkiye'nin sesini dünyaya duyuran Ajans, 13 dilde yayın yaparak kamuoyunu etkileme çabasındadır. Sahra Altı Afrika'ya Arapça, Fransızca ve İngilizce yayın yaparak ulaşan Anadolu Ajansı, Fransızca haber paketi ile Afrika'yı hedeflemektedir. Ajans, Afrika'daki mazlum ve mağdurların sesi iddiasında olduğunu vurgulayarak insani boyuta vurgu yapmaktadır. Fakat Türkiye'nin Afrika'ya uluslararası yayıncılık anlayışının “mazlum Afrika” boyutunun çok ötesine geçmesi gerekmektedir. TRT de uluslararası yayıncılık araçları arasında önemli bir yere sahiptir. Çeşitli dillerde yayın yapan kanallara sahip olan TRT, 2015 yılında İngilizce yayın yapan TRT World'u kurarak küresel izleyiciye açılmıştır. Sahra Altı Afrika'ya yönelik haberleri pozitif çerçevede ele alan TRT World, Türkiye'nin kıtadaki varlığına yönelik yayınlar yapmaktadır. Diğer yandan 2017'de ilki düzenlenen TRT World Forum, Türkiye'nin sesini dünyaya duyuracak bir platform olarak dikkat çekmektedir. Medyanın sorumluluğuna odaklanan Forum, çok sayıda Afrikalı basın mensubu ve eliti ağırlayarak farklı seslerin küresel sorunlara yaklaşımlarını dünyaya duyurmalarına imkân tanımaktadır. Hem TRT hem de Anadolu Ajansı kıtanın geleneksel güçlerinin dillerinde yayınlar yaparak Afrikalı izleyiciye Türkiye'nin sesini duyurma çabasındadır. Ancak Afrika'da onlarca yerel dilin konuşulduğu göz önünde bulundurulduğunda kıtaya açılım çabalarının uluslararası yayıncılık anlamında kısıtlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Kıtaya yönelik açılımını daha sağlıklı bir zeminde yürütmek isteyen Türkiye'nin uluslararası yayıncılık anlayışını dengeleyecek bir formül üretmesi gerekmektedir. Aksi takdirde kıtaya açılma çabaları sekteye uğratabilecek ve yumuşak güç geliştirme çabalarına zarar verebilecektir.

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik uluslararası yayıncılık uygulamalarının farklı bir boyutunu yerel medya kuruluşlarının desteklenmesi oluşturmaktadır. Farklı ülkelerin

resmi ajans, radyo ve televizyonlarına teknik donanım desteği veren Türkiye, aynı zamanda hedef ülkelerin basın kuruluşlarına teknik eğitimler de vermektedir. Afrika ülkeleri ile dostane ilişkiler geliştirmeyi uman Ankara, çoğunluğu devlet yayıncıları ve hükümete bağlı medya organlarından gelen gazetecilerle ilişkiler kurarak Türkiye hakkında başlangıca göre daha olumlu bir imaj oluşturma arzusundadır. Türkiye'nin sağladığı teknik destekler, Sahra Altı Afrika ülkelerinin medya altyapısını zenginleştirirken aynı zamanda bu medya organlarında Türkiye lehine yayınlar yapılmasına imkân sağlayacaktır. Başka bir deyişle, uluslararası yayıncılık yapmak içine kendi ulusal medyasını kullanarak kıtaya ulaşma çabasında olan Türkiye, yerel medya kuruluşlarını destekleyerek birinci ağızdan kendini anlatma imkânına kavuşmak istemektedir.

Cull'ın belirlediği beş bileşenin dışında Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya angajmanını sağlayan iki bileşen daha bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan insani yardım diplomasisi, akademik çalışmalarda yer almaktadır. Bunda Türkiye'nin insani ve kalkınma yardımlara yaptığı vurgu etkili olmaktadır. "Girişimci ve insani dış politika" anlayışıyla hareket eden Ankara, Türkiye'nin en çok insani yardım yapan ülkelere biri olarak donör ülke olduğuna dikkat çekmektedir. Diplomatik temsilcilik sayısını artırarak dünyanın farklı noktalarına ulaşma imkânı bulan Türkiye, Birleşmiş Milletlerde aktif görev almak istemekte ve kriz bölgelerine destek sağlamaktadır.

Türkiye'nin köklü bir insani yardım geçmişinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı Devleti'nin yaptığı insani yardımlar bugün hala birçok ülke tarafından hatırlanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin kıtada yapacağı yardımların Afrika'nın sömürgeci güçlerine nazaran daha az soru işareti barındıracağı savunulmaktadır. Türkiye'nin 2018 yılında en fazla kalkınma yardımı yaptığı 10 ülkeden altısı Sahra Altı Afrika ülkelerinden oluşmaktadır. Bu durum Türkiye'nin Sahra'nın güneyine olan ilgisinin yıldan yıla arttığının bir göstergesi olmaktadır. En çok insani yardımı Somali'ye yapan Türkiye, bu ülkede yurt dışındaki en büyük askeri üssünü açarak sert gücünü de artırmıştır. Başka bir deyişle hiçbir ülkenin gitmek istemediği Somali'ye liderler, iş adamları ve sivil toplum kuruluşlarıyla giderek insani yardım yapan Türkiye, uluslararası alanda prestij elde etmiş aynı zamanda bu ülkede sert gücünü artıma imkanına kavuşmuştur.

İnsani yardım diplomasisinin önemli unsurlarından biri sağlık diplomasisidir. Ülkeler sağlık alanında verdikleri desteklerle dış politika hedeflerini gerçekleştirmek istemektedir. Örneğin Çin, demir yolu çalışanları ile birlikte sağlık personelini Afrika'ya göndermiştir. Çinli çalışanların ihtiyaçları için gönderilen sağlık personeli daha sonraki süreçte Çin'in diplomasi kanallarından biri haline gelmiş ve Çin, 2003 yılından itibaren sağlık diplomasisi vaatlerinde bulunmuştur. Sağlık diplomasisi, Türkiye'nin insani yardım faaliyetleri arasında önemli bir enstrüman olarak öne çıkmaktadır. Sağlık personeli ile kıtada yer alan Türkiye, aynı zamanda çok sayıda ekipman desteği vererek Afrika ülkelerinin altyapısına katkı sunmaktadır. Somali ve Sudan'da hastane kuran Türkiye, Afrikalı sağlık personelinin eğitimine de önem vermektedir. İmzalanan protokol dâhilinde tedavisi mümkün olmayan kişilerin tedavisi Türkiye'de ücretsiz bir şekilde gerçekleştirilmektedir.

Afrika'nın bazı bölgelerinde suya erişimde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Türkiye su ihtiyacının karşılanmasına yönelik faaliyetler yapmaktadır. Baraj yapımı ve su hijyeni konularında çalışmalar yapan Türkiye, özellikle kritik noktalarda su kuyuları açarak "su kuyusu diplomasisi" uygulamaktadır. Türk sivil toplum kuruluşlarının ön planda görüldüğü su kuyusu politikasında devlet kurumları yine baş aktör olarak dikkat çekmektedir. Su konusunda eğitimler veren Türkiye, uluslararası yayıncılık aracılığıyla su diplomasisini dünyaya ve iç kamuoyuna duyurma çabasındadır. TRT Belgesel'de yayınlanan "Su Savaşları" programı Türkiye'nin su konusunda farklı coğrafyalarda yaptığı çalışmalara odaklanmaktadır. Afrika'nın da yer aldığı programda "su sevinci" işlenmektedir. Başka bir deyişle Türkiye, su kuyusu diplomasisini Afrika ile ilişkilerini güçlendiren bir enstrüman olarak görmekte ve buna vurgu yapmaktadır.

Gıda diplomasisi Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik insani yardım diplomasisi uygulamalarının bir parçasıdır. Gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla 2006 yılında kapsamlı bir tarımsal kalkınma programını uygulamaya alan Türkiye, 2017 yılında Birinci Türkiye-Afrika Tarım Bakanları Toplantısı ve Tarım İş Forumu düzenlemiştir. Gıda arz ve güvenliğinin sağlanması çabalarının bütüncül bir şekilde ele alınmasını amaçlayan toplantı, Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile tarımsal iş birliğine verdiği önemi ortaya koyarken buluşmanın 2005 Afrika Yılından 12 yıl sonra gerçekleşmesi Türkiye'nin Afrika açılım politikasıyla uyumlanmaktadır.

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik angajmanlarından biri de inanç diplomasisidir. Türkiye'de henüz yeterli ilgiyi görmeyen bu kavram, esasında Sahra Altı Afrika özelinde önemli bir potansiyele sahiptir. Osmanlı'nın son dönemlerinde Ebubekir Efendi'nin Güney Afrika'ya gönderilmesi ve etkisinin halen bile sürmesi inanç diplomasisinin Türkiye için ne kadar güçlü bir kavram olduğunu ortaya koymaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye'nin inanç diplomasisi bağlamında en etkili kurumudur. Türkiye'nin İslam ülkeleri ve Müslüman topluluklar ile angajmanını sağlayan DİB, Sahra Altı Afrika politikasının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Afrika'da 15 din hizmetleri müşavirliği ve ataşeliğiyle bulunan Türkiye, dini, kültürel ve kurumsal rehberlik programları düzenlemektedir. İlki 2006 yılında düzenlenen Afrika Dini Liderler Zirveleri, Türkiye'nin açılım politikasında dinin ne kadar önemli bir konumda olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir. 2005 Afrika Yılı'nın hemen ardından zirve düzenlenmesi Ankara'nın inanç diplomasisini Afrika politikasında bir enstrüman olarak gördüğünü göstermektedir. Nitekim daha sonraki yıllarda da Afrika Dini Liderler Zirveleri düzenlenmiştir. Afrika Dini Liderler Zirveleri, fikir ve eylem birliğinin sağlanmasının yanında Afrika'daki terör gruplarının etkisini azaltma çabalarına hizmet etmektedir. Bu zirvelerde alınan kararlar uygulamaya konulduğu takdirde Boko Haram ve Eş-Şebab gibi örgütlerin insan kaynağı azalacaktır. Bu amaçla II. Afrika Müslüman Dini Liderler Zirvesinde sağlıklı dini bilgiye dayalı rehberliğe duyulan ihtiyaca dikkat çekilmiştir. DİB'in inanç diplomasisine yönelik faaliyetlerinden biri de uluslararası öğrencilerin eğitimini üstlenmektir. Sahra Altı Afrikalı öğrencilerin Kur'an kursları, ortaöğretim ve yükseköğretimde eğitim almalarını sağlayan Türkiye Diyanet Vakfı, Türkiye ile aynı inanç yapısına sahip Afrikalıların ülkelerinde dini faaliyetlerde bulunmalarını sağlamaktadır. Bu durum Türkiye ile Sahra Altı Afrika'daki Müslümanlar arasında gönül bağının güçlenmesini sağlamaktadır.

Türkiye'nin inanç diplomasisi faaliyetlerinin bir kısmını dini yapıların inşası ve restorasyonu oluşturmaktadır. TİKA tarafından Sahra Altı Afrika'da yapılan inşa ve restorasyon çalışmaları inanç temelli politikaya hizmet etmektedir. Özellikle Etiyopya'da Habeş Kralı Ashame'ye ait türbe ve aynı yerdeki 15 sahabenin kabirlerinin restorasyonu hem Müslümanların hem de Hristiyanların gönüllerini kazanmaya yönelik etkili bir faaliyettir. Sudan'da Sevakın adasının restorasyonu da kültürel çalışmaların yanında dini bağların kuvvetlendirilmesi açısından son derece önemlidir.

Türkiye, inanç turizmi açısından önemli potansiyele sahip bir ülkedir. Fakat bu potansiyel çeşitli nedenlerle yeteri kadar kullanılamamaktadır. 2019 yılında 52 milyon turistin ziyaret ettiği Türkiye'ye sadece 80 bin kişi dini ziyaretler için gelmiştir. Binde 15'e tekabül eden bu sayı Türkiye'nin inanç turizmi açısından kısıtlılığını ortaya koymaktadır. Türkiye'nin Müslümanların yanında Sahra Altı Afrikalı Hristiyanlara sunacağı çok sayıda turistik merkez bulunmaktadır. Ancak Türkiye'nin daha çok İslami turizme odaklandığı görülmektedir. Bu kapsamda düzenlenen "İslami Turizm Ekosisteminin İslam İş Birliği Teşkilatı Üye Ülkelerinde Geliştirilmesi: Destinasyon ve Sektör Geliştirme Projesi"ne Gambiya, Mozambik, Nijerya ve Senegal gibi ülkelere katılım olmuştur. Türkiye'nin aktif bir inanç turizmi için Afrika'daki tüm dinleri kapsayacak bir çanta hazırlaması ve yola bununla çıkması gerekmektedir.

Türkiye'nin hem İslam dünyasına hem de Hristiyan âlemine hitap edecek çok sayıda eseri bulunmaktadır. Topkapı Sarayı'nda bulunan Kutsal Emanetlerden Hristiyan sanatlarına kadar pek çok paha biçilemez eser, ilgisini beklemektedir. Bu anlamda tematik sergiler Sahra Altı Afrikalıların da dikkatini çekecek şekilde düzenlenebilir. 2012'de Londra British Museum tarafından düzenlenen "Hac: İslam'ın Kalbine Yolculuk" adlı sergi dikkat çekici bir örnektir. Suudi Arabistan, Mısır, Malezya, Mali ve Katar da dâhil olmak üzere çeşitli Müslüman ülkelerle iş birliği yapılarak düzenlenen sergi, İslam hakkındaki mitlerin ortadan kaldırılmasını amaçlamıştır. Benzer şekilde 2008 yılında Katar'da açılan İslami Eserler Müzesi, Müslüman devletlerin dini miraslarını dünyanın geri kalanına ulaştırma aracı olarak kullanılmıştır. Din ve sanatın birleşiminin, anın politikasını bir kenara itebileceği ve bir halkın gerçek ruhunun ortaya çıkmasına ve dünyanın geri kalanı tarafından görülmesine izin verebileceği vurgulanmaktadır. Bu bakımdan sanat ve dinin birlikte ele alınarak işlenmesi ve özelde Sahra Altı Afrika'ya yönelik bir politika geliştirilmesi ilişkilerin geliştirilmesinde son derece faydalı olacaktır. Sadece İslam'ın değil diğer inanışların da bu eksene dâhil edilmesi elde edilmek istenen etkiyi katlayacaktır.

Diplomatik temsilcilerin gittikleri inançları bilmeleri hatta hâkim olmaları inanç diplomasisi uygulamak isteyen ülkeler için bir dizi avantajlar sunmaktadır. Diplomat kimliğinin yanında dini kimliği ile de ön plana çıkan Ahmet Kavas'ın Çad ve Senegal'e büyükelçi olarak atanması örnek bir inanç diplomasisi uygulamasıdır. Türkiye'nin çoğunluğu Hristiyan olan Sahra Altı Afrika ülkelerine İncil'e aşina olan diplomatları

ataması yerinde bir karar olacaktır. Farklı dinlerin temel ilkelerini hedef kitleyi ötekileştirmeden konuşabilecek diplomatların varlığı kamu diplomasisi faaliyetlerinin verimli bir şekilde gerçekleşmesine kapı aralayacaktır. Örneğin Türkiye, Etiyopyalı Yahudiler olan Falaşaları iyi bir şekilde tanıyarak onlara yönelik politikalar geliştirdiği takdirde İsrail'in iç politikasına etki edebilecek düzeye gelebilecektir. Diğer yandan Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı ve STK'ler Afrika'daki tasavvuf hareketlerini yakından takip etmelidir. Örneğin Senegal'de Ticani tarikatına yönelik bir faaliyeti bulunmalıdır. Türkiye, sempozyum ve kongre gibi etkinlikler düzenleyerek yerel halka ve elitlere ulaşabilir. Bu yönde bir faaliyetin olmaması inanç diplomasisi açısından eksikliklerdir.

Türkiye'nin kamu diplomasisi ve Afrika'ya odaklanmaya 2000'li yıllarla birlikte başladığı düşünüldüğünde Ankara'nın yeni stratejisinin meyvelerini verdiğini ve Afrika ülkeleri ve halklarından olumlu karşılık bulduğu söylemek mümkündür. Türkiye'nin Afrika'daki insani yardım odaklı imajı, yalnızca ekonomik ilişkilerin güçlenmesine değil, aynı zamanda Afrika ülkeleri ve halklarının Türkiye ile sempatik bir bağ oluşturmasına, Türkiye'nin güvenilirliğinin artmasına ve Türk kültür ve medeniyetinin de anlaşılmasına katkı vermektedir.

Türkiye'nin 2002 ve 2018 yılları arasındaki kamu diplomasisi yalnızca Afrika'nın politik ekonomisini olumlu etkilemekle kalmamış, aynı zamanda karşılıklı yarar sağlayan siyasi ve ekonomik ilişkileri geliştirmek için samimi ilişkileri güçlendirmiştir. Ankara, Türkiye'nin kültür ve eğitim kurumlarını kullanarak Afrika halklarına Türk dilini ve kültürünü tanıtmayı amaçlamaktadır. Bu durum Türk şirketlerinin gelişimine katkı sunmakta ve yerel halk için istihdam yaratmayı da teşvik etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya yönelik çok yönlü kamu diplomasisi faaliyetleri, Afrika kamuoyunda olumlu bir Türkiye imajının oluşmasına neden olmakta ve bu durum Türkiye'nin dış politikasına da yansımaktadır.

Öyle ki son yıllardaki kamu diplomasisi faaliyetleri Türkiye'nin sert gücüne olumlu katkı sağlamıştır. Son yirmi yılda kıtada etkisini büyük ölçüde artıran Türkiye, zırhlı ve mayın temizleme araçları, sensör ve gözetleme sistemleri ile tüfekleri içeren çok sayıda silah anlaşmasını Afrika ülkeleriyle imzalamıştır. Alman Uluslararası ve Güvenlik İşleri Enstitüsü'nün raporuna göre Türkiye'nin kıtadaki 30 ülke ile güvenlik anlaşmaları

bulunmaktadır. Başkent Mogadişu'da askeri üs inşa eden Türkiye 20 binden fazla Somalili özel kuvvetin eğitimini üstlenmiştir.

Ankara, SİHA ya da dron diplomasisi denilen yeni bir diplomasi bileşenini de Afrika'da uygulamaya koyma imkânı bulmuştur. Libya, Ermenistan ve Ukrayna'da etkili olan SİHA'lar Türkiye'ye Afrika ülkeleriyle yeni anlaşmalar yapma fırsatı sağlamıştır. SİHA'ların operasyonel başarısı Burkina Faso, Etiyopya, Mali, Nijer, Nijerya, Somali ve Togo gibi ülkeleri Türk yapımı silahlı insansız hava araçlarının müşterisi haline getirmiştir. Kıtada her ne kadar Çin, SİHA pazarına hâkim olsa da Türkiye'nin etkinlik alanı her geçen gün genişlemektedir. SİHA'ları daha kısa sürede daha ekonomik olarak temin etmesi Türkiye seçeneğini daha cazip hale getirmektedir.

Ayrıca Türkiye; Burkina Faso, Çad, Gana, Kenya, Mali, Moritanya, Nijer, Nijerya, Senegal, Somali, Ruanda ve Uganda gibi ülkelere muhtelif silah ve askerî araç ithal etmektedir. Afrika devletlerinin toplam savunma harcamaları 2000 yılında 19 milyar dolar civarında iken 2021'de 60 milyar dolar seviyelerine gelmiştir. Afrika devletlerinin güvenlik ortaklarını ve silah tedarikçilerini çeşitlendirme yönünde bir irade ortaya koymaları Türkiye lehine bir avantajdır.

Kısaca özetlemek gerekirse Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetleri Afrika ile ilişkilerini geliştirmiş ve son yıllarda sert gücü de içeren bir politikanın şekillenmesine hizmet etmiştir. Bu durum Fransa gibi kıtanın geleneksel güçlerini rahatsız ederken aynı zamanda kıtada pozisyon almaya çalışan diğer ülkelerle rekabetçi bir ortamın oluşmasına katkı sağlamıştır. Bunun yanında Türkiye'nin Afrika politikası bir hükümet programı olmaktan öteye geçmiştir. Türkiye ve Afrika arasında oluşan derin ve karşılıklı kazançta dayanan fayda uzun yıllara dayanacak işbirliğini beraberinde getirmiştir. Kamu diplomasisini merkeze alarak inşa edilen Afrika açılımı, Türkiye'nin sert gücüyle kıtada varlık bulmasını ve aynı zamanda Afrika'ya olan ilginin bir devlet politikası haline gelmesini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Süreli Yayınlar

- Abdı, I. I. , Nas, Ç. & Taşcı, F. (2021). Somali Örneğinde Türkiye Kalkınma Yardımı Modeli. *Toplumsal Politika Dergisi*, 2 (2). 62-83. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/tpd/issue/66013/1037336>
- Abdou, A. W. (2020). Batı Afrika’da yerel kalkınma dinamikleri ve aktörleri: Orta Togo Bölgesi örneği. Selçuk Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Abegunrin, O. (2009). Africa in global politics in the twenty-first century: A pan-African perspective. New York. Palgrave Macmillan.
- Adalessossi, K. (2017). Bankaların karlılık ve sermaye yeterliliğini etkileyen faktörlerin analizi: Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği bankacılık sektörü uygulaması. Akdeniz Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Adams, M. S. (2019). China in Africa: The Rise of Hegemonic Power in the World-System. Doktora Tezi.
- Adamson, W. G. (1997). The Effects of Real-Time News Coverage on Military Decision-Making, Maxwell AFB, Alabama. Air Command and Staff College.
- Adcock, F. & Mosley, D. J. (1975). Diplomacy In Ancient Greece. London: Thames and Hudson.
- Adjaye, J. K. (1996). Diplomats and Diplomacy in 19th Century Asante. Trenton: Africa World Press.
- Ajayi, J. F. A. and R. Smith. (1971). Yoruba Warfare in the Nineteenth Century, 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Akçay, E. (2011). Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları. Doktora Tezi. Polis Akademisi.
- Akçay, N. C. (2014). Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Kültürel Diplomasi ve Fransa’nın Afrika Ülkelerine Yönelik Uluslararası Öğrenci Programları Örneği. T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Uzmanlık Tezi.
- Akgezer, E. (2019). Avrupa Birliği’nin ve Çin’in Sahra Altı Afrika politikalarının karşılaştırmalı analizi. Gazi Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Akıllı, E. (2016). Türkiye’de Devlet Kimliği ve Dış Politika. Nobel Yayınevi. Ankara.
- Akkaya, A. (2012). Türk Dış Politikasında Afrika Kıtası ve 1998 Afrika’ya Açılım Eylem Planıyla Başlayan Yeni Dönemin Analizi. Yüksek Lisans Tezi. G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

- Akoğlu, H. E. & Mutlu, T. O. (2018). Sporun Kamu Diplomasisi Açısından Türkiye'nin İmajına Etkisi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 13 (2). 277-295. DOI: 10.33459/cbubesbd.461184
- Akpınar, P. (2013). Turkey's Peacebuilding in Somalia: The Limits of Humanitarian Diplomacy. *Turkish Studies*. 14:4, 735-757, DOI: 10.1080/14683849.2013.863448
- Aktaş, A. (2014). İnsani Diplomasi Kavramına Genel Bir Giriş Denemesi (II). Humanitarian and Social Research Center (INSAMER)
- Akyeampong, E. (2000). Africans in the Diaspora: The Diaspora and Africa. *African Affairs*. 99 (395): 183–215.
- Albright, M. (2007). *The Mighty and the Almighty*. New York: Harper Perennial.
- Alden, C. (2007). *China in Africa*. London: St Martin's Press.
- Alegöz, H. (2013). Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasi'nin Rolü: Türkiye-Somali Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi. İstanbul
- Alpar, G. (2007). Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesinde gambiya modeli. Doktora Tezi.
- Altınsöz, I. H. ve Koçak, S. (2017). Olimpiyat Oyunları'nda Sporcu Devşirilmesi. *Spor Bilimleri Dergisi*. Hacettepe Journal of Sport Sciences 2017, 28 (3), 115–127
- Altunısık, M. B. (2019). Turkey's Humanitarian Diplomacy: The AKP Model, CMI Brief. (08).
- Altunisik, M. (2014). Turkey as an "Emerging Donor" and the Arab Uprisings. *Mediterranean Politics*. 19 (3). pp. 333-350.
- Aman, A. W. & Kaplan, Z. (2017). The distribution and determinants of Turkey's FDI positions in Africa. *Turkish Economic Review*. KSP Journals. vol. 4(4). pages 400-413.
- Anderson, E.-L. (2018). African health diplomacy: obscuring power and leveraging dependency through shadow diplomacy. *International Relations*, 32(2), 194–217. <https://doi.org/10.1177/0047117817751595>
- Aouragh, M. (2016). Hasbara 2.0: Israel's Public Diplomacy in the Digital Age. *Middle East Critique*. 25:3, 271-297, DOI: 10.1080/19436149.2016.1179432
- Appleby, R. Scott and Cizik, R. (2010). *Engaging Religious Communities Abroad: A New Imperative for U.S. Foreign Policy*. Chicago Council on Global Affairs.
- Arafat, M. (1990). İsrail ve Arap devletlerinin Afrika siyaseti 1948-1973. Doktora Tezi.

- Aral, B. (2009). Turkey In The UN Security Council: Its Election And Performance. Insight Turkey. Vol:11. No:4.
- Argun. S. (2000). The Life and Contribution of Osmanli Scholar, Abu Bakr Effendi. towards Islamic thought and Culturein South Africa, unpublished MA dissertation. Johannesburg: Johannesburg University. pp. 15-20.
- Arı, T. (2013). Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika. MKM Yayıncılık.
- Armaoğlu, F. (2003). Siyasi Tarih 1789-1914. Türk Tarih Kurumu Yayınları. 3. Baskı. Ankara.
- Arpa, E. & Bayar, M. (2019). Türkiye'nin Afrika'ya Yönelik Kalkınma Yardımlarının Yardım Etkinliği Açısından Değerlendirilmesi. Bilge Strateji, 11 (21) , 201-229. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/bs/issue/54881/751776>
- Arslan, İ. (2014). Soğuk Savaş Sonrasında Afrika'daki Çatışmaların Önlenmesi: Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi ve Darfur Krizi Örneği. Doktora Tezi.
- Aslan, S. Y. (2021). Avrupa Birliği güvenlik politikalarında uluslararası göç sorunsalı: Afrika ve Suriye kökenli göç krizleri. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Aslan, Ö. ve Öztekin, A. (2020). Kamu Diplomasisi Örneği Olarak RTÜK Çalıştayları: Gelecekle İletişim Çalıştayları'na Katılan Yabancı Uyruklu Öğrenciler Üzerine Bir İnceleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder). 8 (2), 1437-1465
- Aşlamacı, İ. (2013). Pakistan medreselerine model olarak İmam Hatip Liseleri: Karşılaştırmalı birdeğerlendirme. Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya. <https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/77458/T05760.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Ataman, M. (2003). Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Bir Anlayış. Bilgi Dergisi. Cilt 5. Sayı 2.
- Ataman, M. (2017). Türkiye Dış Politikasının Ak Parti Döneminde Yeniden Yapılandırılması. İnat, K. Aslan, A. ve Duran B. (Ed.). AK Parti'nin 15 Yılı Dış Politika. SETA.
- Atar, C., Erdem, C. & Koçyigit, M. (2017). Experiences of international graduate and post-graduate students in the United Kingdom: The problems, expectations and suggestions of university students. Journal of Academic Social Science Studies. 57, 227-244.
- Autesserre, S. (2019). The Crisis of Peacekeeping - Why the UN Can't End Wars. <https://www.foreignaffairs.com/articles/2018-12-11/crisis-peacekeeping>. Erişim Tarihi 13/10/2021

- Avcı, S. (2021). 21. yüzyılda Sahra-Altı Afrika'da yeni sömürgecilik yarışı: BRICS ve AB ülkelerinin politikalarının karşılaştırmalı analizi. Gazi Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Aydemir, E. (2016). Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya, Kalkedon Yayınları. İstanbul.
- Aydın, H. (2019). 11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisi Uygulamaları: Sahra Altı Afrika Bölgesi. Doktora Tezi.
- Bacik, G. ve Afacan, I. (2013). Turkey Discovers Sub-Saharan Africa: The Critical Role of Agents in the Construction of Turkish Foreign-Policy Discourse. *Turkish Studies*. 14:3. 483-502. DOI: 10.1080/14683849.2013.832040
- Badirou, A. (2021). Sermaye yapısı kararları ve çeşitli finansal göstergeler arasındaki ilişki: Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (WAEMU) bölge işletmeleri üzerine bir uygulama. Akdeniz Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Banks, R. (2020). Public Diplomacy Evaluation. Snow, N. and J. Cull, N. (Eds.). *Handbook of Public Diplomacy*. New York. Routledge.
- Barghandan, M. (2017). The impact of public diplomacy on Turkish-Iranian foreign policy: the cases of Iraq and Syria 2000-2016. Unpublished MA Thesis. İstanbul: İstanbul Aydın University.
- Barıtcı, F. ve Aydeniz, H. (2019). Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Medya: TRT World Örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*. 6 (2). 1551-1576. DOI: 10.17680/erciyesiletisim.509054.
- Barnett, M. N. (2011). *Empire of Humanity: a History of Humanitarianism*. Ithaca. NY: Cornell University Press.
- Barro, A. (2019). Right to Food in Sub-Saharan Africa and International Policies. Doktora Tezi.
- Baydemir, M. (2020). Türkiye'nin 'Afrika Açılımı': Yükseköğretimde Sahra Altı Afrikalı Öğrenci Hareketliliği (2013-2018). *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6 (1). 56-68. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pesausad/issue/53466/674806>
- Bayezit, F. (2017). Yumuşak Güç Unsuru Olarak Uluslararası İmam Hatip Liseleri. *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities*. 1. 293-309. <http://dx.doi.org/10.12738/talim.2017.2.0015>
- Baylis, J., Smith, S., & Owens, P. (2014). *The globalization of world politics: An introduction to international relations*. New York, N.Y: Oxford University Press.
- Bayram, M. (2018). Çin-Afrika ilişkilerinde güç ve kimlik faktörlerinin rolü. Kırıkkale Üniversitesi. Doktora Tezi.

- Berde, A. S. (2016). Risk factors for prelacteal feeding in sub saharan africa: an analysis of population data from 22 countries using a multilevel approach. Hacettepe Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Berridge, G. R. (2002). *Diplomacy: Theory and Practice*. Palgrave Macmillan.
- Birtek, N. (1996). Türkiye'nin Dış Yardımları ve Yönetimi. Uzmanlık Tezi. Devlet Planlama Teşkilatı. Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü.
- Bjola, C. and Jiang, L. (2015). *Social Media and Public Diplomacy: A Comparative Analysis of the Digital Diplomatic Strategies of the EU, U.S. and Japan in China*, in *Digital Diplomacy: Theory and Practice*. Bjola, C. and Holmes, M. (Eds.). Abingdon. UK and New York: Routledge. 71–88.
- Bjola, C., Cassidy, J. A., and Manor, I. (2020). *Digital Public Diplomacy Business as Usual or a Paradigm Shift?*. *Handbook of Public Diplomacy*. Snow, N. and Cull, N. J. (Eds.). New York. Routledge.
- Bliss, K. E. (2011). *Health Diplomacy of Foreign Governments*. Center for Strategic and International Studies.
- Blunden, M. (2008). South-south development cooperation: Cuba's health programmes in Africa. *International Journal of Cuban Studies*. 1(1). 32–41. http://resolver.scholarsportal.info/resolve/17563461/v01i0001/32_sdchpia.xml
- Bolat, E. (2021). Postcolonial representation of African woman in Ngugi Wa Thiongo's 'Weep Not, Child', 'The River Between' and Chimamanda Ngozi Adichie's 'Purple Hibiscus', 'Half of a Yellow Sun'. Erciyes Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Bostancı, M. (2012). *Kamu Diplomasisinde Medyanın Rolü ve Önemi*. Anahtar Kitaplar Yayınevi. İstanbul.
- Boubacar, D. S. (2021). Yeni medya aracılığıyla diasporalar ve topluluk inşası: Türk toplumunda Sahra Altı Afrika topluluğunun kimliğinin korunması ve entegrasyon arayışı (İstanbul'daki Senegalli Diasporası örneği). Marmara Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Bound, K., Briggs, R., John, H., Jones, S. (Eds.). (2009). *Cultural Diplomacy*. Demos. London.
- Boztaş, A. (2012). Üçüncü dünya güvenliği yaklaşımları kapsamında Afrika'nın Büyük Göller Bölgesi'ndeki çatışmaların analizi. Sakarya Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Brzezinski, Z. (2004). *The Choice: Global Domination or Global Leadership?*. New York. Basic Books.
- Budak, M. M. (2019). "Türkiye'nin Ortadoğu'da Kamu Diplomasisi Tecrübesi". *Ortadoğu Etütleri* 11: 142-169

- Bugday, A. (2016). Transnational terrorist franchising in Sub-Saharan Africa: The effects of religion and natural resources. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Bukh, A. (2014). Revisiting Japan's Cultural Diplomacy: A Critique of the Agent-level Approach to Japan's Soft Power. *Asian Perspective* 38:461–485.
- Bull, H. (1977). *The Study of Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. London: MacMillan.
- Bulut, R. (2019). Yüksek Din Öğrenimi Gören Uluslararası Öğrencilerin Türkiye Algısı. Türkiye'yi Tercih Nedenleri ve Yüksek Din Eğitimi Beklentileri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Journal of International Social Research*. 12. 1727-1732. 10.17719/jisr.2019.3180.
- Campbell, F. (2009). New development: Faith and foreign policy—a perspective from the Vatican, *Public Money & Management*. 29:6. 347-350. DOI: 10.1080/09540960903378183
- Campbell, H. (2003). Approaches to Religious Research in Computer-Mediated Communication, in Jolyon Mitchell and Sophia Marriage (Eds.). *Mediating Religion: Conversations in Media, Religion and Culture*. London: T&T Clark.
- Cao, W. (2016). Is China's Public Diplomacy Effective?. *The Chinese Journal of International Politics*. 9. pow012. 10.1093/cjip/pow012.
- Cevher, E. (2016). Yükseköğretimde Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Memnuniyeti. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(22). 337-349.
- Cevik, S. & Sevin, E. (2017). A quest for soft power: Turkey and the Syrian refugee crisis. *Journal of Communication Management*. 21. 00-00. 10.1108/JCOM-04-2017-0042.
- Ceyhan, A. İ. (2016). *Siyasal İletişimde Kamu Diplomasisi*. Doktora Tezi.
- Chabi, B. P. (2020). *The Effects of Trade Openness on Economic Performance of West African Countries*. Doktora Tezi.
- Chaplin, J. and Joustra, R. (2010). *God and Global Order: The Power of Religion in American Foreign Policy*. Waco: Baylor University Press.
- Chapple-Sokol, S. (2013). Culinary Diplomacy: Breaking Bread to Win Hearts and Minds. *The Hague Journal of Diplomacy*, 8 (2):161-183.
- Chiatoh, V. M. (2019). *Uluslararası hukukta Afrika bağlamında 'halk' kavramı*. İstanbul Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Chong, D. and Druckman, J. N. (2007). A Theory of Framing and Opinion Formation in Competitive Elite Environments. *Journal of Communication* 57. no. 1: 99–118.

- Chopra, S. (2014). *The Big Connect: Politics in the Age of Social Media*. Random House India.
- Clapham, C. (1996). *Africa and the International System. The Politics of State Survival*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clapham, C. (1998). Introduction: Analysing African Insurgencies. C. Clapham (Ed.) *African Guerrillas*. Oxford: James Currey. pp. 1–18.
- Cohen, R. (1997). *Global Diasporas. An Introduction*. London: UCL Press.
- Cohen, R. (2013). Diplomacy through the ages. P. Kerr and G. Wiseman (Eds). *Diplomacy in a Globalizing World: Theories and Practices*. New York: Oxford University Press. pp. 15–30.
- Collins, N. and Bekenova, K. (2019). *Digital Diplomacy: Success at Your Fingertips. Place Branding and Public Diplomacy* 15. no. 1: 1–11.
- Cooper, A., Jorge H., and Ramesh T. (eds). (2013). *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*. Oxford University Press.
- Cottey, A. and Forster, A. (2013). *Reshaping Defence Diplomacy: New Roles for Military Cooperation and Assistance*. Adelphi Paper 365. Abingdon, Oxon: Routledge for the International Institute for Strategic Studies.
- Cowan, G. And Arsenault, A. (2008). Moving from monologue to dialogue to collaboration: the three layers of public diplomacy. *The Annals of American Academy of Political and Social Science*. 616(1), 10-30.
- Cox, B. and Philpott, D. (2003). “Faith-based Diplomacy: An Ancient Idea Newly Emergent.” *The Brandywine Review of Faith & International Affairs* 1 (2): 31–40.
- Coyne, C. J. (2013). *Doing Bad By Doing Good*. Stanford. California: Stanford University Press.
- Cull, N. J. (2007). *Public Diplomacy: Lessons from the Past*. A report for the Public Diplomacy Group of the Foreign and Commonwealth Office. London.
- Cull, N. J. (2008). *The Cold War and the United States Information Agency: American Propaganda and Public Diplomacy 1945–1989*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cull, N. J. (2009a). *Public Diplomacy Before Gullion: the Evolution of a Phrase*. Snow, Nancy and Taylor, Philip M., *Handbook of Public Diplomacy*. New York. Routledge.
- Cull, N. J. (2009b). *Public diplomacy: Lessons from the past*. Los Angeles: Figueroa Press.

- Cull, N. J. (2010). *Public Diplomacy: Seven Lessons for its Future from its Past. Place Branding and Public Diplomacy*. Cilt 6. Sayı 1.
- Cull, N. J. (2020). *Public Diplomacy Before Gullion The Evolution of a Phrase*. Snow, Nancy and Cull, Nicholas J. (Eds.). *Handbook of Public Diplomacy*. New York: Routledge.
- Cummings, M. C. (2003). *Cultural Diplomacy and the United States Government: a Survey*. Center for Arts and Culture.
- Çağiran, M. E. (2006). *Din ve Uluslararası İlişkiler. Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*. Çakmak, H. (Ed). Platin Yayınları. Ankara.
- Çetinsaya, G. (2014). *Büyüme, Kalite, Uluslararasılaşma: Türkiye Yükseköğretimi için Bir Yol Haritası*. Eskişehir: Yükseköğretim Kurulu Yayın No:2014/2.
- Çevik, B. S. (2014). *Uluslararası halkla ilişkilerde insani yardımlar: kamu diplomasisi boyutu*. Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü.
- Çevik, B. S. ve Seib, P. (2015). *Turkey's public diplomacy*. New York: Palgrave Macmillan.
- Çolakoğlu, S. (2014). *Diplomasi, Kardaş, Ş. ve Balcı, A. (Ed.). Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları.
- Dark, K. R. (2000). *Large-Scale Religious Change and World Politics*. In: Dark K. R. (eds). *Religion and International Relations*. Palgrave Macmillan. London. https://doi.org/10.1057/9781403916594_3.
- Davenport, L. E. (2009). *Jazz Diplomacy: Promoting America in the Cold War Era*. Jackson. MS: University Press of Mississippi.
- Deleny, R. F. (1968). *Introduction, Hoffman, A. S., & Edward R. Murrow Center of Public Diplomacy. International communication and the new diplomacy*. Bloomington: Indiana University Press.
- Deloia, M. (2011). *A New Tactic for Engagement with Iran: Faith-Based Diplomacy*.
- Demir, V. (2013). *Kamu diplomasisi ve yumuşak güç*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Demir, Y. (2017). *Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve Bizans-Avrupa ekseninde cereyan eden münasebetler. İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*.
- Dervin, F., Du, X. & Härkönen, A. (Eds.). (2018). *International Students in China: Education. Student Life and Intercultural Encounters*. Palgrave Macmillan. Palgrave Studies on Chinese Education in a Global Perspective.
- Diamond, L. and McDonald, J. (1995). *Multi-Track Diplomacy: A Systems Approach to Peace* (West Hartford, CN: Kumarian Press, 3rd edition).

- Dinçer, M. (2021). İnşacı Kuram Bağlamında Afrika'nın Siyasal Dönüşümünde Medya Güney Afrika. Doktora Tezi.
- Diop, M. B. (2021). Afrika Birliği'nin Afrika Kıtasında İşbirliği ve Bütünleşme Çabalarına Katkısı. Doktora Tezi.
- Dipama, S. (2019). Aid effectiveness and the implementation of the Busan principles by The EU and Turkey in Sub-Saharan Africa. Doktora Tezi.
- Djamanca, A. (2018). The Role of Education in International Cooperation: The Case of Turkey and Sub-Saharan Africa. *Avrasya Etüdüleri*. 54 (2). 7-26. Retrieved from, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/avrasya/issue/48331/611908>.
- Doğan, E. (2012). Kamu Diplomasisinin Sunduğu Fırsatlar ve Kısıtları Üzerine. Özkan, Abdullah ve Öztürk, Tuğçe Ersoy (Ed.). *Kamu Diplomasisi*. TASAM Yayınları. İstanbul.
- Domaç, B. (2016). Afrika siyasetinde Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin etkisi. İstanbul Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Donelli, F. (2019). The Gülen Movement in Africa: From Turkish Transnational Asset to Anti-State Lobby. *Israel Journal of Foreign Affairs*. DOI: 10.1080/23739770.2019.1632588.
- Doster, H. B. (2018). Atatürk ve Kamu Diplomasisi. Yılmaz, A. N. ve Kılıçoğlu, G. (Ed.). *Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi Üzerine Akademik Analizler*. Nobel. ss. 1-10
- Dunant, H. (1959). *A memory of Solferino*. Geneva: International Committee of the Red Cross.
- Duran, B., İnat, K. ve Özcan, M. (2011). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*. Ankara. SETA Yayınları.
- Düzgün, M. (2016). A logistics model proposal in line with Turkey's foreign trade targets: Turkey – African continent application. Okan Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Ebu Süleyman, A. A. (1985). *İslamın Uluslararası İlişkiler Kuramı*. İnsan Yayınları. İstanbul.
- Eilers, C. (2009). *Diplomats and Diplomacy in the Roman World*. Brill.
- Eisenman, J. & Kurlantzick, J. (2006). China's Africa strategy. *Current history*. 105(691). 219-224.
- Eisenman, J. (2007). "China's Post-Cold War Strategy in Africa: Examining Beijing's Methods and Objectives". in *China and the Developing World: Beijing's Strategy for the Twenty-First Century*. (eds.) Eisenman, J., Heginbotham, E. and Mitchell, D. (Armonk, NY: M.E. Sharpe), pp. 43–44.

- Ekşi, M. (2014). Türkiye’de Kamu Diplomasisi: Ortaya Çıkışı, Kurumsal İnşaa Süreci ve Uygulanışı (2002-2013). Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Eldeen, M. K. (2019). AK Parti Dönemi Türkiye-Afrika İlişkileri Sudan Örneği (2002-2015). Doktora Tezi.
- Emir, D. (2014). Apartheid, politics, and white dissident writers in South Africa: John M. Coetzee and André P. Brink. Fatih Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Enwere, C. & Yılmaz, M. (2014). Turkey’s Strategic Economic Relations with Africa: Trends and Challenges. *Journal of Economics and Political Economy*. 1. 10.1453/jepe.v1i2.66.
- Erdoğan, S. (2020). Sahra Altı Afrika ülkelerinde kalkınma sürecinin iktisadi ve politik analizi. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Eren, E. (2017). Sivil Toplumun Dış Politika İnşasındaki Rolü: Türk Kamu Diplomasisi Örneği. *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*. 2(1): 36-49.
- Eren, S. (2020). Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri: Afrika Örneği. Selçuk Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Erzen, M. Ü. (2014). Kamu Diplomasisi. İstanbul. Derin Yayınları.
- Eyriçe Tepeciklioğlu, E. , Tepeciklioğlu, A. O. & Aydoğan Ünal, B. (2018). Türkiye’nin Sahra-Altı Afrika’da Yürüttüğü Kamu Diplomasisi Faaliyetleri. *Ege Academic Review*. 18 (4). 605-618. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eab/issue/39917/474019>
- Farr, T. (2008). Diplomacy in an Age of Faith: Religious Freedom and National Security. *Foreign Affairs*. 87(2). 110-124. Retrieved August 27, 2021. from <http://www.jstor.org/stable/20032584>.
- Faucher, C. (2016). Cultural Diplomacy and International Cultural Relations in Twentieth-Century Europe. *Contemporary European History* 25. no. 2.
- Ferrara, P. (2014). *Global Religions and International Relations: A Diplomatic Perspective*. New York: Palgrave Macmillan.
- Finlay, C. J., Xin, X. (2010). Public diplomacy games: A comparative study of American and Japanese responses to the interplay of nationalism, ideology and Chinese soft power strategies around the 2008 Beijing Olympics. *Sport in Society*, 13(5), 876–900.
- Fisher, A. and Bröckerhoff, A. (2008). *Options for Influence: Global Campaigns of Persuasion in the New Worlds of Public Diplomacy*. British Council.

- Garang, A. P. M. (2020). Empirical analyses on convergence triggers in Africa, structural symmetry and transmission mechanisms in transition to the East African Monetary Union. Erciyes Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Gayte, M. (2018). US religious public diplomacy: The paradoxical role of the First Amendment in the Middle East. *Politique américaine*. 30. 53-81.
- Gerges, F. (2001). Amerika ve Siyasal İslam. İstanbul. Anka Yayınları.
- Gharehaghagi, A. V. (1997). Afrika. Doktora Tezi.
- Gidreta, A. D. (2017). Afrika'nın Kültürel İmajının İnşası: Türkiye'de Afrika'ya İlişkin Kültürel Etkinlikler Üzerine Niteliksel Bir Araştırma. Doktora Tezi.
- Gilbert, E. ve Reynolds, J. T. (2016). Dünya Tarihinde Afrika: Tarih Öncesinden Günümüze. Küre Yayınları.
- Gilboa, E. (2008). Searching for a Theory of Public Diplomacy. *Annals of The American Academy of Political and Social Science - ANN AMER ACAD POLIT SOC SCI*. 616. 55-77. 10.1177/0002716207312142.
- Gill, B. ve Huang, Y. (2006). Sources and limits of Chinese 'soft power. *Survival*. 48(2). 17-36.
- Goff, Patricia M. (2013). Cultural Diplomacy. *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*. Cooper, Andrew F., Heine, Jorge, and Thakur, Ramesh (Eds.). OxfordUniversity Press. Online Publication. s. 1-13
- Gökgedik, İ. (2020). Sahrâaltı (Bilâdüssûdan) Afrika'da Çad havzası sultanlıkları ve Osmanlılar ile münasebetleri. Marmara Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Gönlübol, M. (2000). Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar-Kuramlar. Ankara. Siyasal Kitabevi.
- Gregory, B. (2011). American Public Diplomacy: Enduring Characteristics. *Elusive Transformation*. *Hague Journal of Diplomacy* 6. no. 3.
- Grim, B. & Finke, R. (2010) *The Price of Freedom Denied: Religious Persecution and Conflict in the Twenty-First Century* (Cambridge Studies in Social Theory, Religion and Politics). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511762345 18–19.
- Grincheva, N. (2013). Psychopower' of Cultural Diplomacy in the Information Age. in USC Center on Public Diplomacy at the Annenberg School. Los Angeles. CA: Figueroa Press.
- Gueye, M. (2020). Afrika ülkelerinde coğrafi işaretler: Senegal örnek olayı. Bursa Uludağ Üniversitesi. Doktora Tezi.

- Guudle, M. O. O. (2019). Afrika Boynuzu'nda uluslararası tanınma, egemenlik ve demokrasiyi anlamak: Somaliland örneği. İstanbul Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Güder, B. E. (2019). Sahra-Altı Afrika'daki çatışmaların çözümünde/çözumsuzlüğünde komşu ülkelerin rolü: Somali, Fildişi sahili ve Zimbabve örnekleri. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Günay, E. K. (2017). Küreselleşmenin ekonomik büyümeye etkileri: Afrika ülkeleri örneği. Anadolu Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Gündoğdu, S. (2019). AK Parti Dönemi Kamu Diplomasisi Uygulamaları (2002 - 2013). Doktora Tezi.
- Güngör, N. (2013). İletişim: Kuramlar ve Yaklaşımlar (2. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürseler, C. (2015). Afrika Örf ve Adet Hukukunda self-determinasyon hakkı. Ankara Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Gürüz, K. (2008). Higher Education And International Student Mobility In The Global Knowledge Economy. State University of New York Press. Albany.
- Habiyaremye, A. & Oğuzlu, T. (2014). Engagement with Africa: Making Sense of Turkey's Approach in the Context of Growing East-West Rivalry. Uluslararası İlişkiler. 11. 65-85.
- Hafız, O. M. M. (2022). Afrika Sahel bölgesine yönelik Çad güvenlik stratejisi. Kocaeli Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Hamilton, K. and Langhorne, R. (2011). The Practice of Diplomacy: Its Evolution, Theory and Administration. Routledge. Second Edition.
- Hammett, D. P. (2004). From Havana with love: a case study of south-south development cooperation between Cuba and South Africa in the health care sector. Centre of African Studies. University of Edinburgh. Occasional Papers No 97
- Harris, P. B. (1970). Studies in African Politics. London: Hutchinson University Library.
- Harte, J. (2012). Turkey Shocks Africa. World Policy Journal. 29. 27-38. 10.2307/23326710.
- Harting, F. (2016). How China Understands Public Diplomacy: The Importance of National Image for National Interests. International Studies Review. 1-26
- Haynes, J. (2005). "Religion and International Relations after 9/11". Democratization. Vol. 12. No. 3.
- Haynes, J. (2007). An Introduction to International Relations and Religion. Pearson Longman.

- Hazar, N. (2011). Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri. Usak Yay. Ankara.
- Hazar, N. (2016). Türkiye-Afrika İlişkileri Türkiye'nin Dost Kıtaya Açılım Stratejisi. Ankara. Akçağ Yayınları.
- Helvacıköylü, G. (2019). The Effect of Neo-Ottomanism in Turkish Foreign Policy for Balkans and Africa in Davutoğlu Period (2009-2014). Doktora Tezi.
- Henrikson, A. (2007). Niche Diplomacy in the World Public Arena: The Global 'Corners' of Canada and Norway, Melissen, J., (Ed.). The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations. New York: Palgrave.
- Herbst, J. (1989). The Creation and Maintenance of National Boundaries in Africa. *International Organization*. 43(4): 673–92.
- Hill, C. (2003). The Changing Politics of Foreign Policy. Hampshire. Palgrave Macmillan.
- Holmes M, Storey D. (2011). Transferring national allegiance: cultural affinity or flag of convenience?. *Sport in Society*. 14(2). 253-271.
- Hughes, K. and Bankus, B. (2009). "China's Pursuit of Africa's Natural Resources", Center for Strategic Leadership. U.S Army War College. Vol. 1-09. http://www.csl.army.mil/usacsl/publications/CCS1_09_ChinasPursuitofAfricasNaturalResources.pdf. Erişim Tarihi 06/10/2011
- Huijgh, E. (2016) The Public Diplomacy of Emerging Powers, Part 2: The Case of Indonesia, CPD Perspectives on Public Diplomacy. Los Angeles: Figueroa Press.
- Huijgh, E. (2017). Indonesia's "Intermestic" Public Diplomacy: Features and Future: "Intermestic" Public Diplomacy. *Politics & Policy*. 45. 762-792. 10.1111/polp.12221.
- Huijgh, E. ve Warlick, J. (2016). The public diplomacy of emerging powers, part 1: The case of Turkey, Los Angeles: Figueroa Press.
- Hunter, A. (2009). Soft power: China on the global stage. *The Chinese Journal of International Politics*. 2(3). 373-398.
- Huntington, S. (2004). Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması. Mehmet Turhan. Y. Z. Cem Soydemir (Çev.). 3. Baskı, Okuyan Us Yayınları. İstanbul.
- Hussen, M. S. (2020). Kurumsal değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Afrika örneği. Marmara Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Hutchison, A. (1975). China's African Revolution. Print.

- Hülagü, M. M. (2006). Pan-İslamizm: Osmanlının Son Umudu. Yitik Hazine Yayınları. İstanbul.
- Iadarola, A. (1975). 'Ethiopia's Admission into the League of Nations: An Assessment of Motives. *The International Journal of African Historical Studies*. 8 (4): 601–22.
- Ibrahim, A. (2021). Islam and politics in Africa: Politics within and without the state. In *Routledge Handbook of Islam in Africa* (pp. 145-157). Routledge.
- Inboden, W. (2008). *The Soul of American Diplomacy: Religion and Foreign Policy 1945-1960*. Cambridge University Press.
- Irwin, G. W. (1975). Precolonial African Diplomacy: The Example of Asante. *The International Journal of African Historical Studies*. VIII (1): 81–96.
- İnalçık, H. ve Renda, G. (2002). *Osmanlı Uygarlığı*. 1. Cilt, T.C. Kültür Bakanlığı. Ankara.
- İnceoğlu, Y. Giritli. (2010). *Uluslararası Medya*. İstanbul, Der Yayınları.
- İpek, V. and Biltekin, G. (2013). Turkey's foreign policy implementation in Sub-Saharan Africa: A postinternationalist approach. *New Perspectives on Turkey*. Vol.49. p.121-156.
- İskit, T. (2007). *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- İşbilir, A. C. (2021). Afrika'da Faaliyet Gösteren Türk STK'ların Barış İnşa Edici Kapasitesi. *Africana*, 1 (1). 5-25. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/africana/issue/65507/1013787>
- Jennings, M. (2005). Chinese Medicine and Medical Pluralism in Dar es Salaam: Globalisation or Glocalisation? *International Relations*, 19(4). 457–473. <https://doi.org/10.1177/0047117805058535>
- Jobarteh, M. (2019). Afrika'da finansal gelişmişlik üzerine bir analiz: Kantitatif bir yaklaşım. İstanbul Medeniyet Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Johnston, D. (2011). *Religion, Terror and Error: US Foreign Policy and the Challenge of Spiritual Engagement*. Santa Barbara: Praeger.
- Johnston, D. and Cox, B. (2003). "Faith-Based Diplomacy and Preventive Engagement." In *Faith-based Diplomacy: Trumping Realpolitik*, 11–29. New York: Oxford University Press.
- Johnston, D. and Sampson, C. (Eds.). (1994). *Religion: The Missing Dimension of Statecraft*. New York: Oxford University Press.

- Kalay, E. (2018). Uluslararası sınır uyumsuzlukları: Kıta Afrikası örneklemi. Trakya Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Kalın, İ. (2010). Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi, Yükselen Değer Türkiye, MÜSİAD. İstanbul.
- Kalın, İ. (2012a). Turkish Foreign Policy: Framework. Values and Mechanisms. International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis. Cilt 67. No: 1.
- Kalın, İ. (2012b). Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi. Özkan, A. ve Öztürk, T. E. (Ed.). Kamu Diplomasisi. TASAM Yayınları. İstanbul.
- Kandemir, E & Tuncer, C. O. (2021). Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi Bağlamında Kızılay, AFAD, İHH, Deniz Feneri ve Beşir Derneği'nin Afrika ve Asya'daki Faaliyetleri. Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi.
- Karadağ, H. (2016). Uluslararası İlişkilerde Yeni Bir Boyut Kamu Diplomasisi. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kassifa, O. R. F. (2019). Gelişmekte olan ülkelerde finansal inovasyonun belirleyicileri ve bankacılık sektörü üzerine etkileri: Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (BAEPB) ülkeleri üzerine bir uygulama. Ege Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Kassouri, Y. (2020). External Shocks and Macroeconomic Policies in Africa. Doktora Tezi.
- Kavoğlu, S. (2013). Yapılandırmacı perspektiften kamu diplomasisi ve Türkiye: ABD yazılı basınından yansımalar. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi | Istanbul University Faculty of Communication Journal. 0 (45). 115-128. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuifd/issue/22895/245052>.
- Kavoğlu, S. (2016). Kamu Diplomasisi Bağlamında Türk Dış Politikasında Paradigma Değişimi ve Ulusal Basına Yansımaları. Doktora Tezi.
- Kaya K. and Warner J. (2013). Turkey and Africa: A Rising Military Partnership?. Fort Leavenworth, Kansas: Foreign Military Studies Office.
- Kaya, A. S. (2014). Explaining change in EU development policy towards Sub-Saharan Africa in the 2000s: The perspectives of system, process and power. Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Kepel, G. (2000). Cihat: İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi. Haldun Bayrı (Çev.). Doğan Kitap. 2. Baskı. İstanbul.
- Kesgin, A. (2015). Machiavelli ve Makyevelizm. Beytulhikme An International Journal of Philosophy. 5(1). 105 - 139.
- Kılıç, E. A. (2015). Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak TRT Kurumu. M. Şahin, & B. S. Çevik (Der.), Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi içinde (s. 365-391). Ankara: Nobel.

- Kılıç, R. (2005). Küreselleşme Ve Değer İlişkisinde Dinin Yeri. Felsefe Dünyası. Sayı 41.
- Kışlalı, A. T. (2003). Siyaset Bilimi. Ankara. İmge Kitabevi. 10. Baskı.
- Kızılay, Ş. (2021). Değerleri ve Aktörleriyle Türkiye'nin İnsani Yardım Politikası. UPA Strategic Affairs 2: 185-209
- Kirişçi, K. (2011). Turkey's Demonstrative Effect and the Transformation of the Middle East. Insight Turkey 13. no. 2: 33-55.
- Kissinger, H. (2008). Diplomasi. Kurt, İ. H. (Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. 7. Baskı.
- Kitio, A. F. K. (2020). Türkiye'nin Dış Politikasının Afrika'daki Dönüşümü. Doktora Tezi.
- Kocabıyık, H. (2019). Değişen Diplomasi Anlayışı. Kamu Diplomasisi ve Türkiye. Avrasya Etüdüleri. 55(1). 163-196.
- Koçer, D. (2019). Türkiye'de Kamu Diplomasisi'nin Kurumsallaşması: Matbuat İdaresi'nden İletişim Başkanlığı'na. Konya Sanat. (2). 87-102. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ks/issue/51109/658702>.
- Korkmaz, H. (2020). İyi yönetim ve insani kalkınma: Afrika ülkeleri örneği. Erciyes Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Korkut, U. ve Civelekoğlu, İ. (2012). Becoming a regional power while pursuing material gains the case of Turkish interest in Africa. International Journal. 68 (1).pp. 187-203. <https://dx.doi.org/10.1177/002070201306800112>.
- Kouassi, Y. (2019). Growth and Income Inequality Effects of Foreign Direct Investment in Africa: The Role of Domestic Factors. Doktora Tezi.
- Koyuncu, S. (2018). Temel dinamikleri bakımından kamu diplomasisi yaklaşımları: Türkiye ve ABD. Harsiyât-İlmî, Harsî ve İçtimaî Araştırmalar Dergisi. 2(3). 12-30.
- Köksoy, E. (2013). Halkla İlişkiler Bağlamında Kamu Diplomasisi Yönetimi Türkiyenin Kamu Diplomasisindeki Yetkinlik İncelemesi. Doktora Tezi.
- Kösebalaban, H. (2006). Papa ve Avrupa'nın Korkuları. Anlayış. Sayı 41.
- Krasnyak, O. (2020). Foreign ministry's spokesperson in public diplomacy: a case of Russia. Russian Journal of Communication. 12:2. 155-170. DOI: 10.1080/19409419.2020.1780630.
- Kurat, A. N. (1970). Türkiye ve Rusya. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları. Ankara.

- Kurtlanzick, J. (2007). *Charm offensive: How China's soft power is transforming the World*. New Haven and London: Yale University Press.
- Kurtuluş, B. (2014). 21. Yüzyılda Değişen Kamu Diplomasisi Anlayışının Türk Dış Politikasına Yansıması. Doktora Tezi.
- Küçükaltan, E. S. (2020). Çin'in Doğu Afrika'daki Yumuşak Güç Politikaları: Kenya, Tanzanya ve Uganda Örnekleri. Doktora Tezi.
- Küheylan, Z. (2016). Afrika'nın Ekonomik Görünümü ve 2016 Beklentileri. İzmir Ticaret Odası.
- Lahtinen, A. (2018). China's diplomacy and economic activities in Africa: Relations on the move. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-69353-8>.
- Lam, P. E. (2007). Japan's quest for soft power: Attraction and limitation. *East Asia*. 24. 349-363.
- Lancaster, C. (2007). *Foreign Aid: Diplomacy, Development, Domestic Policies*. Chicago, The University of Chicago Press.
- Laskar, R. (2019). India's Public Diplomacy Instruments. 10.5281/zenodo.2572927.
- Lee, S. J. and Melissen, J. (2011). *Public Diplomacy and Soft Power in East Asia*. Palgrave Macmillan.
- Leonard, M., Stead, C. ve Smewing, C. (2002). *Public Diplomacy*. Foreign Policy Centre.
- Leonard, M. (2002). *Public diplomacy*. Foreign Policy Centre. London.
- Lord, K. M. (2008). *U.S. Public Diplomacy for the 21st Century*. Brookings.
- Louie, K. (2011). Confucius the Chameleon: Dubious Envoy for 'Brand China. *Boundary* 2. 38 (1): 77–100. doi: <https://doi.org/10.1215/01903659-1262554>.
- Maguire J, Jarvie G, Mansfield L, Bradley J. (2002). *Sports World: A sociological perspective*. Champaign. IL: Human Kinetics.
- Malone, G. D. (1988). *Political advocacy and kultural communication: Organizing the nation's public diplomacy*. University of America.
- Manheim, J. (1994). *Strategic Public Diplomacy and American Foreign Policy: The Evolution of Influence*. Oxford: Oxford University Press.
- Manor, I. (2016). Are We There Yet: Have MFAs Realized the Potential of Digital Diplomacy?. *Brill Research Perspectives in Diplomacy and Foreign Policy* 1. no. 2: 1–110.

- Mark, S. (2010). Rethinking cultural diplomacy: The cultural diplomacy of New Zealand, the Canadian Federation and Quebec. *Political Science - POLIT SCI.* 62. 62-83. 10.1177/0032318710370466.
- Marshall, J. A. and Thomas F. F. (2009). *Public Diplomacy in an Age of Faith.* in Philip Seib (ed.) *Toward a New Public Diplomacy: Redirecting U.S. Foreign Policy.* New York: Palgrave Macmillan.
- Martino, L. D. (2020). *The Spectrum of Listening.* *Handbook of Public Diplomacy.* Snow, N. and J. Cull, N. (Eds.). New York. Routledge.
- Mathews, K. (1988). The African Group at the UN as an Instrument of African Diplomacy. *Nigerian Journal of International Affairs.* 14 (1): 227–36.
- Mavelli, L. and Petito. F. (2014). *Towards a Postsecular International Politics.* New York: Palgrave Macmillan.
- Mazrui, A. A. A. (2019). *Africa's international relations: The diplomacy of dependency and change.* London: Routledge.
- Mbaye, S. (2010). 'Matching China's activities with Africa's needs'. In *Chinese and African Perspectives on China in Africa.* S. 39-53. Pambazuka Press.
- McEvoy-Levy Siobhán. (2001). *American exceptionalism and us foreign policy: public diplomacy at the end of the cold war.* Palgrave.
- Mehmetcik, H. ve Belder F. (2017). Türkiye'nin Afrika'ya Açılan Kapısı Somali. *Dünya Siyasetinde Afrika 4.* İsmail Ermağan, Editör. Nobel Yayınları. İstanbul. ss.441-458.
- Mekonnen, J. L. (2017). *Growth volatility and spillovers in the face of openness: An empirical analysis for Sub-Saharan Africa.* Marmara Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Melissen, J. (2007). *The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice,* Melissen, J. (ed.). *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations.* New York: Palgrave Macmillan.
- Melissen, J. (Ed.). (2005). *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations.* Palgrave Macmillan. New York.
- Mensah, C. (2018). 'trends, challenges and prospects: The impact of fdi, imports, and remittances on economic growth; The role of institutions on growth in sub-saharan Africa. *Anadolu Üniversitesi. Doktora Tezi.*
- Meriç, C. (2002). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar.* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mert, A. O. (2012). *Türkiye'nin Sahra Altı Afrika Ülkelerine Yönelik Kamu Diplomasisi Faaliyetleri (2005-2011).* T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Uzmanlık Tezi.

- Mills, K. (2002). Neo-Humanitarianism: The Role of International Humanitarian Organizations in The Emerging Global Order. Annual Meeting of International Studies Associations.
- Minear, L. & Smith, H. (2007). Humanitarian Diplomacy: Practitioner and Their Craft. Minear, L. & Smith, H. (Ed). Japan: United Nations University Press.
- Minear, L. (2007). The Craft of Humanitarian Diplomacy, Minear, L. & Smith, H. (Eds.). In: Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft. Japan: United Nations University Press.
- Mohammed, A. A. (2018). Regional economic integration in the Horn of Africa. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Mohammed, I. (2021). The Dilemma of International Relations in Africa: Theory and Practice in the Cases of Ghana and Nigeria. Doktor Tezi.
- Monareng, L. (2016). Korea-Africa relations: A Progressive Partnership.
- Mor, B. D. (2012). Credibility talk in public diplomacy. Review of International Studies. 38(2). 393–422. <http://www.jstor.org/stable/41485555>.
- Morgenthau, H. (1962). A political Theory of Foreign Aid. The American Political Science Review. 301-309.
- Moussa, B. (2018). İnovasyon olgusunun Afrikalı tüketiciler üzerindeki etkileri: Kamerun örneği. İnönü Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Mueller, S. L. (2013). The Art of Advocacy. The Fletcher Forum of World Affairs. 37(2). 171–177. <http://www.jstor.org/stable/45289594>.
- Mutahar, N. (2014). Doğu Afrika sahillerinde nüfuz mücadelesi ve Osmanlı İmparatorluğu: Musavva örneği. Doktora Tezi.
- Nageye, A. I. (2017). Bazı Afrika ülkelerinde eğitim ve istihdam ile ekonomik büyüme ilişkisinin analizi. Erciyes Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Natarajan, K. (2014). Digital Public Diplomacy and a Strategic Narrative for India. Strategic Analysis. 38:1. 91-106. DOI: 10.1080/09700161.2014.863478.
- Ngwa, Nkwah A. (2019). ‘Frankofon Afrika Ülkelerinde Fransa ve Türkiye Dış Politikası Algıları Kamerun ve Fildişi Sahili Elitleri’nin Bakışı’. Doktora Tezi.
- Nicolson, H. (1970). Diplomasi. Mete Engin (Çev.). Altın Kitaplar. İstanbul. I. Bölüm.
- Nicolson, H. (1979). Transition from the old to the new diplomacy. Plischke, Elmer (Ed.). Modern Diplomacy: The Art and the Artisans. Washington, DC: American Enterprise Institute

- Njuafac, T. & Katman, F. (2016). Main Dynamics of Turkish-African Relations in the 21st Century. 556-566. 10.13187/er.2016.112.556.
- Nye, J. S. (2004a). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
- Nye, J. S. (2004b). The decline of America's soft power: Why Washington should worry. *Foreign Affairs*. 83. 16-20.
- Nye, J. S. (2008). Public Diplomacy and Soft Power, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 94-109. Retrieved September 7, 2021. from <http://www.jstor.org/stable/25097996>.
- Oğuz Gök, G. ve Parlar Dal, E. (2016). Understanding Turkey's Emerging 'Civilian' Foreign Policy Role in the 2000s through Development Cooperation in the Africa Region. Vol. 21. Issue ¾. p67-100.
- Oğuzlu, T. (2015). Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası. *Bilig*. s. 237-238. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/234245>.
- Oludoun, T. S. (2019). *United Nations Peaceful Settlement of Armed Conflicts in Africa*. Doktora Tezi.
- Orakci, S. (2007). A historical analysis of the emerging links between the Ottoman Empire and South Africa between 1861–1923. Johannesburg: University of Johannesburg.
- Oran, B. (2013). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt 1: 1919- 1980). Oran, Baskın (Ed.). 18th ed. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Oumar, A. M. (2021). Klasik jeopolitiğe göre XXI. yüzyılda Afrika Boynuzu'nun uluslararası politikadaki konumu. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Ozkan, M. & Akgun, B. (2010). Turkey's Opening to Africa. *The Journal of Modern African Studies*. 10.1017/S0022278X10000595.
- Ozkan, M. (2010). Turkey's Rising Role in Africa, *Turkish Policy Quarterly*. Vol. 9. No. 4. pp. 93-105. Winter 2010. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1855989>.
- Ozkan, M. (2011). Turkey's 'New' Engagements in Africa and Asia: Scope, Content and Implications. *Perceptions: Journal of International Affairs*. 16. 115-137.
- Ozkan, M. (2013). Does "Rising Power" Mean "Rising Donor"? Turkey's Development Aid in Africa. *Africa Review*. 5. 139-147. 10.1080/09744053.2013.855358.
- Ozkan, M. (2014). Turkey's Involvement in Somalia: Assessment of a State-Building in Progress.

- Örgel, F. (2018). İnsani Yardım Çalışmaları ve Uluslararası Politikalar. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Özaytekin, N. S. (2015). Uluslararasılaştırma sürecinde KOBİ'ler: Afrika pazarına ilişkin değerlendirme. Doktora Tezi.
- Özçetin, S. (2013). Yükseköğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sosyal Uyumlarını Etkileyen Etmenler. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özekin, M. K. & Kırca, S. (2021). Kadife Eldiven İçindeki Demir Yumruk: Rusya'nın Orta Doğu'daki Yumuşak Gücü. Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi. 6 (2). 483-514. DOI:10.30784/epfad.890491
- Özel, Y. (2018). Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin 2005-2015 yılları arasında karşılaştırmalı Afrika politikaları. İstanbul Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Özdemir, A. (2016). İnsaniyetçilik ve Türk Dış Politikası. Uluslararası İlişkiler Dergisi, Special Issue: Turkish Foreign Policy, 129-149. DOI: 10.33458/uidergisi.463087
- Özkan, A. (2006). 21. Yüzyılda ABD'nin Küresel Stratejileri. İstanbul. TASAM Yayınları.
- Özkan, A. (2007). Siyasal İletişim Stratejileri. Tasam Yayınları. İstanbul.
- Özkan, A. ve Öztürk, T. E. (Ed.). (2012). Kamu Diplomasisi. TASAM Yayınları. İstanbul.
- Özkan, F. (2019). Türkiye'de İlahiyat Fakültelerinde Eğitim Gören Uluslararası Öğrencilerin Memnuniyet Düzeyleri. Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa. https://acikerisim.uludag.edu.tr/bitstream/11452/8981/3/fatih_%C3%B6zkan_tez.pdf.
- Özkan, G. & Acar Güvendir, M. (2015). Uluslararası Öğrencilerin Yaşam Durumları: Kırklareli Ve Trakya Üniversiteleri Örneği. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 15. 10.17240/aibuefd.2015.15.1-5000128601.
- Özkan, M. (2008). Turkey Discovers Africa: Implacations And Prospects. SETA Policy Brief. No:22.
- Özkan, M. (2009). Türkiye'nin Afrika Politikası 2009. Duran, B., İnat, K. ve Ataman, M. Türk Dış Politikası Yıllığı 2009. İstanbul.
- Özkan, M. (2014). Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası. Ankara: Seta Yayınları.
- Özkan, S. N. ve Sazak, O. (2016). Turkey's Contributions to Security Sector Reform (SSR) in ConflictAffected Countries". Istanbul Policy Center. Sabanci University November.

- Özkaya, B. I. (2000). Türkiye’de Radyo-Televizyon Yayıncılığına Etik, Meslek İlkeleri ve Yayın İlkelerinin Yasal ve Kurumsal Düzenlenmesi, Uygulanması ve Konuya İlişkin Güney Afrika Cumhuriyeti’ndeki Düzenleme ve Uygulamalar. Doktora Tezi.
- Özlü, Ö. & Ernek Alan, G. A. (2020). Kamu Diplomasisi Oluşturulmasında Dijital Diplomasinin Etkisi: Türkiye’de Bulunan Büyükelçiliklerin Twitter Kullanımı. Erciyes İletişim Dergisi. 7 (2). 1345-1366. DOI: 10.17680/erciyesiletisim.686259
- Özoğlu, M. & Gur, B. & Coşkun, İ. (2012). Küresel Eğilimler Işığında Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler. SETA Yayınları. Ankara.
- Öztuna, Y. (2004). Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Türkler. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Öztürk, A. E. (2017). Delectation or Hegemony: Turkey’s Religious Actors in South Eastern Europe and Central Asia, Euxeinox 23: 15–24.
- Öztürk, M. (2015). Birleşmiş Milletler’in Afrika’daki devlet-içi çatışmalara müdahale politikaları. Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Özüm, H. (2018). Uluslararası Halkla İlişkiler ve Kamu Diplomasisi: Soğuk Savaş Döneminde Türkiye – Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri Örneği. Doktora Tezi.
- Palacioğlu, T. (2021). Yeni pazarlarda uluslararasılaşma süreci; Afrika pazarında bir araştırma. İstanbul Ticaret Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Pamment, J. (2013). *New Public Diplomacy in the 21st Century. A comparative study of policy and practice.* Oxon, Routledge.
- Pamment, J. (2015). A Contextualized Interpretation of PD Evaluation. in *International Public Relations and Public Diplomacy: Communication and Engagement.* Guy J. Golan, Sung-un Yang, and Dennis F. Kinsey (Eds). New York: Peter Lang. 363–378.
- Pamment, J. (2016). *British Public Diplomacy and Soft Power: Diplomatic Influence & Digital Disruption.* Palgrave Macmillan.
- Parmar, I. ve Cox, M. (2010). *Soft power and us foreign policy: Theoretical, historical and contemporary perspectives.* London and New York: Routledge.
- Pisarska, K. (2016). *The Domestic Dimension of Public Diplomacy.* 10.1057/978-1-137-54679-1.
- Plischke, E. (1979). *Diplomacy – search for its meaning.* in Plischke, Elmer (Ed.). *Modern Diplomacy: The Art and the Artisans.* Washington, DC: American Enterprise Institute.
- Potter, E. (2002). *Canada and New Public Diplomacy.* Netherland Institute of International Relations. Clingendael.

- Poyraz, E. & Dinçer, M. (2016) Küreselleşen Dünyada Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetler. *Intermedia International E-journal*. 3 (4), 30-48. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/intermedia/issue/33912/375356>.
- Price, M. & Haas, S. & Margolin, D. (2008). *New Technologies and International Broadcasting: Reflections on Adaptations and Transformations*. Departmental Papers (ASC). 616. 10.1177/0002716207312033.
- Qualman, E. (2009). *Statistics Show Social Media Is Bigger Than You Think*. <https://socialnomics.net/2009/08/11/statistics-show-social-media-is-bigger-than-you-think/>. Erişim Tarihi 02/12/2021
- Rangarajan, L. N. (Ed.). (1987). *Kautilya The Arthashastra*. New Delhi: Penguin Books India.
- Rawnsley, G. D. (2015). To Know Us Is to Love Us: Public Diplomacy and International Broadcasting in Contemporary Russia and China. *Politics* 35. no. 2: 273–286.
- Re'gnier, P. (2011). The Emerging Concept of Humanitarian Diplomacy: Identification of A Community of Practice And Prospects For International Recognition. *International Review of the Red Cross*. 93(884).
- Rinschede, G. (1992). Forms of religious tourism. *Annals of Tourism Research*. 19, 51–67
- Riordan, S. (2003). *The new diplomacy*. Cambridge, UK: Polity Press in association with Blackwell Pub.
- Risse-Kappen, T. (Ed.). (1995). *Bringing Transnational Relations Back In: Non-State Actors, Domestic Structures and International Institutions*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511598760.
- Robertson J. (2018). Organizational culture and public diplomacy in the digital sphere: The case of South Korea. *Asia Pac Policy Stud.* 5:672–682. <https://doi.org/10.1002/app5.256>.
- Rudincová, K. (2014). New Player on the Scene: Turkish Engagement in Africa. In: Szymańska, D. and Środa-Murawska, S. editors, *Bulletin of Geography. Socio-Economic Series*, No. 24. Toruń: Nicolaus Copernicus University Press. pp. 197–213. DOI: <http://dx.doi.org/10.2478/bog-2014-0039>
- Samanlı, R. (2021). *Birleşmiş Milletler sosyal politika uygulamalarının Afrika sosyal koruma politikalarına etkisi*. Kocaeli Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Sancar, G. A. (2012a). *Uluslararası Halkla İlişkiler Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi Türkiye İçin Bir Model Önerisi*. Doktora Tezi.
- Sancar, G. A. (2012b). *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*. Beta Yayınları. İstanbul.

- Sancar, G. A. (2015). Turkey's Public Diplomacy: Its Actors, Stakeholders and Tools. Çevik, S. B. and Seib, P. (Ed). Turkey's Public Diplomacy. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan. S. 43–66.
- Sandre, A. (2013). Twitter for Diplomats: A Guide to the Fastest Growing Digital Diplomacy Tool. Geneva: Diplo Foundation. <https://www.diplomacy.edu/blog/twitter-diplomats-guide-fastest-growing-digital-diplomacy-tool>. Erişim Tarihi 01/10/2021
- Sandre, A. (2015). Digital Diplomacy: Conversations on Innovation in Foreign Policy. Maryland. MD: Rowman & Littlefield.
- Sarukhan, Ar., et al. (2012). Digital Diplomacy: A New Era of Advancing Policy. Washington. DC: Carnegie Endowment for International Peace.
- Satow, E. (1979). A Guide to Diplomatic Practice. 5th Edition. Longmans. London.
- Savaş, A. İ. (1997). 'Osmanlı Diplomasisinde El-Kadimu Yüzarı Kaidesi'. Prof. Dr. Münir Aktepe'ye Armağan. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi. Edebiyat Fakültesi Basımevi. İstanbul. S. 431-456
- Savaş, A. İ. (2007). Osmanlı Diplomasisi. 3F Yayınevi.
- Schneider, C. P. (2006). Cultural Diplomacy: Hard to Define, but You'd Know It If You Saw It. The Brown Journal of World Affairs. Fall/Winter, Vol. XIII. Issue 1, ss.191-203.
- Scott-Smith, G. (2003). Her Rather Ambitious Washington Program: Margaret Thatcher's International Visitor Program Visit to the United States in 1967. Contemporary British History 17. no. 4: 65–86.
- Scott-Smith, G. (2020). Exchange Programs and Public Diplomacy. Routledge Handbook of Public Diplomacy. New York. Routledge.
- Seib, P. (2008). Al Jazeera Effect: How the New Global Media Are Reshaping World Politics, Potomac Books. Virginia.
- Seib, P. (2011). Faith Diplomacy Deserves a Larger Role. USC Public Diplomacy.
- Seib, P. (2012). Real Time Diplomacy- Politics and Power in the Social Media Era. NY: Palgrave MacMillan.
- Seib, P. (2016). The Future of Diplomacy. Cambridge: Polity.
- Seib, P. (Ed). (2013). Religion and Public Diplomacy. Palgrave Macmillan. US. DOI: 10.1057/9781137291127.
- Selçuk, O. (2013). Turkish Airlines: Turkey's Soft Power Tool in the Middle East. Akademik Ortadoğu 7 no. 2: 175–199.

- Semanou, A. N. S. (2019). Comparative Analysis of Growth in West Africa: The Case of Benin, Cote d'ivoire, Ghana and Togo. Doktora Tezi.
- Sharpley, R. & Sundaram, P. (2005). Tourism: A Sacred Journey? The Case of Ashram Tourism, India. *International Journal of Tourism Research*. 7. 161 - 171. 10.1002/jtr.522.
- Shinn, D. (2006). "Africa, China, and Health Care". *Inside AISA* 3/4: 15.
- Singh, R. P. B. (2006). Pilgrimage in Hinduism: Historical context and modern perspectives. In D. J. Timothy & D. H. Olsen (Eds.). *Tourism, religion, and spiritual journeys* (pp. 220–236). London: Routledge.
- Smith, H. (1994). *The illustrated world's religions: a guide to our wisdom traditions*. New York: HarperSanFrancisco. a division of HarperCollinsPublishers.
- Smith, R. S. (1973). Peace and Palaver: International Relations in Pre-colonial West Africa. *The Journal of African History*. 14 (4): 599–621.
- Smith, R. S. (1976). *Warfare and Diplomacy in Pre-Colonial West Africa*. 2nd edition. Madison. WI: University of Wisconsin Press.
- Snow, N. and Cull, N. (2020). *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. Routledge.
- Snow, N. and Taylor, P. M. (Eds). (2009). *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. New York: Routledge.
- Soumana, Y. (2021). Batı Afrika'da Arap edebiyatı ve sömürgecilik karşısındaki rolü. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Sönmez, M. (2014). The role of technology faculties in engineering education. *Procedia: Social and Behavioral Sciences*, 141, 35–44. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.05.009>
- Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. 4. Baskı. Filiz Kitabevi. İstanbul.
- Sönmezoğlu, F. (Ed.). (2005). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. Der Yayınları. İstanbul.
- Stempel, J. (2000). 'Faith and Diplomacy in International System'. Working Papers. International Studies Assciatons. 41st Annual Convention. Los Angeles.
- Stern, A. M. & Markel, H. (2004). International efforts to control infectious diseases, 1851 to the present. *JAMA*, 292(12), 1474–1479. <https://doi.org/10.1001/jama.292.12.1474>
- Strauss, N. et al. (2015). Digital Diplomacy in GCC Countries: Strategic Communication of Western Embassies on Twitter. *Government Information Quarterly* 32. no. 4: 369–379

- Sutter, R. G. (2016). *Chinese foreign relations: power and policy since the Cold War*. Lanham: Rowan & Littlefield.
- Sykes, P. (2015). *Roles and Reality: Turkish and Brazilian Engagement with Africa*. *Bilge Strateji*. Cilt 7. Sayı 13. ss.129-155.
- Szondi, G. (2006). *International context of public relations. Exploring public relations*. Pearson Education. 112-140.
- Szondi, G. (2009). *Central and Eastern European Public Diplomacy*. Snow, N. and Taylor, P. M. (Eds). *Handbook of Public Diplomacy*. Routledge. New York.
- Şahin, Ç. (2018). "Gök-Türk Devleti Diplomasisi (552-630)". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (40). ss. 125-156.
- Şahin, M. ve Çevik, B. S. (2015). *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*. Ankara: Nobel Kitap.
- Şen, F. (2021). *Etnisite dış politika ilişkisi: Apartheid Dönemi Güney Afrika Cumhuriyeti 1948-1994*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Tan, S. S. and Singh, B. (2012). *Introduction: defence diplomacy in Southeast Asia*. *Asian Security* 8 (3): 221–31.
- Tandoğan, M. (2015). *Afrika'nın Kuzeyini Güneyinden ayıran toplum Tevârikler ve stratejik konumları: Osmanlı-Tevârik münasebetleri*. Doktora Tezi.
- Taylor, I. and Williams, P. (Eds). (2004). *Africa in International Politics: External Involvement on the Continent*, London: Routledge.
- Taylor, M. P. (1998). *War and the Media*, Manchester. Manchester University Press.
- Telatar, G. (2014). *Merkez Ülkeden Küresel Güce Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisi*. Dönmez, Rasim Özgür (Ed.). *Türkiye'de Politik Değişim ve Türk Dış Politikası: Neo-Osmanlıcılığın Sosyo Politigi*. Dora Yayıncılık. Bursa.
- Tepeciklioğlu, E. E. (2012). *Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri*. Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi. Cilt 1. Sayı 2.
- Tepeciklioğlu, E. E. (2013). *Federalism and conflict management: The cases of Nigeria and South Africa*. Dokuz Eylül Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Terzi, H. M. (2013). *Türkiye'nin Büyük Öğrenci Projesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tetteh, I. L. (2020). *The Search for Beauty in Organisations: Exploring Workplace Diversity Management in the African Context*. Doktora Tezi.

- Thomson, A. (2000). *An Introduction to African Politics*. London: Routledge.
- Thomson, D. (1990). *Europe Since Napoleon*. London. Penguin Books.
- Toft, M. D., Philpott, D. and Shah, S. T. (2011). *God's Century: Resurgent Religion and Global Politics*. New York: WW Norton & Company.
- Topcan, Ö. (2018). *Pentekostal hareket ve Afrika'daki misyon faaliyetleri (Nijerya örneği)*. Ankara Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Tosun, H. I. (2020). *The Role of Human-Centered Designer in a Multinational Company Through Innovative Product Development for African Bop Communities*. Doktora Tezi.
- Tören, T. (2012). *Apartheid'den siyah ekonomik güçlendirmeye Güney Afrika: Sermaye birikiminin tarihselliğinde ırk ve sınıfın yeniden eklemlenmesi*. Marmara Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Trost, K. And Wallin, M. (2013). *Academic exchange: a pillar of american public diplomacy*. DC: American Security Project.
- Troy, J. (2008). *Faith-Based Diplomacy Under Examination*. *The Hague Journal of Diplomacy* 3 (2008) 209-231. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2984347>.
- Tuch H. N. (1990). *Communicating with the world: u.s. public diplomacy overseas*. St. Martin's Press.
- Tuncer, H. (2009). *Diplomasinin Evrimi, Gizli Diplomasiden Küresel Diplomasiye*. Kaynak Yayınları.
- Turan, S. (2004). *Kudüs: Tarihin Kalbi*. Pınar Yayınları. İstanbul. 2. Baskı.
- Turan, Y. & Karafil, A. (2017). *TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YUMUŞAK GÜÇ UNSURU VE T.C. BAŞBAKANLIK KAMU DİPLOMASİSİ KOORDİNATÖRLÜĞÜ ÖRNEĞİ*. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3 (1) , 17-32. DOI: 10.25272/j.2149-8539.2017.3.1.02
- Türker, N. (2017). *Religious Tourism in Turkey*, Egresi, Istvan (Ed). *Alternative Tourism in Turkey: Role, Potential Development and Sustainability Role*. Potential Development and Sustainability. Springer International.
- Uchehara, K. (2008). *Continuity and Change in Turkish Foreign Policy Toward Africa*. *Gazi Akademik Bakış*. Cilt:2. No:3.
- Uçar, N. (2020). *Küreselleşme döneminde Afrikalı göçmenlerin farklılaşma ve uyum süreci: İstanbul örneği*. İstanbul Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Unat, R. F. (1987). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- US Department of State. (2005). *Cultural Diplomacy: The Linchpin of Public Diplomacy. Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy.*
- Usta, N. (2003). Küreselleşme ve Din. *Dinî araştırmalar*, 6(17), 179-183.
- Usta, Ö. G. (2012). *Doğu Afrika Sahili'nde (Swahili) İran, Arap, Türk ve Hindu Kültürlerinin Afrika Kültürleriyle Etkileşimi. Doktora Tezi.*
- Ünal, U. (2017). Kamu Diplomasisi Açısından Kırgızistan'da Türkiye Algı Araştırması. *Intermedia International E-journal*. 4 (6). 155-187. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/intermedia/issue/33914/375406>.
- Varoğlu, A. (2013). *Kamu Diplomasisinde Kavramsal ve Kuramsal Süreç. Yalçinkaya, A. ve Özgen, Y. (Ed.). Kamu Diplomasisi. Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları. İstanbul.*
- Vaxevanidou, M. (2018). Education as Public Diplomacy: How to Build an International Image in Education. *Journal of Media Critiques [JMC]* 4(14).
- Wallin, M. (2013). *The Challenge of the Internet and Social Media in Public Diplomacy* New York: American Security Project.
- Wang, J. (2006). Localising public diplomacy: The role of sub-national actors in nation branding. *Place Brand Public Dipl* 2. 32–42. <https://doi.org/10.1057/palgrave.pb.5990043>
- Wang, J. (2011). *Soft power in China: Public diplomacy through communication.* Basingstoke: Palgrave macmillan.
- Wang, Y. (2008). Public Diplomacy and the Rise of Chinese Soft Power. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 616(1). 257–273. <https://doi.org/10.1177/0002716207312757>.
- Wank, D. L. & Ashiwa, Y. (2009). *Making Religion, Making the State: The Politics of Religion in Modern China.* Stanford, CA: Stanford University Press.
- Warning, M. ve Kardaş, T. (2011). “The Impact of Changing Islamic Identity on Turkey’s New Foreign Policy”. *Alternatives*. Vol.10. No.2-3. Summer-Fall 2011. ss.123-140
- Watanabe, Y. ve McConnell, D. L. (2008). *Soft power superpowers: Cultural and national assets of Japan and the United States.* ME Sharpe.
- Watson, A. (1982). *Diplomacy: The Dialogue Between States.* London: Eyre Methuen.
- Wekesa, B. (2020). African Public Diplomacy Between Deficiencies and Potential. *Handbook of Public Diplomacy*, Snow, N. and J. Cull, N. (Eds.) New York. Routledge.

- Welch, E. R. (2017). *A Theater of Diplomacy: International Relations and the Performing Arts in Early Modern France*. University of Pennsylvania Press.
- Wheeler, T. (2005). *Turkey and South Africa: Development of Relations 1860-2005*. SAIIA Report No. 47.
- Wheeler, T. (2011). Ankara to Africa: Turkey's Outreach since 2005. *South African Journal of International Affairs* 18. no. 1. . 18. 43-62. 10.1080/10220461.2011.564426.
- Wright, J. (2006). *The Ambassadors: From Ancient Greece to the Nation-State*. London: Harper Press.
- Wyszomirski, M. J. and Burgess, C. (2003). *International Cultural Relations: A Multi-country Comparison*. Cultural Diplomacy Research Series. The Ohio State University.
- Xu, Y. (2015). Religion and China's Public Diplomacy in the Era of Globalization. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*. 9:4. 14-35. DOI: 10.1080/19370679.2015.12023271.
- Yalçınkaya, A. ve Özgen, Y. (2013). *Kamu Diplomasisi*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Yamamoto, T. (2011). *U.S. Public Diplomacy 2.0 in Asia: Beyond Catchup*. (Ed.). William A. Rugh. *The Practice of Public Diplomacy*. NY: Palgrave MacMillan. 143-158.
- Yaman, T. (2007). *Barışı Destekleme Harekâtının Hukuksal Temelleri ve Barışı Destekleme Harekâtına Katılımın Türkiye'ye Sağladığı Faydalar*. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta.
- Yanardağoğlu, E. (2014). *Uluslararası İletişim ve Kamu Diplomasisi: BBC Dünya Servisi Haber Merkezi Örneği*. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* (38). 115-131.
- Yenigün, C. (2010). *Türk Dış Politikasında Üçüncü Dalga*. Yenigün, C. ve Efeğil, E. (Ed.). *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- Yeşiltaş, M.ve Balcı, A. (2011). AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 13. No: 2. s. 9-34.
- Yıldırım, G. (2014). *Uluslararası Halkla İlişkiler Perspektifinden Kamu Diplomasisi Türkiye Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Örneği Çerçevesinde Kültürel Diplomasi*. Doktora Tezi.
- Yiğit, A. (2014). *The Christian mission and the African counter - discourse in the fiction of Achebe and Beti*. Fatih Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Yiğit, M. (2020). *Dış müdahale aracı olarak askeri darbeler: Batı Afrika ülkeleri örneği*. İstanbul Üniversitesi. Doktora Tezi.

- Youde, J. (2010). China's Health Diplomacy in Africa. *China: An International Journal*. 08. 10.1142/S0219747210000099.
- Yousfi, R. (2016). Türkiye'nin Kuzey ve Doğu Afrika'ya Yönelik Yumuşak Güç Politikası. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Beykent Üniversitesi.
- Yüksel, G. (2019). Türk Dış Politikasında İnsani Yardım Kuruluşları: Katkılar, Motivasyonlar, Kaynaklar Ve Sorunlar. Marmara Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi.
- Zaharna, R. (2009). Mapping out a spectrum of public diplomacy initiatives: Information and relational communication frameworks. Snow, Nancy and Taylor, Philip M. (Eds). *Handbook of Public Diplomacy*. Routledge. New York. 86-100.
- Zaharna, R. S. (2005). "The Network Paradigm of Strategic Public Diplomacy". *Foreign Policy in Focus (FPIF) Policy Brief*: 10. no. 1.
- Zamorano, M. (2016). Reframing Cultural Diplomacy: The Instrumentalization of Culture under the Soft Power Theory. *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research*, 8. 165-186. 10.3384/cu.2000.1525.1608165.
- Zanhoun, D. A. K. (2021). Impact of Climate Change on Households Welfare in Africa. Doktora Tezi.
- Zhang, J. (2015). The Foods of the Worlds: Mapping and Comparing Contemporary Gastrodiplomacy Campaigns. *International Journal of Communication*. 9. 568–591.
- Zöllner, O. (2006). A quest for dialogue in international broadcasting: Germany's public diplomacy targeting Arab audiences. *Global Media and Communication*, 160(2).

Raporlar

- Africa Progress Report 2012. (2012) Jobs, Justice and Equity, Seizing opportunities in times of global change. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/00031701-14b51160c4c3c4a100e8a69324daca79.pdf>. Erişim Tarihi 01/12/2022
- African Development Bank (AfDB, 2018). African Statistical Year Book. <https://www.afdb.org/en/documents/document/african-statistical-yearbook-2018-101789/>. Erişim Tarihi 01/11/2022
- African Economic Outlook. (2011). Africa and its Emerging Partners, African Economic Development Bank Group, UNDP, UNECA, OECD Development Center, New York-Paris-Addis Ababa.
- African Economic Outlook. (2017). OECD Publishing. Paris. <https://www.afdb.org/en/documents/document/african-economic-outlook-aeo-2017-95818>. Erişim Tarihi 01/11/2022

- African Union. (2007). Strategy of Revitalize Technical and Vocational Education and Training (TVET) in Africa.
- African Union. (2019). African Trade Statistics Yearbook 2018. https://au.int/sites/default/files/documents/37364-doc-af-trade_yearbook2019_a4_v6-web1.pdf. Erişim Tarihi 01/11/2022
- Aksungur, A. G. (2014). Tanıtma Bülten. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü. Yıl 1. Sayı 2.
- AU. (1997). Harare declaration of the Assembly of Heads of State and Government of the OAU on the reform of the UN Security Council. <https://archives.au.int/handle/123456789/855?locale-attribute=sw>. Erişim Tarihi 5 Aralık 2021
- AU. (2005). Sirte Declaration on the Reform of the United Nations. <https://archives.au.int/handle/123456789/286>. Erişim Tarihi 05/12/2021
- AU. (2016). Decision on Africa's Engagements in the Global Climate Negotiations, Assembly/ AU/Dec.580(XXV). https://au.int/sites/default/files/decisions/29514-assembly_au_dec_588_-_604_xxvi_e.pdf. Erişim Tarihi 05/12/2021
- BİLGESAM. (2011). Afrika'da Türkiye ve Türk Algısı (Mısır-Fas-Senegal-Tanzanya). Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM) Yayınları. Rapor No: 39.
- Bilkan, A. F. (2010). Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri. Usul, A. R. (Ed.). Yükselen Değer Türkiye. İstanbul. Müsiad Araştırma Raporları.
- Binder, A. and Erten, C. (2013). From Dwarf to Giant – Turkey's Contemporary Humanitarian Assistance. GPPI.
- British Petroleum. (2021) "BP Statistical Review of World Energy 2021 | 70th edition. Oil". <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-full-report.pdf>. Erişim Tarihi 15/12/2021
- Clinton Health Access Initiative. 'Case Study: Improving efficiency and effectiveness of HIV spending through resource mapping in Malawi'. https://clintonhealthaccess.org/wp-content/uploads/2015/08/Case-Study_HF-Resource-Mapping.pdf. Erişim Tarihi 30/07/2022
- DEİK. (2019). Afrika Bölgesi Aylık Bülteni. <https://www.deik.org.tr/uploads/afrika-ocak-subat-mart-2019-newsletter-14d.pdf>. Erişim Tarihi 03/01/2022
- DEİK. Türkiye – Afrika İş Konseyleri. <https://www.deik.org.tr/turkiye-afrika-is-konseyleri?pm=&sm=etkinlikler>. Erişim Tarihi 21/11/2022

- Hepler, K. (2012). Russia's Global Health Engagement. Wilson Center. <https://www.wilsoncenter.org/publication/russias-global-health-engagement>. Erişim Tarihi 01/08/2022
- ICEF Monitor. (2015). Four trends that are shaping the future of global student mobility. <https://monitor.icef.com/2015/09/four-trends-that-are-shaping-the-future-of-global-student-mobility/>. Erişim Tarihi 18/11/2021
- IFRC. Humanitarian Diplomacy Policy. <https://www.ifrc.org/document/humanitarian-diplomacy-policy>. Erişim Tarihi 01/05/2021
- IMF. (2010). Regional Economic Outlook. Sub Saharan Africa Resilience and Risk Report. IMF. Washington D.C
- IMF. (2016). Regional Economic Outlook: Sub-Saharan African Time for a Policy Reset. International Monetary Fund.
- Kohnert, D. (2008). EU-African Economic Relations: Continuing Dominance Traded for Aid?. GIGA Research Programme. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/47856/1/60872808X.pdf>. Erişim Tarihi 09/11/2021
- Lowry Institute Global Diplomacy Index. (2019). Country Ranking. https://globaldiplomacyindex.lowryinstitute.org/country_rank.html#. Erişim Tarihi 11/12/2021
- OECD. (2012). Education at a Glance 2012. <https://www.oecd.org/education/highlights.pdf>. Erişim Tarihi 15/11/2021
- Oppenheimer, N. (2007). No more the 'hopeless continent. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2007/06/01/opinion/01iht-edoppen.1.5959561.html>. Erişim Tarihi 05/11/2022
- ORDAF. (2015a). Türk-Afrika Düşünce Kuruluşları Buluşması. <https://ordaf.org/faaliyet/turk-afrika-dusunce-kuruluslari-bulusmasi/>. Erişim Tarihi 05/01/2022
- ORDAF. (2015b). Türk-Afrika Düşünce Kuruluşları Buluşması Sonuç Bildirgesi. <https://ordaf.org/duyuru/turk-afrika-dusunce-kuruluslari-bulusmasi-sonuc-bildirgesi/>. Erişim Tarihi 21/11/2022
- Öztürk, H. (2006). Afrika Vizyon Belgesi. Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM).
- Pew Research Center. (2007). Global Unease With Major World Powers. <https://www.pewresearch.org/global/2007/06/27/global-unease-with-major-world-powers/>. Erişim Tarihi 30/07/2022
- Renard, M. F. (2011). China's Trade and FDI in Africa. Working Paper Series. No. 126. African Development Bank Group. Tunis.

<https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Working%20126.pdf>. Erişim Tarihi 14/12/2022

Sevilan, S. (2011). Faith Diplomacy: Religion and Global Publics Report. USC Public Diplomacy. the University of Southern California. https://uscpublicdiplomacy.org/pdin_monitor_article/faith-diplomacy-religion-and-global-publics-media-monitor-report. Erişim Tarihi 01/11/2021

Tanıtma Bülten. (2016). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü. Sayı 8.

Tanıtma Bülten. (2017). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü. Sayı 14.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi. (1974). Gündem dışı konuşmalar. Millet Meclisi. 4. Dönem 6. Cilt 105. Birleşim. 03.07.1974. S. 361-366. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=361&sayfa_no_son=377&sayfa_no=361&v_meclis=4&v_donem=4&v_yasama_yili=&v_cilt=6&v_birlesim=105. Erişim Tarihi 15/12/2022

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2020). 2021 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız. https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2021-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf. Erişim Tarihi 01/12/2021

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2021). T.C. Dışişleri Bakanlığı 2021 yılı İdare Faaliyet Raporu. Ankara. <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2021-idare-Faaliyet-Raporu.pdf>. Erişim Tarihi 16/12/2022

T.C. Dışişleri Bakanlığı. 2019-2023 Stratejik Planı. <https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2019-2023-stratejik-plani.pdf>. Erişim Tarihi 15/12/2022

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2018a). African Union - Turkey Partnership Joint Implementation Report. 2015-2017. https://www.mfa.gov.tr/african-union---turkey-partnership-joint-implementation-report_-2015-2017_-12-february-2018_en.en.mfa. Erişim Tarihi 11/12/2021

TASAM. (2005). I. Uluslararası Türk-Afrika Kongresi Sonuç Raporu. Stratejik Rapor NO: 8

TASAM. (2017). Kültür ve Sanat Diplomasisi Çalıştayı | Sonuç Raporu. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/39045/kultur_ve_sanat_diplomasisi_calistayi_sonuc_raporu. Erişim Tarihi 16/04/2021

The International Crisis Group. (2012). Assessing Turkey's Role in Somalia. ICG Africa Briefing No: 92. Nairobi/Istanbul/Brussels. <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/assessing-turkey-s-role-somalia>. Erişim Tarihi 10/10/2021

- THY. 4Ç'18 Sonuç Özeti, Türk Hava Yolları. https://investor.turkishairlines.com/documents/ThyInvestorRelations/IR_PRESENTATION_2018TR.pdf. Erişim Tarihi 5/10/2022
- THY. Sayılarla. <https://www.turkishairlines.com/tr-tr/basin-odasi/hakkimizda/sayilarla-turk-hava-yollari/>. Erişim Tarihi 16/10/2021
- TİKA Faaliyet Raporları 2004-2018
- TİKA Türkiye Kalkınma Yardımları 2004-2018
- UDEF. (2018). Yeni Türkiye'nin Uluslararası Öğrenci ve Mezun Politikası Ne Olmalıdır? (Tespitler ve Çözüm Önerileri).
- UNWTO. (2014). Tourism highlights 2013. Madrid: UNWTO.
- UNWTO. (2020). UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex, January 2020. <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/wtobarometereng.2020.18.1.1>. Erişim Tarihi 20/01/2023
- We Are Social. (2020). Social Media Users Pass the 4 Billion Mark as Global Adoption Soars. <https://wearesocial.com/cn/blog/2020/10/social-media-users-pass-the-4-billion-mark-as-global-adoption-soars/>. Erişim Tarihi 05/11/2021
- WHO. Global health needs global health diplomacy. <http://www.emro.who.int/health-topics/health-diplomacy/about-health-diplomacy.html>. Erişim Tarihi 16/07/2022
- WHO. Health diplomacy. <http://www.emro.who.int/health-topics/health-diplomacy/index.html>. Erişim Tarihi: 16/07/2020
- YEE. Faaliyet Raporu 2018. https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2018_faaliyet_raporu_rev_0111-db.pdf. Erişim Tarihi 25/10/2021
- YÖK. Mevlana Değişim Programı Kitapçığı. https://mevlana.yok.gov.tr/Documents/Anasayfa/Mevlana-Kitapcik-Yeni_08.06.2015_%C4%B0statistiksiz.pdf. Erişim Tarihi 30/09/2021

Çevrim İçi Kaynaklar

- @anadolujansi. (2018). Cumhurbaşkanı Erdoğan, GAC Müslüman kanaat önderleri ile bir araya geldiği toplantıda konuştu. [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=6oCdR4Ttro>. Erişim Tarihi 30/11/2022
- @bakanreceptayyiperdogannn3902. (2017). Madagaskar Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan 25 Ocak 2017. [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=hkpN5B-Nzzk>. Erişim Tarihi 15/12/2022

- @GoTürkiye. (2014). GastroHunt in Türkiye | Turkish Cuisine | Go Türkiye. [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=XooNALW5k6A>. Erişim Tarihi 15/02/2023
- @iletisim. (2015, 12 Mayıs). Uganda Gazeteci Heyetimiz @saglikbakanligi Dışilişkiler ve AB Gen. Mdr Öner Güner'den çalışmaları hakkında bilgi aldı. [Tweet]. <https://twitter.com/iletisim/status/598022959421386753>. Erişim Tarihi 15/11/2021
- @KamuDiplomasasi. (2013). 2 Yıl Sonra Somali. [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=iM6ZIrNqHHw>. Erişim Tarihi 30/10/2021
- @Tika_Turkey. (2015, 12 Eylül). “İnsanlığın annesi Türkiye” [Tweet]. https://twitter.com/tika_turkey/status/642595218802540544. Erişim Tarihi 15/11/2021
- @trtbelgesel. (2019). Su Savaşları | Nijer |. [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=fJy7yzNl8yI>. Erişim Tarihi 16/12/2022
- Abdullah Gül. (2008). Türkiye-Afrika İşbirliği Zirve Toplantısı'nda Yaptıkları Konuşma. <http://www.abdullahgul.gen.tr/konusmalar/371/56424/turkiyeafrika-isbirligi-zirve-toplantisinde-yaptiklari-konusma.html>. Erişim Tarihi 15/11/2021
- ABNA. (2013). Kardavi'nin Yardımcısı Beyaz Saray'daki Özel Toplantıda, <https://tr.abna24.com/service/important/archive/2013/06/29/435156/story.html>. Erişim Tarihi 15/03/2021
- AFAD. (2014). İnsani Yardım Harcamaları Yönergesi. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/2310/files/ins_yrd_hrc_yonergesi_15_01_2014_son_.pdf. Erişim Tarihi 15/11/2021
- AHaber. (2022). 2022 Dünya Kupası'na ırkçılık damga vurdu! Fas üzerinden Müslümanlar hedef alındı. <https://www.ahaber.com.tr/spor/2022/12/23/2022-dunya-kupasina-irkcilik-damga-vurdu-fas-uzerinden-muslimanlar-hedef-alindi?paging=6>. Erişim Tarihi 19/01/2023
- Aglionby, J., Srivastava, M. ve Fick, M. (2016). Financial Times. The reasons behind Turkey leader Recep Erdoğan's. <https://www.ft.com/content/aaf3981a-27e5-11e6-8ba3-cdd781d02d89>. Erişim Tarihi 10/01/2021
- Ajansspor. (2022). Mini Afrika Kupası Türkiye'de başladı!. <https://ajansspor.com/haber/mini-afrika-kupasi-turkiyede-basladi-618882>. Erişim Tarihi 15/01/2023
- AK Parti. AK Parti, Parti Programı/Dış Politika. <https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/>. Erişim Tarihi 21/04/2021
- Akçay, A. S. (2021). Pan-Afrikanizm (1). Independent Türkçe. <https://www.indyturk.com/node/332246/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/pan-afrikanizm-1>. Erişim Tarihi 5/09/2022

- Al Jazeera Türk. (2015). ‘Türkiye, Afrika için bir şans’. <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/afrika-meselesi>. Erişim Tarihi 15/02/2022
- Al Jazeera. About Us. <https://www.aljazeera.com/about-us>. Erişim Tarihi 9/11/2021
- Anadolu Ajansı. (2012). Türkiye-Afrika Medya Forumu düzenlenecek. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-afrika-medya-forumu-duzenlenecek/370192>. Erişim Tarihi 03/10/2022
- Anadolu Ajansı. (2013a). Afrikalı gazetecilerden AA’ya ziyaret. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/afrikali-gazetecilerden-aaya-ziyaret/261083>. Erişim Tarihi 10/01/2022
- Anadolu Ajansı. (2013b). THY Borussia Dortmund’a sponsor oluyor. <https://www.aa.com.tr/tr/spor/thy-borussia-dortmunda-sponsor-oluyor/252287>. Erişim Tarihi 16/10/2021
- Anadolu Ajansı. (2014). AA’nın Fransızca yayında hedefi Afrika. <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aanin-fransizca-yayinda-hedefi-afrika/181304>, Erişim Tarihi 17/10/2021
- Anadolu Ajansı. (2017). Afrikalı öğrencilerin yeni cazibe merkezi. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afrikali-ogrencilerin-yeni-cazibe-merkezi-/1002229>. Erişim Tarihi 1/09/2021
- Anadolu Ajansı. (2018). Abdülhamid’in emaneti, Nijerya’nın ‘Türk Camisi’. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/2-abdulhamidin-emaneti-nijeryanin-turk-camisi-/1286404>. Erişim Tarihi 05/11/2021
- Anadolu Ajansı. (2019a). AA’nın ‘17. Dönem Savaş Muhabirliği Eğitimi’ başladı. <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aanin-17-donem-savas-muhabirligi-egitimi-basladi/1591361>. Erişim Tarihi 05/11/2021
- Anadolu Ajansı. (2019c). Afrika’daki dini kuruluşlar arasında birliğin tesisi için çalışıyoruz. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/afrikadaki-dini-kuruluslar-arasinda-birligin-tesisi-icin-calisiyoruz/1620047>. Erişim Tarihi 15/11/2021
- Anadolu Ajansı. (2019d). Fas’tan geldi, Türkiye’de hem doktor hem ‘dadaş’ oldu. <https://www.aa.com.tr/tr/yabancilarin-gozuyle-turkiye/fastan-geldi-turkiyede-hem-doktor-hem-dadas-oldu/1562945>. Erişim Tarihi 12/11/2021
- Anadolu Ajansı. (2019e). Turkey drills more than 500 water wells in Africa. <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-drills-more-than-500-water-wells-in-africa-/1543058#:~:text=Wells%20in%20Niger%2C%20Mali%2C%20Burkina,water%20to%201.8%20million%20people&text=Turkey%20has%20drilled%20a%20total,country’s%20Agriculture%20and%20Forestry%20Ministry>. Erişim Tarihi 19/07/2022

- Anadolu Ajansı. (2020). Türkiye mezunu Abdulkadir Muhammed Nur Somali'de Adalet Bakanı oldu. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-mezunu-abdulkadir-muhammed-nur-somali-de-adalet-bakani-oldu/2012032>. Erişim Tarihi 03/08/2021
- Anadolu Ajansı. (2022a). Anadolu Ajansı, bir asrı aşan haber yolculuğunda, yenilenen vizyonuyla öne çıkıyor. <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/anadolu-ajansi-bir-asri-asan-haber-yolculugunda-yenilenen-vizyonuyla-one-cikiyor/2556292?preview=1&r=16e02168-6a61-4c9b-89ad-95fa977362ff>. Erişim Tarihi 30/11/2022
- Anadolu Ajansı. (2022b). FIFA: Fas Milli Takımı Afrika ve Orta Doğu'nun desteğine sahip. <https://www.aa.com.tr/tr/dunyadan-spor/fifa-fas-milli-takimi-afrika-ve-orta-dogunun-destegine-sahip/2762709>. Erişim Tarihi 19/01/2023
- Aras, B. (2010). Arabulucu Değil, Oyun Kurucu Dış Politika. SETA. <https://www.setav.org/arabulucu-degil-oyun-kurucu-dis-politika/>. Erişim Tarihi 31/03/2021
- Bakır, Z. Z. (2018). Humanitarian Diplomacy: A Discussion. İNSAMER. https://en.insamer.com/humanitarian-diplomacy-a-discussion_1503.html. Erişim Tarihi 01/12/2021
- Baydemir, M. (2018). Doğu Afrika Topluluğu (EAC) – Türkiye İlişkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. AFAM. <https://afam.org.tr/dogu-afrika-toplulugu-eac-turkiye-iliskileri-uzerine-genel-bir-degerlendirme/>. Erişim Tarihi 30/11/2022
- Brand Finance. (2022). Global Soft Power Index 2022: USA bounces back better to top of nation brand ranking. <https://brandfinance.com/press-releases/global-soft-power-index-2022-usa-bounces-back-better-to-top-of-nation-brand-ranking>. Erişim Tarihi 19/01/2023
- Breeze, V. and Moore, N. (2017). China tops US and UK as destination for anglophone African students. The Conversation. <https://theconversation.com/china-tops-us-and-uk-as-destination-for-anglophone-african-students-78967>. Erişim Tarihi 22/11/2022
- Castro, F. (2005). Speech given at the first graduation of students from the Latin American School of Medicine. <http://www.fidelcastro.cu/en/discursos/speech-given-first-graduation-students-latin-american-school-medicine>. Erişim Tarihi 5/08/2022
- CNNTÜRK. (2010). İrlandalılar Osmanlı desteğini böyle anıyor. <https://www.cnnturk.com/amp/2010/dunya/03/26/irlandalilar.osmanli.destegini.boyle.aniyor/569583.0/index.html>. Erişim Tarihi 05/11/2021
- CNNTÜRK. (2016). Türk mutfağında 19 bin çeşit yemek bulunuyor. <https://www.cnnturk.com/yasam/turk-mutfaginda-19-bin-cesit-yemek-bulunuyor#:~:text=Son%20ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1nda%20T%C3>

%BCrk%20mutfa%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n%20g%C3%B6zbebe%C4%9Fi,k%C3%B6fteler%20en%20renkli%20kategoriler%20oldu. Erişim Tarihi 14/02/2023

Cumhuriyet. (2014). Instagrammerlar Türkiye'yi tanıtacak. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/instagrammerlar-turkiyeyi-tanitacak-61395>. Erişim Tarihi 03/03/2022

Cumhuriyet. (2021). Antalya'da mini Afrika kupası!. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/antalyada-mini-afrika-kupasi-1842949>. Erişim Tarihi 16/01/2023

Çam, S. (2017). Bir Afrika Var Afrika'dan İçeru. TİKA. http://www.tika.gov.tr/tr/haber/bir_afrika_var_afrika_dan_iceru-32151. Erişim Tarihi 16/06/2021

Çavuşoğlu, M. (2016). 2017 Yılına Girenken Dış Politikamız, Dışişleri Bakanlığı'nın 2017 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık. www.mfa.gov.tr/site_media/html/2017-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf. Erişim Tarihi 04/05/2021

Çavuşoğlu, M. (2017). 2018 Yılına Girenken Dış Politikamız. 2018 Mali Yılı Bütçe Tasarısı Vesilesiyle TBMM Genel Kuruluna Sunum. https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2018-yilina-girenken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf. Erişim Tarihi 03/11/2021

Çevik, S. (2013). Turkey's Humanitarian Assistance: The Fourth Largest Donor State. <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/turkey%E2%80%99s-humanitarian-assistance-fourth-largest-donor-state#:~:text=Although%20Turkey%20was%20once%20a,in%202012%20by%20%24775%20million>. Erişim Tarihi 01/03/2022

Davutoğlu, A. (2011). Dışişleri Bakanlığı'nın 2012 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık. T.C. Dışişleri Bakanlığı. https://www.mfa.gov.tr/data/ENFORMASYON/B%C3%BCt%C3%A7e%20Kitap%C3%A7%C4%B1%C4%9F%C4%B1_.pdf. Erişim Tarihi 16/12/2022

Diplomat Magazine. (2022). Advocacy and Public Diplomacy. Diplomat Magazine. <https://diplomatmagazine.com/advocacy-public-diplomacy/#:~:text=%27%20As%20author%20Kathie%20Snow%20stated,%27%E2%80%9D>. Erişim Tarihi 03/10/2022

Diyanet Haber. (2015). KAGEM'de "Afrika Forumu". <https://www.diyanehaber.com.tr/tdv/kagemde-afrika-forumu-h1943.html>. Erişim Tarihi 15/11/2021

- Diyanet TV. (2015). Fildişi Sahili Yüksek İslam Konseyi'nden Diyanet'e Ziyaret. <https://www.diyamet.tv/fildisi-sahili-yukse-islam-konseyi-nden-diyamet-e-ziyaret>. Erişim Tarihi 15/11/2021
- Egeland, J., Harmer, A. ve Stoddard, A. (2011). To Stay and Deliver: Good practice for humanitarians in complex security environments. UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). https://www.humanitarianoutcomes.org/sites/default/files/publications/stay_and_deliver.pdf. Erişim Tarihi 23/11/2021
- Ensonhaber. (2022). Fransa, Afrika kökenli oyuncularıyla yine finalde. <https://www.ensonhaber.com/kralspor/futbol/fransa-afrika-kokenli-oyuncularıyla-yine-finalde>. Erişim Tarihi 19/01/2023
- Ercümen, M. A. (2017). Yeni Bir Disiplin: İnsani Diplomasi ve Prensipleri. İNSAMER. https://insamer.com/tr/yeni-bir-disiplin-insani-diplomasi-ve-prensipleri_641.html. Erişim Tarihi 20/11/2021
- Euronews. (2019). Türkiye'nin askeri darbeye yönetimin değiştiği Sudan'la yaptığı anlaşmalar neler?. <https://tr.euronews.com/2019/04/11/turkiyenin-askeri-darbeye-yonetimin-degistigi-sudanla-yaptigi-anlasmalar-neler-sevakin>. Erişim Tarihi 13/10/2021
- Euronews. (2021). Reuters: ABD, Türkiye'nin Etiyopya'ya silahlı insansız hava aracı satışından rahatsız. <https://tr.euronews.com/2021/12/22/reuters-abd-turkiye-nin-etiyopya-ya-silahl-insans-z-hava-arac-sat-s-ndan-rahats-z>. Erişim Tarihi 02/04/2023
- Euro Sport. (2011). Devşirme Sporcular... https://www.eurosport.com.tr/tum-sporlar/devsirme-sporcular._sto2656104/story.shtml. Erişim Tarihi 19/01/2023
- Fırat. M. (2007). "Türkiye- Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımlında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü". Uluslararası Türk-Afrika Kongresi. TASAM. ss. 1-5. <http://www.tasamafrika.org/pdf/afk5/12-Prof-Melek-FIRAT.pdf>. Erişim Tarihi 15/08/2022
- Gençoğlu, H. (2021). Monşerler efendilere karşı: Osmanlı diplomasisinden günümüze dersler. Independent Türkçe. <https://www.indyurk.com/node/399661/t%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/mon%C5%9Ferler-efendilere-kar%C5%9F%C4%B1-osmanl%C4%B1-diplomasisinden-g%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCze-dersler>. Erişim Tarihi 08/11/2021
- Gürseler, C. (2017). Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Ocak 2017 Tanzania, Mozambik ve Madagaskar Ziyareti Nasıl Yorumlanabilir?. Ankasam. <https://www.ankasam.org/cumhurbaskani-erdoganin-ocak-2017-tanzanya-mozambik-ve-madagaskar-ziyareti-nasil-yorumlanabilir/>. Erişim Tarihi 20/11/2022

- Haber3. (2013). Türkiye Afrika İlişkileri: Ortak Kader, Ortak Gelecek Sempozyumu. <https://www.haber3.com/guncel/turkiye-afrika-iliskileri-ortak-kader-ortak-gelecek-sempozyumu-haberi-1725412>. Erişim Tarihi 13/10/2021
- Habertürk. (2008). Köşk'te Afrika trafiği. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/92063-koskte-afrika-trafigi>. Erişim Tarihi 11/12/2021
- Hill, C. R. (2013). The Limits of Twitter Diplomacy. <https://www.project-syndicate.org/commentary/why-diplomats-should-not-depend-on-social-media-by-christopher-r--hill>. Erişim Tarihi 19/11/2021
- Hoffman, D. (2002). Beyond Public Diplomacy. Foreign Affairs, <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2002-03-01/beyond-public-diplomacy>. Erişim Tarihi 15/12/2021
- Hurriyet DN Online. (2009). Turkish frigate sets sail to join international Somali piracy mission. <http://www.hurriyet.com.tr/turkish-frigate-sets-sail-to-join-international-somali-piracy-mission-11022802>. Erişim Tarihi 05/10/2021
- Hussein, A. and Coskun, O. (2017). Turkey Opens Military Base in Mogadishu to Train Somali. Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-somalia-turkey-military-idUSKCN1C50JH>. Erişim Tarihi 30/11/2022
- Hürriyet. (2010). THY, tanıtıma 73 milyon dolar harcadı, yeni kozu potanın kralı Kobe oldu. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/thy-tanitima-73-milyon-dolar-harcadi-yeni-kozu-potanın-krali-kobe-oldu-16516766>. Erişim Tarihi 16/10/2021
- Hürriyet. (2019). Türkiye ile Afrika arasındaki ticaret hacmine THY dopingi. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turkiye-ile-afrika-arasindaki-ticaret-hacmine-thy-dopingi-41300257>. Erişim Tarihi 15/11/2022
- İBU Ajanda. (2016). AİBÜ, Türk-Afrika Üniversiteleri İşbirliği Forumu ve Eğitim Fuarına Katıldı. <http://ajanda.ibu.edu.tr/aibu-turk-afrika-universiteleri-isbirligi-forumu-ve-egitim-fuarina-katildi/>. Erişim Tarihi 09/11/2021
- İletişim ve Diplomasi'den. (2013). Yeni medya ve kamu diplomasisi aktörü olarak BYEGM. İletişim ve Diplomasi, (1), 5-28. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iletisimvediplomasi/issue/66837/1045406>
- İnternet Haber. (2020). Facebook kullanıcı sayısı 3 milyara yaklaştı! Türkiye dünyada bakın kaçınıcı. <https://www.internethaber.com/facebook-kullanici-sayisi-3-milyara-yaklasti-turkiye-dunyada-bakin-kacinci-2133540h.htm>. Erişim Tarihi 02/10/2021
- İslam Ansiklopedisi. Hilfü'l-Fudûl. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hilful-fudul>. Erişim Tarihi 15/10/2021

- Jones, D. (2021). Türkiye ve Fransa'nın Afrika Rekabeti. <https://www.voaturkce.com/a/turkiye-ve-fransa-nin-afrika-rekabeti-/5945780.html>. Erişim Tarihi 15/03/2023
- Kalın, İ. (2010). Kamu diplomasisi için mola!. Sabah. https://www.sabah.com.tr/yazarlar/ibrahim__kalin/2010/03/27/kamu_diplomasisi_icin_mola. Erişim Tarihi 23/11/2023
- Khatiashvili, M. (2019). Jazz ambassadors: an instrument of public diplomacy. USC Center on Public Diplomacy. <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/jazz-ambassadors-instrument-public-diplomacy#:~:text=Jazz%2C%20as%20a%20cultural%20phenomenon,American%20story%20to%20foreign%20audiences>. Erişim Tarihi 06/04/2021
- Kırıkkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. (2016). Kıta'nın Hüzünlü Tarihi. <https://ilahiyat.klu.edu.tr/Sayfalar/5249-kitanin-huzunlu-tarihi-.klu>. Erişim Tarihi 15/12/2022
- Kızılay. (2017a). Kınık: Afrika'da Sağlık İnsan Gücü Yetiştireceğiz. <https://www.kizilay.org.tr/Haber/KurumsalHaberDetay/3704>. Erişim Tarihi 16/12/2022
- Kızılay. (2017b). Türk Kızılayı'nın Kurban Bereketi Ortadoğu ve Afrika'da Yaşandı. <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/3750>. Erişim Tarihi 16/12/2022
- Laqueur, W. (1994). Save Public Diplomacy: Broadcasting America's Message Matters. <https://www.foreignaffairs.com/articles/1994-09-01/save-public-diplomacy-broadcasting-americas-message-matters>. Erişim Tarihi 12/11/2021
- Leonard, M. (2009). Diplomacy by Other Means.
- Makeni, J. (2008). Ambitious Turkey makes first major move for Africa's heart. Daily Nation. <https://nation.africa/kenya/news/afrika/ambitious-turkey-makes-first-major-move-for-africa-s-heart--557004>. Erişim Tarihi 01/12/2022
- Migration Data Portal. 2023. International Students. <https://www.migrationdataportal.org/themes/international-students>. Erişim Tarihi 02/06/2023
- Milat Gazetesi. (2017). Türkiye insanlığın vicdanı oldu. <https://www.milatgazetesi.com/haber/turkiye-insanligin-vicdani-oldu-124953/>. Erişim Tarihi 05/03/2022
- Milliyet. (2011). Caroline Wozniacki THY'nin reklam filmi için İstanbul'da. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/caroline-wozniacki-thynin-reklam-filmi-icin-istanbulda-1464869>. Erişim Tarihi 16/10/2021
- Milliyet. (2012). 'Yumuşak güç'te Türkiye dünya 20'ncisi oldu. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/yumusak-guc-te-turkiye-dunya-20-ncisi-oldu-1634966>. Erişim Tarihi 23/11/2021

- Milliyet. (2017). Fildişi Sahili Afrika Müslüman Üniversitesi'ne Bilişim Altyapısı. <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/fildisi-sahili-afrika-musliman-universitesine-bilisim-altyapisi-12364923>. Erişim Tarihi 16/10/2021
- Miroff, N. (2012). Cuba injects doctor diplomacy into Africa. The World. <https://theworld.org/stories/2012-06-10/cuba-injects-doctor-diplomacy-africa>. Erişim Tarihi 05/11/2022
- MSB. Yurt Dışındaki Askerî Ataşelikler. <https://www.msb.gov.tr/SavunmaGuvencik/icerik/yurt-disindaki-asker-ataselikler>. Erişim Tarihi 15/10/2022
- Munya, V. (2011). “Biz Avrupalılar gibi hammaddeyi götürmeyiz, buraya teknoloji getirir birlikte kazanmaya bakarız”. Hürriyet. <https://www.hurriyet.com.tr/biz-avrupalilar-gibi-hammaddeyi-alip-goturmeyiz-buraya-teknoloji-getirir-birlikte-kazanmaya-bakariz-17375276>. Erişim Tarihi 30/11/2022
- NTV. (2010) Barcelona'nın yeni sponsoru THY. <https://www.ntv.com.tr/spor/barcelonanin-yeni-sponsoru-thy,tUcjm12XXUCJwoZ5UhOEgg>. Erişim Tarihi 16/10/2021
- Obama White House. (2009). The President Obama's Speech in Cairo: A New Beginning, <https://obamawhitehouse.archives.gov/issues/foreign-policy/presidents-speech-cairo-a-new-beginning>. Erişim Tarihi 01/11/2021
- Özkan, M. (2014). Türkiye-Afrika ilişkilerinde yeni dönem. Al Jazeera TÜRK. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-afrika-iliskilerinde-yeni-donem>. Erişim Tarihi 01/11/2021
- Pala, Ç. (2015). TRT WORLD'un Temel İlkesi 'İnsan' Olacak. Anadolu Ajansı. <http://aa.com.tr/tr/turkiye/trtworldun-temel-ilkesi-insanolacak-/457936>. Erişim Tarihi 17/10/2021
- Rana, Y. (2011). “Food Diplomacy to Check Violence against Indians in Oz. The Times of India.” The Times of India. <https://timesofindia.indiatimes.com/food-diplomacy-to-check-violence-against-indians-in-oz/articleshow/7633323.cms>. Erişim Tarihi 14/02/2023
- Resmi Gazete. (1990). Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Gelişmekte Olan Ülkelere Yapacağı Teknik Yardımlarla İlgili Faaliyetlerin Yürütülmesi, Kaynaklarının Temini ile Yapılacak Yardım ve Harcamalarla İlgili Esas ve Usuller Hakkında Karar. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20631.pdf>. Erişim Tarihi 16/12/2022
- Resmi Gazete. (2010). Afrika Stratejisi. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100326-16.htm>. Erişim Tarihi 10/11/2022
- Resmi Gazete. (2018). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180715-1.pdf>. Erişim Tarihi 30/11/2022

- Rockower, P. S. (2014). The state of gastrodiplomacy, *Public Diplomacy Magazine*, 11: 13-16.
<http://publicdiplomacymagazine.com/wpcontent/uploads/2014/02/GASTRODIPLOMACY-PDF.pdf>. Erişim Tarihi 23/01/2023
- Rockower, P. (2020). A Guide to Gastrodiplomacy. N. Snow ve N. J. Cull içinde. *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. (s. 205-212). New York: Taylor & Francis.
- Rodogno, D. (2021). Philanthropie et ‘advocacy’, des liaisons dangereuses?. İsviçre Hayırseverlik Vakfı Blogu. <https://blogs.letemps.ch/swiss-philanthropy/2021/09/06/philanthropie-et-advocacy-des-liaisons-dangereuses/>. Erişim Tarihi 18/09/2022
- Sabah. (2007). Erdoğan Afrika’da konuştu. <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/01/29/////siy97.html>. Erişim Tarihi 01/04/2021
- SETAV. (2013). Ali Mazrui: “Türkiye Afrika’da Bir Medeniyetler İttifakı Modeli Oluşturabilir”. <https://www.setav.org/ali-mazrui-turkiye-afrikada-bir-medeniyetler-ittifaki-modeli-olusturabilir/>. Erişim Tarihi 21/12/2021
- Sinirlioğlu, F. (2015). Turkey in Africa - A Humanitarian Approach. T.C. Dışişleri Bakanlığı. https://www.mfa.gov.tr/article-by-h_e_-feridun-sinirlioglu-published-in-tesfanews_net_-on-11-november-2015.en.mfa. Erişim Tarihi 30/11/2021
- Sirene. Ö. K. (2021). Fransa kan kaybediyor, Afrika Türkiye'den cesaret alıyor. <https://www.gzt.com/gercek-hayat/fransa-kan-kaybediyor-afrika-turkiyeden-cesaret-aliyor-3599224>. Erişim Tarihi 16/03/2023
- Snow. K. Disability is natural!. Advocate or Diplomat?. <https://www.disabilityisnatural.com/advocatediplomat.html>. Erişim Tarihi 15/09/2022
- Statista. (2022a). Social media in Africa - statistics & facts. <https://www.statista.com/topics/9922/social-media-in-africa/#topicOverview>. Erişim Tarihi 12/01/2023
- Statista. (2022b). Number of internet users in selected countries in Africa as of January 2022, by country. <https://www.statista.com/statistics/505883/number-of-internet-users-in-african-countries/>. Erişim Tarihi 12/01/2023
- Şahin, F. (2013). “Moritanya ile Tecrübe Paylaşımına Hazırız”. <https://www.fatihshahin.net/2013/10/10/moritanya-ile-tecrube-paylasimina-haziriz/>. Erişim Tarihi 10/01/2022
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2016d). “Türkiye Olarak Uluslararası Platformlarda Afrika’nın Sesi Olmaya Gayret Ediyoruz”. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/44215/turkiye-olarak-uluslararasi-platformlarda-afrikanin-sesi-olmaya-gayret-ediyoruz>. Erişim Tarihi 16/12/2022

- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2017). “Türkiye, Afrika’nın Sesi Olmaya Devam Edecek”. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/70794/turkiye-afrikanin-sesi-olmaya-devam-edecek>. Erişim Tarihi 16/12/2022
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2015). Cibuti Millî Kadınlar Birliği. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/362/3003/cibuti-mill-kadinlar-birligi>. Erişim Tarihi 26/02/2022
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2016a). “Afrika’dan Yükselen Her Ses, Türkiye’de Yankılanmaktadır”. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/39896/emine-erdogan-afrikadan-yukselen-her-ses-turkiyede-yankilanmaktadır>. Erişim Tarihi 25/02/2022
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2016b). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Fildişi Sahili İmamlar Yüksek Konseyi’ni Kabul Etti, <https://tccb.gov.tr/haberler/410/39976/cumhurbaskani-erdogan-fildisi-sahili-imamlar-yukse-konseyini-kabul-etti>. Erişim Tarihi 15/11/2021
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2016c). “Fildişi Sahili, Modern Dünyanın Afrika’daki Önemli Merkezlerinden Birisi Olacak”. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/39970/fildisi-sahili-modern-dunyanin-afrikadaki-onemli-merkezlerinden-birisi-olacak>. Erişim Tarihi 11/12/2021
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi. <https://www.tccb.gov.tr/ozeldosyalar/turkiye-afrika/zirve/>. Erişim Tarihi 16/08/2021
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2011a). Sayın Bakanımızın Senegal Dışişleri Bakanı ile Ortak Basın Toplantısı, 14 Haziran 2010, Ankara. https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-senegal-disisleri-bakani-ile-ortak-basin-toplantisi_-14-haziran-2010_-ankara.tr.mfa. Erişim Tarihi 16/12/2022
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2011b). Somaliye İlişkin İİT İcra Komitesi Toplantısının Ardından Düzenlenen Ortak Basın Toplantısının Metni. https://www.mfa.gov.tr/somali_ye-iliskin-iit-icra-k'omitesi-toplantisinin-ardindan-duzenlenen-ortak-basin-toplantisinin-metni.tr.mfa. Erişim Tarihi: 16/12/2022
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2011c). Türkiye-Afrika Ortaklığı Birinci Bakanlar Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı, 16 Aralık 2011, İstanbul. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-ortakl%C4%B1%C4%9Fi-birinci-bakanlar-duzeyinde-gozden-gecirme-konferansi-16-aralik-2011.tr.mfa>. Erişim Tarihi 16/12/2022
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2012a). Kamerun’dan Türkiye’ye Dışişleri Bakanı düzeyinde ilk resmi ziyaret. <https://www.mfa.gov.tr/kamerundan-turkiyeye-disisleri-bakani-duzeyinde-ilk-resmi-ziyaret.tr.mfa>. Erişim Tarihi 15/12/2022

- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2012b). Dışışleri Bakanı Davutoğlu BM Genel Kurulunda uluslararası topluma birlik ve beraberlik içinde hareket edilmesi çağrısında bulundu. <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-bm-genel-kurulunda-uluslararasi-topluma-birlik-ve-beraberlik-icinde-hareket-edilmesi-cagrisinda-bulundu.tr.mfa>. Erişim Tarihi 16/12/2022
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2013a). Dışışleri Bakanı Davutoğlu “Türkiye’nin geçmişten bu yana Afrika’yla çok yakın ilişkileri, ortak perspektifi ve gönül bağı var”. https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-_turkiye_nin-gecmisten-bu-yana-afrika_yla-cok-yakin-iliskileri_-ortak-perspektifi-ve-gonul-bagi-var.tr.mfa. Erişim Tarihi 11/12/2021
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2013b). Dışışleri Bakanı Davutoğlu “Büyük Selçuklu Mirası” projesi heyetiyle biraraya geldi. https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-_buyuk-selcuklu-mirasi_-projesi-heyetiyle-biraraya-geldi.tr.mfa. Erişim Tarihi 16/12/2022
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2013c). Dışışleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu’nun Afrika Stratejileri Sektörel Değerlendirme Toplantısının Açılışında Yaptıkları Konuşma. https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-afrika-stratejileri-sektorel-degerlendirme-toplantisinin-acilisinda-yaptiklari-konusm.tr.mfa. Erişim Tarihi 10/12/2021
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2014). Altıncı Büyükelçiler Konferansının üçüncü gününde Başbakan Erdoğan Büyükelçilerimize hitap etti. <https://www.mfa.gov.tr/altinci-buyukelciler-konferansinin-ucuncu-gununde-basbakan-erdogan-buyukelcilerimize-hitap-etti.tr.mfa>. Erişim Tarihi 16/12/2022
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2018b). Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Bağlantısızlar Hareketi Bakanlar Konferansına katılmak üzere Azerbaycan’ı ziyareti, 4-5 Nisan 2018. <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglundun-baglantisizlar-hareketi-bakanlar-konferansina-katilmak-uzere-azerbaycani-ziyareti.tr.mfa>. Erişim Tarihi 16/12/2022
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2018c). Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu 24. Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programına katılan genç diplomatlarla bir araya geldi, 12 Nisan 2018. https://www.mfa.gov.tr/mevlut_cavusoglu_yirmi_dorduncu_genc_diplomatlar_h_itap.tr.mfa. Erişim Tarihi 16/12/2022
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2020). Sayın Bakanımızın Afrika Günü vesilesiyle Afrika'daki çeşitli basın-yayın organlarında yayımlanan "Afrika'yla Birlik şimdi Her Zamankinden Daha Gerekli" başlıklı makalesi, 25 Mayıs 2020. https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-afrika-gunu-makalesi.tr.mfa. Erişim Tarihi 16/12/2022
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. “Afrika ile İlişkiler”. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>. Erişim Tarihi 12/12/2022

- T.C. Dışişleri Bakanlığı. Afrika Birliği. <https://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa>. Erişim Tarihi 16/11/2022
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. Mukayeseli Veriler. <http://afrika.mfa.gov.tr/data/mukayeseli-veriler.pdf>. Erişim Tarihi 09/11/2021
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. Türkiye'nin Kalkınma İşbirliği: Genel Özellikleri Ve En Az Gelişmiş Ülkelere Yönelik Yaklaşımı. <https://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa>. Erişim Tarihi 10/10/2021
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. Türkiye'nin Uluslararası Acil İnsani Yardımları. https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin_-insani-yardimlari.tr.mfa. Erişim Tarihi 09/11/2021
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. Türkiye-Afrika İlişkileri. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>. Erişim Tarihi 05/11/2021
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. Türkiye-İrlanda İlişkileri. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-irlanda-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>. Erişim Tarihi 05/11/2021
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programı. <http://diab.mfa.gov.tr/uluslararasi-genc-diplomatlar.tr.mfa>. Erişim Tarihi 25/11/2022
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı. (2018). Mali Cumhuriyeti ile “Din Hizmetleri Alanında Mutabakat Zaptı” imzalandı. <https://www.diyamet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/11341>. Erişim Tarihi 15/10/2021
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. Gastro-Diplomasi. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/pozitif_iletisim_kampanyalari/detaylar/gastro-diplomasi. Erişim Tarihi 31/10/2023
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2017). Bakan Kurtulmuş, Sudan'da Türk Kültür Merkezi Açtı. <https://basin.ktb.gov.tr/TR-194341/bakan-kurtulmus-sudanda-turk-kultur-merkezi-acti.html>. Erişim Tarihi 21/11/2021
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Yıllık Bültenler. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html>. Erişim Tarihi 04/03/2021
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Yurt Dışı Teşkilatı. https://uygulamalar.ktb.gov.tr/yurtdisi_teskilati/. Erişim Tarihi 08/05/2022
- T.C. Resmi Gazete. (2010). Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Genelgesi. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130-19.htm>. Erişim Tarihi 05/03/2021
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2021a). Serbest Ticaret Anlaşmalarına İlişkin Genel Bilgi. <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/genel>. Erişim Tarihi 15/01/2022

- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2021b). Bakan Muş: “Afrika ile ilk 9 ayda 20,7 milyar dolarlık ticaret hacmi yakaladık”. <https://ticaret.gov.tr/haberler/bakan-mus-afrika-ile-ilk-9-ayda>. Erişim Tarihi 01/10/2021
- T.C. Ticaret Bakanlığı. Ticaret Müşavirliklerimiz ve Ataşeliklerimiz. <https://ticaret.gov.tr/data/5d2467fb13b87617fcd15ade/Ticaret%20M%C3%BC%C5%9Favirliklerimiz%20ve%20Ata%C5%9Feliklerimiz.pdf>. Erişim Tarihi 15/01/2022
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. “Ülkemizin Yurtdışında Tanıtımı”. <https://www.mfa.gov.tr/ulkemizin--yurtdisinda-tanitimi.tr.mfa>. Erişim Tarihi 20/12/2021
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. Afrika Ülkeleri İle Olan İlişkiler. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>. Erişim Tarihi 11/12/2021
- TASAM. (2008). Birinci Türkiye - Afrika İşbirliği Zirvesi. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/929/birinci_turkiye_-_afrika_isbirligi_zirvesi. Erişim Tarihi 16/12/2022
- Tepebaş, U. (2013). Afrikalı Medya Liderleri Forumu ve Türkiye. TASAM. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/5130/afrikali_medya_liderleri_forumu_ve_turkiye. Erişim Tarihi 5/09/2021
- The Economist. (2000). The Hopeless Continent. <https://www.economist.com/leaders/2000/05/11/hopeless-africa>, Erişim Tarihi 01/07/2021
- The Economist. (2011a). Africa rising. <https://www.economist.com/leaders/2011/12/03/africa-rising>. Erişim Tarihi 15/07/2021
- The Economist. (2011b). Africa’s Impressive Growth. <https://www.economist.com/graphic-detail/2011/01/06/africas-impressive-growth>. Erişim Tarihi 15/09/2021
- The Economist. (2013). Aspiring Africa. <https://www.economist.com/leaders/2013/03/02/aspiring-africa>, Erişim Tarihi 15/07/2021
- The Time. (2012). Africa Rising. <http://content.time.com/time/covers/europe/0,16641,20121203,00.html>, Erişim Tarihi 18/07/2021
- The World Bank. (2020). Individuals using the Internet (% of population) - Sub-Saharan Africa. <https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS?locations=ZG>. Erişim Tarihi 13/01/2023

- TİKA. (2018). Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Moritanya Ziyareti (28 Şubat 2018).
https://www.tika.gov.tr/tr/galeri/cumhurbaskani_recep_tayyip_erdogan_in_moritanya_ziyareti_%2828_subat_2018%29-41967. Erişim Tarihi 30/11/2022
- Tokcan, A. E. (2021). Yeryüzü Doktorları Derneği: Dünyada evlerini terk etmek zorunda kalan insan sayısı son 10 yılda iki kat arttı. Anadolu Ajansı.
<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/yeryuzu-doktorlari-dernegi-dunyada-evlerini-terk-etmek-zorunda-kalan-insan-sayisi-son-10-yilda-iki-kat-artti/2280119>. Erişim Tarihi 14/12/2022
- TRT Haber. (2011). 2. Afrika Müslüman Dini Liderler Zirvesi. TRT Haber.
<https://www.trthaber.com/haber/turkiye/2afrika-musliman-dini-liderler-zirvesi-17587.html>. Erişim Tarihi 06/11/2021
- TRT Haber. (2018a). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Güney Afrika Cumhuriyetin'de Müslüman kanaat önderleri ile bir araya geldiği toplantıda konuşuyor. Facebook post 26 Temmuz 20:09.
https://m.facebook.com/trthaber/videos/2098050103546663/?comment_id=2098074256877581&comment_tracking=%7B%22tn%22%3A%22R0%22%7D. Erişim Tarihi 16/12/2022
- TRT Haber. (2018b). TRT World bir gelenek başlatıyor: TRT World Forum.
<https://www.trthaber.com/haber/medya/trt-world-bir-gelenek-baslatiyor-trt-world-forum-338549.html>. Erişim Tarihi 10/10/2021
- Türk Aşçı Haberleri. (2018). TİKA ve TÜRES İş Birliğinde Türk Mutfağı Tanıtımı.
<https://turkascihaberleri.com/HaberDetay/22364/index.html>. Erişim Tarihi 15/02/2023
- Türk Aşçı Haberleri. (2019). Türk Mutfağı Yemeklerinin Afrikadaki Lezzet İzleri.
<https://turkascihaberleri.com/HaberDetay/74076/Turk-Mutfagi-Yemeklerinin-Afrikadaki-Lezzet-Izleri-.html>. Erişim Tarihi 15/02/2023
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü. Kamu Diplomasisi. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA). <https://www.tika.gov.tr>
- Türkiye Bursları. <https://www.turkiyeburslari.gov.tr>
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Herakleios.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/herakleios>. Erişim Tarihi 22/11/2022
- Türkiye Diyanet Vakfı. (2019). '3. Afrika Müslüman Dini Liderler Zirvesi' sonuç bildirgesinin okunmasıyla sona erdi. <https://tdv.org/tr-TR/3-afrika-musliman-dini-liderler-zirvesi-sonuc-bildirgesinin-okunmasiyla-sona-erdi/>. Erişim Tarihi 15/11/2021
- Türkiye Diyanet Vakfı. (2021). İmam Hatip Lisesi Uluslararası Anadolu Burs Programı Başvuru Klavuzu. <https://diyanetburslari.tdv.org/wp->

content/uploads/2021/02/IHL-Basvuru-Kilavuzu-2021-BIRLESTIRILMIS.pdf.
Erişim Tarihi: 30/10/2022

Türkiye Maarif Vakfı. <https://turkiyemaarif.org>.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT). <http://www.trt.net.tr/>

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu.
<https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-K%C3%BCI%20t%C3%BCrel-Miras-Listeleri>. Erişim Tarihi 15/02/2023

UN Peacekeeping. Troop and police contributors. <https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors>. Erişim Tarihi 20/07/2022

UNISEF Türkiye. (2016). UNICEF’le Görüşmeler – Dünya İnsani Zirvesi, İstanbul, 23-24 Mayıs. <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCtenleri/unicefle-g%C3%B6r%C5%9Fmeler-d%C3%BCnya-i%20nsani%20zi%20rvesi%20istanbul-23-24-mayis>. Erişim Tarihi 16/12/2022

United Nations. (2009). Implementing the responsibility to protect https://www.un.org/ruleoflaw/files/SG_reportA_63_677_en.pdf. Erişim Tarihi 13/10/2021

United States Department of State. U.S. Advisory Group on Public Diplomacy for the Arab and Muslim World to Release Recommendations. <https://2001-2009.state.gov/r/pa/prs/ps/2003/24768.htm>. Erişim Tarihi 16/09/2021

West Afrika Brief. (2017). The six regions of the African Union. <http://www.west-africa-brief.org/content/en/six-regions-african-union#:~:text=The%20diaspora%20was%20constituted%20as,the%20largest%20number%20of%20countries>. Erişim Tarihi 03/04/2020

Westaway, K. (2013). Turkey is poised to cash in on a stable Somalia. Quartz. <http://qz.com/124918/turkey-is-poised-to-cash-in-on-a-stable-somalia>. Erişim Tarihi 09/11/2021

Yayman, H. (2015). Gazete Vatan. Hayaldi, gerçek oldu: Erdoğan Cibuti’de. <https://www.gazetevatan.com/yazarlar/huseyin-yayman/hayaldi-gercek-oldu-erdogan-cibuti-de-720650>. Erişim Tarihi 30/11/2022

YEE. (2008). Yunus Emre Enstitüsü, “Türk Sineması Yaz Okulu” ile Bir İlke Daha İmza Atıyor!. <https://www.yee.org.tr/tr/haber/yunus-emre-enstitusu-turk-sineması-yaz-okulu-ile-bir-ilke-daha-imza-atiyor>. Erişim Tarihi 11/12/2021

YEE. (2015). Türkçenin Sesi Radyosu Ankara Palas’ta Tanıtıldı. <https://www.yee.org.tr/tr/haber/turkçenin-sesi-radyosu-ankara-palasta-tanitildi>. Erişim Tarihi 12/12/2021

- YEE. (2016a). Ahimiar, Türkiye ve Türkçe Sevdasını Anlattı. <https://yee.org.tr/tr/haber/ahimiar-turkiye-ve-turkce-sevdasini-anlatti>. Erişim Tarihi 13/12/2021
- YEE. (2016b). Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından yarın açılıyor. <https://www.yee.org.tr/tr/haber/cumhurbaskani-erdogan-tarafindan-yarin-aciliyor>. Erişim Tarihi 16/12/2021
- YEE. (2017a). Hartum'da "Sükût Çizginin Mürekkebidir" Sergisi Açıldı. <https://www.yee.org.tr/tr/haber/hartumda-sukut-cizginin-murekkebidir-sergisi-acildi>. Erişim Tarihi 15/12/2021
- YEE. (2017b). Hartum Yunus Emre Enstitüsünden Türk Yetimhanesine Ziyaret. <https://www.yee.org.tr/tr/haber/hartum-yunus-emre-enstitusunden-turk-yetimhanesine-ziyaret>. Erişim Tarihi 18/12/2021
- YEE. (2017c). YEE'den Mozambik'te stant. <https://www.yee.org.tr/tr/haber/yeeden-mozambikte-stant>. Erişim Tarihi 19/12/2021
- YEE. (2018a). Cap Manuel Kışlasına, Türkçe Eğitim Merkezi. <https://www.yee.org.tr/tr/haber/cap-manuel-kislasina-turkce-egitim-merkezi>. Erişim Tarihi 18/12/2021
- YEE. (2018b). Mekelle Üniversitesi'nde Türkçe Dersleri Başlıyor. <https://www.yee.org.tr/tr/haber/mekelle-universitesinde-turkce-dersleri-basliyor>. Erişim Tarihi 18/12/2021
- YEE. (2019a). TABİP Heyeti Afrika'da. <https://www.yee.org.tr/tr/haber/tabip-heyeti-afrikada>. Erişim Tarihi 13/12/2021
- YEE. (2019b). "Taşınabilir Matematik Müzesi" 2. Kez Etiyopya'da. <https://www.yee.org.tr/tr/haber/tasinabilir-matematik-muzesi-2-kez-etiyopyada>. Erişim Tarihi 16/12/2021
- YEE. (2020). Dakar Yunus Emre Enstitüsü için Çalışmalar Sürüyor. <https://www.yee.org.tr/tr/haber/dakar-yunus-emre-enstitusu-icin-calismalar-suruyor>. Erişim Tarihi: 18 Aralık 2021
- YEE. (2021b). Mogadişu'da Mezuniyet Heyecanı. <https://www.yee.org.tr/tr/haber/mogadisuda-mezuniyet-heyecani>. Erişim Tarihi 16/12/2021
- YEE. (2021c). Yunus Emre Enstitüsü, Afrika'da İki Yeni Merkez Açtı. <https://www.yee.org.tr/tr/haber/yunus-emre-enstitusu-afrikada-iki-yeni-merkez-acti>. Erişim Tarihi 05/12/2021
- Yeni Şafak. (2022) . Fransız basınından dikkat çeken analiz: Türkiye Afrika'daki varlığını güçlendiriyor. <https://www.yenisafak.com/dunya/fransiz-basinindan-dikkat-ceken-analiz-turkiye-afrikadaki-varligini-guclendiriyor-3895276>. Erişim Tarihi 02/04/2023

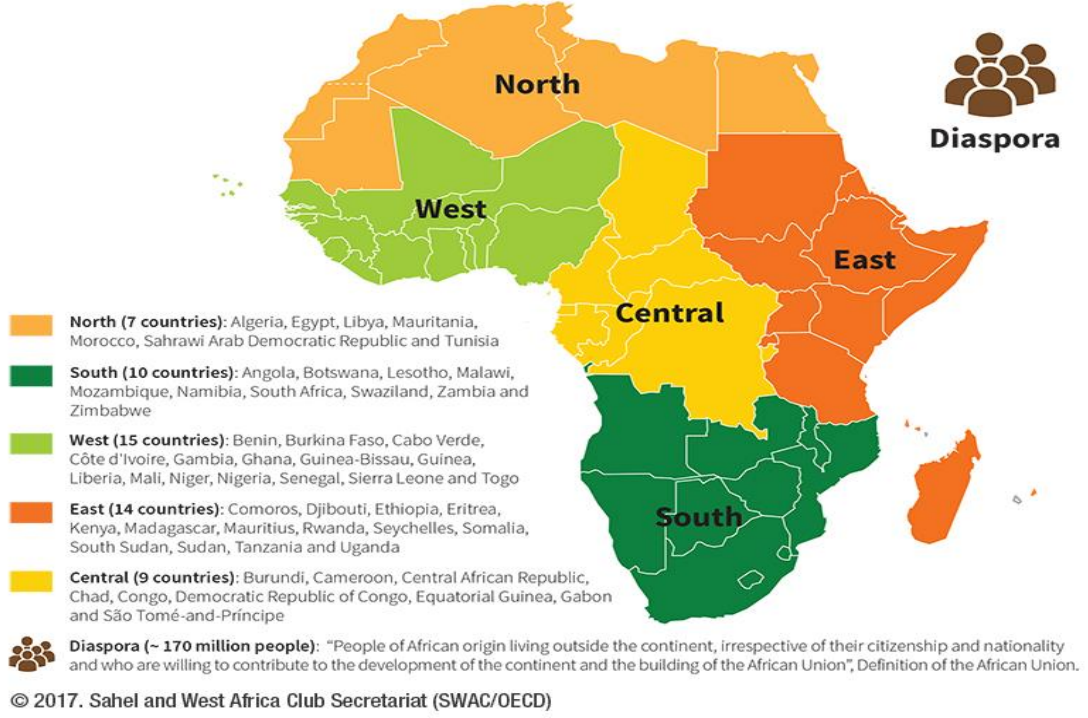
Yılmaz, S. (2022). Şarkul Avsat. Türkiye ve Fransa'nın Afrika rekabeti. <https://turkish.aawsat.com/home/article/3852321/i%CC%87stemi-y%C4%B1lmaz/t%C3%BCrkiye-ve-fransa%E2%80%99n%C4%B1n-afrika-rekabeti>. Erişim Tarihi 01/04/2023

YTB. Türkiye Bursları. <https://www.ytb.gov.tr/uluslararası-ogrenciler/turkiye-burslari>. Erişim Tarihi 14/07/2022

EK

Ek 1: Afrika Birliği'nin Altı Bölgesi

THE SIX REGIONS OF THE AFRICAN UNION

Kaynak: West Afrika Brief. The six regions of the African Union. <http://www.west-africa-brief.org/content/en/six-regions-african-union#:~:text=The%20diaspora%20was%20constituted%20as,the%20largest%20number%20of%20countries.> Erişim Tarihi 03/04/2020

Ek 2: Türkiye Cumhuriyeti Mogadişu (Somali) Büyükelçiliği Binası

Mogadişu Büyükelçiliği Binası

Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı.

Ek 3: Moritanya ile Tecrübe Paylaşımına Hazırız Programı

University of Nouakchott

STRATEJİK DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ

INSTITUTE OF STRATEGIC THINKING

SDI

Institute for Strategic Thinking
Ankara, Turkey

ENA

Ecole Nationale
d'Administration, Mauritania

Atelier sur:

COMBLER LES DISTANCES ENTRE LA TURQUIE ET LA MAURITANIE

Bridging Distances between Turkey & Mauritania

8 October 2013 Nouakchot, Mauritania

OUR PARTNERS:

Turkish Prime Ministry:
Presidency for Turks Abroad and
Related Communities

الجمهورية التركية رئاسة الوزراء
مصلحة الدبلوماسية العامة
Office of Public Diplomacy

SAM
Center for Strategic
Research, Turkey

Kaynak: Şahin, F. (2013). "Moritanya ile Tecrübe Paylaşımına Hazırız".
<https://www.fatihshahin.net/2013/10/10/moritanya-ile-tecrube-paylasimina-haziriz/>. Erişim Tarihi
10/01/2022

Ek 4: Erdoğan'ın, Sudan'a Yaptığı Ziyaret

Kaynak: Anadolu Ajansı. Türkiye'ye yönelik iftiralara Sudan'dan 'anlamli yanıt'.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/-turkiyeye-yonelik-iftiralara-sudandan-anlamli-yanit/1015448>. Erişim Tarihi 30/11/2022

Ek 5: Erdoğan'ın Moritanya'ya Yaptığı Ziyaret

Kaynak: TİKA. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Moritanya Ziyareti (28 Şubat 2018).
https://www.tika.gov.tr/tr/galeri/cumhurbaskani_recep_tayyip_erdogan_in_moritanya_ziyareti_%2828_subat_2018%29-41967. Erişim Tarihi 30/11/2022

Ek 6: Erdoğan'ın 2017 Yılında Çad'a Yaptığı Ziyaret

Kaynak: Timetürk (26.12.2017). Erdoğan'ı Çad'da böyle karşıladılar.
<https://www.timeturk.com/erdogan-i-cad-ta-boyle-karsiladilar/haber-813902>. Erişim Tarihi 28/11/2022

Ek 7: "İnsanlığın Annesi Türkiye" Programı Gazete Kupürü

TİKA
@Tika_Turkiye

" İnsanlığın annesi Türkiye " | @milatgazete |
12.09.2015 |

"İnsanlığın Annesi Türkiye"

MOGADIŞU'DAKİ Türk Hastanesi'nin konferans salonunda düzenlenen "İnsanlığın annesi Türkiye" programına Türkiye'nin Mogadişu Büyükelçisi Olgan Bekar, TİKA Somali Koordinatörü Galip Yılmaz, Somali Türkiye Dostluk ve İşbirliği Derneği Başkanı **Abdisalam Adde**, Yardımcı Derneği Somali Koordinatörü Mehmet Çitil ve eğitimini Türkiye'de tamamlamış çok sayıda Somalili genç katıldı.

Programın yapıldığı salon Türk ve Somali bayrakları ile donatılırken, Somalili gençler tarafından hazırlatılan "İnsanlığın Annesi Türkiye Seni Asla Böldürtmeyiz. Somalili Evlatların" yazılı döviz dikkat çekti.

Somali Türkiye Dostluk ve İşbirliği Derneği Başkanı **Abdisalam Adde**, programda yaptığı konuşmada "Türkiye insanlığın annesi, merhamet ve vicdanın sembolüdür. Türkiye'nin güçsüz düşmesinin kaybedeni, en başta mazlum ve muhtaç dünya halkları olacaktır" dedi.

Abdisalam adde

ÖÖ 10:06 - 12 Eyl 2015 - Twitter Web Client

Kaynak: @Tika_Turkey. (2015, 12 Eylül). "İnsanlığın annesi Türkiye" [Tweet].
https://twitter.com/tika_turkey/status/642595218802540544. Erişim Tarihi 15/11/2021

Ek 8: Dünyada Türkiye Maarif Vakfı

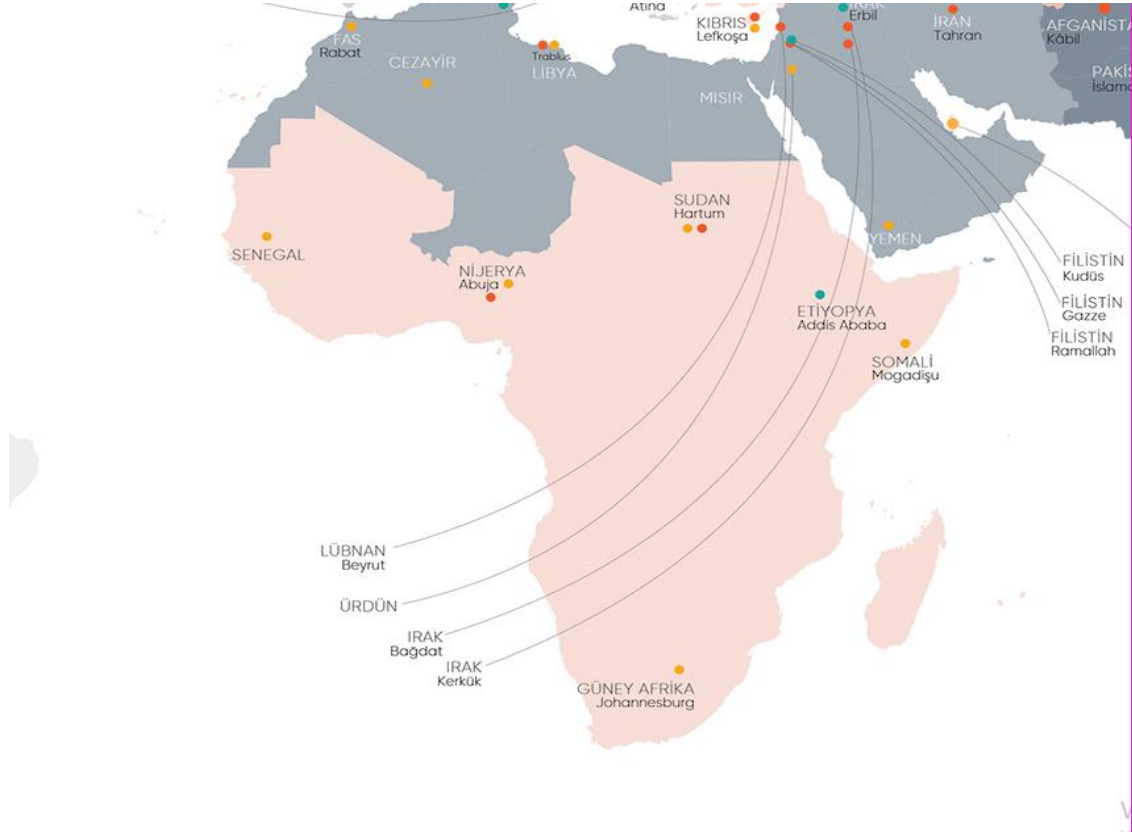
Kaynak: Maarif Vakfı, <https://turkiyemaarif.org/>

Ek 9: Genç Diplomatlar Eğitim Programı

Kaynak: T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2018c). Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu 24. Uluslararası Genç Diplomatlar Eğitim Programına katılan genç diplomatlarla bir araya geldi. https://www.mfa.gov.tr/mevlut_cavusoglu_yirmi_dorduncu_genc_diplomatlar_hitap.tr.mfa. Erişim Tarihi 30/11/2022

Ek 10: Sahra Altı Afrika'da Anadolu Ajansı

Kaynak: Anadolu Ajansı. Yurt Dışı Bürolar. <https://www.aa.com.tr/tr/p/yurt-disi-burolar>. Erişim Tarihi 29/11/2022

Ek 11: Nijerli Çocukların Su Sevinci

Kaynak: @trtbelgesel. (2019). Su Savaşları | Nijer |. [Video]. Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=fJy7yzN18yI>. Erişim Tarihi 16/12/2022

Ek 12: Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, 2018 Yılında Güney Afrika Cumhuriyeti Müslüman Kanaat Önderlerine Hitabı

Kaynak: @anadolujansi. (2018). Cumhurbaşkanı Erdoğan, GAC Müslüman kanaat önderleri ile bir araya geldiği toplantıda konuştu. [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=6oCdiR4Ttro>. Erişim Tarihi 30/11/2022

Ek 13: Afrika Kitaplığı

Türkiye’de son yıllarda “Afrika” konulu kitapların sayısındaki hızlı artış göze çarpmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu ile Afrika arasındaki ilk temas on altıncı yüzyılda başlamış olsa da, Osmanlı döneminde Afrika ile ilgili ilk yayınlar on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar sarkmıştır. Bu ilk çalışmalar arasında önemli Osmanlı yetkililerinin seyahat kitapları (seyahatname) yer almıştır. Bu çalışmalar; Ömer Lütfi’nin Ümitburnu Seyahatnamesi (1876), Ömer Kamil Paşa’nın Sudan-ı Mısri (1886-1887), Mehmed Muhsin’in Afrika Delili (1894), Mehmet Ekrem’in Afrika Seyahatnamesi (1895-1896), Sadık El-Müeyyed Paşa’nın Habeş Seyahatnamesi (1904), Mehmet Mihri’nin Sudan Seyahatnamesi (1910), Mahmud Naci ve Mehmet Nuri’nin Trablusgarp’ı (1914) ve Halil Halit’in Cezayir Hatıratından’dır (1906). Görüldüğü gibi bu eserlerin çoğu da Osmanlı’nın akim olduğu Kuzey Afrika’yı ele almaktadır.

Diğer yandan, Afrika meselelerine olan bu ilgi, Cumhuriyetçi seçkinlerin yeni devleti Osmanlı geçmişinden uzaklaştırmaya çalıştıkları Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında çekiciliğini kaybetmiştir. Afrika ülkelerinin bağımsızlık mücadeleleri, sömürgecilik döneminin yaygın etkileri, siyasi ilgisizlik ve mali kaynak eksikliği gibi diğer önemli faktörler de bu dönemde Afrika çalışmalarının gelişimini engellemiştir. Buna göre, Afrika ülkeleri 1950’lerin sonlarında ve 1960’ların başında siyasi bağımsızlıklarını kazanmaya başladıklarında, ister Afrika tarihi, kültürü, ekonomisi, ister sömürgeciliğe karşı mücadele olsun, Türkçe Afrika çalışmaları hakkında herhangi bir yayın yapılmamıştır.

1960’larda Afrika ülkeleri ile ilişkileri artırmak için oluşan siyasi çabaları Afrika konusunda birkaç çalışmanın yayınlanması takip etmiştir. Bu yayınlardan ilklerinden gazeteci yazar Hıfzı Topuz’un 1971 yılında yayınladığı Kara Afrika’dır. Osmanlı-Afrika ilişkilerine ek olarak Afrika inanç sistemleri, gelenekleri ve dilleri hakkında ayrıntılı bilgi veren bu kitap Türk Akademisinde Afrika çalışmalarına çok önemli bir katkı sağlamıştır. Topuz’un diğer kitapları Kongo Kurtuluş Savaşı (1965), Kara Afrika’da İletişim (1987) ve Lumumba (1987), Türkiye’nin Afrika çalışmaları literatürünün gelişimi için önemlidir. Birçok Afrika ülkesine yaptığı ziyareti Milliyet Gazetesi’nde röportajlar şeklinde yayınlayan Abdi İpekçi, bu çalışmalarını 1959 yılında Yarının Kıtası Afrika adıyla kitaplaştırmıştır. Akademik bir kitap olmasa da İpekçi’nin seyahat notları kıtadaki farklı sömürge yönetim sistemleri hakkında geniş bir bilgi yelpazesi sunmaktadır. Türkkaya

Ataöv'ün Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri (1977) Afrika ülkelerinin en kapsamlı ve ayrıntılı bilgilerini oluşturmaktadır. Yaklaşık 700 sayfa üzerinde dört genel bölüme ayrılmış olan bu ilk çalışma, Afrika ülkeleri hakkında bilgi toplama üzerine yoğunlaşmıştır. 1970'lerin sonunda yayınlanması, Türkiye'nin özellikle Afrika ülkelerine mali yardım sağlayarak farklı bir Afrika politikası sürdürme girişimleriyle çakışmıştır.

Ümit Kıvanç'ın Afrika Boynuzu'nda ne oldu? (1979) adlı kitabı bölgede Etiyopya-Somali arasındaki çatışma ve Soğuk Savaş rekabeti gelişimini araştırmıştır. Bu kitap, o dönem için belirli konu ve ülke üzerine yapılan ilk araştırmalara arasında yer almaktadır. Mehmet Harmancı'nın Afrika Efsaneleri (1968); Aydoğan Köksal'ın Afrika Coğrafyası (1976) ve Selami Gözenç'in Afrika ülkeleri Coğrafyası 1 (1995) edebiyat ve coğrafya alanlarında yayınlanan birkaç kitap arasındadır. Ergün Tuncalı'nın Kara İhtilal: Uyanan Afrika (1966) ve Baskın Oran'ın az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli (1977) de o dönemde üretilen önemli çalışmalardır.

Bu dönemde, din, felsefe, tarih ve siyaset arasında değişen çeşitli Afrika çalışmaları da Türkçe'ye çevrilmiştir. Bunların başında Frantz Fanon'un Yeryüzünün Lanetlileri (1965'te tercüme edildi) ve Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi (1983'te tercüme edildi); Kwame Nkrumah'ın Emperyalizmin Son Aşaması Yeni Sömürgecilik (1966'da tercüme edildi) ve Afrika'da Sınıf Mücadelesi (1976'da tercüme edildi); Amilcar Cabral's Gine'de Devrim (1974'te tercüme edildi); Nelson Mandela'nın Mücadele Benim Hayatımdır (1986'da tercüme edildi); Rupert Emerson'un Sömürgelerin Uluslaşması: Asya ve Afrika Halklarının Ortaya Çıkışları (1965'te tercüme edildi); Basil Davidson'un Angola Kurtuluş Mücadelesi (1976'da tercüme edildi) ve Afrika'da Milli Kurtuluş ve Sosyalizm Hareketleri (1965'te tercüme edildi); Vincent Monteil'in Afrika'da İslam (1992'de tercüme edildi); Ali Mazrui'nin Afrikalılar (1991'de tercüme edildi) ve Heinz Kimmerle'nin Afrika Felsefesi (1995'te tercüme edildi) gelmektedir.

2010'lu yıllarla birlikte Afrika merkezli çalışmalar kendini hissedilir bir şekilde gösterirken özellikle Medeniyet Üniversitesi etrafında bu çalışmalara ağırlık verildiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Çad eski Büyükelçisi Prof. Dr. Ahmet Kavas⁴⁷ ve ekibinin öncülük ettiği bu çalışmalarda daha çok Osmanlı mirasının ele alındığı görülmektedir. Kavas ve Dr. Muhammet Tandoğan'ın editörlüğünde çıkan 2018 basımlı 'Uluslararası

⁴⁷ Kavas, Ocak 2020'de Türkiye Cumhuriyeti'nin Dakar-Senegal Büyükelçisi olarak görevlendirilmiştir.

Siyasetin Odağındaki Kıta Afrika' isimli eserde Küba, İran, SSCB, Çin ve İsveç gibi ülkelerin Afrika ile ilişkileri ele alınmaktadır. Yine Medeniyet Üniversitesi'nden Doç. Dr. İsmail Ermağan'ın editörlüğünü yaptığı ve ilki Kasım 2014'te basılan 8 ciltlik 'Dünya Siyasetinde Afrika' serisi dikkat çekmektedir. Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) Afrika üzerine çalışma yapan kuruluşlardan biridir. TASAM Afrika Enstitüsü Afrika konusunda programlar düzenlerken 'Yeni Yüzyılda Afrika', 'Yükselen Afrika ve Türkiye', 'Osmanlı-Afrika İlişkileri', ile 'Sahra Altı Afrika' kitaplarının basımını gerçekleştirmiştir. Editörlüğünü Prof. Dr. Hasret Çomak'ın yaptığı 2017 basımlı 'Afrika Politikası' kitabı dokuz bölümden oluşmaktadır ve son bölüm Türkiye-Afrika ilişkilerine ayrılmıştır. Geçmişten günümüze Türkiye-Afrika ilişkilerinin ele alındığı kitapta diğer ülkelerin Afrika ile ilişkilerine yer verilmiştir. 2014 yılında basılan ve editörlüğünü Prof. Dr. Soyalp Tamçelik'in yaptığı 'Küresel Politikada Afrika' adlı kitapta Afrika tarihi, ideolojiler ve çatışma alanları konu edilmiştir. Emekli büyükelçi Numan Hazar'ın 'Türkiye Afrika İlişkileri Türkiye'nin Dost Kıtaya Açılım Stratejisi' kitabı da bu alanda yazılmış eserlerden biridir. Hece Dergisi 2017 yılında 2 ciltlik 'Afrika Özel Sayısı' yayımlamıştır. Bu çalışmalarda daha çok Osmanlı tarihi mirasının ele alınırken sömürgecilik eleştirisi yapıldığı ve uluslararası ilişkiler teorilerinin geri planda kaldığı görülmektedir. Erik Gilbert ve Jonathan T. Reynolds tarafından kaleme alınan ve 2016 yılında Türkçe basılan 'Dünya Tarihinde Afrika' adlı kitapta da ilkçağlardan günümüze kadar gelen bir Afrika yolcuğu yapılmaktadır. Elem Eyrice Tepeciklioğlu tarafından kaleme alınan ve 2019 yılında basılan Türk Dış Politikasında Afrika ise Türkiye ile Afrika ilişkilerini tarihsel bir şekilde incelemektedir. 2018 yılında Hasan Aydın tarafından yazılan Amerikan Dış Politikası'nda Afrika: Soğuk Savaş'tan Trump Dönemine Kadar ile yine editörlüğünü Ahmet Kavas ve Muhammet Tandoğan'ın yaptığı Afrika'nın Önder Şahsiyetleri (2019) ve Murat Erata'nın yazarlığını yaptığı Sahra Altı Afrika'da Enerji: Türkiye-Afrika Ortaklığı (2019) adlı kitaplar yakın dönemde yazılan eserler arasındadır. Farklı Afrika konularıyla ilgili diğer önemli kitaplar arasında Can Altan'ın Afrika Ülkeleri ve Kuruluşları (2003), Hayrettin Rayman'ın Afrika Masalları (2004) ve Ramazan Özey'in Afrika Coğrafyası (2009) yer almaktadır.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Mehmet BAYDEMİR	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Anadolu Üniversitesi
Fakülte	Açıköğretim Fakültesi
Bölümü	Kamu Yönetimi
Yüksek Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı	Mahalli İdareler ve Şehircilik
Makale ve Bildiriler	
1. Baydemir, M. (2020). Türkiye'nin 'Afrika Açılımı': Yükseköğretimde Sahraaltı Afrikalı Öğrenci Hareketliliği (2013-2018). PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 6 (1). 56-68. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/pesausad/issue/53466/674806	
2. Baydemir, M. (2022). Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'ya Yönelik İnanç Diplomasisi. İçtimaiyat. 6 (1). 344-364. DOI: 10.33709/ictimaiyat.1057495	